

જેહાંગીર કરાંણીનો વાર્તા સંગ્રહ—વાર્તા બીજી.

બાઈ સાહેબ

યાને

એક અન્યથા ભરમ.

અંગ્રેજી ઉપરથી તરબુતો કરનાર
જીજ્ઞાસુ બ. કાપડયા,
પ્રોપ્રાયટરી હાઇ સ્કૂલના એક શિક્ષક.

જેહાંગીર બે. કરાંણીનાં 'સ્ટેન્ડર્ડ પ્રીટીંગ પ્રેસ'માં છાપ્યું છે.
નાં ૧૭ તથા ૧૮ પારસી બજાર સ્ટ્રીટ, કોટ.

કીંમત રૂ ૧.

(સર્વે હક પ્રગટ કરનારે પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

સાંકળ્યું.

	સફા.
પ્રકરણ ૧ લું—સુરઆત...	૧
પ્રકરણ ૨ જી—આર્ગસ વહાણ ઉપર	૮
પ્રકરણ ૩ જી—છુપાવેલો નસો	૧૬
પ્રકરણ ૪ થું—ઑદલી ...	૨૦
પ્રકરણ ૫ મું—વેન્તનોર ખાતે લેખ પથ્થર...	૨૩
પ્રકરણ ૬ ડું—દુન્યાની બહાર, કોઠપણ ઠેકાણે	૨૮
પ્રકરણ ૭ મું—વરસ પછી	૩૩
પ્રકરણ ૮ મું—તોફાનની આગમ્ય	૩૯
પ્રકરણ ૯ મું—તોફાન પછી	૪૪
પ્રકરણ ૧૦ મું—ધુમ થવું	૪૯
પ્રકરણ ૧૧ મું—બાઈ સાહેબના હાથની પોંચી ઉપર નિશાણ...	૫૧
પ્રકરણ ૧૨ મું—હજી ધુમ થયેલો...	૫૫
પ્રકરણ ૧૩ મું—ત્રાસદાયક શ્વમા...	૫૭
પ્રકરણ ૧૪ મું—શીબનો હાથ માંગનાર	૬૦
પ્રકરણ ૧૫ મું—તપાસ ઉપર	૬૩
પ્રકરણ ૧૬ મું—રૌબર્ત ઑદલીને રજા મલે છે	૬૭
પ્રકરણ ૧૭ મું—કિલ્લાનું પોંદ્યખાતું	૭૨
પ્રકરણ ૧૮ મું—રૌબર્તનો વણધારેલા પરાણા સાથ મિલાપ	૭૬
પ્રકરણ ૧૯ મું—આગળ તક્લાસ ...	૮૧
પ્રકરણ ૨૦ મું—ચોપડી માંહેલું લખાણ	૮૬
પ્રકરણ ૨૧ મું—મીસીસ પ્લાઉસન	૮૯
પ્રકરણ ૨૨ મું—નાના જ્યોર્જનું નિશાળે જવું	૯૨
પ્રકરણ ૨૩ મું—તલાસ આગળ વધારવામાં ખલલ	૯૯
પ્રકરણ ૨૪ મું—કલેરા ...	૧૦૪
પ્રકરણ ૨૫ મું—જ્યોર્જના પત્ર ...	૧૦૯
પ્રકરણ ૨૬ મું—જીની બાબટોની શોધ	૧૦૯
પ્રકરણ ૨૭ મું—એટલેજ સુધી અને આગળ નહિ	૧૧૬
પ્રકરણ ૨૮ મું—બીજે છેડેથી શરૂઆત	૧૧૮
પ્રકરણ ૨૯ મું—શોરમાં છુપાયલું...	૧૨૨

પ્રકરણ ૩૦ મું—ચુનાવાલા માર્ગમાં	...	...	...	૧૨૭
પ્રકરણ ૩૧ મું—સામે થવાની તૈયારી	...	...	...	૧૩૯
પ્રકરણ ૩૨ મું—શીબની અરજ	...	...	...	૧૪૫
પ્રકરણ ૩૩ મું—આકાશ તરફ રાતો ઉગ્મસ	...	...	...	૧૪૯
પ્રકરણ ૩૪ મું—ખબરનો લાવનાર	...	...	...	૧૫૭
પ્રકરણ ૩૫ મું—બાધ સાહેબના ઇકરાર	...	...	...	૧૬૦
પ્રકરણ ૩૬ મું—તોફાન પછી શાંતી	...	...	...	૧૬૭
પ્રકરણ ૩૭ મું—દાકતરની સલાહ...	...	...	...	૧૭૩
પ્રકરણ ૩૮ મું—જીવતાં જીવત પુરઈ રહેવું	...	...	...	૧૭૭
પ્રકરણ ૩૯ મું—ભૂતનો ભમાયલો...	...	...	...	૧૮૨
પ્રકરણ ૪૦ મું—મોતને બિછાણે પડેલાનો ખુલાસો	...	...	...	૧૮૬
પ્રકરણ ૪૧ મું—પાછો મળ્યો	...	...	...	૧૯૩
પ્રકરણ ૪૨ મું—શાંતીમાં.	...	...	...	૧૯૭

જેહાંગીર કરાણીનો વાર્તા સંગ્રહ.

વાર્તા બીજી.

બાઈ સાહેબ

યાને

એક અન્યત્ર ભરમ.

પ્રકરણ ૧ લું.

લીલા ચારાથી તેમજ ખમારતી લાકડાંથી ઢંકાયલાં એક મુકામાં ઓઢલીકીર્તનું મથક આવેલું હતું, જ્યાં આગળ જવાના રસ્તાની બંને બાજુમાં મેદાનોની હાર લાગી રહેલી હતી કે જેમની ઉંચી ઝાડીઓને મથાળેથી ત્યાંના રસ્તા ઉપર તમે ચાલતા હોવો તે વેળાએ તેઓ ઉપર ચરતાં હોય તમારી તરફ પોતાની શેષક નજર ફેંકતા હતાં અને અચરતી સાથે ગોચા એવું પુછવા માંગતાં હતાં કે તે રસ્તેથી પસાર થવામાં તમે શી મકથુદ ધરાવતાં હશે ! અને ખરેખર મજકુર કોર્ત તરફ જવા શિવાય તમને તે ધટાદાર રસ્તે જવાનું કાંઈ બીજું કારણ હતું નહિ.

તે છાયાદાર રસ્તાને નાકે એક જુનો મેહરાબ અને ધડિયાળનો મિનારો હતો કે જેની ધડિયાળ ગુંચવાડા બરેલી અને એક કાંતાવાળી હતી. આ મેહરાબનો રસ્તો ઓલંગ્યો એટલે તમે ઓઢલી કોર્ટના બામ-માં જઈ લાગો કે જ્યાં તમારી સામુ એક સપાટ મેદાન જણાતું હતું કે જેની જમણી બાજુએ તર તરફ કે ઉગે એવી વાડી—માછલાં પકડવાનો તળાવ—ને ફરતાં ખંદિયેર, કોટ, અને સુડી ચર સાથના ફલ ફલા-દીના બગીચાઓ આવેલા હતા. ડાબી બાજુએ એક પોહોળો કાંકરાવાળો માર્ગ હતો કે જેને નાકે વરસો અમાઉ, જ્યારે તે જમા જોગીઓનાં મથક તરીકે વપરાતી હતી ત્યારે એક માર્ગી જોગીઓ અકેકના હાથમાં હાથ ભેરવી ફરવા નિકળતી હતી.

ધર બરાબર પેલા મેહેરાબની સામુ આવેલું હતું; અને તે એક ચોરસ જમીનના કકડાની ત્રણ બાજુ રોકી રહ્યું હતું. તે ઘણું જીવું અને બેડોળ હતું. બારીઓ પણ અસરખી હતી;—કેટલીક નાની, મોટી; કેટલીક જાત જાતના રંગીન કાચના તકતા સાથની હતી; કેટલીકને હલકાં વીનીજર હતાં કે જે પવનની દરેક લેહેરો સાથ ટપટપ અફળાતાં હતાં; ખીલ એટલી તો નવા વખતની લાગતી હતી કે ગોયા ગઢ કાલેજ જડેલી હતી. મુખ્ય દરવાજો મિનારાના એક ખુણામાં ઢંકાયેલો હતો—તે ઘણો મક્કમ એક લાકડાનો હતો અને તેને ચોરસ માથાના ખીલા બેસાડેલા હતા. સામટું જોતાં તે જગાનો દેખાવ દેલપઝીર હતો તથા બહાર તેમજ અંદરની બાજુએ શોભાનાં સાધન ઠામેઠામ દીસતાં જે જોતાં ધનસાનને મોહીનીની લેહેર મળતી હતી.

આવી કિમતી મિલકતનો માલેક સર મીચલ ઑદલી સુમારે ૬૦ વરસની ભરતીએ પોહોંચેલો ઉમરાવ હતો. તેણે છેક પંચાવન વરસની ઉમરે ખીલ વેળા પોતાનું લગ્ન કર્યું હતું. તે એક મોટો, જિંવો, અને મજબુત બાંધાનો ગ્રહસ્થ હતો. તેનો અવાજ ખોખરો—આંખ કાળી ભરખર અને ખુબ દેખાવની—ઘાઘી સફેદ બરફ જેવી હતી જેથી તે પોતાની મરજી ઉપરાંત ખુબરોગ આદમીમાં ખપતો હતો, કારણ કે તે ચાલાકીમાં એક જીવાન છોકરા જેવો હતો; પણ ઘોડાની સ્વારીમાં તો ગામના યુન્નદામાં ખપતો હતો. સતર વરસ સુધી તે રંગાયેલો હતો. તેનું એક પુરું ફરજંદ, એલીશીઆ ઑદલી હાલમાં ૧૮ વર્ષની હતી. અલબત્ત પોતાની સાવકી મા તરીકે તે સ્ત્રીને ઑદલી કોર્તમાં લાવેલી જોતાં તેણી અત્યંત નાખુશ હતી. તેણીની નાખુશી કાંઈ ખીન કારણની ન હતી—છેક બાળ્યાવસ્થાથી તેણી પોતાના બાપનાં મુકામ ઉપર તમામ હાકમાઈ ચલાવતી હતી અને આવીઓ પણ પોતાની સાથેજ લઈ ફરતી હતી.

પણ હવે મીસ એલીશીઆની હાકમીના દહાડા બરાબ ચુક્યા. જ્યારે તેણી કાંઈ ચીજ મોટા કારભારી પાસ માંગવા જાય એટલે કારભારી તેણીની મરજી પ્રમાણે કરવાને પોતાની અશક્તતા જણાવી તેણીને સાફ કહે કે બાઈ સાહેબનો હુકમ લાવો. આવી રીતે મામલો ફેરવાયેલો જોઈ તેણીને ઘરમાં રહેવાનું ઠીક લાગે એવું ન હતું, અને જાતે હુજરમાં કામેલ બનેલી હતી તેથી ગામમાં ફરી હરી દરેક રળીઆમણા દેખાવનું ચિત્ર ખેંચી પોતાનો વખત જેમ તેમ કરી ગુજારવામાં લાવતી. બાઈ સાહેબ સ્વેચ્છાએ ઘણાંજ મળતાવડાં હતાં અને તેણીની સાથ એખલાસ વધારવાને ઘણું કરતાં પણ તેણીએ તો પોતાનાં મન સાથે ગોયા નહીં કરાવળ આમ.

મથથી કરી રાખ્યો હોય તેમ બાધ સાહેબની સંમતથી પોતાને દુર રાખ્યામાં લાવતી.

વાત એ છે કે જેમ હંમેશાં બને છે તેમ ગરીબી હાલતમાંથી મોટા નશીબો મેળવતાં લોકોની અદેખાઈ અને ધિક્કાર તેણીએ પોતા ઉપર ખેંચી લીધો અને એ સર્વમાં વિશેષ કરી સ્ત્રી જાતીની તેણીની ઉપર મોટી ક્રમનજર ઉતરી. આદલી કોર્ટની નજદીકનાં ગામડામાં મીઠા દોસન નામના એક તખીબને ત્યાં તેણી વર્તમાન પત્રમાં છપાવેલી એક જાહેર ખબરના જવાબમાં છોકરાંની શિક્ષક તરીકે પેહેલ વેહેલાં આવી હતી. એ શિવાય તેણીને લગતી બીજી કોઈ બાબદ તે ગામનું કોઈ જાણતું ન હતું. બલામણ તરીકે તેણીએ આમ્પતન ખાતેની નિશાળની એક સ્ત્રીનું નામ આપ્યું હતું. પગારતો નાનો હતો પણ મીસ ઝેહેમ પોતાની સ્થિતિમાં સંતોષી જણાતી હતી. પોતાની ઉસ્તાદી તબે સોંપેલાં બધાં ધણાં હુશિયાર અને શ્યાન સોગતનાં નિકળ્યાં; જેમ થવાના સખબ તરીકે લોકો મીસ ઝેહેમની કુતેહમંદ તાલીમ સમજતાં હતાં. તેણી એટલી તો મજાતાવડી અને નરમ સ્વભાવની હતી કે કોઈથી બાબદમાં તેણી હંમેશાં નયિત જીગરની, સુખી, અને સંતોષી હતી.

જ્યાં જ્યાં તેણી પોતાનાં કદમ લઇ જાય ત્યાં ત્યાં ખુશાલી અને હસ્તો મુખડો પોતાનાં દર્શણ આપ્યામાં લાવે. ઘરડી લાચાર સ્ત્રીના ઘરમાં તેણીની મુજાકાત તારીફ લાયક થઇ પડતી, તેમજ ગામડેનાં ગરીબ ગુરબાંનીતો તેણી મોટી મિત્ર થઇ પડી હતી. દરેક સાથ તે અત્યંત મજાતાવડી રહેતી હતી. રેલવે ઉપરથી કાગળ લઇ આવતો પોર્તર પોતાની મેહેનતનાં ધનામ તરીકે તેણીની મીઠી ઝખાનની ઉમેદ શિવાય બીજા કંઈ ભેવાને સાફ ના પાડતો. તેણીનો શેઠ, મુજાકાતે આવનારાઓ, સાગરદાન, આકર નફરો, વગેરે દરેક નાનું મોટું લોક એકજ અવાજે બોલતું કે દયુસી ઝેહેમ જેવી મીઠાસવાલી વાહાલી છોકરી કોઈ કાળ તેમના દીઠામાં આવી ન હતી; અને એજ ચર્ચાએ આદલી કોર્ટમાં પણ પોતાનો રસ્તો લઇ ત્યાંના જજ આલીફ સર મીચલની મુસીબત ઉપર પોતાની અસરની મોઢોર તેનાં જીગરની તખ્તી ઉપર મજબુત રીતે ચોંટાડી. તેણીના નરમ અને બહુ નેણના નેજારાએ તે ઉમરાવનાં જજ જીગર ઉપર મોહોબતનો સખ્ત મારો ચલાવ્યો. તેણીનાં મળાં અને ડોકાંના રોનકદાર મરોર સાથે તે ઉપર લાપેલાં પેચદાર કુલ્હાંને કિમ્મતી ખજણો—તેણીના કુમલાં કંઠની લપેટ એ સખળાંએ બીચારા ઉમરાવને પોતાના પેચમાં સમાઠાવેલ વસ કરી નાખ્યો. વસીબો—કાં તેણી

તો તેનાજ નસીબની હતી. મોહોબતખાન તે જમ્મુ કોષ્ટ કાલે આગળ ખેલવામાં લાગ્યો હતો નહિ. અંત્રીશીઆની બેહેસ્તન મા સાથ તો તે પોતાની મોટી અને કિમ્મતી જાગીરીને બીજાના હાથમાં જતી અટકાવવા માટે પરણ્યો હતો. તેણીની ઉપરની તેની મોહોબત એક કંગાળ દયા જોગી-પજરતી ચિનગારી કે જે ના ખુબય કે ના બલુકા લે-એવો દેખાવ હતો પણ હવે જ્યારે ૬૦ વરસની વૃધાવસ્થાએ જ્યારે સર મીચલ પુગો ત્યારે તેનાં જીવનમાં ખરી મોહોબતના આતશ પોતાનું ધર કરી મુક્યું. પોતાની ઉમેદ તો બર લાવવી પણ તેમ કરતાં ઉકમાઇ તરીકે પોતાની બેસુમાર દોલતનું ઓઠું વચ્ચે લાવવા કરતાં રાખેતાની મોહોબતની લંપત અને લેહેરનો ઉપયોગ કરવાને તેણે વાજબી વિચાર્યું તેણે પોતાના અખરા અજમાવાના ચાલુ કીધા, પણ તે તેણી ઉપર કાંઇ ખાસ અસર કરી શક્યા નહિ, સખખ એવું ધ્યાન તો નાના મોટા લોકો દરેકજ તાઝીમતવાજ રૂપે તેણીની ઉપર વરસાવતા હતા જે જોવાનો તેણીનો સાધારણ રાખેતો હતો. વળી તે મીચલ બેરોનેટ કેટલાં કેટલાં વરસ વેર રંગાયલો પડી રહ્યો હતો કે ફરી પરણશે એવો વિચાર કોઇના શ્રમમાં પણ ન હતો. આખરે તેના કહેવાથી મીસીસ દાસને તે બાંહેની મીસ ગ્રેહેમ આગળ વાત છેડવાનો ઠરાવ કીધો; અને એક દિવસ જ્યારે તેઓ બન્ને એકઠાં બેઠલાં હતાં ત્યારે તેણીએ તે વાત ચલાવી કહ્યું, “તમને કાંઇ ખબર છે, મીસ ગ્રેહેમ, કે તમારો સેતારો જોર કરે છે જે માટે તેનો તમારે ઉપકાર માની પોતાને બાગ્યવંત સમજવું જોઇએ.”

એ સખુન સાંભળતાંજ મીસ ગ્રેહેમ પોતાનાં ખાંભ ઉપરથી ઝુલકાં ઉઠાવતાં પોતાની બાજુ તરફ જોયું.

“તમે શું કહેવા માગો છો, મારાં વાહાલાં મીસીસ દાસન.”

“હાં, હું એટલુંજ કહેવા માગું છું, મારી વાહાલી, કે લેદી આદલી અને આદલી કોર્ટની સેક્ષણી બનવી એ તારા હાથમાં વાત છે.”

એ સખુન સાંભળતાંજ દ્યુસી ગ્રેહેમ એટલી તો ફિક્કી પડી ગઇ કે તેણી કોષ્ટ કાળે આગળ તેવી હાલતે જણાઇ ન હતી.

“મારી વાહાલી,” તબીબની બેરી બોલી, “એટલી ઉત્કેરાઇ ના જ; તું જાણે છે કે જ્યાં સુધી તારી મરજી હોય નહિ ત્યાં સુધી સર મીચલ સાથ પરણવાને તને કોષ્ટ કેહેશે નહિ. અલબત્ત, જોડું તો બહુ ઠીક બંધાશે; તેની અવક આતી મોટી, અને તે દિલે ધણો ઉદાર છે, જેથી તારો મરતબો ધણો મોટો થશે; અને તું ધણાંએક નેક કામ કરવાને શક્તિવાન થશે; ગમે તે થાવો, પણ હું તને પાછું કહું કે તારી સાત

જામત મરણ થાય તો તું તે સાથ તારી કદબુદ્ધિ કરજો. મારે એકજ વાત કેહેવી જોઈએ અને તે આ છે કે જો સર મીચલની રીતભાત તને પસંદ ન પડે, તો એશક તેને જરા પણ ઉતેજન આપવાની તારે જરૂર નથી.”

“તેની રીતભાત—ઉતેજન આપવું!” જાણે કે લ્યુસી તેથી ચોંકી ગઈ હોય તેમ બોલી, “મેહેરબાની કરી, મીસીસ હૉસન, મારી આગળ એ વાત કરો ના. મને એનો ખ્યાલ પણ ન હતો, અને કદી એવો વિચાર મને આવત પણ નહિ.” તેણીએ તેજા ઉપર પોતાનાં ખંભાં તેકવ્યાં અને મોઢાં ઉપર હાથ ધાંકી ઘણા ઊંડા વિચારમાં પડેલી દેખાઈ, બાદ, કેટલેકવારે હાથ ખસાડી બોલી, “મીસીસ હૉસન, હું ધારું છું કે કેટલાંક લોકો જન્મથીજ કમનસીબ હોય છે, અને મારા જેવી એક ચોરતે લેદી આંદલી કેહેવાવું એ કાંઈ જેવી તેવી વાત કેહેવાય નહિ.”

તેણી એ સખુન એવા ગમગીન અવાજે બોલી કે તખીબની ચોરતે અચરતી સાથ તેણીનાં મોઢાં તરફ જોયું.

“તું કમનસીબ, મારી વાહાલી!” તેણી બોલી. “તારાં જેવીને તો એવું બેહુંદુ હરગેઝ થઈ બોલવું જોઈએ નહિ—તું, આવી ખુબસુરત, સુખી નાર, કે જેણીને જોતાં દરેકનું દિલ ખુશખખી પામ્યા વગર રહે નહિ. અમારે માટે, ખચીત હું વિચારમાં છું, કે સર મીચલ તને લઈ બેસે તો અમે શું કરીશું.”

આ વાતચીત પછી તેઓ એ બાબદ વિશે વારંવાર બોલ્યાં હતાં, અને લ્યુસી ફરીથી જ્યારે ઝંરોતેને કરેલાં તેણીનાં વખાણ વિશે સાંભળતી ત્યારે એકુવખત પણ તેણીએ ઉશકેરાયલી લાગણી દેખાડી ન હતી. તખીબના કુટુંબમાં એવી ચરચા હરસે ચાલતી હતી કે જ્યારેખી સર મીચલ તેણીની આગળ વાત છેડશે ત્યારે લ્યુસી એકદમ તેને કબુલ રાખશે; અને ખચીત મીસીસ હૉસન તો એવું સમજતી હતી કે એક બીખારી જેવી ચોરત જો સર મીચલની માંગણીને વજન ન આપે તો તેના જેવી દિવાની ચોરત ખીજી જવળેજ મળી આવે.

એમ કરતાં એક દિવસે તખીબના ઘરમાં સર મીચલ એક ખારી આગલ લ્યુસી એહેમની સામે બેઠેલો હતો જે વેળાએ ત્યાં કોઈ ખીજી હાજર હતું નહિ ત્યારે તેણે પેલી શિક્ષકને પોતાનો દસ્ત તેણીના દસ્તમાં મુકવાની માંગણી કરી. તેના આ બોલવાની દૃષ ખચીત અસરકારક હતી. તેનું મન ધચુપચુ હતું કારણ તે એવું સમજતો હતો કે લ્યુસી જેવી એક પાક ખુબસુરત જુવાન નાજનીન તે જેવા ઘરડાને પરણવાને કદીપણ ખુશી ખતલાવે એવો સંભવ હરગેઝ થઈ બને નહિ, અને કે તેણી અગર

તેને ખરાં હેતથી આઢયા વગર તેની માંગણો કબુલ કરે તે કરતાં ખુશ ના પાડે તો અધિક સારું.

તે બોલ્યો, ‘લ્યુસી, એક ઓરત જે કોઇ શખસને ચાહે નહિ તે સાથે અગર જે તેણી પોતાની શીઠાદી કરે તો તેનાં કરતાં અધિક પાપી કામ બીજું કોઇ નથી. મારી વાલાલી, તું મારે મનસે એટલો કિમ્મતી ખમણો છે કે તારી ઉપર મારું જીવન મજબુત ચોટલું છે, અને કે નાસીપાસીના વિચાર અને કડવા લાગે તોપણ મારાં કોઇપણ સુખને ખાતર આવું પાપી કામ કરતી ના. જે આવાં કામથી મારું સુખ મેળવાઇ શકાતું હોય-જે બનવું મુશ્કેલ છે-અને જે હરગેઝ યધ બને નહિ તો સાચ અને મોહાળત શિવાય બીજી કોઇપણ મતલબથી કરેલાં લગનમાં જરૂર વિઘ્ન પડ્યા વગર રહે નહિ.”

લ્યુસીની નજર ઍરોનેત તરફ ન હતી, તેણી તો બહાર દુરના દેખાવો જોતી હતી જેથી ઍરોનેત તેની કાનેલ નજર જોઇ શક્યો નહિ; પણ અગર તેમ કરી શક્યો હોત તો તે જાણત કે તેણીની નજર ધુમસના સીઠા વાદળમાંથી આરપાર જઇ દુર-છેક દુર-દુન્યાના કોઇ બીજા ભાગ તરફ ટીકેલી હતી.

“લ્યુસી, મેં કહ્યું તે તુંએ સાંભળ્યું કે?”

“હા,” તેણીએ ગંભીરાઇથી કહ્યું—બેદરકારીથી પણ અપમાન ભરેલી રીતે નહિ.

“અને તારો જવાબ?”

તેણીએ પોતાની નજર જ્યાંની ત્યાંજ રાખી લગાર ખામેશી અખીયાર કરી; બાદ, ઓચીંતી લાગણીથી તેની તરફ ફરી, જેમ કરતાં અંધારામાં પણ ઍરોનેતને તેણીનો મુખરો તાઝી અને અજાણ્ય ખુબસુરતી ભર્યો દેખાયો—તેણી તેની આગળ ઘુટણીએ પડી.

“ના, લ્યુસી; ના, ના!” તે ઉલટમાં આવી બોલ્યો,—“અહિં નહિ-અહિં નહિ!”

“હા, અહિંજ, અહિંજ,” તેણી બોલી. “અહિંજ, અને બીજે કંઈ નહિ. તમે કેવા બલા છો-કેવા નેક-કેવા સખી! તમને ચાહું! કાં નહિ, દુન્યામાં મારા કરતાં હજાર ઘણી ખુબશુરત ઓરતો હશે કે જેઓ તમને જીવરથી ચાહ્યા વગર રહે નહિ; પણ મુંજ જેવી ગરીબડીનો હાથ પકડવો તમને છાજે નહિ—વિચાર તો કરો કે મારી હાલત કેવી છે, છેક ખચગીથી હું ગરીબી હાલતમાં રહેલી છું. મારો પેદર એક ગ્રહસ્થ હતો. હુશિયાર, કાબેલ, ઉદાર, ખુબચેહેરાને, પણ ગરીબ. મારી માવતર-પણ

ના અને તેણી વિષે બોલાવો ના-ગરીબી-કંગાળ્યતપણું-જાનલ-આદ્ય-અને તંગદસ્તી. તમને તે વિષે જરા પણ ખ્યાલ આવે નહિ-તમે કોઇ દી તાદી સુઠ્ઠી દેખેલી નહિ-તમે કદી જાણો નહિ કે અમને શું શું ખમતું પડે છે; વારતે, હવે અને મારે વિષે વધુ પુછતા ના. હું મારા પોતાના લાભ માટે બેદરકાર રહી શકું નહિ; આવા સંબંધથી અને જે કાયદા થાય તે વિષે મારાથી આપણાની માફક કેમ રહેવાય. ના, કદી નહિ, કદી નહિ !”

તેણીને ગભરાત તેમજ તેણીના દિલના જુસ્સાની અસર ઉપરાંત તેણીની ઢબછબમાં કાંઇ ખ્યાન નહિ કરી શકાય એવું જણાતું હતું કે જેથી ઔરનેતને કાંઇ કદંગો ગભરાત ઉત્પન્ન થયો. તેણી હજી જમીન ઉપર તેના પગ આગળ હતી.

“તમે અને સામી અરજ કરો ના,” લ્યુસી બોલી “હું મારી બચ-ગીથીજ એવી છું.”

“લ્યુસી, લ્યુસી, ખુલ્લું કહી દે. તું અને નાપસંદ કરે છે?”

“તમને ના પસંદ કરું! ના, ના!”

“પણ કોઇ બીજે શખસ એવો છે કે જેને તમે આહાવો છો?”

આ સવાલ સાંભળતાંજ તેણી ખરખર હસી. “દુન્યામાં હું કોઇને આહાતી નથી.”

તેણીના જવાબથી તે ખુશી થયો, અને તોપણ તે જવાબ અને તેણીનું આર તરાંહનું હસતું એ બન્ને તેની લાગણીની સામે થયા. તેના દિલે કુદરતી ખતરે ઉત્પન્ન થયો. કેટલીક પળ સુધી તે ખામોશ રહ્યો, અને પછી કાંઇ તાણતોડ કરી બોલ્યો.

“લ્યુસી, તું કહેછે તેમ તને હું વિનાંતી કરતો નથી. હું હિમ્મતથી કહું છું કે હું એક જંગલી રીતભાતવાળો ઘરડો મૂર્ખ છું; પણ જે તું અને નાપસંદ કરતી ન હોય તો, અને અગર તારી મોહાબત બીજા ઉપર પોતાની બક્ષેસનો છંટાવ કરતી ન હોય તો આપણે એક સુખીઆઈ જેડું કાં નહીં નિવડયે એનો સબબ અને જણાતો નથી. કેમ સાહેબ થોકાયું, લ્યુસી?”

“હા.”

તે ઔરનેતે તેણીને પોતાના હાથે ઉઠાડી, અને તેણીના કપાળે બોસ્સો લીધો; આદ્ય, તેણીને ગુપચુપ સલામ કરીને તે લાગણો ઘરેથી બહાર નિકળ્યો.

તે લાગણો ઘરમાંથી બહાર નિકળી ગયો. આ દેખાવ તેનો દિવાના સરખો હતો કારણ તેનાં જીમરમાં કાંઇ મજબુત લાગણી હતી તે જુસ્સો

ખુશાલીનો નહિ, ધયા કતેહનો નહિ, કાંધક એવો કે નાસીપાસી સાથ નીસખત ધરાવતો જણ્યોતો હતો. તે કાંધ તું કેહે ગોયા તેની છાટીએ મુરદું દાખી નિકળ્યો હોય તેમ કોઇ દિલગીરી બરેલી અને નાપસંદ ધમ્મણે તેના જીગરમાં ધર કરી મુક્યું હતું. તે પોતાની સાથે તે આશાનું મડદું લઇ નિકળ્યો હતો કે જે આશા દ્યુસીના શબ્દના અવાજ સાંભળતાંજ મરણ પામી હતી. સઘળા શક, સઘળી ખીહીક, અને સઘળી હિયદારી અસરે હવે પોતાનું સેવટ જોયું. પોતાની ઉમ્મરના ખીજ મરદાની માફક પોતાની પુછ અને મોભા ખાતર કોઇ કુમારીકા તેને પરણે એ ઉપર તેણે સંતોષ મેળવવો જોઇએ.

દ્યુસી ઝેહેમ ધરમાં સૌથી ઉપલા માળા ઉપરના પોતાનાં નાના ઓરડામાં ગઇ. તેણી પોતાની ઝાંખી બળતી મીનખતીને એક પેટી ઉપર મુકી, સફેદ બિછાણાંની કોર ઉપર બેઠી; પોતાની આસપાસનાં કપડાં ઝાલર વગેરેની માફક અનખોલી અને સફેદ દેખાતી હતી.

“હવે વધારે પરતંત્ર નહિ, વધારે હેજગારી નહિ, વધારે ગરીબાઈનું પણ નામ નહિ,” તેણી બોલી, “જુની છાંદગીની પ્રત્યેક નિશાણુ જોય થઇ ગઇ—ઝોળખાઇ આવવાનો પ્રત્યેક ભેદ દતાઇ અને ભુલાઇ ગયો, શિવાયે આ અને કેવળ આ.”

તેણીએ પોતાનાં ગળામાંની કાળી શીટ ઉપરથી પોતાનો ડાબો હાથ ખસાડ્યો ન હતો. બોલતી વેળા તેણીએ પોતાની છાટીએથી તે ખેંચી કાઢી, અને તેને છેડે લટકાવેલી ચીજ તરફ નજર કીધો.

તે ચીજ કાંધ લાકેત, છખી, ધયા કાસ ન હતાં. તે તો માત્ર એક વીટી એક લાંબા કાગળમાં વિટારેલી હતી—તે કાગળ લગાર છાપેલું, લગાર લખેલું, લાંખી મુદતને લીધે પિળું થઇ ગયલું, અને ખારીક ઘડી થવાથી કપાઇ ગયલું હતું.

પ્રકરણ ૨ જી.

આર્ગસ વહાણ ઉપર.

પોતાની શીગરનો છેલ્લો ભાગ પાણીમાં નાંખી દઇ વહાણની બાજુ ઉપર પોતાના ખભાં ટેકવીને મોખ્ખો તરફ વિચારમંદ હાલતે નજર કરતો ઉભો હતો.

“તેઓ કેવા કંઠાલો આપે એવા છે.” તે બોલ્યો, “આશમાની રંગના, લીલા, અને બદલાતા રંગના; અલખતાં સઘળા પોતાની રીતે

ઠીક, પણ તેમની સાથ ત્રણ મહીના તો ન ખમાઈ શકે એવા છે, વિશેષ કરીને—”

તેણે પોતાનો વાક્ય પુરો કરવાની કોશિષ કરી નહિ, તેના વિચાર તે વાક્યની છેક અધવચમાંજ ભટકવા લાગ્યા, અને તેને સેંકડો માઇલ દુર લઇ ગયા.

તે પોતાનો શીંગારનો દાખડો ઉઘાડતો અને તે માંહેલી ચીજ જોતો બડબડ્યો, “ગરીબ નાની છોડી, તેણી કેટલી ખુશી થશે! કેવી ખુશી તેમજ કેવી અભય થશે! ગરીબ નાની છોડી! સાડા ત્રણ વરસ પછી, પણ; તેણી હેરત પામશે.”

તે પચીસ ઉનાલલા દીડેસો નર જુવાન હતો, અને તડકામાં રહ્યાથી તેનાં મોઢાંનો રંગ કાળાશ મારી ગયો હતો. તેના ડોળા ખુબસુરત ભુરા રંગના, અને દાઢી અને મુછથી તેનાં એહેરાનો નીચસો ભાગ ઢંકાઇ ગયસો હતો. કદે તે ઉંચો અને મજબુત બાંધાનો હતો. તેનું નામ જ્યોર્જ તાલ્મોયસ હતું. આર્ગસ નામનાં બહાણ ઉપર તે કેપ્પીનમાં ઉતાર હતો. તે બહાણ આસ્ટ્રેલીઅન ઉન લાંધી સીદનીથી લીવરપુલ જતું હતું.

કેપ્પીનમાં ઘણા થોડા ઉતારો હતા. તેઓમાં વરસ ૩૫ ની ઉમરની એક ગવરનેસ હતી કે જેણી ૧૫ વરસની અગાઉ જે શખસ સાથ અદરાયત્રી હતી તે સાથ પોતાની સેલાદી કરવા હાલ જતી હતી.

આ જ્યોર્જ તાલ્મોયસ બહાણ ઉપરના સધળા ઉતારોનો મોટો માનીતો થઇ પડ્યો હતો તે કોણ હતો અને શું ધંધો કરતો હતો એ કોઇ જાણતું ન હતું, પણ સર્વે તેને ચાહતાં હતાં. તે કાંઇ શિખેલો બહેલો ન હતો. ઉંચે દરજ્જેનાં સાહીલ બામે પેલી ગવરનેસ તેની સાથ વાત તો કરતી પણ તે માત્ર પોતાની દાઢીના વાળ દુરસ્ત કરતો તેણી-ગમ તગોતગ જોતો અને કદી કદી બોલતો, “અરે, હા!” અને “ખચીત, હા!”

એમ કરતાં જ્યારે ઈંગ્લંદ માત્ર ૧૫ દિવસની મંજલ ઉપર દુર રહ્યું ત્યારે જ્યોર્જના મોઢાંનો રંગ દરેક જનના દેખાવમાં અદલાયલો લાગ્યો. તે બેચેન બનતો ગયો. કદી કદી તે એટલો તો ખુશીમાં આવતો કે આખી કેપ્પીન તેના હસવાથી ગાજી રહેતી હતી. ખલાસીઓનો તે માનીતો હતો તોપણ તેઓ એના એકના એક સવાલોથી કંટાળતા હતા. ‘દેસ કે બાર કે પંદર દહાડામાં આપણે જઇ પોહોંચશું કે?—શું પવન પુથતો છે કે? આપણું બહાણ કલાકના કેટલા નોત ચાલે છે?—ત્યાર પછી તે ઓર્ચીતો અદલાઇ જતો અને તે તુટક ઉપર ફરતો અને એવી ટીકા

કરતો હતો કે બહાણ ધણું ધીમું હતું અને કે તે ધણું ઝડપથી ચાલવાનું છે એવું છપાવવામાં બહાણના માલિકોએ ઠગામ વાપરી હતી. ઉતાર-ઓ લાવલમળ કરવા તે બહાણ સુતલગ કામનું ન હતું.

આકૃતાળ મગરેબમાં ગઈ ગયો હતો જ્યારે જ્યોર્જ શીગાર પીતો કરતો હતો. તેજ બપોરના ખલાસીઓએ તેને કહ્યું હતું કે માત્ર દશ દિવસની મુસાફરીમાં તેઓ ઇંગ્લંદનો કિનારો નોશે. તે મનસે બોલતો “લંગર કરતાં પેહેલાજ મછવામાં હું કિનારે જમશ. હું કાણુમાછલાના કોટલામાં યાતો તરતો વેહેલો કિનારે જમશ.”

તેને એ રવેશે અધીરો બનેલો જેમ કેબીન માહેલા સર્વ, શિવાય પેલી ફિક્કા ચેહેરની ગવરનેસ, તેને હસવા લાગાં. તેને કલાક ઘણા ધીમા વેહેતા હોય એમ જણાતા હતા જે જેમ તે ગવરનેસ ડચકાં ખાતી હતી. એમ કરતાં રોશન રોજ જ્યારે નામુદ થયો અને સાંજનું જળજળુ થયું હતું તે સમયે તેણી અને તાલ્બોયસ વચ્ચે આ પ્રમાણે વાતો ચાલી.

“મારી શિગારથી તમને હરકત થતી હશે,” તે બોલ્યો.

“ના, કદી નહિ, મેહેરબાની કરી અટકા ના. હું માત્ર સાંજનો સુંદર દેખાવ જોવા ઉપર આવી છું. કેવી રળીઆમણી સાંજ!”

“અલબત્ત, ઘણીજ રળીઆમણી; પણ લાંબી ઘણી છે. કિનારે ઉતરવાને આપણને હજી દશ લાંબા દિવસ અને તેટલીજ લાંબી રાત લેવી છે.”

“ખરું; પણ વખત જલદી વહી જાય એવું તમે ઇચ્છો છો કે?”

“ખરેખર, હું એવુંજ ઇચ્છું છું; અને તમે?”

“કદાચજ.”

“પણ ઇંગ્લંદમાં કોઇ એવું નથી કે જે તમારી આવી પહોંચવાની રાહ જોતું હોય?”

“હું એવુંજ ઇચ્છું છું.”

અત્રે બંધે વાત કરતાં જરા બંધ પડ્યાં.

“જુવો!” જ્યોર્જ બોલ્યો, “આજે એકમનો ચંદ્ર છે.”

તેણીએ પોતાનો ફિક્કા ચેહેરો પેલા ફિક્કા ચંદ્ર તરફ કીધો.

“આપણે તો આ પેહેલ વેહેલો આજે જોઇએ છીએ,” જ્યોર્જ બોલ્યો,

“આપણે ઉમેદ રાખવી જોઇએ; મને ખબર છે કે મારી ઉમેદ શી છે.”

“શી?”

“કે આપણે જલદી ઘેર પહોંચીએ.”

“પણ મારી તો આ ઉમેદ છે કે જ્યારે આપણે વતન પહોંચીએ

ત્યારે આપણી આશા આપણે પાર પડેલી નેપ્રયે. આપણને નાશીપાસી નહિ લાગે એવું હું ઇચ્છું છું.”

“નાશીપાસી !”

આ બોલ સાંભળતાંજ તે ચોંડ્યો, અને તે બોલવાની તેણીની શી મતલબ હતી તે જાણવા માંગી.

“મતલબ એજ કે જેમ આપણી મુસાફરીનો અંત પાસે આવતો જાય છે તેમ મારાં જીવનમાંથી મારી ઉમેદ તુટતી જાય છે, અને ખીટીક લાગે છે કે રખેને કાંઈ ખોટું થયું હોય. જે શખસને હું મળવા જાઉં છું તે મંબાદા મારી તરફની લાગણીમાં કદાચ બદલાઈ ગયો હોય હયાતે એમખી અને કે તેની લાગણી મુજ તરફ જેવીને તેવીજ હોય પણ કદાચ ઇંગ્લંડમાં પગ મુકતાંજ અને મને આવા ફિક્કા ચેહેરામાં લાંબી મુદતે જોતાંજ બદલાઈ પણ જાય, કારણ, મીં તાલ્મોયસ, ગયા ૧૫ વરશની વાત ઉપર જ્યારે ઇંગ્લંડથી સીદની તરફ હું હંકારી ગઈ ત્યારે મને તે પોતાની સુંદર બાલકા કરી બોલાવતો હતો. પણ કદાચ એમખી અને કે મારી સંગ્રેહલી પુત્રીથી તે મને પોતાની ગણે. વળી, તે મરણથી પામ્યો હોય તે કોણને ખબર ! મીં તાલ્મોયસ મને આવા આવા વિચારો કાંઈ દલાડામાં વીશેક વેળા આવે છે અને ચિંતાતુર કરે છે. વીશ શું બળ્યા છે, કાંઈ હજારો વખત.”

તેણીની વાત સાંભળતો તાલ્મોયસ ઉભો હતો. તેણીના મ્હોડેથી છેલ્લા શબ્દો સાંભળતાજ તેના હાથ પગ ઢીલા થઈ ગયા. હાથમાંહેલી શિંગાર પણ નીચે પડી.

“મને અચરતી લાગે છે,” તેણીએ પાછું બોલવા માંડ્યું, “મને અચરતી લાગે છે કે આપણું બહાણ હંકાર્યું ત્યારે હું કેવી આશામંદ હતી. ત્યારે મને નાશીપાસીનો વિચાર હરગેજ થઈ આવ્યો ન હતો ; પણ આજે મહીનો દલાડો થયો મને કાંઈ એવાજ નિરાશીના ખતરા દિલે લાગવા માંડ્યા છે અને તે એવા કે ગોયા ઇંગ્લંડ ખાતે હું કોઈની પાય-દસ્ત ક્રિયામાં સામિલ થવા જાઉં છું.”

તે જીવાન માણસની ઢગ હવે તદન બદલાઈ ગઈ, અને ગભરાત માં તેણે પોતાનો ચેહેરો પેલીની તરફ કર્યો, જ્યારે તેણીને ફિક્કી રોશનીમાં એવું જણાયું કે તેનો ચેહેરો ફિક્કો પડી ગયો હતો.

“કેવી મુર્ખાઈ !” તે બહાણની બાજુમાં પોતાની મુક્કી લગાવતો બોલ્યો, “કેવી મુર્ખાઈ કે તમારા બોલવાથી મને ખીંક લાગી છે. એવી

એવી ચીજો તમે અદિવેર આવી મને શા માટે કહો છો? શા માટે એવું એવું સમજાવી તમે મારા હોશ ઉરાડી મુક્યા છે. હું એક એવી સ્ત્રીને મળવાને ઇન્નેઝાર છું કે જેણીનું જીવન આકાશની રોશનીના જેવું નિર્મળ છે. મારી ખાંડીને મળવાની ઉમેદમાં જ્યારે હું ઇંગ્લંડ જાઉં છું ત્યારે શા માટે તમે આવી મને આવી રવેશે ચોંકાવ્યો છે.”

“તમારી ખાંડી!” તેણી બોલી; “તેનો કેવળ જુદીજ વાત છે. એમ જો હોય તો મારા ગભરાતથી તમને બીવાનું કાંઈ કારણ નથી. હું ઇંગ્લંડ જાઉં છું તે એટલાંજ ઉમેદ કે જે સાથ પંદર વરસની વાત ઉપર હું અદરાઈ હતી તેસે વિવાહ કસ્યામાં લાઉં. તે વખતે તે એટલો ગરીબ હતો કે પરણવાનું બને એવું ન હતું, તેથી એક માત્ર અસ્ત્રેલીયન કુટુંબમાં ગવરનેસની આકરી મને કયુલ કરવા દેવાનું મેં તેને સમજાવ્યો. લાલમાં મારી પાસ નાણું એટલું સંગ્રહ થયલું છે કે જે વડે અમે જોડાયા પછી અમારું ગુજરાણુ સાદી પણ સારી રવેશે ચલાવી શકીએ. એટલો લાંબો વખત સુધી ખોતી રહેવાની મારી ગતલાય ન હતી પણ તેની લાલત ઇંગ્લંડમાં સારી ન હતી. આ મારો હેવાલ છે, અને તમે મારા દિલની ધારતી શી છે તે સમજ્યા. તેથી કાંઈ તમો ઉપર અસર થવી જોઈએ નહિ. મારો તો કંઈ ઓરજ કેસ છે.”

“તેમજ મારો પણ છે,” જ્યોર્જે અધીરાઈથી બોલી દીધું; “હું તમને કહું છું અને તે ખરું છે કે આ પણ સુધી મારી મુસાફરીનાં પરિણામ બાબે ધારતી શું તે સમજતો ન હતો પણ તમે ખરું કહો છો, તમારી ધારતી સાથ મને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. તમે તો પંદર વરસ વેર બહાર રહ્યાં; અને એ લાંબી મુદતમાં શું નવું નહિ બને. મને ઇંગ્લંડ છોડવાને આજે સાડા ત્રણ વરસ થયાં છે, અને એટલા ટુંક વખતમાં તે શો ફેરફાર બને? મારી ખુબશ નાની ઓરત! મારી નરમ સ્વભાવવાળી, નિરદોષ, હેતવંત, નાની પત્ની! તમને ખબર નથી, મીસ મૉર્લી, કે હું તે નાની પરીર પશ્ચિમત નારને પોતાના લાથમાંના બાળક સુધાં સુતેલી છોડી આવ્યો; અને તેણીને હું કાં તજ આવ્યો હતો તે બાબે જણાવવાને એક બે દરકત શિવાય બીજું કાંઈ મેં કર્યું નહિ.”

“તેણીને તજ આવ્યા!” ગવરનેસ બોલી.

“હા. જ્યારે તે મારી લાડકી સાથ પ્રથમ મિલાપ થયો ત્યારે હું માત્ર ઘોડેસ્વાર પલટણમાં એક જમાદાર હતો. અમારી છાવણી એક બંદરવાળાં ખરાબ શહેરમાં હતી જ્યાં તેણી પોતાના બાપ સાથ રહેલી હતી. તેણીનો બાપ અડધા પગારવાળો એક દરિયાઈ ફોજનો અમલદાર

હતો. તે જમ્મ અને બુબ્બ હતો. પોતાની બેટીને માટે અમારામાંથી એકને પોતાના ફાંદામાં લેવાની યોજના રચતો હતો. તે પોતાના ઘરમાં અમલદારોને વારંવાર એ લાવતો હતો; અને તેમ કરવાને તે શી મતલબ ધરાવતો હતો તે હું તેના સુત્રાં ખાવા પીવાના, પોતાના કુટુંબ વિશેની તેની મીઠી મીઠી વાતો, તેનો શરમભરેલો અહંકાર અને આપઅપ્પીયારી, અને એ સર્વ ઉપરાંત બ્યારે તે પોતાનાં એક પુરાં ફરજદ વિશે વાત કરતો ત્યારે તેની બુદ્ધિ ચશમમાંથી જે આંસુ તે ટપકાવતે હતો તે વગેરે ઉપરથી હું તેની મતલબ એટી ગયો હતો. તે છાકનો અને હરરતો ઠગારો હતો, અને તે મારી સુંદરીને જે મોટી બીદ કરે તેને વેચી નાખવાની તંયારીમાં હતો. મારાં સારાં નસીબે મેં આપવા કહેલી રકમ મોટી હતી, કારણ, મીસ મોર્લી, મારો બાપ દ્રવ્યવાન છે; અને પેહેલેજ દેખાવે અમે અફેકને પ્યારની નજરથી દીઠાં તેથી અમારું જોર ઠીક નિવડ્યું. અમારાં લગ્નની વાત મારા બાપને ખબર પડી ત્યારે તેણે મારો લવાજમ આપતો તેજ દિવસથી બંધ કાઢ્યો; કારણ તેણે એવું જણાવ્યું કે એક છાકટા અને અડધા પગારવાળાં લુચ્ચાની બેટી સાથ સેદાદી કરવાથી મેં તેને ખરાબ લગાડ્યું હતું. પલટણમાં જે મને મુસારો મળતો હતો તે વડે અમારું બનેતું બરાબર ગુજરાણ થાય એવું ન હતું તેથી મેં મારું કમીશન વેચ્યું અને તેમ કરતાં જે રૂ ૨૦,૦૦૦ ઉપજ્યા તેમાંથી અમે છતલી જમ્મ રહ્યાં; પણ એ મોટી રકમ માહેલા માત્ર રૂ ૨,૦૦૦ બાકી રહ્યાં એટલે અમે ઇંગ્લંદ પાછાં ફર્યાં અને મારી વાહાલી દિલબરે ઇચ્છા કરવાથી અમે તેણીના બાપનાં ઘરની નજદીક જમ્મ રહ્યાં. એમ કરતાં તેણીના બાપને ખબર પડી કે મારી પાસ એ ત્રણ હજાર જેટલી રકમ હતી ત્યારે અમારી તરફનો તેનો પ્યાર અત્યંત વધ્યો. તે અમને રોજ જમવા બોલાવવા લાગો, પણ તેમ કરતાં મને સેવટે માલમ પડ્યું કે તે લુચ્ચાએ મારી બાલ ઉબેડી લીધી હતી જે મારી નિરદોષ મોહોરદારને જણાવતાં તેણીએ ખભાં ચઢાવ્યાં અને પોતાના ગરીબરા બાપ તરફ અકૃપાલુ રેહેવાને નાખુશ થઇ, જેથી તે ગરીબરા બાપ થોડા વખતની અંદર મારી નાની થાપણ સાથ જોગ થઇ ગયા; અને મને લન્દન જમ્મ કોઇ વેપારીની આશીસમાં નવીશન્દા તરીકે ચાકરી શોધવી પડી. પણ દેગુનનો બારી છાપ મને હતો તેથી મારી ખડતી હાલતની વાત કરતાં કોઇ માની શક્યું નહિ, જેથી લાચારીએ મારી બાયડી આગળ પાછું જવાની ફરજ પડી. તેણીએ મને ઠપકા દઇ લાણુજણીનાં સપુતોમાં કહ્યું કે બ્યારે હું તેણીનું ગુજરાણ ચલા-

વવાને સામર્થ હતો નહિં ત્યારે મારે તેણીને પરણવું ન જોઈતું હતું. માનજો, મીસ મૉર્લી, કે તેણીનાં આંસુ અને મેણીથી હું લગભગ દિવાનો બની ગયો તેથી તેણીની સાથ તેમજ મારી પોતાની સાથ, તેણીના આપ સાથ, દુન્યા સાથ, અને તે માંહેલા દરેક શખસ સાથ ચિરડાઈ ગયો અને તે એટલેવેર કે ફરીથી તે ધરમાં કદી પણ પગ નહિ મુકવાનો દિલસે એકરાર કરી તે છોડી બહાર નીકળ્યો. હું આમો દિવસ બે-ધ્યાન મોહોલાઓમાં ફર્યા કીધો, અને મારી વાહાલી ઓરત પોતાને મન-ગમો બીજો ખાવીંદ પસંદ કરે એવા હેતુથી દરિયામાં દુબી મરવાનો મેં ઠરાવ કીધો. જો હું દુબી મરું તો તેણીનો આપ તેણીનું ગુજરાણુ કરશે. તે જમ્મક ઠગ પોતાની બેટીનું પુરું કરવાને કદી ના પાડે. નહિ. જ્યાં સુધી હું હૈયાત હોતું ત્યાં સુધી તેણીનો તેની ઉપર પોતાના ગુજરાણુ માટે કાંઈ દક્ષ સાથે નહિ. એટલા માટે આપઘાટ કરવાના હેતુથી હું કિનારા આગળ ગયો અને અંધારું થતાં સુધી શીગાર પીતો ત્યાં બેઠો. મારી નજદીકમાં બે શખસો બેઠેલા હતા તેઓ માહેલો એક ઓસ્ત્રેલીઆની સોનાની ખાણુ વિશે વાતો કરી બીજાને પોતા સાથે ત્યાં જવાને ઉશકેરતો હતો કે થોડા વખતમાં જો નસીબ જોર કરે તો મોટી દોલત મળ્યા વગર રહે નહિ. મેં તેમની વાત ધણું ધ્યાનથી સાંભળી અને જે વાત કરતો હતો તેને પુછવાથી તેણે મને સર્વ વાતનો ખુલાસો કીધો. વળી તેણે મને એવું જણાવ્યું કે ત્રણ દિવસમાં લીવરપુલથી એક બહાણુ તે તરફ હંકરાવાનું છે જેમાં તે પણ જવાનો છે. તેની વાત સાંભળતાંજ મારું દિલ તેની સાથ જમ્મ નશીબ અજમાવાને ઉશકેરાયું જેથી દરિયામાં દુબી મરવાનું મેં માંડી વાળ્યું, અને મધ્યરાતને સુમારે ધરજમ્મ એક કાગળના કકડા ઉપર એવી મતલબની એકાદ બે લીટી લખી કાઢી કે જ્યારે હું તેણીને છોડી ગયો ત્યારે તેણી મને અત્યંત વાહાલી લાગી હતી અને કે હું નવી દુન્યામાં મારી હાલત સુધારવાને નસીબો અજમાવવા જતો હતો જ્યાં જો ફતેહમંદ નિવડયો તો થોડા વખતમાં તેણીને માટે પુષ્કળ પૈસો અને સુખ લાવીશ, પણ અગર નિષ્ફળ થયો તો કદીપણ તેણીનો એહેરો જોવાની હિંમત કરનાર નથી. આ લખવા બાદ મેં તેણીને અને બાલકને કોટી કીધી અને તેમનાં સુખ માટે પર-વરદેગારની પ્રાર્થના કરી પેટીમાં જે ૪૦૦ રૂપીઆ બાકી રહેલા હતા તેમાંથી ૩૨૦૦ મારા ખીસામાં મુક્યા. મારે કેહેવું જોઈએ કે પેલો મારો છાકટો સસરો તે વખતે પોતાના ઓરડામાં બેઠો હતો અને ખાન્દીના ગલાસ પે દર પે ઉઘાવતો હતો. ચાલીમાંથી પસાર થતાં મારાં પગલાંનો અવાજ તેણે સાંભળ્યો જેથી હું ક્યાં જતો હતો તે તેણે મને પુછ્યું.

જેના જવાબમાં મેં જણાવ્યું જે હું મોહોલ્લામાં બીડી પીવા જતો હતો, અને તેમ કરવાનો મારો રાખેતો હતો એટલે તેણે ને ખરું માન્યું. તે પછી બીજી રાતે તો દરિયામાં પ્રવાશ કરતો થયો, મારા સામાનમાં ખોડવાના ઓળર અને ગજવામાં ૩૪) શિવાય બીજું કંઈ રહેલું ન હતું.”

“અને મેલબોરન ગયા પછી તમે ફતેહ પામ્યા?” મીસ મોર્ફિએ પૂછ્યું.

“ફતેહ પામ્યો, પણ તે ઘણી નિરાશી અને અત્યંત રંજ પછી. ઘણી વેળા મને તાઢના લખલખમાં ચઢી આવતાં. કેટલાક દિવસ સુધી હું આબ-રી પડેલો અને મારું ઠેકાણું ન હતું. તાવનો ભરેલો છતાં સરદીની જગામાં દહાડો ને રાત જમીન ખોડતો હતો. આખરે નિરાશ બની વતન તરફ પાછો ફરવાને નીકળ્યો પણ વળી તેજ ખોડેલા ખાડામાં એકવેળા વધુ નસીબ અજમાવા પાછો ગયો. થંડી અતિશય પડતી હતી; ધુમસનો સુમાર ન હતો, વરસાદના છુટા છવાયા છાંટા છળછળ છટકતા છતાં તર-બોર હાલતે ગરદન સુધી કાઢવ અને મતોડાંમાં દાખલ થઈ, અડધા બુખ-મરાની હાલતે—તાવથી તદન નાતવાન અનેલો—સંધિવાથી અડેલો—છતાં મારી કાઢાળીથી એક સોનાનું ચોસણું ઉઠવાયું અને સોનાનો મોટો થડો મારે હાથ લાગ્યો. એક પખવાડ્યામાં તો તે સંસ્થાળીઓમાં હું સૌથી મા-તખર ગણાયો. સેતાખી કરતો સીદની તરફ હું ગયો; મળેલું સોનું વેચ્યું, જેના બે લાખ રૂપીઆ ઉપન્યા એટલે બીજા પખવાડ્યામાં તો આ બહા-ણમાં ઇંગ્લંદ જવા બેઠો; અને દસ દિવસમાં—માત્ર દસ દિવસમાં હું મારી બહાલીને મલીશ.”

“પણ એટલા વખતમાં તમે તમારી ઓરત ઉપર એકબી કાગલ લખ્યો નહિ?”

“માત્ર એકજ વખત અને તે પણ આ બહાણ ઉપરવાને એક અઠ-વાડ્યું આગમય. મારી હાલતનું કંઈ ઠેકાણું નહિ એટલે લખું તે શા માટે? હાલત સુધરવાની રાહ જોતો રહ્યો અને તેમ જન્યું ત્યારે મેં તેણીને લખી વાળ્યું કે કાગજ પહોંચતાંજ હું પણ લન્દનમાં જઈ લાગીશ અને તેણીએ ત્યાંનાં ફલાણાં કાવાખાણામાં મારી ઉપર કાગલ મોકલવો અને ક્યાં તેણીને મળવું તે જણાવવું.”

રાતનો વખત થવાથી તેઓ પોત પોતાની જગાએ જતાં હતાં એટલામાં બ્યૉર્ન બોલ્યો, “મીસ મોર્ફિ, અગર હું ઇંગ્લંદ ગયા પછી મારી ખાચડીને લમત મઠા સમાચાર સાંભળીશ તો જરૂર મને સુવેલો સમજવો.”

“વાહાળા તાદબોયસ એવો વિચાર શા માટે તમે કરો છો? બોદા સર્વનો નેગેહ્યાન છે. તે આપણી સહન શક્તિ ઉપરાંત આપણને દુઃખ દેતો નથી. મારે પોતાને માટે તો મને સત્વળું ઉદાસ દેખાય છે કારણ કે ઘણું લાંબે વખતે હું ઈંગ્લંદ પાછી ફરું છું; અને એવા લાંબા વખતમાં ઘણી ફેરફારો બની શકે.”

“હું સોગંદ લઈ કહું છું, મીસ મોર્લી,” તે બોલ્યો, “કે આજ સાંજે તમે મને કહ્યું ત્યાં સુધી મને જરા ખીક લાગતી ન હતી; અને હવે મારે હૈડે તમે એક કલાકેકની વખતપર દેખાડી તેવી કાંઈ ધારતી લાગે છે. મેહુરબાની કરી મને એકલો રહેવા દો કે તેને હું વિસારી મેળું.”

તેણી ગુપચુપ તેની આગળથી દુર થઈ, અને પાણી તરફ નજર કરતી બહાણની બાબુએ બેઠી.

પ્રકરણ ૩ જી.

કુપાવેવો નસો.

ઑદલી કોર્તની ઘડિયાળમાં સાંજના આઠનો ટકોરો થયો હતો. ઘરનું પાછળે બારણું ઉંઘડ્યું અને એક છોકરી બાગમાં બહાર આવી. તેણી કાંઈ ખુબસુરત ન હતી, પણ તેણીનો દેખાવ દિલપઝીર હતો. તેણીનો પોષાક સાદો હતો. તેણીમાં ગ્રહસ્થ લોકો રીતભાત હતી. તેણી માત્ર એક સાદી ચોરસ હતી અને શીબ માર્કસ નામ ધરાવતી હતી. તેણી મી૦ દૉસન તખીબને ત્યાં આગળ આયા હતા? તેણીને ઑદલી બાઇએ પોતાની દાસી તરીકે રાખી હતી.

અલબત્ત તેણી હાલની હાલતમાં ઠીક હતી; કારણ કે તેણીને હાલનો પગાર ત્રણ ઘણો અને કામ ઘણું હલકું હતું; અને તેટલા માટે તેણીના ખીજ સાથીઓ તેણીની અદેખાઈ કરતા હતા.

તેણી પછવાડે બાગ માંહેલા એક કુવા આગળ ગઈ જ્યારે ત્યાં આગળ બેઠેલો એક મરદ સેતાખી કરતો ઉઠ્યો. તે તેણીનો હાથ પકડી બોલ્યો, “ઓહો, થીબ, તું એટલી ઓચિંતી અને આસ્તે રહી આવી કે હું તને ભૂત સમજ્યો. હું કામથી ફારેગ થઈ જરા અહિં આસાએશ લેવા આવ્યો અને પછી તારી ખબર લેવા આવવાનો હતો એટલામાં તું અહિં આવી લાગી.”

“લ્યુક, મારા ચોરડાની બારીએથી મેં તને કુવા આગળ બેઠેલો દીઠો, તેથી તારી આગળ બે ઘડી વાતમાં વખત ગુજરવા આવી છું.”

તે ગામડીયો કદાવર અને ગાંડો ઘેરો વગ્શ ૨૩ ની ઉમ્મરનો હતો. ગાલ તેના ગોલાખી, વાળ લાલ રંગના, અને ગરદન ગોલા જેવી.

પેટી છોકરી તેની નમ્મદીક તેની ગરદન ઉપર પોતાનો રૂપેરી હાથ નાખી બેઠી.

“તું મને જોઈને ખુશી છે, હ્યુક?” તેણીએ પુછ્યું.

“અલગતાં, હું ખુશી છું.”

“પણ તું ખુશી થયો હોય એમ દેખાતું નથી. મારી તરફ જો, હ્યુક, અને મને જણાવ કે મુસાફરીથી મારા ચહેરામાં ફેરફાર થયો છે?”

“પણ તે મુસાફરીથી તારા રોક્ષાર ઉપર કાંઈ રતાશ આવી નથી. તું તો જેવી ને તેવી ફિક્કી ફ્રચ દેખાય છે.”

“પણ કેહેતી છે કે મુસાફરીથી લોકો અદસ્તની હાલતમાં ફેરવાઈ જાય છે; હ્યુક, હું મારી આપ સાથે યુરોપખંડ તરફ ધણી જગાએ ફરી આવી ત્યાંની રીતભાત શીખી છું. જ્યારે હું નાની હતી ત્યારે હોર્તન સા-હેબની બેઠીએ મને ફ્રેંચ ભાષા થોડી શિખાવી હતી જેથી યુરોપ તરફ લોકો સાથે વાત કરતાં મને ખુશી લાગી હતી.”

“રીતભાત! રીતભાત સાથે આપણને શું કામ છે; તને અદસ્ત બનવાને કોણ કહે છે? વત્તી ફ્રેંચ શું અને વાત શું? મારી બૈરી થયા પછી તને અદસ્તપણાનું શું કામ? ત્યારે તને ખેતરમાં ગાય આગળ ફ્રેંચ બોલી બોલવાની છે કે?”

આ સંખુન તેનો આશક કાઢતો હતો ત્યારે તેણીએ પોતાના હોઠ કચકચાવ્યા, અને લાંબે નજર કરી. કેટલોક વખત સુધી તેઓ ખા-મોશ રહ્યાં, પણ લગાર ઠોભીને તે બોલી,—

“મીસ ગ્રેહેમની માફક ચાકર નફર, દાસી, ગાડી ઘોડા અને આપણું સુખની કાલજી રાખનાર ધણી સાથે મુસાફરી કરવામાં કેવી મજા પડે?”

“અલગતા, પુરતા પૈસો હોય તો મજાડતો ધણી પડે, અને તેથીજ હું આશા રાખું છું કે પૈસો સમૃદ્ધ કરવાની તું ચેતવણી લેશે.”

“પણ ત્રણ મહિનાની વાત ઉપર તેણી મીં દોસનના ઘરમાં શું બિસાદ ધરાવતી હતી? તેણી મારી માફક એક દાસી હતી. પગાર લઈ તેમને માટે વંદ કરતી હતી. તેણીનાં ચીઠડેલા કપરાં તે દીકા હશે. કેટલાં ઠીંગરાં, કેટલા સાંધા, કેટલા આંધરાં અને કેટલાં વળ. તેણીનો તે વખતે જે પગાર હતો તે કરતાં હાલ મને તેણી વધારે આપે છે. વળી જ્યારે તેણી મીં દોસનના ઘરમાંથી અહિં આવી ત્યારે તેણીની

પાસ થોડાક સોનાના અને થોડાક રૂપાના સિક્કા હતા. જે તેણીને પોતાના ચહેલા પગારોના મળ્યા હતા; અને હવે તેણીના હાથ ગુઓ! ”

“તેણીની કાંઈ દરકાર કર ના શીખ,” લ્યુક બોલ્યો, “તું તારી પોતાની સંભાળ લે; અને એટલું જ બસ. આપણે એક દારૂની દુકાણ ચલાવ્યે તો કેમ? એવાં દારૂખાણુમાંથી ધણું કમાવાનું છે.”

તે છોકરીની નજર હજી ધર તરફ જ હતી; તે ઝાડોમાંથી ડોક્યાં કરી તે બણી જોતી હતી. ત્યાં નજર કરતી તેણી બોલી, “લ્યુક, આવ હું તને મારી બાંધનું ધર દેખાડું. બહારથી તો તે પડી ભાગેલાં જેવું દાસે છે, પણ અંદરનો તેનો સણુગાર તારે જોવો જોઈએ. કેવી છાંયીઓ, કેવા મોટા મોટા આરસાઓ! તે સર્વ સીલીંગથી તે બોંય સુધી લાગેલા. સીલીંગના રંગ પછવાડે જ માત્ર હજારો રૂપિયા ખરચાયા છે એવું મને કારભારીએ કહ્યું છે અને તે સઘળું ફક્ત એકલી બાઈ સાહેબને ખાતર.”

“પોરી ભાગ્યશાળી તો ખરી.” લ્યુક હાથ સાથ ચેરાં કાઢતો બોલ્યો.

“બહાર અમે ગયાં ત્યાં તું જો જોતો તો કેટલા અહર્યો તેણીની આગળ બમે પણ સર મીચલ તેની જરા અદેખાઈ નહિ કરે. તે ઉલટા લોકો તેણીની ઉપર એટલું ધ્યાન આપે તેથી ખુશ થાય, અને તેણી કેવી લોકો સાથ હસે અને મોટે મોટે વાત કરે! લોકો જેમ તેણીને આદરમાન આપે તેમ તેણી પાછી મીઠા દેખાવ સાથ લોકોને નમે. તેણી જ્યાં પગ મુકે ત્યાં લોકોને તેણીનું હડખું લાગે. તેણીનું ગાળું, નાચવું, વગાડવાનું, રંગવાનું, મીઠું હસવાનું, અને સર્વ કરતાં તેણીનાં રૂપેરી ઝુલફાં! સારાકેસ અમે જેટલો વખત એક જગા ઉપર રહીએ તેટલો વખત લોકો બસ તેણીની જ વાત કરે.”

“આજ રાત્રે તેણી ઘરમાં છે કે?”

“ના, તેણી સર મીચલ સાથ બહાર જમવા ગઈ છે. તેમને સાત આઠ માસલ ઉપર જવું છે તેથી રાતનાં અગીઆર વાગતા પેહેલાં તેઓ પાછાં ફરી શકશે નહિ.”

“ત્યારે તો મને ધરનો ભપકો જોવા ગમે છે.”

“સારું, ત્યારે મીસીસ બારતન, ધરની કારભારી, તને નજરથી ઝાળખે છે, એટલે તને કેટલાક અતિશોભિતા ઝોરડાઓ જોવા દેવાને તેણી ના પાડશે નહિ.”

તેઓ બાગમાંથી ધર તરફ ચાલ્યાં ત્યારે લગભગ અંધારું થવા આવ્યું હતું. તેઓ ચાકરીના ઝોરડા આગળથી ગયાં જ્યાં એક બાળુ ઉપર મીસીસ બારતનનો ઝોરડો હતો. ત્યાં શીખ ગઈ અને પોતાના પિ-

ત્રાષ્ટને ઓરડાઓ દેખાડવાની રજા મેલવી જલદી પાછી ફરી. તેણીએ એક દિવો સળગાવી પોતાના હાથમાં લીધો. તે ગંજવર ખાલી ધરમાં ચાલતી વખત લ્યુકના બુટનો અવાજ થતો જેથી તે પોતેજ ચોંકતો હતો.

“શીબ, આ જગા તો નવરી મોત જેવી બયબીત છે. મેં ધણી વખત સાંભળેલું છે કે અહિં આગળા વખતમાં ધણું ખુન થતાં હતાં.”

“એમ તો ખુન આ વખતમાં તે ક્યાં નથી બનતાં?”

તેણી એક દાદરા ઉપર ચઢી. તેણીની પુઠે લ્યુક પણ હતો. તેઓ એક મોટાં દિવાનખાણામાં દાખલ થયાં. ત્યાંના જડાવદાર રાચરચીલાં અને રંગ બેરંગી ગાલીચા તથા મખમલ અને સાતીનના પડદા વગેરે જોઇ લ્યુક તો ત્યાં ડંગ થઇ ઉભો. ત્યાંથી તેઓ સવારના ઓરડામાં ગયાં ત્યાં ભાતભાતનાં રંગીત ત્રચ બેમુલી ફ્રેમોમાં જડેલાં દીપતાં હતાં. ત્યાંથી તેઓ બેઠ લેવાના ઓરડામાં ગયાં જ્યાં તેણી પોતાના માથા ઉપરથી બતી ધરી ઉભી. ત્યાં તો પેલો દેહેકાણી ડાચાંવકાશી ઊંઘાડા ડોળા સાથે આજુ-બાજુ સાવધની માફક નગર ફેંકતો બોલ્યો,—

“અરે આ જગા જેવી તો બીજે કુથે નહિ હશે અને એને સ-ણુગારતાં લખો રૂપ્યા ખરચાયા હશે.”

“પણ દિવાલ ઉપરની આરસીઓ તરફ તો જો. એવું કહેય કે એજ એક મોટી દોલત છે.” એક બારણાં ઉપર નાંખેલો લીલાં કપડાંનો પરદો ઉઠાવતાં તેણી બોલી, “અને આ મારી બાઇ સાહેબ, જેણી એક વેળા માત્ર મીસ ગ્રેહેમ કહેવાતી હતી, તેણીનો ઓરડો છે.”

“મારો વિચાર થાય છે કે તેણીનું સઘળું જીવેરાત તને દેખાડું; પણ તેણી હંમેશ ચાવી પોતાની સાથે રાખે છે. પેલી જીવેરાતની પેટી કપડાંની તેબલ ઉપર છે. તેમાં લાલ-હીરા-માણેક-મોતી અને રત્નો છે. મને મારી બાઇનાં આ કપડાંની ધરી કરવાની છે. વાસ્તે જરા તું પેલી ખુરશી ઉપર બેશ હું હમણાં તારી આગળ આવું છું. તેણી એક બદનની ઘડી કરતી હતી એટલામાં ખરંગ દઇ કુંચીનો જુમખો તે ખીસામાંથી અફલાઇ પડ્યો.

“અરે લે. મારી બાઇ સાહેબ તો કુંચીનો જુમખો સુકી ગયાં છે. તને બાવળું હોય તો જીવેર કામ હું તને બતાવું.”

- લ્યુક ખુરશી ઉપરથી ઉઠતો બોલ્યો, “ઠીક, જરા મને જોવા દે.”
- તેણે બતી હાથમાં ધરી. જ્યારે લ્યુકે પેટી ઉઘાડી તે જોતાંજ તેના દિલમાં અદેખાઇ અને ઇચ્છાનું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. તે પોતાના હાથમાં

એક ઝવેરાતની પોંચી લઇ બોલ્યો “અરે એ માંહેલું આ એકજ નંગ આપણને દુન્યામાં માતબર ફરી નાખવાને ખસ છે.”

“કેમ લ્યુક, મુકી દે! જલદી મુક! એવી વાતો કેમ તું કરેછે?”

તેણે પોંચી આણકાણી સાથે પાછી તેણી જગાએ મુકી દીધી.

“આ શું છે?” તેણે તે પેટીમાંની એક પિત્તલની ચાંપ તરફ આંગળી કરી પુછ્યું; અને પુછતી વખત તે ડાબી એટલે મજબૂતના અસ્તર સાથેનો એક છુપો વકોરો તેમાંથી બહાર નિકળી આવ્યો.

“અરે આ જો!” પોતે કરેલી શોધ માટે ખુશી થતો લ્યુક બોલ્યો.

“પણ આ વકોરો તો મેં આગળ કદી દીડો ન હતો. કોણ જાણે એમાં તે શું હશે!”

તેમાં કાંઈ ધણું ન હતું; નહિ સોનું કે નહિ ઝવેરાત; માત્ર એક બચ્ચાનાં ગુડેલાં બુત કાગલમાં વિટાળેલાં, અને રૂપેરી પીળા વાળનું એક ગુચરું, દેખીતું કોઈ બાળકના માથા ઉપરથી કાપી લીધેલું એ તપાસતાં ફીમની કાચરચીતરી આંખ તકોતક ફરવા લાગી.

“હા! મારાં બાઈ સાહેબ પોતાનાં છુપાં વકોરામાં આ જીજીસો સાંતી રાખે છેને?”

“પણ એવી નેહુસ્ત ચીજોને આવી જગામાં સાંતી રાખવામાં ભારે અભયબી છે.”

“તું સાહેદી રહેજે, એ ચીજોને મેં ક્યાં જોયું.” ફીમ બોલી.

“કાં ફીમ, તું એવી મૂર્ખ નહિ થાય કે એવી ચીજો લેવાની તું ઇચ્છા કરે.”

“પેલી ઝવેરની પોંચી જેની તેં ખાહેસ્ત કીધી તે કરતાં એ ઘણી કિંમતી જીજીસો છે,” તે “બોલી, આપણને એથીજ દારૂનું દુકાણ રાખવાનું બની આવશે.”

પ્રકરણ ૪ થું.

શર્પત ઝાંઘડી એક જુવાન ખેરીસ્તર હતો પણ કોર્તનું કામ કરતો ન હતો. તે એક ખુબસુરત, આળશુ, અને બેપરવા શખસ હતો. તેની ઉંમર વરસ ૨૭ની હતી; અને તે સર મીચલના નાના ભાઈનો એક પુત્રો બેટો હતો. તેનો બાપ તેને માટે વરસ દહાડે ચાર હજાર રૂપ્યા બ્યાજ ઉત્પાન થાય એટલી દોલત વારસામાં મુકી ગયો હતો. તેને શિક્ષરનો ધણો શોખ હતો, અને શિક્ષકગાહમાં તેહેમતન રસ્તમના જેવો તીરનદાઝ હતો. તેનો ઘોડો રસ્તમના દેલાવર રખસ જેવો બેરેમંદ હતો.

રોજ પોતાના કાકાનો ભાનીતો હતો; અને તેની પીત્રાઈ મીસે એલીશીઆ ઑદલીને તે જરા પણ અણગમતો ન હતો. તે સુદર નાજનાનો એટલે જીવણી ઓરતને મળતો આવતો હતો. તેણીના જેવી દેવનમંદ વારસની મોહાવત પોતા ઉપર સંપાદન કરવાની કાણુ તજવીજ કરવને ચુકે; પણ રોજનના બાજમાં તે વિશેની બેદરકારી તો ખરેખર હતી. તેણી વિશે તે એટલું જ જાણતો હતો કે તેણી એક ભત્રી, ખુશ-મીઝાજ અને ફેવ તથા પાખંડ વગરની છોકરી હતી. વળી પોતાના કાકાની બેસુનાર દોઝતનું તો તેને જરા પણ ભાન હોય એવું તેની રીત ઉપરથી જણાતું ન હતું. વળી તેને કાંઈ દલાડે એવું શ્વમું પણ આવ્યું ન હતું કે તે સેવટે એ મોટી દોઝતનો ધણી થવાનો હતો. એક દલાડે વસંતરતુની સવારમાં ટપાલનો સિપાઈ તેને માટે સર મીચલ અને લેડી ઑદલીના લગનનાં કાદં તથા તે સાથે તેની પિત્રાઈ તરફનો પત્ર લઈ આવ્યો. તે પત્રમાં તેણીએ પોતાનો ઘરડો બાપ તેણીનાજ જેટલી નાની પણ અતિ ડાકાળી છોકરી પરણી લાવ્યો હતો તે બાબે તેને લખી જણાવ્યું હતું. આ પત્રો મળતાં રોજન ઑદલીને કાંઈ અચરતી થા દિલગીરી ઉપન થઈ નહિ. પત્ર અને કાદં વાંચ્યા પછી તે બન્નેને તેણે કચરાની ટોપલીને સ્વાધીન કર્યાં.

“મને દંબેશ એવો વિચાર હતો કે ઘરડો બુદ્ધિયમ પરણ્યા વગર રહેશે નહિ,” તે મનમાં બડબડ્યો, “પણ એલીશીઆ અને આ નવી ઑદલી બાઈ અફેક સાથે છત્રી ચુલ્યાની વાત રાખવાનાં.”

જે રાત્રે ફીએ પોતાના પિત્રાઈને લેડી ઑદલીનું ઝવેરાત દેખાડ્યું તેની બારવણે અપોરતા બારને સુમારે આ બારીસ્તર કાંઈ કામસર એક-માંથી બાર નીચળા ઘરે પાછા ફરનાં ગમીતી ગદ મળતો ઉભો હતો જ્યારે તેનીજ ઉમ્મરના એક બુતાન શખસના ઘસારાળી તે જમીન ઉપર પડ્યો.

“અરે ભાઈ, જરા આગળ વંદાને તો ચાલ! માણસોને આચકા મારી તેમના ઉપરથી ચાલી જવાનું તારું કામ હોય તો તેમને આગમ-અથા ચેતાવ કે તેઓ તારા રસ્તેથી દુર રહે.”

પંલો બેગાણો મરદ આવ્યો તો ઉભો રહ્યો, બોલનાર તરફ બારી-કાથી જોતો રહ્યો અને પછી દમ ભરી ઉભો.

“બાઈ!” બારે અચરતી દેખાડતી ઢપમાં તે બોલ્યો, “ગઈ રાત્રેજ મેં અતિય જમીન ઉપર પગ મુક્યો છે અને તને અદિ મળીશ એ કેવું સારું સરજવત!”

“મારા દાદીસણા મિત્ર,” મીં ઑદલી બોલ્યો, “મને યાદ છે કે

એ તમને આગળ દીઠા હતા; પણ સોગંદ લઈ કહું છું કે ત્યાં અને ત્યારે તે હું કહી શકતો નથી.”

“શું તું એવું કહેવા માગે છે કે જ્યોર્જ તાલ્મોયઝને બુલી તું ગણે છે?”

“ના, હરગેઝ નહિ!” રોબર્ટ તેનો હાથ ઝાલી તેને બેંકના કમ-પાઉન્ડમાં લઈ જતો બોલ્યો, “પણ હવે મને સઘળું તારી મુસાફરી વગેરે બાબે બે સપ્તન કહે.”

જ્યોર્જ તાલ્મોયઝે તેને પોતાનો સઘળો હેવાલ કહ્યો. વળી તેણે એટ-લુખી જણાવ્યું કે તેની પાસે તેનાં ગજવામાં આલ્ફ્રીડમન નોટો હતી અને તે સઘળી બેંકમાં મુકવા માંગતો હતો.

“હું તો હમણાંજ બેંકમાંથી બહાર આવ્યો છું, અગર તારી મરજી હોય તો ફરીથી તારી સાથે આવી તારું કામ કરી આવું.”

તેઓ બન્ને બેંકમાં ગયા. સઘળું કામ આતપતાં તેમને પા કલાક લાગ્યો. તે કીધા પછી રોબર્ટ તેને લઈ પોતાના ઉતારા તરફ જવા માંગતો હતો પણ જ્યોર્જે તેને અટકાવ્યો અને કહ્યું કે તેણે એક્સપ્રેસ ત્રેનમાં લીવરપુલથી ઉએસ્ટમીનસ્ટર ખાતે ખીદન સ્ત્રીતમાં એક્સ કાવાખાણામાં જવું છે કે જ્યાં તે પોતાની ઓરત તરફનાં પત્રની વક્તી રાખે છે.

“આશો ત્યારે આપણે સાથે જઈએ,” રોબર્ટે કહ્યું, “જ્યોર્જે તને બેરી છે, એ કેવી હસવા સરખી વાત!”

મુસાફરીના દરમ્યાનમાં જ્યોર્જે પોતાના મિત્ર સાથે બીજી વાતચીતમાં આ પ્રમાણે બોલ્યો, “આખરે, તેમજ નદીના કિનારા આગળ હું એક વજીરો લઈશ. તેમાં હું, મારી બાઈડી, અને દિકરો રહેશું; અને આપણે એક મછવો બાંહે રાખશું કે જેમાં આપણી સામે બેસી મારી ઓરત પોતાના મધુર કંઠે ગાયન ચલાવશે અને તે સીતાર ઉપર ઉતારશે.”

ઉએસ્ટમીનસ્ટરના પોર્ટરો તેનો એવો એહેરો જોઈ અજબ થયા પણ જ્યારે તેઓએ તેને પિછાણ્યો કે તે લશકરમાં હતો ત્યારે હંમેશા તે કાવાખાણામાં આવતો હતો ત્યારે તેઓ તેનો હુકમ બજાવવા તૂટ દોડી ગયા. તેણે કાંઈ જાણું માગ્યું નહિ, ફક્ત સોદાવાતરની એક શીશી. પણ તેણે જાણવા માગ્યું કે જ્યોર્જ તાલ્મોયઝના નામનો કાગલ તેઓને મળ્યો હતો કે નહિ. તેને માટે સોદાવાતર આણવામાં આવ્યો પણ કાગલ વિશે તેઓએ ના કહી, જે સાંભળતાં જ્યોર્જનો એહેરો ઉજરો પુતી જેવો થઈ ગયો.

“તાલ્મોયઝ” તે બોલ્યો, “કદાચ તે નામ ખુલ્લું સાંભળ્યું ન હશે—તા—મ—મો—ય—ઝ, જા હવે અને ફરીથી તપાસ; પત્ર હોવો જોઈએ.”

તે માણસ પાછો ફર્યો અને બોલ્યો કે માત્ર ત્રણ પત્ર છે—સેન્દર-સન—આઉન—અને પીન્ચમેક; પણ તાલબોયઝ નામનો પત્ર મુલે નથી.

તે જુવાને સોદાવાતર પીધો અને પછી તેબલ ઉપર પોતાના હાથનાં કોપરીઆં ટેકવી હઠેલીમાં મોઢું ઢાંકી વિચારમાં બેઠો. તેનો એવો દેખાવ જોઇ ઓદલીને લાગું કે આ નણ્ની નાસીપાસીથી તેના મિત્રને ભારે દુઃખ લાગું હતું. તે તેની સામે બેઠો પણ એક સવાલ પુછવાની તેણે હિમ્મત ચલાવી નહિ.

થોડીક વારે જ્યોર્જે ઉંચે જોયું; અને તેબલ ઉપર પડેલાં વર્તમાન પત્રમાંથી તેવથી ખરડાયલું એક લખ ખાત્રી નજર તેના પેહેલા સફા ઉપર કાઢી. તે માંહેલી એક લીટી પણ વાંચ્યા વગર ઘણીવાર મુગાં તેણે તેની તરફ જોયા કીધું પણ ઓચિંતો તે ઉઠ્યો અને તેમાં છાંપેલી એક લીટી ઉપર આંગળી કરી રાખતે તેણે બતાવી કે જે આ પ્રમાણે હતી:—

“ચાલતા માસની તા. ૨૪ મી. ઉબ્હાઇત ટાપુ ખાતે વેન્તનોરમાં હેલન તાલબોયઝ, ઉમ્મર વરસ બાવીસની.”

પ્રકરણ ૫ મું.

વેન્તનોર ખાતે લેખ પથ્થર.

હા! સાફ લખેલું હતું—“હેલન તાલબોયઝ, ઉમ્મર વરસ બાવીસ.” આટલું બોલતાં તેનું લોહી બંધાઇ આવ્યું—તેનો ચેહેરો ફિક્કો પડી ગયો; અને લાચાર હાલતના દેખાવે પોતાના મિત્રના ચેહેરા સામું તે જોતો રહ્યો.

આ ઓચિંતો ગજબથી તેના કાન મુન મારી ગયા હતા તેનાં મનની એવી વિચિત્ર અને ઘભરાયેલી હાલતમાં પોતા ઉપર શું બન્યું હતું તેનો તથા તાઇમ્સ પત્રમાંથી એક લાઇન પોતા ઉપર એટલી અસર કેમ કરી શકે તેનો વિચાર કરતો તે બેઠો.

રફતે રફતે આ કઠંગો વિચાર પણ તેના ઉપરથી દુર થયો, અને તેના બદલામાં બહારની ચીજોની દુઃખદાયક લાગણી ઉત્પન્ન થઇ.

આગસ્ત મહિનાનો તાપ; ધુળથી ભરેલા બારીના તકતા અને વીની જર; ખાલી સગડી; એક બોરકાં માથાંનો ઘરડો “નારનીંગ એદવરતાઇઝર” વાંચતો બેઠેલો; અને રાખત ઓદલીનો ખુલ્લસુરત ચેહેરો તેની તરફ દુબારી લાગણીથી જોતો હતો;—એ સવળા દેખાવોનું જ્યોર્જને કાંઇ બાન આવતું અને તેઓ વળી ગેબ થઇ જતા.

એક અધારી સાંજરે તેણે પોતાની આંખ ઉઘાડી. જે ઓરડામાં

તે હતો તે ચુપ અને થંડકવળો હતો. માત્ર દુરની ગાડીના ખડખડાતના અવાજથી ત્યાંની ચુપકીદીમાં ખત્રવ થતી હતી.

પોતાની આસપાસ ગંભીરાઇ પણ અન્યથા સાથ તેણે નજર કીધી. તેનો જુનો મિત્ર, રોજર્ત ઓદવી, શીગર મોમાં રાખી તેની બાજુમાં બેઠો હતો. જ્યોર્જ એક કંઘાડી બારીની સામે લોખંડના એક નીચા પલંગ ઉપર બેઠેલો હતો, બારી આગળ પુત્રનાં કુશંતો માચરો અને બે કે ત્રણ પક્ષિના પાજરાં હતાં.

“ચીરત પીવાની તને કાંઈ દરકાર નથી, જ્યોર્જ નહિ વાર?” તેના મિત્રે આસ્તે રહી પુછ્યું.”

“નહિ.”

તે કુલ અને પક્ષીઓ તરફ નજર કરતો થોડોક વખત બેઠો જ્યારે અસ્ત પામતા સૂર્ય આગળ એક પક્ષી સરોદ કાઢતું હતું.

“પક્ષીઓથી તને દરકાર થાય છે, જ્યોર્જ? એમને ઓરડામાંથી બહાર લઇ જાઉં?”

“ના, હું તેમનું ગાયન સાંભળવાને ખુશી છું.”

રોજર્ત ઓદવીએ તેની પાછપમાંથી રાખ ખંખેરી નાખી, અને બીજા ઓરડામાં જઈ સ્નાનગ ચાલતો પ્યાલો તેને લાવી આપ્યો.

“આ પી, જ્યોર્જ,” તેના આગળ એક તીપ્પ ઉપર ચાલતો પ્યાલો મુકતો તે બોલ્યો: “એવી તારાં મજખો ફાયદો થશે.”

તે જુવાન માણસે જવાબ દીધો નહિ, પણ આસ્તે રહીને ઓરડાની આસપાસ અને પછી પોતાના મિત્રના ગંભીર બેઠેરા તરફ નજર કીધી.

“બાબ,” તે બોલ્યો, “આપણે ક્યાં છીએ?”

“તેમ્પલમાંના મારા ઓરડામાં. તારું પોતાનું રેહેઠાણુ નથી તેથી જ્યાં સુધી તું શેહેરમાં રહે ત્યાં સુધી અદિજ રહે.”

જ્યોર્જે પોતાના કપાલ ઉપર બે ત્રણ વેળા લાથ ફેરવી કહ્યું, “બાબ, આજ સવારે પેલું વર્તમાનપત્ર, તે શું હતું?”

“તે ઉપર તું ફાલ કાંઈ ધ્યાન પહોંચાડ ના. દીયર; થોડી આ પી.”

જ્યોર્જ અધિરાઈથી પલંગ ઉપર ઉભો થયો અને બોલ્યો, “હા, હા, મને બધું યાદ છે. હેલન, મારી હેલન! મારી મોહોરદાર, મારી લાડકી, મારી એક પુરી મોહાબત! મુઘ! મુઘ!”

તેનો લાથ આસ્તે રહી પકડીને રોજર્ત બોલ્યો, “જ્યોર્જ, યાદ રાખ મારા બોલ કે જે શખસનું નામ તે વર્તમાન પત્રમાં વાંચ્યું તે તારી બાયડી ન હોય. એતો કાંઈ બીજી હેલન તાલ્મોચક્ર દુરો.”

“ના, ના, તેણીની ઉમ્મર મળતી આવે છે, અને વળી તાલબોયઝ નામ કાંઈ સાધારણ નથી.”

તેણે રૉઅર્તનો હાથ ખસાડી નાખ્યો અને પડગ ઉપરથી ઉઠીને લાગ્યો તે આરણ તરફ ચાલ્યો.

“ક્યાં જાય છે?”

“વેન્ટનોરમાં, તેણીની કબર જોવા.”

“આજ રાત્રે નહિ, આજે નહિ, જ્યોર્જ કાલે આપણે બન્ને પેટેલી ત્રેનમાં બેગા જઈશું.”

રૉઅર્ત તેને પકડીને પાછો પડગ ઉપર લઈ ગયો, અને તે પાછો સુતો. બ્રીદજ બોહોલ્લામના કાવાખાણમાં જ્યારે તે બેભાન થઈ પડ્યો ત્યારે તેને માટે બોલાવેલા તખીએ જે અરીમની દવા આપી હતી તે આ વખતે રૉઅર્તને તેને પાછ, જેથી તે બર ઊંચમાં પડ્યો. તેણે એવું શ્વેનું દીઠું કે તે વેન્ટનોર તરફ પોતાની જવની અને સુખી પણ ચિમકાયલી આમડીવાળી ધરડી, અને સફેદ વાળ વાલી હાલતમાં તથા તેના દીકરાને મોટો થયેલો જોવાને ગયો હતો.

ખીજ સવારે તે પોલ્સમથ તરફ જતી ખાસ ત્રેનની પેટેલી કલાસમાં રૉઅર્તની સામે બેઠો હતો. મધ્યાન અપોરમાં તેઓ રાઇદથી વેન્ટનોર પુગા. ગાડીમાંથી ઉતરતાં જ્યોર્જ ॥ લાંબી દાઢી અને ફિક્કો ચેહેરા જોઈ લોકો અજાણ થતાં હતાં.

“આપણે હવે શું કરીએ, જ્યોર્જ?” ઓદલીએ પુછ્યું “જે લોકોને તું મળવા માગે છે તેમનો કાંઈ પતો આપણી પાસ નથી.”

જ્યોર્જ તો તેની તરફ હુઃખદાયક અને ગમરાયલા દેખાવથી જોવા કરે. મોટો લશ્કરી માણસ એક અચ્ચાં જેવા લાગ્યાર બન્યો; અને ઓદલી જે ધણોજ બાહોશ મરદ હતો તેને માથે સઘળું કામ આવી લાગું.

“આપણે મીસીસ તાલબોયઝ જ્યોર્જ આમે, કોઈ હોતેલમાં જઈ ખબર કાઢીએ.”

“તેણીના આપતું નામ માલદન હતું,” જ્યોર્જ બોલ્યો, “તેણે તેણીને અત્રે મરવા આવવાને બોલાવવી જોઈતી ન હતી.”

તેઓ કાંઈ પણ વધારે બોલ્યા નહિં. રૉઅર્ત એકલો હોતેલ તરફ ગયો જ્યાં તેણે મીઠા માલદનનું ઠેકાણું પુછ્યું.

હા, તેઓએ તેને કહ્યું; કપતાન માલદન નામનો કોઈ શખ્સ વેન્ટનોર ખાતે રહેતો હતો. તેની દીકરી થોડુંકની વાત ઉપર મરણ પામી.

એક માણસ તેનું ઠેકાણું શોધી લાવવા અંદર ગયો. હોતેલમાં ગરદી ઘણી થતી હતી. ત્યાં લોકોનો આવજમ ભારી હતો.

જ્યોર્જ એક યાંભાને અધેલીને બેઠો. તેનો દેખાવ પાછો બળડેલો જણાતો હતો.

બુરી ખબર ! તેની બાયડી, કપતાન માલ્દેનની બેટી મરણ પામી હતી. એક માણસે અંદરથી બાહાર આવી તેમને જણાવ્યું કે કપતાન માલ્દેન લેન્ડસદાઉન ઝુપડાંઓમાં નાનું જ્યામાં રહે છે. તેઓને તે ઠેકાણું મળતાં વાર નહિં લાગી. દરિયાની સાંમે તે એક દલકું ઝુપડું હતું અંદર જઈ ખબર કાઢતાં તેમને એક ઘરઘણીઆણીએ જવાબ દીધો કે તે કિનારે પોતાના પૌત્ર સાથે ગયો હતો. તેણીએ તેમને અંદર ઓરડામાં જઈ બેસવા કહ્યું. જ્યોર્જ સંભાળથી નાના ઓરડામાં તેના મિત્રની પછવાડે ગયો. તેમાં સામાનનું કાંઈ ઠેકાણું ન હતું. જમીન ઉપર બાળકનાં તુટેલાં રમકડાં હતાં, અને વાસી તંબાકુ બારીને મઠાએ ટાંગેલો હતો તેની સોડમ આવતી હતી.

“બુવો !” જ્યોર્જ એક છબી તરફ આંગલી કરી બોલ્યો. તે તેની પોતાની છબી આગલા પોતાના લશકરી ઓદ્ધાની વખતે લેવાડેલી હતી. એહેરો ઘણો રૂપાળો હતો. તેની પછવાડે એક ઘોડો પાડેલો હતો. એક માણસને દિલાસો કેમ આપવો તે કામ ઓદ્ધાની બેરીસ્તર સારીપેઠે સમજતો હતો. તેણે જ્યોર્જને કાંઈ ઉત્તર દીધો નહિં; પણ તેની તરફ પીઠ ફેરવી ઉંઘાડી બારીએથી બહારનો દેખાવ જોયા કીધો.

કેટલાક વખત સુધી જ્યોર્જ ઓરડામાં ફરવા કીધું, અને કોઈ કોઈ વખત ત્યાં પડેલી ચીજોને તપાસ્યા કીધી.

તેણીનો સીવવાનો કરંડયો, જેમાં ભરતકામ અધુરું પડેલું હતું; તેણીની આલ્ખમ; કેટલીક ચોપડી જે તેણે તેણીને આપેલી હતી; અને છટલીમાંની તેમની મુસાફરી વેળાએ ત્યાં ખરાદેલાં ફુલો કરમાયલી હાલતમાં.

“તેણીની છબી મારી છબીની જોડમાં જ ટાંગેલી હતી, મને અજાણ્ય લાગે છે કે તેનું આ લોકોએ શું કર્યું ?”

અડધો કલાક તેનીથી બોલાયું નહિં.

“આ ઘરની સ્ત્રીને આપણે મલકું જોઈએ; અને તેણીને પુછવું જોઈએ કે—” તેનાથી બોલાયું નહિં; તેણે પોતાનું મોં પોતાના હાથમાં ઢાંક્યું.

જોખતે પેલી ઘરઘણીઆણીને બોલાવી. તે સારા સ્વભાવની પણ ઘણી પટપટ કરનારી ઓરત હતી. મંદવાડ અને મોતના દેખાવોની તણીને આશ્રમ

પડેલી હતી કમરુ તેણીનાં ઘરમાં ધણુક ઉતાર્યો મરવાને ખાતર આવતા હતા. મીસીસ તાલ્મોયજની છેલ્લી ઘડીની સર્વે હકીકત તેણીએ તેમને કહી સંભળાવી. તેણી પોતાના મોતની માત્ર થોડા દિવસ આગમ્ય વેન્ટનોર ખાતે કેવી રવેશે આવી હતી તે અને તેણી ત્યાં ગયા પછી રફતે રફતે કેવી નખાતી થઇ અંતે મરણ પાંખો તે સર્વે હકીકતથી તેમને વાકેફ કરીધા. જ્યારેને રડતાં જોઇ તેણીએ રોબર્તને પુછ્યું “શું આ અહરથ મરનારનો કોઇ સગો થાય ?”

“હા તેણીનો એ ભરથાર લાગે છે.”

“એજ! અરે રે તે ખીયારીને તેણીનાં બાળક સાથ એકલી જોડી જતો રહેશે તે એજ કે? મને કપતાન માલ્દને પોતાની આંખમાં આંસુ લાવી એ વિશે કહ્યું હતું.”

“હું તેને લાચાર હાલતે એકલી નાખી જતો નહિં રહ્યો હતો,” જ્યારે જોલ્યો; અને ત્યારપછી તેણે પોતાના ત્રણ વરસના પછાડાની હાલત વિશે તેણીને સંબળું કહી સંભળાવ્યું.

“તેણીએ કાંઇ મારા માટે છે-છેલ્લી ઘડીએ કહ્યું છે?”

“ના, તેણી ખીયારી એક મેંઢાંની માફક મુગી મરણ પામી. પેહેલાંતો ખીયારી સેટેજસાજ બોલતી હતી; પણ છેલ્લે દિવસે તો એક શબ્દ પણ નહિં; અને પોતાના બાપને કે બળકને પણ ઓળખ્યાં નહિ. તેણીએ એક વખત પોતાની માને યાદ કરી હતી કે તે બિયારી દુઃખી થઇ મરણ પામી હતી.”

“આ દુઃખી થઇ પરદેશ મરણ પામી હતી તે તેણીએ યાદ કર્યું પણ મારે વિશે જરાપણ તેણી બોલી નહીં!”

તે ઓરત તેને એક નાની ઓરડીમાં લઇ ગઇ જ્યાં તેણીનો પલંગ દેખાડી તેણી બોલી આ ખીછાણું તેણીનાં મોતનું છે. જ્યારે ધુટણ ઉપર પડ્યો અને તેણીના તકીઆને નરમાસથી ચુમી લેવામાં લાગ્યો, જ્યારે ધર ધણીઆણી પોકેપોક રડી.

જ્યારે તે આ પ્રમાણે ઉભો રહી પોતાની ઓરત માટે પ્રાર્થના કરતો હતો ત્યારે પેલી ઓરતે એક પેટીમાંથી કાંઇ કાઢ્યું અને જ્યારેને આપી તેણી બોલી, “આ વાળનાં ઝુલ્લકાં મેં તેણીના માથા ઉપરથી જ્યારે તેણીની પ્રેતને પેટીમાં મુકી ત્યારે કાપી લીધાં હતાં.”

તે વાળ તેણે લીધા અને પોતાના હોઠને આસરે રહી લગાડ્યા. “હા, એજ બહાલા વાળને જ્યારે તેણી મારા હાથ ઉપર પોતાની ગરદન

નાખતી સારે હું વારંવાર ચુંબતો હતો; પણ તે વેળાએ એ પેચદાર રહેતા હતા જ્યારે આ સાફ અને સીધા છે.”

“મંદવાડમાં એમ બદલાઇ જાય છે, અગર તમારી મરણ હોય તો તેણીની કબર દેખાડવા મારા નાના છોકરાને મોકળું.”

જ્યોર્જ અને રોબર્ટ તેણીની કબર આગળ ગયા. રોબર્ટ ત્યાં જ્યોર્જને બેસાડી ગયો અને પોતે પા કલાકના વખતમાં પાછો ફર્યો. જ્યોર્જ તૂર્તજ તેની તરફ જોયું અને કહ્યું એક ઘોડફોડો મળી આવે તો આ કબરને પર્યટ જડાવ્યે. તરત ઘોડફોડો આવી લાગો જ્યારે જ્યોર્જ નીચે પ્રમાણે પોતાના હાથે લેખ લખી આવી તેની પાસે કબર ઉપર કાતરાવ્યા:—

હુલનની

યાદને અર્પણ કરેલો,

જ્યોર્જ તાલભોયજીની બહાલા ઓરત,

જેની આ છાંદાન છોડા ગઇ,

૨૪ મી આગસ્ટ, ૧૮૫૭,—ઉમર વરસ બાવીસ,

તેણીને માટે તેણીનો ભરપૂર અલંત શોક કરે છે.

પ્રકરણ ૬ હું.

હુન્યાની બહાર, કોઇપણ ડેકાણે.

જ્યોર્જ અને તેનો મિત્ર લેન્દનહોન કાનેજમાં ગયા અને જ્યારે તેઓએ દીઠું કે પેલો જઇક દલ આવીયો ન હતો સારે તેઓ તેની રાત્રી જિતારા ઉપર ગયા—જ્યાં થોડોક વખત હુંજા પછી તેઓએ તેને રેતી ઉપર બેઠેલો અને એક વર્તમાનપત્ર વાંચતા દીઠો. એક નાનો છોકરો તેનાથી થોડેક દુર એક લાકડાંની કોડાળી વડે રેતીમાં ખોડતો હતો. તે જઇકની ટોપીએ કાળી ગાજનો કપડાંનો કકડો વિટારેલો હતો તે ઉપરથી પોતાની ઓરતના મરણ બાબે તેને વધુ સાબેતી મળી. જ્યાં જ્યાં તે જતો ત્યાં ત્યાં આ માહંતમની નિશાણ જણાતી હતી. તેની ઓરત મરણ પામી હતી. તે પોતાના સસરા આગળ જઇ પહોંચતાં “કપતાન માદદન” કરી તેણે હાંક માસ્યો.

તે જઇકે ઉપર નજર કીધી.

“રે ખુદા! શું તું મને ઓળખતો નથી?”

તે કપતાન ચોકો અને ગોયા કંઈ બનાવથી તે ખીતો હોય તેમ અભરાયો. તેણે પોતાના જમાઇને પિછાણ્યો.

“મારા વ્હાળા છોકરા, આ તારી દાદીથી હું તને પેહેલાં ઝોળખી શક્યો નહિ. (રોજતને) કેમ સાહેબ, તમને આ દાદીથી એમાં કાંઈ ફરક લાગે છે?”

“રે ખોદા!” તાદબોયક બોલ્યો, “અરે આ રવેશે તમે મારું આદરમાન કરો છો? હું મારી બાપડીને મળવાને અતરે આવ્યો અને મારા આવ્યાની એક અઠવાડયું અગાઉ તેણી મરણ પામી. હું મળવાને આવ્યો છું જ્યારે તું આ રવેશે મારી દાદી વિશે વાત શરૂ કરે છે,—તું, તેણીના પિતા!”

“ખરું, ખરું છે, મારા વ્હાલા દીકરા.” તે બુઠો બોલ્યો, “મેટા ગજબ. દુઃખદાયક ગજબ! રે જ્યોર્જ તું એક અઠવાડયું વેલ્લો કાં નહિ આવ્યો!”

“હું આવ્યો હોત,” તે રડતો બોલ્યો, “તો તેણીને મરવા નહિ દીધી હોત હું મોતની સામે થાત. હા, જરૂર થાત! અરે ખોદા! આ રવેશો મુંજ ઉપર ગજબ પડવાનોજ હતો તો મારું વ્હાણુજ કાં નહિ તે ઉપરનાં સમજાણુ જીવડાઓ સહીત નીચે ગયું!”

તે કિનારા ઉપર ફરવા લાગો; તેનો સસરો તેની તરફ પોતાની આંખ લુછતો જતો હતો, જ્યારે રોજત પોતાનાં મનમાં વિચારતો હતો કે, “જ્યાં છે ત્યાં આ વરડો લુચ્યો છે; એણે પોતાની બેઠીને બચાવ ખાતર કાંઈ મેનીજ કીધી નથી, ડોણુ જાણે શા માટે જ્યોર્જના આ જમ્મક ડર કરે છે.” જ્યોર્જ અલિતલિં ફરતો હતો ત્યારે પેલો છોકરો પોતાનાં મમાવા આગળ દોડતો ગયો અને તેને બાઝી પડ્યો.

“ચાલો. પપા, ધર ચાલો, હુંતો થાકી ગયો છું,” તે છોકરો બોલ્યો.

આ બાતકતો અવાજ સાંભળતાં જ્યોર્જનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું અને આતુર દિલે તેણે તે બાળક ભણી ધણીવાર લગી જોયા કાધું.

તેના બાપની માફક તેની આંખ ભુરા રંગની તથા તેના વાળ શુદ્ધ કાળા હતા. તે બાળકને જોઈમાં ઉપાડતાં જ્યોર્જ બોલ્યો, “મારા બેટા! મારા લાડકા! હું તારો બાપ છું, અને તને મળવાને માટે દેશાવરથી આવેલો છું. તું મને ચાહાશે?”

તે બાલકે તેને હડસેલો મારી કહ્યું, “હું તમને ઝોળખતો નથી. હું મમાવાને અને સાકિયેમ્પતનમાં જે મીસીસ મોન્ડસ છે તેણીને ચાહું છું.”

“જ્યોર્જનો ખવાસ એવોજ છે; તે જરા બગડેલો છે, સાહેબ,” પેલો જમ્મક બોલ્યો.

તેઓ ધર તરફ ચાલ્યા અને એક વેળા ફરીથી જ્યોર્જ પોતાની

આગલી વાત કીધી. એક દિવસ આગળ બેંકમાં જે બે લાખ રૂપ્યા મુક્યા હતા તે પણ તે બોલ્યો. આગશે પાછલો હેવાલ પુછાને તેનું જીગર ચાલ્યું નહિં. તેના સસરાએ તેને એટલું જણાવ્યું કે તેના જવા પછી તેણી સાકરેમ્પતન ખાને પોતાનાં બાળક સાથ રહેવા ગઇ. ત્યાં તેણીએ બાળકને પિયાનો શિખવવાનું કામ ચલાવ્યું જેથી તેઓ સારી હાલતે લાંબો વખત સુધી રહ્યાં; પણ પછવાડેથી તેણીની તનદરોસ્તી લટકતી ચાલી અને છેવટે તેણી મરણ પામી.

“છોકરાનું વ્હાલ તમારી ઉપર ધણું લાગે છે, “જ્યોર્જ બોલ્યો.

“હા, હા, ધણું,” તે ધરડો પેલાં બાળકના વાળ સાફ કરતો બોલ્યો “જ્યોર્જ પોતાના દાદાને ધણો ચાહે છે.”

“તારે તો એ તમારી સાથ રહેતો સારું. મારી દોલતનું વ્યાજ વરસ દહાડે છ હજાર રૂપ્યા થવા જાય છે જેમાંથી જ્યોર્જની કેળવણી પાછળ એક હજાર ખરચવા તમે લેજો અને બાકીનું જ્યાં સુધી તે ઉમરે પુગે ત્યાં સુધી વ્યાજે વધવા દેજો. આ મારો મિત્ર ત્રસ્તી થશે, અને એ કમુલ કરે તો એ હવાલો તેનેજ સોંપું છું પણ હાલ તૂર્ત તો એ તમારી સાથ રહેશે.”

“પણ જ્યોર્જ તું પોતે અને તારી સંભાળમાં કાં નહિ લે?” રોયર્તે પુછ્યું.

“કારણ કે હવે પછી જે પેહેલું વ્હાણ એલ્લેલીઆ તરફ જવા મંડાશે તેમાં હું ઠંકરાવાનો છું. અહિ રહેવા કરતાં ત્યાં જઇ આવુંમાં કામ કરવાને મને વધારે ભાવે છે. બસ, હવે સુધરેલી જીંદગી મને શા ખપની, બાપ?”

જ્યોર્જની આ વાત સાંભળતાંજ તે જઇકનું દિલ ખીલ્યું અને આંખ ચમકવા લાગી.

“મારા ગરીબ છોકરા, હું ધારું છું કે તારું બોલતું રાસ્ત છે,” તે જઇક બોલ્યો “હું ખરેખર કહું છું કે તું રાસ્ત કહે છે! ફરદાર, જંગલી હાલતમાં ગુજરેલી જીંદગી, એ સ-સ-સ-સર્વ——” તે વધુ બોલતાં અચકાયો જ્યારે રોયર્તે ખંટીપણે તેની તરફ ટીકીને નજર કરી અને તેને કહ્યું, “તમે તમારા જમાઇને અહિંથી દુર થયેલો જોવાને ધણા ખંતી દેખાવો છો.”

“તેને દુર થયેલો! વ્હાળા છોકરા, અરે ના, ના! હું તો માત્ર એની પોતાની ખાતર કહું છું.”

“એની પોતાની ખાતર હોય તો તે ઇંગ્લેન્ડમાંજ રહીને પોતાના ફરજંદની સંભાળ કરે તો સારું,” રોયર્તે બોલ્યો.

“હું તને કહું છું કે હવે કદી તેમ બનશે નહિ. આ જમીનના એકેક ભાગને હું કદુવા દઉં છું; અને જેમ કબરમાંથી નાશવાને એક માણસ આતુર હોય તેમ હું ઇંગ્લેન્ડ છોડવાને આતુર બન્યો છું. આજનો આજ હું મારું તમામ કામ નક્કી કરીશ અને પછી આસ્થેરીયા જઈ મારી અને મારી બેહેસ્તન દિલબર વચ્ચે અડધી દુન્યા જેટલો અંતર પાડીશ.”

ધર છોડી જવા પેહેલાં તે ધરવાલી આગળ ગયો અને પોતાની મરનાર વિશે તેણીને કાંઈ વધુ સવાલ કરવામાં લાવ્યો.

“શું તેઓ ગરીબ હતાં? બ્યારે તેણી ખીમાર હતી ત્યારે તેઓ ખાખાવરખી દાલતે હતાં?”

“અરે તોઆહ! તોઆહ!” તેણીએ જવાબ દીધો. “જોકે કપ-તાનનો પોષાક એવો છે તોપણ તેના ખિસામાં સોનાના સિક્કા હરમેશ પડેલા રહે છે. તેણે તે ગરીબ સ્ત્રીને કશાંની દાજતમંદ રાખી ન હતી.”

આ વાત સાંભળતાં જ્યોર્જને સધાઆરો મળ્યો; પણ તેને વિચાર આવ્યો કે તે છાકટ તેણીને માટે એટલું બધું નાણું ક્યાંથી લાવ્યો હશે.

તે પોતાની ઉપર ગુજરેલી મુસાબતથી એટલો પીડાયેલો હતો કે તે બાબે જાણે વિચાર કરવાને તેને સ્મૃતિ પડ્યું નહિ. તેણે વધુ સવાલ પુછ્યા નહિ પણ દરવાજા આગળ તૈયાર ઉભેલી ગાડીમાં તે પોતાના મિત્ર સાથ બેઠો.

ગાડીમાં બેઠા પછી તે ધરડાએ તેને સલામ-અને બસ-સલામથી નવાજી નાખ્યો. તે બોલ્યો, “પણ તમે તમારા મિત્ર સાથ મારું ઓળખાણ કરાવ્યું નહિ, જ્યોર્જ.”

જ્યોર્જે તેની તરફ ટીકીને જોયું અને કાંઈ બડબડીને ગાડી ચલાવવાને હુકુમ કરીધો.

“અરે બોદા!” જ્યોર્જ બોલ્યો, “બે રાત અગાઉ મારી બહાલીને એદમાં દાખવાની ઇન્ટેન્ડરીથી વક્કી રાખનો હતો પણ હાલ તેમ કરવાને બદલે તેણીની ઘોર આગળથી હું દુર જઈ છું.”

રોબર્ટ ઑદલીને પોતાનાં બાળકનો વાળી નેમવાને વકીલને સાં લખત તૈયાર થયું.

“આ ધણું જોખમ ભરેલું કામ છે,” રોબર્ટ બોલ્યો, “આજ સુધીમાં હું મારી પોતાની સંભાળ લઈ શક્યો નથી તેથી બીજાનું તે સી રવેશે રક્ષણ કરી શકીશ!”

“તારાં ઉદાર જીગર ઉપર હું એ બાળકને સોંપું છું અને આશા રાખું છું કે તે માબાપ વગરનાં બાળકનું તું બરાબર રક્ષણ કરશે, અને

અમર રાખશે કે તેનો મમાવો તેની પુરતી જતન કરે છે કે નહિ. હું એ મારા જ્યોર્જની પુંડમાંની મારી મુસાફરીના ખર્ચ જોટલું ઉપાડીશ અને આશ્વિનીઆ જઈ પાછો મારાં કામ ઉપર મેહેનત લઈ મારું ગુજરાણુ ચલાવીશ.”

તેણે એવું તો ઇચ્છ્યું પણ તેના એકબાલમાં પરમેશ્વરે તેના બાળકનું રક્ષણ કરવાનું તેને હાથ સરતું હતું; કારણ તે લીવરપુત્ર પોંડ્યો ત્યારે તેને માલુમ પડ્યું કે વ્હાણ તે ઉપડી ગયલું હતું, અને બીજાં વ્હાણને એક માસની બોડી હતી, તેથી લન્ડન જઈ રોયર્ત ઓફીસના ઘરમાં ઉતારો લેવાની તેને ફરજ પડી.

આ વાતને જાણે દેડાડે રોયર્ત ઓફીસને પોતાનાં એક મિત્ર સાથે રૂશિયાના પાયતખ્ત તરફ જવું પડ્યું પણ તેણે તાલ્મોયઝને એકત્રે મુકી જવાને ના પાડ્યું જેથી તેમનાં જવામાં ખતર પડી. ભારી આણ-કાળીએ તાલ્મોયઝે સાથે જવાને કમ્યુઝ કીધું જેથી તેણે ત્રણ મુસાફરીએ નિકળ્યા. ઇન્ગ્લેન્ડ છોડ્યા પેહેલાં તેણે પોતાની પીત્રાઈ ઓલીશીઆ ઉપર પોતાનાં જવાનો તથા મિત્ર જ્યોર્જનાં દુઃખનો તમામ હેવાલ લખી મોકલ્યો હતો જેનાં જવાબમાં તેણીએ પાછું આ પ્રનાણું લખ્યું હતું:—

“મારા પ્રિય રોયર્ત, રૂશિયાન પાયતખ્ત તરફ એકાએક જવામાં તમે ઘણું ઘાટકીપણું ગુનગુનું ને જે સાંભળ્યું છે કે ત્યાંની હવામાં પરદેશીઓનાં નાક સજાનત રહતાં નથી; તેથી સખ્ત થોડા પડવા માંડે તે પેહેલાં તમે જલદી પાછા ફરજો એવી મારી સલાહ છે. તે જુવાન મીઠા તાલ્મોયઝ કેવો શખસ છે? જો તે ઘણો મળતાવડો હોયતો તમે આવતી વેળા તેને આપણે ત્યાં તમારી સાથે લેતા આવજો. લેદી ઓફીસીએ તમને કહાવ્યું છે કે તેણીને માટે સેવ્લસના એક સત લાવજો. પૈસાની કાંઈ વાન કરશો ના; કોઈની કિમ્મતે લાવજો. પપા પોતાની નવી બાયડી ઉપર થોડા થોડા થઈ ગય છે; અને તેણીને મને જરા બનતું નથી. નહિ બનવાનો સખ્ત કાંઈ એ નથી કે તેણી મને અનગમી છે. કારણ લોકોનું દિલ હારી લેવાની બાબદમાં તો તેની પુરતી કામેલ છે, પણ તેણી અતિ ચિબાવલી અને મૂર્ખ છે કે જે ગુણ મને જરા પસંદ નથી.

હું છું,

મારા વ્હાલા રોયર્ત,

તમારી હેતવંત પિત્રાઈ,

ઓલીશીઆ ઓફીસી.

પ્રકરણ ૭ મું.

વરસ પછી.

જ્યોર્જને રંડાયાને એક સાલ ગુજરી ગયું. તેણે પોતાનો શોકનો પોશાક દુર કીધો. તે અને બીજો મુસાફર પોતાને વતન પાછા ફર્યા. તેણે પોતાના મિત્રના ઓરડામાં ઉતારો કર્યો. તે તેનાથી કદી વિલો પડ્યો ન હતો. કોઈ કોઈ વેળા સાઉથેમ્પતન ખાતે પોતાના દીકરાને મળવા જતો હતો, જેને માટે તે પોતાની સાથે મિઠાઈ, રમકડાં વગેરે લઈ જતો હતો. પણ તે બાળકને રીઝવવા માટેની તેની સઘળી કોશિસ છતાં તેનું હેત તે ઉપર ખેસતું ન હતું જેથી તે જીવાનનું જીવન પોતાના બેટાના બાપમાં પણ ટુટેલું રહેલું હતું.

“હું શું કરું?” તે બોલ્યો, “અગર હું તેના મમાવા આગળથી લઈ જાઉં તો તે બચ્ચું દિલગીર થશે; હું તેને ત્યાં તેની આગળજ રહેવા દઉં તો તે મારાથી બેગાણો રહેશે, અને પોતાના બાપના કરતાં દાદાની વધારે કાળજી કરતો રહેશે; પણ મારા જેવો એક અબજોલ લશકરી તેને શું શિખવી શકે?”

“જ્યોર્જ, આજે હું મારા પિત્રાઈ ઉપર કાગળ લખીશ,” રોબર્ટ બોલ્યો, “તેમાં તેણીને જણાવીશ કે શિકારના ખાસ શોખ ખાતર આપણે બન્ને એક અઠવાડયું ઓદલી કોર્ત તરફ જઈ રહીશું.”

“ના, ના, બાપ,” જ્યોર્જ બોલ્યો, “તું એકલો જ; તેઓએ મને તેડ્યો નથી, હું તો માત્ર—”

“અહિં એકલો પહોંચે અને કૂતરા સાથે ભરાઈ રહેવાનો!” રોબર્ટ બોલ્યો, “ના, જ્યોર્જ એમ નહિ કર.”

“પણ મને શિકાર રમવાનો શોખ નથી.”

“અને તું શું એમ ધારે છે કે મને તેનો શોખ છે? રે બહા આદમી, હું તો કયુતર અને તીતડ વચ્ચે ફરક સમજતો નથી, તેથી પેહેલી એપ્રિલ કે પેહેલી સેપ્ટેમ્બરનો દિવસ મારે મનસે સરખો છે. મેં મારી જીંદગીમાં એક પરંતુ માચું નથી પણ બંદુકના ભારથી મારાં ખભાં તો ડુખાયાં છે. હું તો એસેક્સ તરફ જાઉં છું તે માત્ર હવાની ફેરબદલી, સારું ખાવાનું, જરમન શરાબ, અને મારા બુઝુર્ગ કાકાનો પ્રમાણીક અને ખુબ સુરત એહેરો મહાજવા જાઉં છું. વળી આ વેળાએ જવાને મારે બીજી અગત્ય છે, કારણ કે સુંદર વાળ વાળી મારી નવી કાકીને મારે જોવી છે, વાસ્તે ચાલ મારી સાથ.”

“ઠીક છે, જો તારી ખરીબ ઇચ્છા હોય તો ચાલ આવું છું.”

વરસ દહાડા સુધી શોક પાળ્યા પછી જ્યૉર્જ બચ્ચાં જેવો થઇ ગયો હતો. જ્યાં તેનો મિત્ર લઇ જાય ત્યાં તે જતો હતો. હાલમાં તેઓ બન્ને જવાની તૈયારી કરતા હતા; પણ એટલામાં રોબર્ટને તેની પીત્રાઇ તરફથી એક શોક મળ્યો જેમાં તેણીએ લખ્યું હતું કે, “અતરે સાત ફાળતુ બિછાણું છે, છતાં તમારે હાલ આવવું નહિ; કારણ બાઇ સાહેબ એવું કહે છે કે પોતાની બિમારીને લીધે પરણ્યાઓની મુલાકાત તેણી કરી શકવાની નથી અને વળી ગ્રહસ્થો (તેણી કહે છે તેમ ભામટા બડેખાંઓ) ને તેણી ઘરમાં રાખવા માંગતી નથી, વાસ્તે મેહરબાની કરી તમારા મિત્ર મીં તાલ્મોયજીની દરચુઝર મેળવજો અને તેમને કહેજો કે મારા બાવાજી તમને શિકારની મોહસમમાં મોટી ખુશીથી મળવાની આશા રાખે છે.”

“ગમે તે થાવો પણ આપણી બાઇના દેખાવ અને અદા ખાતર આપણે ઑદલી તરફ જતા અટકીશું નહિ. શું કરવું તે હું તમને કહું છું, જ્યૉર્જ; ઑદલી ખાતે એક સારી સગવડ ભરેલી ધર્મશાળા છે જેની પડોસમાં માછળાં મારવાનો તળાવ છે; આપણે ત્યાં જઈશું અને એક અઠવાડયું ગમત મેળવીશું. શિકારનાં કરતાં માછલાં મારવાનું વધારે સારું છે. ત્યાં તો તમને કિનારે બેસી, તમારી ગળદોરી બણી જોયા કરવાનું છે.”

આ બોલતી વેળા તેણે ઍલીશીઆનાં કાગળને હાથની રમત કરતાં ચીરત સળગાવવાની લાંબી ગોલ બીંદરી કરી; પણ પાછથી તેને પોતાના હાથે સફા કરી તે બોલ્યો, “ગરીબ નાની ઍલીશીઆ! તેણીના પત્રને આવી બેદરકારીથી રદ કરવામાં જીલમ જેવું કામ છે.—હું એ સંભાલી રાખીશ.” એટલું બોલતાં તેણે તે કાગળને પડખીડાંમાં ખોસ્તું અને ઉપર અગત્યનું એવો શબ્દ લખી પોતાની તેબલમાં મુક્યું.

બીજે દહાડે તે બન્ને ઑદલી કોર્ટ જવા લન્ડનથી ઉપરયા, જ્યાં તેઓ ત્યાંની “સત ધન” (ધર્મશાળા)માં ઉતર્યા. ઔરડાની બારી ઊંધાડી ત્યાં આગળ તેઓ હવા ખાતા ખાણું લેવા બેઠા. ખાણું ખાઇ કારેગ થયા એટલે પાંચનો તકારો થયો.

“તારી તોપી પેહેર જ્યૉર્જ,” રોબર્ટ ઑદલી બોલ્યો, “સાત વાગ્યા પેહેલાં ઑદલી કોર્ટમાં જમવાનો વખત થતો નથી, તેથી આપણને ત્યાં ફરવાને અને તે અસલી જગા તથા ત્યાંના રહેનારાંઓને જોવાને વખત મળશે.”

ધર્મશાળાવાળો આ વખતે એક વાઇનની બાતલી લઇ તેમના ઓરડામાં આવ્યો અને તેમની વાત સાંભળી બોલ્યો, “દરગુઝર ચાહું છું” મીઠા ઓદલી, પણ જો તમે તમારા કાકાને મળવા માંગતા હોય તો હમણા કોર્ટ તરફ જઇ તેને મળવાની તક ખોશો. સર મીચલ અને આપણી લેદી તથા મીસ ઍલીશીઆ ચાર્લી તરફ સરત જોવા ગયાં છે, અને તેઓને આઠ વાગ્યા પેહેલાં ત્યાંથી પાછાં ફરવાનો સંભવ નથી. ઘર પાછા ફરતાં તેઓ અહિં થઇને જશે.”

આ ઉપરથી કોર્ટ તરફ જવાની કાંઇ તેમને જરૂર રહી નહિ, એટલે તેઓ સાત વાગ્યા સુધી ત્યાં બેઠક્યા કીધા. આસરે સવાસાત કલાકે તેઓ ધર્મશાળામાં પાછા ફર્યા અને બારી આગળ બેસી શીગર લેવા લાગા.

જળજળું થયું હતું જ્યારે બગીચો, શીઆમ, દાગકાત, ગામચાઓના રેંકડા તે ધર્મશાળાની બારી આગળથી પસાર થવા લાગ્યા. જરા વધારે જળજળું થયું એટલે ચાર ઘોડાની એક ગાડી ત્યાં આવી ઉભી.

“આ તો મારા કાકા છે!” ઓદલી બોલ્યો, “હું જઇ તેમની બેઠે વાત કરી આવું છું.”

તે ગાડી આગળ ગયો જ્યારે સર મીચલ બોલ્યો, “ઓહો રૉબર્ટ, તું કાંઇ ઓચિંતો આવી લાગો છે!”

“બહાલા કાકાજી, હું કાંઇ ઓદલી કોર્ટ માટે અતરે આવ્યો નથી. એસેક્સ માર્ચ જન્મસ્થળ છે અને આ મોસમમાં હું ઘરમાં સીક રહું છું તેથી અતરે બે ત્રણ દિવસ તળાવમાં માછળાં પકડવાની ગમત માટે જ્યૉર્જ અને હું આવ્યા છીએ.”

“જ્યૉર્જ-જ્યૉર્જ કોણ?”

“જ્યૉર્જ તાલબોયઝ.”

“શું તે આવ્યો છે?” ઍલીશીઆ બોલી, “હું ઘણી ખુશી છું; કારણ તે ખુબસુરત રંડાયલાને જોવાને અતિ અધીરી બની છું.”

“તમે અધીરાં બન્યાં છો, ઍલીશીઆ?” તેણીના પિત્રાચ્છે પુછ્યું, “સારે તો હું જઇને તેને દોડતો કે લાવી તમારી સાથે ઓળખાણ કરાવું છું.”

હવે લેદી ઓદલી ઉપર સર મીચલ એટલો મોહીત પડેલો હતો કે તેણીના ખુબસુરત ચેહેરા તરફથી તે કદી પણ પોતાની નજર ખસાડતો નહિ. જ્યૉર્જને લાવવાનું સાંભળતાંજ તેણીએ પોતાના ખાવીંદને ધશારત કરી જેથી તે ખુદો તૂટ ચેતી ગયો કે મુલાકાત તેણીને અણગમી હતી.

“રહેવા દે, બાબ, આજ રાત્રે માંડી વાળ,” તે બોલ્યો. “આખા

દહાડાની મળહથી મારી મોહોરદાર ઠાકી ગઇ છે તેથી આવતી કાલે તારા મિત્રને આપણી તેજલ ઉપર લાવજે અને સારે તે અને ઍલીશીઆ એ-કમેક સાથે ઝોળખાણુ કરશે. આ બાબુ આવ અને લેદી ઝોદલ્લી સાથે વાત કરવામાં લાવ એટલે અમે ગાડી ચલાવવાનો હુકમ કરીએ.”

આપણી બાઇ સાહેબ એટલાં ઠાકી ગયાં હતાં કે માત્ર તેઓએ મધુર રીતે હસ્તો મુખડો કરી પોતાનો નાબુક હાથ પોતાના આ નવા બત્રીબને શેકહન્દ કરવા માટે લાંબો કીધો.

“આવતી કાલે આપણી સાથે જમવા આવજો અને તમારા મિત્રને લેતા આવજો!” તેણી ઠાકેલા ધીમે સાદે બોલી. સરતમાં તેણીની તરફ લોકોનું મૂખ્ય ખેંચાણ થયલું હતું, અને અડધાં ગામને મીઠાસથી સલામ કરવાની મેહેનતથી તેણી ઠાકી ગઇ હતી.

ઍલીશીઆએ આ વેળા ગાડીનાં બારણાંની બહાર ડોકું કાઢ્યું અને રાખર્તને સલામ કરવાને બહાણે તેના કાનમાં કહ્યું, “પોતાના અઢાગ હસ્તો દેખાવથી તમને આપણી બાઇ સાહેબે રીજવ્યા નથી, એ અજબબ વાત છે; પણ હું હિમ્મતથી કહું છું કે તે દેખાવ કાલને માટે તેણીએ રાખ્યો છે. હું ધારું છું કે બીજાઓની માફક તમે પણ તેણી ઉપર મોહીત થયા છો.”

“ખુબસુરત તો ખરી.” રાખર્ત અજબ થતો બોલ્યો.

“વાહ! કાં નહિ! હવે, આજ પેહેલી ઓરત છે કે જે વિશે તમે લાયકી ભરેલો શબ્દ ઓચરયો છે. હું ઘણી દિલગીર છું કે મીનનાં પુતળાં ઉપર તમે મોહીત થયા છો.”

ધર્મશાળામાં જવા પછી તેણે પોતાની કાકીની ખુબસુરતીની અત્યંત તારીફ પોતાના મિત્ર આગળ કરી. તે બોલ્યો, “જ્યોર્જ, આવી ખુબર નાર કોઇ કાલે તે જોઇ ન હશે. કેવાં બલુ નેણ, કેવાં તેણીનાં ઝુલકાં, અને કેવું ગર્દન ફાંસે એવું હસવું એ સઘળું બેનારને પોતાની મોહાબતના પેચમાં સેહેજવારમાં વિટાળી લેવાને શક્તીવાન છે. હું મારા કાકી ઉપર આશક પડતો જાઉં છું.”

પેલા રંડાયલાને પોતાનું આગળું દુઃખ પાછું ઉભરાઇ આવ્યું. સાં-ભળેલાં બ્યાનથી તેણીની બેહેસ્તન ઓરત તેને હૈડે ચઢી પાછું તેને સાંભરી આવ્યું કે દુન્યામાં તેણીની ખુબસુરતીનો જોડો મળવો મુશ્કેળ હતો. તે મિનોઘાંઠાંની હુર તો હાલમાં વેન્તનેર ખાતેનાં દેવળના ચોકમાં દતાયલી પડેલી હતી અને આ નવી તેણીની બરાબરની ખુબસુરતી ક્યાંથી નીકળી આવી! આ વિચારે તેની આંખમાંથી આંસુ તેનાં કપરાં ઉપર તપકાવ્યાં.

ઑઠલી બાપ સાહેબ બ્યારે પોતાના મેહેલમાં પુગી ત્યારે તેણી એટલી ઠાકી ગઇ હતી કે બપોરનાં ખાણાંની વેળાએ હાજર થવાને ના પાડી તેણી પોતાની દાસી સાથે પોતાના પોષાક પેહેરવાના ઓરડામાં રહી.

દાસી તરફ તેણીને ફાંટો કઢંગો હતો. કાંઈ વેળા તેણીની ઉપર પૂર વિશ્વાસ મુકતી હતી અને ખીલ વેળા તેણીથી સાવધ રહેતી હતી; પણ તેણીને પૈસાની બક્ષેસ એટલી છુટથી કરતી હતી કે તેણી પોતાની હાલત ઉપર ધણી સંતોષી રહેતી હતી.

આ સાંજરે તેણી ઠાકેલી હતી છતાં અતિ ઉલટમાં હતી તેથી તેણીએ સરતનો તમામ હેવાલ પોતાની દાસી આગળ કર્યો.

“હું ઠાકથી મરવા જેવી થઇ ગઇ છું,” તેણી બોલી “એક દહાડો ગરમીમાં બહાર રહું છું કે બસ આમજ થાય છે.”

“તમારો એહેરો જરા ફિક્કો થઇ ગયો છે; પણ તમે વધારે ખુબ-સુરત દીસો છો.”

તેણી ખુરશીમાં ધબ દબને બેઠી અને વાળનાં ઝુલફાં પોતાની દાસી જેણી હાથમાં ઘ્રશ લઇ ઉભી હતી તેણી તરફ ફેંકતાં બોલી, “તારું કહેવું રાસ્ત છે. પણ તને ખબર છે કે કેટલાંક લોકોને મોંથી મેં એમ સાંભળ્યું છે કે ખુબસુરતીમાં આપણુ બન્ને એક સરખાં છીએ?”

“મેં પણ કેટલાંકને એમ બોલતાં સાંભળ્યાં છે; પણ તેઓ મૂર્ખ હોવા જોઇએ; સખબ, તમે બાપ સાહેબ તો એક ખરી ખુબસુરતીનો નમુનો છો બ્યારે હું માત્ર એક ગરીબ સાદો જીવડો છું.”

“હિં, હિં, હિં, શીખ, તુંએ મારા જેવી છે; પણ એટલુંજ કે તારાં મો ઉપર રતાસની ખામી છે. મારા વાળ સોનેરી, ફિક્કા, પીળા, અને તારા ભુરા રંગના છે; મારા બવાં અને પાપણુ કાળા ભુરા રંગના છે અને તારાં, મને કહેતાં આચકો લાગે છે કે, ધણા ખરાં સફેદ છે, મારી બહાલી શીખ; તારો એહેરો પીળાશ પર છે બ્યારે મારો ગોલાખી રંગનો છે. પણ એમાં કાંઈ દમ જેવું નહિ; માત્ર વાળ રંગવાની એક શિશિ તને મારા જેવી ખુબસુરત બનાવી નાખશે.”

આ રવેશે તેણીએ તાહેલાંમાં વખત ગુજાર્યો. તેણીને સલામ કરવાને તેણીની સાવકી બેટી ઓરડામાં આવી ત્યારે બન્ને બાપ સાહેબ અને દાસી એકેક સાથે તે દહાડાના એક બનાવ ઉપર કંજોળાં ધરી હસતાં હતાં. ઓલીશીઆ પોતાનાં માણસો સાથે કદી છુટ લેતી ન હતી જેથી તેણી પોતાની બાપ સાહેબની આવી મિલનસારી જોઇ લાંથી પાછી ચાલી ગઇ.

“શીબ, મારા વાળને બ્રશ મારતી રહે,” તેણી બોલી, “તારી સાથ વાત કરવાને મને બહુ ભાવે છે.”

આખરે તેણીએ પોતાની દાસીને પોતાની હજુરમાંથી જવાની રજા આપી એટલામાં તેણીને પાછી બોલાવી તે બોલી, “શીબ, એક મેહર-બાની તારી પાસ માગું છું.”

“છ, બાઇ સાહેબ.”

“હું એવું કહું છું કે આવતી કાલે પેહેલી ગાડીમાં તું લન્ડન જા, અને મારું એક કામ કરી આવ. પછવાડેથી હું તને એક દિવસની રજા આપીશ અને જે હું કહું છું તે જો તું કરી આવશે તો તને ૫૦ રૂપી-આની નોત આપીશ.”

“ઠીક, મારાં બાઇ સાહેબ.”

“જેની, તપાસ કે બારણું બરાબર બંધ છે, અને આવ આ મારા પગ આગળના ઇસ્તાન ઉપર બેસ.”

તે છોકરીએ તેમ કહ્યું. ઑદલી બાઇ સાહેબ વિચારમાં બેઠી, જેમ કરતાં તેણી પોતાની દાસીના વાળ પોતાના હાથમાં લઇ બેધ્યાન તે સાફ કરતી હતી.

“હા, સાંભળ હવે, કીબ, જે હું કહું છું તે કાંઇ અલગ કામ નથી. તે એટલું સેહેજ કામ હતું કે પાંચ મીનીટમાં તેણી કહી રહી, જ્યાર બાદ બાઇ સાહેબ પોતાના સુવાના ઓરડામાં ગઇ અને સુઇની ઓધી પડી.

“મને બોરસો લે, કીબ,” તેણીએ દાસી મચ્છરદાની બરાબર કરતી હતી ત્યારે તેણીને કહ્યું, “સામેના ઓરડામાંથી સર મીચલના પગલાંનો અવાજ સંભળાય છે, તેથી તે આવે ત્યારે તેને કહેજે કે આવતી કાલે મેદમ ફ્રેદરીકને લાંથી મોરતન એબીને લાં લગનમાં જવા મારાં માટે કપરાંની જોર ખરીદ કરવા તું જવાની છે.”

ઑદલી બાઇ સાહેબ જ્યારે બીજે દિવસે નાસતો જમવા ઉતર્યાં ત્યારે અગીઆર વાગા હતા. તેણી કાફી પીતી હતી ત્યારે એક ચાકર તેણીની આગળ એક મોહોર કરેલો લાખોટો, અને સહી કરવા માટે એક કાગળ લાવ્યો.

“તારનો સંધેસો !” તેણી બોલી; “શું હશે ?”

આંખના ડોળા મોટા ઉઘાડતાં તથા ગભરવલા દેખાવે તેણીએ પોતાનાં ધણી તરફ જોયું. પરખીડાં ઉપર સરનામું—“મીસ લ્યુસી ગ્રેહેમને મીં દોસનના ધરમાં પહોંચે”—એ મુજબ હતું.

“એ વાંચી ને મારી પ્રિયા,” તેણીને વર બોલ્યો, “અને ધબરા ના; કાંઈ દમ નેવું ન હશે.”

તે તાર મીસીસ વીનસેન્ટ નામની એક શિક્ષકે કરેલો હતો. તેણી મરણુતોળ ખીમાર હતી તેથી તેણીએ પોતાની જુની શિષ્યને મળવા બોલાવી હતી.

“ગરીબ છવડા ! તેણીની મતલબ એજ હતી કે પોતાનો પૈસો મને આપી જવું. મારી બદલાયલી અવસ્થાની તેણીને જરા ખબર નથી ; બહાલા મીચલ, મને તેણીની આગળ જવું જોઈએ.”

“અલબત્તાં, જવું તો જોઈએ, મારી ગરીબ છોકરી. તારી તરફ તારી ગરીબી અવસ્થામાં જ્યારે તેણી એટલી કૃપાલુ હતી ત્યારે તારી આબાદાનીમાં તારે તેણીને ભુલવું જોઈએ નહિ. લ્યુસી, તોપી પેહેરી લે, આપણને ખાસ ત્રેન મળશે.”

“તમે મારી સાથ આવશો ની ?

“અલબત્તાં, મારી લાડકી, શું તું એમ સમજે છે કે હું તને એકલી જવા દઈશ ?”

“મારી ખાતરીજ હતી કે તમે મારી સાથ આવશો.”

“તમારી મહી પોતાનું ઠેકાણુ લખે છે કે ?”

“ના, પણ તેણી હમ્મેશ “ક્રેસેન્ટ વીલ્લા” માં રહેતી હતી ; અને બેશક તેણી હાલ પણ લાંબ રહેતી હશે.”

દરવાજા આગળ ગાડી આવી ઉભી. તેણીએ તોપી ધાળી, પોતાનો એક ઓરડો તેણીએ મજબુત અને ચોકાસીથી બંધ કર્યો તેની ચાવી સંભાળથી પોતાના ખીસામાં મુકી. તે બંધ થવાથી ખીજા ઓરડામાં જવાનું પણ બંધ પડ્યું.

પ્રકરણ ૮ મું.

તોફાનની આગમ્ય.

એ રવેશે ઑલ્લી ખાતેનું ધારેલું જમન વળી અટક્યું અને જ્યોર્જ સાથ જોળખ કરવાને ઑલીશીઆને વળી ખોતી રહેવું પડ્યું. જે વાસ્તવીક કહીએ તો જ્યોર્જ સાથ પોતાનું જોળખાણુ કરાવવામાં આ જીવાન કન્યાને કોઈ કાળ-જીનું એક બહાણું હતું ; પણ આ રીતે એક બેગાણા તરફ આટલી મમતા દેખાડી પોતાના પિત્રાઇની છાતીમાં જે અદેખાઇની ચીણુગારી ઉત્પન્ન કરવા માટે ધડીબર આ ટાળ ઑલીશીઆ રમી હોય તો રોષર્તના સ્વભાવથી

તેણી માહીતગાર હોય એવું જણાયું નહિ. આલસુ, ખુબસુરત, અને બેદ-
રકાર છતાં તે જીંદગીના બનાવો ઉપર કાંઈ ધ્યાન આપતો ન હતો. તેણી
તેને આહાતી હતી અને તે વાત અસેમસે તેણીએ કાંઈ સેંકડો વેળા કહી
સમજાવી પણ તે સમજ્યો ન હતો. અને આ શક ભરેલું લાગે છે કે જ્યાં
સુધી તેણી તેને ખુલ્લે ખુલ્લું કહે કે “રોબર્ટ, મહેરબાની કરી તું મારી
સાથ પરણ,” ત્યાં સુધી તેણીની મોહોબતની લાગણી તે સમજે એ
મુશ્કેલ હતું.

વળી, જો તેણી તેની ઉપર આશક પડી હોત તોપણ તેની લાગણી
એટલી મંદ હતી કે તે મરતાં સુધી તેનામાં તેણી બાબે મોહોબત ઉશ-
કેરત નહિ. એ રીતે જોતાં એલીશીઆને જે ત્રણ દિવસ સુધી તે બંને
મિત્રો ત્યાં રહેવાના હતા તેટલો વખત પોતાની ઘોડી ઉપર બેસી અહિંતહિં
ફરવું બેજા હતું. તોપણ કોઈ બનાવથી તેણીને તેઓ સાથ મિલાપ થયો.
આંદલી કોર્ત પોતાના મિત્રને દેખાડવાના હેતુથી રોબર્ટ જ્યોર્જને ત્યાં લઈ ગયો.

“તમે આંદલી કોર્તથી જલદી ધરાઈ ગયાછો,” તેણી બોલી “તેથી
એસેક્સ તરફ જવાનો તમોએ નિશ્ચય કર્યો છે. અલબત્તાં, અહિં તમારાં બે
ત્રણ સગાં શિવાય કોઈ મિત્ર નથી જ્યારે ત્યાં તો તમને ઘણીજ દિલપસંદ
મંડળી મળે છે. શું તમે આવતી કાલે જવાનો ઠરાવ રાખ્યો છે?”

“નહી, ખાસ ત્રેન જે ૧૦-૫૦ ઉપડે છે તેમાં જવાના છીએ.”

“તારે બાઈ સાહેબને તાલબોયઝ સાથે ઓળખાણ કરવાની તક
જતી રહેશે.”

“ખતીત—” જ્યોર્જ લહહનો બોલ્યો.

“આખાં એસેક્સમાં સર્વથી ખુબસુરત નાર મારા મિત્રની વાખવાખી
કદી પણ મેળવવા પામશે નહિ,” રોબર્ટ બોલ્યો. “એનું જીગર સાઉથ-
અપતન તરફ છે જ્યાં તેનું ગુચ્છાલાવાળું નાનું બાળક રહે છે અને જે
બાળક એને મોટા ગૃહસ્થ કરી ઓળખે છે અને એની પાસે મીઠાઈ માંગે છે.”

“આજ રાત્રીની ટપાલમાં હું મારાં બાઈ સાહેબ ઉપર પત્ર લખ-
વાની છું. તેણીએ મને પોતાના પત્રમાં ખાસ લખી મારી પાસે જાણવા
માંગ્યું છે કે તમે અત્રે ક્યાં સુધી રહેનાર છો, અને કે તમને મળવાને
તેણીને ખીલ વખત તક મળશે કે નહિ.”

એલીશીઆએ પોતાના ખીસામાંથી એક પત્ર કાઢ્યો, અને પોતાના
પિત્રાઈના હાથમાં મુક્યો.

“તેણી તાજે કલમમાં લખે છે કે મીં. આંદલી અને તેના મિત્ર
બાબે મને જરૂર જણાવજો?”

“તેણીના અક્ષર કેવા છે!” રોબર્ત બોલ્યો. ગમે તે કહો પણ જ્યારે એ બન્ને પિત્રાધરો આ રવેશે વાતમાં ગુટાયલાં હતાં ત્યારે જ્યારે ત્યાંની ફરવાની થંડી જગાથી ધણોજ ખુશી થતો હતો. તે બોલ્યો, “આ જગા દેવળના કમ્પાઉન્ડ થવા લાયક છે કે જ્યાં ગુજરેલાંઓ ધણીજ નિરાંતે સુઇ શકે.”

તેઓ ફરતાં ફરતાં બાગેલા કુવા આગળ ગયાં; જ્યારે તેને લગતી એક અસલી કાઠાણી ઍલીશીઆએ તેમને કહી સમજાવી.

“ઍલીશીઆ, આજે અંધારૂં થયા પેહેલાં અમને ઘર જોવાની ખાહેસ્ત થાયછે,” રોબર્ત બોલ્યો.

“ત્યારે આપણને સેતાખી કરવી જોઇએ,” ઍલીશીઆ બોલી. “ચાલો જલદી કરો.”

તેઓ લાઇબ્રેરીમાં થઇને દિવાનખાણા તરફ ગયાં. દિવાનખાણામાં તેમને આપણી બાપ સાહેબની દાસી આગળથી ચાલી જવું પડ્યું જેણીએ બન્ને જીવાન્યાઓ તરફ તગોતગ જોયા કીધું.

તેઓ ઉપર ચઢતા હતા જ્યારે ઍલીશીઆએ પાછું ફરી પેલી છોકરીને કહ્યું, “દ્રાઇન્ગરૂમ જોઇને એ ગૃહસ્થોને આપણી બાપસાહેબના ઝોરડામાં લઇ જવાની છું; વાસ્તે મને જણાવ કે તે ઝોરડો સારી હાલતમાં છે કે નહિ?”

“હા, મીસ ઍલીશીઆ; પણ સામેના ઝોરડાનું બારણું આપણી બાપસાહેબ બંધ કરી ગયા છે અને તેઓ પોતાની સાથ તેની કુંચી પણ લઇ ગયાં છે.”

“કુંચી લઇ ગયાં! એમ કદી બને નહિ!” ઍલીશીઆ બોલી.

“ખરૂં કહું છું, મદમ, તેઓ પોતેજ લઇ ગયાં છે. મને તે જડતી નથી, અને તે હમ્મેશાં બારણામાંજ રહેતી હતી.”

“હું ખચીત કહું છું,” ઍલીશીઆ બોલી “કે આપણી બાપ સાહેબ, પોતાના મજબમાં આટલી કુંચી લઇ જવાનો ફાટો લાવી શકે એ બની શકે એવું નથી. હું હિમ્મતથી કહું છું કે તેણી બીધી હશે કે રખેને આપણે ઝોરડાઓમાં જઇશું, અને તેણીના સુંદર પોષાકો જોવામાં લાવીશું. આથી મને ધણી ચિડ લાગે છે કારણકે સર્વોત્તમ જોવા લાયક છબીના આરસાઓ તો એજ ઝોરડામાં છે. તેમાંજ તેણીની પોતાની છબી છે કે જે અધૂરી રહેલી ટાંગેલી છે.”

“તેણીની છબી!” રોબર્ત બોલ્યો “ફક્ત તે જોવાને માટે હું મારી તમામ પુલ આપીશ, કારણકે હજી મેં તે આપણાં બાપ સાહેબનો ચે-

હેરો પુરેપુરો દીઠો નથી ; પણ, ઍલીશીઆ, તે ઓરડામાં જવાનો કોઇ બીજો રસ્તો નથી શું ?”

“ એક બીજો રસ્તો ? ”

“ હા; કોઇ બીજા ઓરડામાંથી ત્યાં જવાનું હોય તો આપણે તેમાં ત્યાંથી દાખલ થઇએ. ”

તેની પિત્રાઇ તેમને એક બીજા ઓરડામાં લઇ ગઇ કે જ્યાં કુટુંબના માણસોની છબીઓ ટાંગેલી હતી. ત્યાં એક લશ્કરી અમલદારની મોટી ગંભીર આરસી હતી કે જે માહેલો અમલદાર ગયા જોનારને પોતાના હાથ માંહેલી તરવારથી જખમ કરવા તૈયાર હોય એવો દેખાતો હતો.

“ રે ઍલીશીઆ, આ ઓરડામાંથી મને સેતાબીથી બહાર લઇ ચાલો. એ માંહેલી હવા તદ્દન બગડેલી છે અને તે ધનુસાનને ઘણી ઝેરી લાગે છે જે ઉપરથી અજ્ઞાન લોકો એવું ગુમાન લઇ જાય છે કે આ ઓરડો ભૂત પલીદ વગેરેનું મઠક ધરાવે છે. ”

દ્રાઇન્ગ રૂમ તેમજ સર મીચલના ઓરડામાં મોટી મસાલો બળતી હતી જેથી તે ઓરડા અતિ દિપી નીકળેલા હતા. દ્રાઇન્ગ રૂમમાં કાંઈ ઝાઝું જોવાનું ન હતું અને જ્યોર્જ તો ત્યાંનાં નવાઇ જેવાં રાચરચીલાં જોઇ મોઢ પામ્યો હતો.

“ વારં ઍલીશીઆ, તને કાંઈ ખબર છે કે આ મેહેલમાં કાંઈ છુપો માર્ગ છે કે નહિ ? ” રોબર્ટે પુછ્યું.

“ અરે હા, છે ખરો પણ મને તેની અસાર લગણુ કાંઈ દ્રામ રહી નહિ. હુંબી ખચીત સૂધલા વગરની બની ગઇછું. ” ઍલીશીઆએ જવાબ દીધો. “ પણ ત્યાં જતાં તમને બકરાંની માફક વાંકા વળી હાથ અને પગ ઉપર ચાલવું પડશે. તેમ જો અને તો આપણી બાઇ સાહેબનો ઓરડો જોવાને આપણે નસીબવંત થીએ. હું હિમ્મતથી કહું છું કે તે છુપા માર્ગની આપણી બાઇ સાહેબને પોતાને ખબર નથી. ”

“ કેમ જ્યોર્જ, આપણે તે છુપો માર્ગ અજમાવ્યે ” રોબર્ટે પોતાના મિત્રને પુછ્યું.

“ હા, અગર તમારી મરજી હોય તો. ”

ઍલીશીઆ તેમને એક ઓરડામાં લઇ ગઇ કે જ્યાં તેણીનો જન્મ થયો હતો, અને જે ઘણુંનો પડતળ પડેલો હતો.

પોતાની પિત્રાઇની મરજી મુઆફ્ફે રોબર્ટે ઍલીશીઆ જમીન ઉપર પાથરેલા એક ગાલીચાને એક ખુણેથી ઉપાડ્યો એટલે તેમને એક ફાલકું નજરે પડ્યું.

“હવે હું કહું છું તેમ કરો,” અલીશીઆ બોલી “તમે વાંકા વળી તમારા હાથ અને પગ ઉપર ચાલી આ માર્ગમાં ઉતરો. એ માર્ગ માત્ર ચાર ફૂટ ઉંચો છે. ડોકું વાકું વાળો અને જ્યાં સુધી એક વળાણ આવે ત્યાં સુધી સીધા ચાલ્યા કરજો. તે વળાણથી તમે ડાબી તરફ વળો અને પછી આ માર્ગને છેક નાકે એક ફાલકાંની નીચે એક દાદર તમને જણાશે કે જે તમારે ઉંઘાડવો જોઈશે. તે રસ્તેથી આપણી બાધ સાહેબના પોષાક વાળા ઓરડામાંની ભુંધ તરફ જઈ લાગશો કે જે માત્ર ધરાણી ગાલી-ચાથી ઢંકાયેલી જણાશે તે તમે સેહેલાઈથી ઉંચકી શકશો, સમજ્યા કે?”

“બરાબર.”

“ત્યારે આ બતી લેવો; મીઠા તાલપોચક તમારી પુઠે ચાલશે. ત્યાના સઘળાં ચિત્રકામો જોવા માટે હું તમને વીસ મીનીત આપું છું” યાને કે અકેકું જેતાં અકેક મીનીત લાગશે જે વખત પુરો થતાં હું તમને પાછા ફરેલા જોવાની આશા રાખીશ.”

રોબર્તે તેણીના કહ્યા મુજબ કચ્છું; અને જ્યોર્જ તેની પુઠે ગયો. તેમને આપણી બાધ સાહેબના ઓરડામાં જતાં પાંચ મીનીત લાગી. તે ઓરડામાં સઘળો પોષાક જેમ તેમ વેરાયેલો પડેલો હતો. તે ઓરડામાંથી તેઓ આગળ ચાલ્યા અને છેવટે ચિત્રવાળા ઓરડામાં ગયા કે જ્યાં અલીશીઆના કહેવા મુજબ ૨૦ મોટાં રંગીન ચિત્ર હતાં. આઠ બાજુવાળા કેસની અંદર આપણી બાધ સાહેબની મોટી પણ અધુરી છબી હતી. તે બન્ને જુવાન્યાઓ આ અધુરું ચિત્ર તપાસ્યા વગર બીજાં ચિત્ર પેહેલાં જોવામાં લાગ્યા.

એટલામાં અંધારું થવા માંડ્યું અને રોબર્તના હાથમાં જે મીનબતી હતી તેથી પુરતો ઉજાસ પડતો ન હતો એટલે બન્ને જણને જુદી જુદી છબી જોવાને બનતું ન હતું માટે રોબર્તે જ્યોર્જને વારા ફરતી આપણા બાધસાહેબની છબી નીહાલી જોવાને કહ્યું; તેથી જ્યોર્જ પેહેલાં એક બાજુ જઈ ઉભો જ્યારે રોબર્ત તે છબીની સામે એક ખુરસી મુકી તે બારી-કાથી જોવા લાગો. જોઈ રહ્યા પછી જ્યોર્જને તેણે બેસાડયો; પણ તે તો તે છબી જેતાંજ સ્તબ્ધ થઈ બેસી રહ્યો. તેનો ચેહેરો ફિક્કો પડી ગયો અને આંગ તેતું તમામ થંડું થઈ ગયું. તેની આવી હાલત જોઈ રોબર્તે તેને ઉઠાડ્યો અને બન્ને બહાર નીકળી જ્યાં અલીશીઆ તેમની રાંહ જોતી હતી ત્યાં પાછા ગયા.

કોર્તની ધડીયાળ માંહેલો એક પુરો કાંટો નવ ઉપર હતો જ્યારે તેઓ તે કોર્ત છોડી નીકળ્યા; પણ તેઓ આગળ ચાલ્યા નહિ એટલામાં ત્યાં

એક ગાડી આવી લાગી જેને રસ્તો આપવા તેઓ બાજુએ ઉભા. તે ગાડીમાંથી આપણી બાઇસાહેબે બહાર નજર કરી. અંધારું હતું; પણ તેણીની નજરે એ માણસના ઓળા જણાયા.

“એ કોણ છે?” તેણીએ ગાડીની બારીમાંથી ડોકું બહાર કાઢી પૂછ્યું. “કોણ છે, માળી કે?”

“નહિ, મારાં બહાલાં કાઢીજી, એ તો હું તમારો તાબેદાર ભત્રિજો રોબર્ત છું.”

ગાડી આગળ ચાલી અને સધળા ચાકરો અને માલીઓ ગાડીની નજદીક આવી ઉભા. “હું ધારું છું કે તોફાન આજ તો નહિ પણ કાલે રાત્રે થશે,” બેરોનેત બોલ્યો.

પ્રકરણ ૯ મું.

તોફાન પછી.

સર મીચલની આગાહી ભુલ ભરેલી હતી કારણ તોફાન તો તેજ રાત્રે મધ્ય રાતને સુમારે જોરથી ઑદલીના ગામડામાં પુક્યું.

રોબર્ત ઑદલી આ તોફાનની વેળાએ પોતાની હમ્મેસની સહનસિલતા દેખાડી તે બેસવાના ઓરડામાં એક સોફા ઉપર પાંચ દહાડાનું જીવું એક વર્તમાન પત્ર વાંચતો પડી રહ્યો; પણ તોફાનથી ન્યૉર્જ ઉપર જીદી અસર થઇ હતી. તેનો ચેહેરો ફિક્કો પડેલો હતો અને તે બચાબીત હાલતે વિજ-લીના ચમકારા અને ગર્જના તરફ ધ્યાન આપતો હતો.

“કેમ, ન્યૉર્જ,” રોબર્ત બોલ્યો, “તું વિજળીથી બીહે છે કે?”

“ના,” તેણે જવાબ દીધો.

“પણ મારા બહાળા મિત્ર, કેટલાક ઘણાજ હિમ્મતવાન પુરૂષો તેથી હેયત ખાધેલા જણાયા છે. એને બીહીક જેવું કાંઠ કહેવાય નહિ. હું હિમ્મતથી કહું છું કે તમે ગભરાયલા છો તેથી એવો દેખાવ તમારો બન્યો છે.”

“અને હું હિમ્મતથી કહું છું કે હું બીતો નથી.”

“ન્યૉર્જ તાલ્મોયઝ, તમે વિજલીથી બીધા છો એટલુંજ નહિ; પણ તમારી બીકથી તમારો દેખાવ કઠંગો બન્યો છે.”

“રોબર્ત ઑદલી, એવું જો મારા માટે ફરીથી બોલશો તો હું તમને જમીન ઉપર પટ્ટી નાખીશ.” એટલું કહેતાં ન્યૉર્જ ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યો. તેણે બારણું પોતાની પછવાડે જોરથી અદ્વાદ્યુ. જો તે જીવામ માણસ તોફાનથી બીધો હોય પણ વરસાદથી તો હોયજ નહિ, સબબ, તે ધર્મશાસ્ત્રમાંથી બહાર નીકળી ધોરી રસ્તા ઉપર ભીંજતો ચાલ્યો. વીસ

મીનીત સુધી તે જોર ઝાપટામાં કરારે ફરવા કીધો, અને પછી ધર્મશાળામાં પાછો આવી પોતાને બિછાણે ગયો.

રોબર્ટ ઑદલી તેને બિછાણાના ઓરડા આગળ મળ્યો જ્યારે તે તદ્દન તરખોર થયેલો હતો.

“જ્યોર્જ, તું સુષ્ઠ જાય છે કે?”

“હા.”

“પણ તારી પાસ મીનખતી ક્યાં છે?”

“મને જોઈતી પણ નથી.”

“પણ તારાં કપરાં તો જો, બલા આદમી! તારા દગળા ઉપરથી પાણી ટપકતું તને જણાતું નથી? આવી રાત્રે તને બહાર જવાને કેમ વિચાર આવી ગયો?”

“હું ઠાકી ગયો છું, તેથી ઉંધી જાતું છું, વાસ્તે મને હરકત થયેલી જોવા માંગતો નથી.”

“પણ જરા ધાન્દી પાણી લઇએ, આવ જ્યોર્જ.

રોબર્ટ ઑદલીએ તેને બિછાણે જતો અટકાવ્યો, પણ જ્યોર્જ તેને જોરથી હંસેલો મારી કઠોર અવાજે કહ્યું, “રોબર્ટ ઑદલી, મને એકલો રહેવા દે, અને તારાથી બનતું હોય તો મારીથી દુર થા.”

એટલું બોલી તે ઓરડા તરફ ચાલ્યો. રોબર્ટે તેની પુઠ પકડી; પણ જ્યોર્જ ઝડપ કરી અંદર જઈ બારણું બંધ કરી દીધું, જ્યારે રોબર્ટ સુતી વેળા એકલો પોતાનાં મનમાં બોલ્યો, “એ માત્ર વિજલીથી તેની બીક વિશેની મારી ટીકા ઉપરથી ઉશકેરાઈ ગયેલો છે.”

તોફાન નરમ પડ્યું અને બીજી સવારે જ્યારે રોબર્ટ ઉઠ્યો ત્યારે સૂર્યનો તડકો પડેલો દીઠો. સવારનો દેખાવ દિલપગીર લાગતો હતો. તે નાસ્તાના ઓરડામાં ગયો. જ્યોર્જ તેની રાહ જોતો બેઠો હતો.

જ્યોર્જનો એહેરો ધણો ઝડં મારી ગયેલો હતો; પણ તે ધણો શાંત હતો. તેણે રોબર્ટનો દિલોજનીથી હાથ પકડ્યો અને કહ્યું “બાપ, આગળી રાતની ચાલ વિશે તું મને માફ કર. તારો વિચાર ખરો હતો. ગાંજવીજ અને તોફાનથી મારી પ્રકૃતિમાં ફેર પડેલો હતો; અને મને હમ્મેશા એમજ થાય છે.”

“ગરીબ પુરાણા મિત્ર! કેમ ખાસ ત્રેનમાં આપણે આજે જઈએ કે આપણા કાકા સાથે જમવા અહિંજ રહીએ?” રોબર્ટે પુછ્યું.

“ખરું બોલાવે તો મને એ માહેલું એકે ભાવતું નથી. મને અહિંજ રહી તળાવમાં માછલાં પકડવા ભાવે છે.”

રોજર્ત તેની મરજતે મળતો થયો એટલે નાસ્તો કીધા પછી તથા કલાક ચારે જમવાની વરદી કીધા પછી જ્યોર્જ પોતાની ખાંધ ઉપર માછલાં પકડવાનો સલીઓ ઉઠાવી પોતાના મિત્ર સાથે તળાવ બહી ચાલ્યો.

રોજર્ત ઓઢલીએ તોફાનની દરકાર કરી ન હોય પણ તેની કાકીની ઉપર તે ગોયા આશમાન હેઠલ ગડબડી પડ્યું હોય એવી ધમાકે ઓઢલી કોર્તમાં ચાલી રહી. તેણીનો પલંગ સલામત જગામાં ખસેડવામાં આવ્યો; અને તેણીને ખુબ તરાંહથી ઓધારવામાં આવ્યું. રાતના ત્રણ વાગા અને જ્યારે તોફાન ડુકતું બંધ પડ્યું ત્યારેજ આપણી બાપસાહેબે પોતાનો મુસાફરીનો નવો ઝરરીન પોષાક ઉતાર્યો. આસરે કલાક ચારને સુમારે તેણીના ધણીએ તેણીને ઉઘાતાં જોઈ. સર મીચલ આખી રાત તેણીની કાળજી કરતો અને તેણીને તપાસતો એટલે હવે તેણીએ પાંચ કલાક ઉંઘ કાઢી.

સવારમાં કલાક દસને અમલે તેણી હસ્તે મુખરે નાસ્તાના ઓરડામાં પોતાના ધણી આગળ ગઈ, જ્યારે તેણીને જોતાંજ તે બોલ્યો, “રે પ્રિયા, મારી લાડકી! તને દિલખુશ જોતાં મારો નસીબો ખુલ્લું થયેલો હું સમજી છું, અને જોદાનો ઉપકાર માનું છું કે સવારમાં સૂર્યનો તડકો પડ્યો છે. તે સાહેબ કરે ને કોઈ દિવસ ફરીથી કાલના જેવો તારો દેખાવ બને નહિ.”

તેણી પોતાના ધણીને ચુમ્મી લેવા માટે પોતાના પગના અંગોઠા ઉપર ઉંચી તણાઈ અને તેમ કરતાં પણ તેણી માત્ર તેની દાઢીના વાળ લગી પુગી શકી. તેણી બોલી કે તેણીનો સ્વભાવ હમ્મેશનો બીકણુ છે. કૂતરું-બિલાડું-ગાય-બળદ-ગાજવીજ વગેરે તમામ ચીજથી તેણીને બીક લાગે છે. “દરએક-દરએક પાંતીથી” તેણી બોલી “મને બીક લાગે છે; પણ મારા ધણીને જોતાં મારું દિલ પાછું આરામ પામે છે.”

તેણીના પોષાકવાળા ઓરડામાંનો ગાલીચો ખોરાયેલો તેણીએ દીઠો ત્યારે તેણીએ પેલા ગુપ્ત માર્ગ માટે પુછપાછ ચલાવી. તેણીએ એલીશીઆને હસ્તાં હસ્તાં ટપકો દીધો; સખબ, તેણીએ પેલા બે મરદોને તેણીના ઓરડામાં દાખલ કરવાની હિમ્મત ચલાવી હતી.

“અને તેઓએ મારી છબી જોવાની પણ હુલ્લડાઈ કીધી કે?” તેણીએ હસવામાં પુછી લીધું. “મને ત્યાં આગળના ગાલીચા ઉપર કોઈ મેડા આદમીનું મોજી પડેલું મળ્યું છે!”

આ બોલતી વેળા તેણીએ એક જડું સ્વારી વેળાએ પેહરવાનું મોજી ઉંચે ધરી એલીશીઆને દેખાડ્યું. તે જ્યોર્જનું હતું જે છબી જોતાં પોતાની મૂંઠા વેળાએ તેના હાથમાંથી પડી ગયું હતું.

“આજે હું ‘સન ધર્મશાળા’ તરફ જઈશ અને પેલા બન્ને જીવાન્યાઓને આપણે અહિં જમવાનું નોતરું દઈશ,” સર મીચલ બહાર નીકળતો બોલ્યો.

સંતેભ્યરનો મહીનો હતો. દિવસનો ઉઘાડ ધણો હતો; અને આપણી બાઇ સાહેબ એક ઓરડેથી બીજે ઓરડે તરેહવાર ગમત મેળવવાનાં કામમાં પોતાનો વખત ગુજારતી હતી. તેણી ધણી ખુશ ખુશાલ હતી પણ આવી ખુશાલીની વચમાં તેણીનો જીવ એકાએક બેચેન બન્યો.

આણી ગમ આપણી બાઇ સાહેબ એ રવેશે પોતાનો જીવ રીઝવતી હતી તે વેળાએ પેલીગમ તળાવ આગળ પેલા બન્ને જીવાન્યાઓ માછળા પકડવાની મજા મહાલતા હતા. બપોરમાં કલાક બેને અમલે રોજિત તળાવની પાળ આગળ ઊંઘી ગયો અને સુમારે બે કલાક નિંદ્રાવશ થયા પછી જ્યોર્જ ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો અને ફરતો ફરતો એક પુલ આગળ જઈ પડ્યો કે જ્યાં આગળથી ઓઢલી કોર્તના મેદાનમાં જવાતું હતું. રોજિત તો પેલા તળાવ આગળ એક ઝાડના છાંયા તળે હજી ઊંઘ કાઢતો હતો.

હવે પેલી ગમ ઓઢલી કોર્તમાંથી સર મીચલ સવારમાં બહાર ફરવા નીકળ્યો હતો. તેની એક કલાક આગમય ઓલીશીઆ પણ પોતાની કાળી ઘોડી ઉપર ગામમાં ફરવા નીકળી હતી. ચાકરો જમણની દોર ધામમા મરેલા હતા; અને આપણી બાઇ સાહેબ ઓઢલી કોર્તનાં મેદાનમાં હાથમાં ચોપડી લઈ ઝાડોની હેઠળ ફરતી હતી. એ રવેશે ઓઢલી કોર્તનો જીવો ખીરમાર હાલત વાલો મેહેલ ઘોડો વખત પોતાના રહેવાસીઓ વગરનો બન્યો હતો જ્યારે જ્યોર્જ ત્યાં જઈ તેના દરવાજા ઠોક્યા.

એક ચાકરે જવાબ આપ્યો કે ઘરમાં સર મીચલ કે મીસ ઓલીશીઆ કોઈ ન હતું અને કે આપણાં બાઇ સાહેબ પછવાડે લીંબુરી હેઠલ ફરતાં હતાં.

આ બખરથી તે નાશીપાસ બન્યો, અને આપણી બાઇ સાહેબને મળવાની ઇચ્છા વિશે કાંઈ બડબડતો (જે પેલા ચાકરે બરાબર સમજ્યું નહિ) અને પોતાના નામનો કાર્ડ પણ સુક્યા વગર તે બહાર નીકળ્યો.

આ બનાવ પછી કલાક દોઢે આપણી બાઇ સાહેબ લીંબુરી આગળથી નહિ પણ તેની ઉલટીજ બાજુએથી પોતાના હાથમાં ઊંઘાડી ચોપડી સાથે તથા ગાતી ગાતી ઘરમાં દાખલ થઈ. ઓલીશીઆ પણ ત્યાં આવી લાંગી; તેણીની સાથે તેણીનો મોટો ન્યુકાઉન્ડલેન્ડ જાતનો કૂતરો હતો. તે કૂતરો આપણી બાઇ સાહેબ તરફ જોતાંજ કુદરતી રીતેજ હમ્મેશ

બસતો હતો. આ વેળાએ તેણે આપણી બાપ સાહેબે જાણે શું એક માહું કર્મ કર્યું હોય તેમ તેણીની તરફ પોતાના દાંત દેખાડ્યા.

“એલીશીઆ, પેલાં ભયંકાર પ્રાણીને બહાર મોકળ,” આપણી બાપ સાહેબ બોલ્યાં “એ પશુ જાણેય કે હું હમ્મેશ તેનાથી બીહતું છું તેથી તે મારી તરફ વધારે એમ કરે છે. એટલું છતાં વળી એ ભલો અને સારા સ્વભાવનો કહેવાય છે! તોઆહ! (ફૂતરાને) સીઝર; હું તને ધિક્કારું છું, અને તું મને ધિક્કારે છે; અને અગર હું તને અધારામાં મળી તો તું જરૂર મારી ઉપર તરાપ મારી ડાપુ ભરવાનો, નહિ વાર?”

એટલું બોલતાં આપણાં બાપ સાહેબ પોતાની સાવકી બેટીની પછવાડે ભરાઈ ગયાં.

“બાપ સાહેબ તમને બપર પડી હશે કે જ્યોર્જ તાદબોધક તમને તથા સર મીચલને મળવા અતરે આવી ગયો હતો.”

“હું તો સમજતી હતી કે તે આજે જન્મવા આવવાનો હતો,” બાપ સાહેબે જવાબ દીધો, “ખચીત તેને વિશે ત્યારેજ આપણે વધુ જાણીશું.”

તેણી પોતાના ઓરડામાં ગઈ. જ્યોર્જનું મોજી તેણીની તેમજ ઉપર હતું. તેણીએ જોરથી ઘંટડી વગાડી અને શીબ દોડતી તેણીની હજીરમાં આવી ઉભી.

“આજ સહવારની તું શું કરવા કરે છે,” બાપ સાહેબે પુછ્યું. “ફાકટ વખત ગાલતી તો ન હશે?”

“નહિ, બાપ સાહેબ, બધું પોષાક હું ફેરવતી હતી. અહિં જરા અધાર પડે છે તેથી મારા ઓરડામાં ઉપર લઈ જઈ આરી આગળ તે કરતી હતી.”

આ જવાબ દઈ તે છોકરી ઓરડામાંથી બહાર જતી હતી, પણ તેણીએ પાછું ફરી જાણે બાપ સાહેબ કાંઈ ખોટું કશું હોય તેમ તેમની તરફ ટીકીઆ કીધું.

લ્યુસીએ પણ ઉચે નજર કીધી, એટલે ચાર ચશમ મળી.

થોડીક પળ લગી તો તેઓ બન્ને એકમેક તરફ મતલબથી જોતી ચુપ ઉભી રહી, આખરે બાપ સાહેબ ધડીચેર ઉપર બેસી બોલી, “શીબ, તું ધણી ઉદ્યોગી નાની છોકરી છે, તેથી જ્યાં સુધી હું જીવીશ અને આ-બાદ રહીશ ત્યાં સુધી તને જાની મિત્રની માફક ગણીશ, તેમજ બસો રૂપીઆ સુધીની ટંગી પડવા દઈશ નહિ.”

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ધ્રુમ થવું.

હવે પેલીગમ તલાવ આગળ જ્યારે રૉઅર્ત ઑદલી ખાખમાંથી પી-દાર થયો ત્યારે આવસ ખાતો આણીગમ પેલીગમ જોય શું કે જ્યૉજ તાલ્ખાયઝ તેની નજદીકથી દુર થયસો. તે સેતાપી કરતો પગભર થયો અને તાણીનોડી જ્યૉર્જને સાદ મારવા લાગો. તળાવની નજદીક જઈ જોય શું કે માછલાં પકડવાનો સડીઓ કિનારા ઉપર ઝુલાતો અને તેની દોરી દોળા ખાતી તથા તેનો ગળ પાણી અંદર અને બહાર આવ જ રતો હતો.

તેણે પોતાની ઘડિયાળ બહાર કાઢી અને જોઇને અજબ થયો કે તેમાં સવાચાર વાગ્યા હતા.

“એવું જણાય છે કે તે એકલપેટો એકસો જમવા ગયો હશે,” તે વિચાર કરતો બડબડયો, “પણ તે એમ કરે એવો સંભવ પણ રેહતો નથી કારણ કે જ્યાંસુધી હું જમણુ વિશે તેનું ધ્યાન ખેંચતો નથી ત્યાંસુધી તેને તે સાંભરતું પણ નથી.”

તેને લુંખ લાગી હતી અને બાણું તાહું પડતું હશે છતાં તે કલાક પાંચને અમસે આણીગમ પેલીગમ ભટકી ધર્મશાળામાં પોતાનાં મિત્રને તેના ચોરડામાં જોવાની ઉલટમાં ગયો. ત્યાં તેજલ તૈયાર હતી. ખાવાનું તો ઘણું સરસ હતું. ધર્મશાળાવાલો બોલ્યો, “માછલી ગરમ ગરમ મોકલું છું.”

“પણ ખાનાર કોણ છે?” રૉઅર્ત બોલ્યો, “જ્યૉર્જ ક્યાં ગયો?”

“તમે બન્ને ભેગા બહાર ગયા ત્યારનો તે કાંઈ અતરે પાછો ફર્યો નથી.” ધર્મશાળાવાલાએ જવાબ દીધો.

“આતો એક મોઝેજો બન્યો.”

રૉઅર્ત તૂર્ન પોતાની તોપી હાથમાં લેતાંજ બહાર નીકળ્યો અને દરવાજા આગળ જઈ ક્યાં જવું તેનો વિચાર કરતો ઉભો હતો જ્યારે ધર્મ-શાળાવાલો તેની પુઠે દોડતો આવી બોલ્યો, “રૉઅર્ત સાહેબ, અતરેથી તમે ગયા પછી સુમારે પાંચ મીનીતે તમારા કાકા અહિં આવ્યા હતા અને તમને તથા પેલા પીજ તમારા સોમતીને ઑદલી કોર્ત ખાતે જમવા બોલાવી ગયા છે.”

“સારે જ્યૉર્જ તાલ્ખાયઝ ત્યાં ગયો હશે એમાં આશ્ચર્ય જેવું કાંઈ નથી.” સાંજના છતો તકોડો વાગ્યો. રૉઅર્ત ઑદલીએ ઑદલીકોર્તનો દર-

વાળે ઠાક્યો. કોઇને મલવા તેણે માંગ્યું નહિ; પણ તેનો મિત્ર ત્યાં આવ્યો હતો કે નહિ તે વિશે પુછ્યું.

ચાકરે હા કહી જણાવ્યું કે મીઠા તાલ્લાયજ્ઞ ત્યાં કલાક બેને સુમારે આવ્યો હતો.

“અને ત્યાર પછી ફરી આવ્યોજ નહિ?”

“ના, ફરી નથી આવ્યો.”

“તારી ખાતરી છે કે તે બે વાગે આવ્યો હતો?”

“હા, મારી ખાતરીથી કહું છું.”

તેને તે કલાક ચાદ ઠાવકો રહ્યો હતો કારણ તે ચાકરોને જમવાનો વખત હતો; અને જ્યોર્જને માટે બારણું ઊઘાડવા તેને જમતાં ઉઠવું પડ્યું હતું. રૉબર્ટ કોર્ત તરફ પોતાની પીઠ ફેરવતો મનમાં વિચારવા લાગ્યો, “ત્યારે તેનું શું થયું હશે? બેથી છ સુધી-ખાસા ચાર કલાક અને તેની કાંઈ નિશાણ નહિ!”

બે કોઇએ રૉબર્ટને એવું કહેવાની હિમ્મત કીધી હોત કે તે કોઇ જીવતાં પ્રાણી તરફ મોહોળ્યત દોડાવે છે તો તે કહેનાર ઉપર વાદળ ગગડાવી નાખત; પણ જ્યોર્જ તો તેનો લેહેણાવત હતો. તે તેના ધ્રુમ થવા બાબે તરેહવાર અટકલ બાંધતો; અને ઑદલી મેદાન ઉપર તેની તલાશ માટે ઝડપથી અડિંતડિં રખડતો હતો. તે પોતાના મનમાં કહેતો, “હું કોઇ દિવસ એટલો ઝડપથી ચાલ્યો નથી; પણ મોટો વિચાર તો આ છે કે હું ક્યાં જાઉં છું તેનો મને જરા વિચાર નથી.”

બે મેદાન વચ્ચેની એક સાડી ઉપર તે બેઠો. ધુટણ ઉપર પોતાના હાથનાં કોપરીઆં રાખી તે હાથમાં મોહું ઢાંકી વમાર્યો, “હું સમજ્યો! રેલવે સ્ટેપન!” તે તૂર્ત ઉઠ્યો અને લાલ ઇતવાલાં મકાન તરફ ચાલ્યો. બીજા અડધા કલાક સુધી કોઇ ત્રેન હતી નહિ. ત્રીકીતવાળો પોતાની આશીસના એક ભાગ ઉપર પોતાની ચાહ લેતો હતો. ત્યાં “ખાન્ગી” એવો શબ્દ મોટા સફેદ અક્ષરે લગાડેલો હતો.

“રમીટ્સ, જે શખસ મારી સાથ ઑદલી આવ્યો હતો તે તમને સાંભરે છે?” રૉબર્ટે પુછ્યું.

“હું ખરું કહું છું કે નહિ, મીઠા ઑદલી,” ત્રીકીતવાલાએ જવાબ દીધો. “તમે ૪-૨૫ ની ગાડીમાં આવ્યા હતા અને તે ત્રેનમાંતો બહું લોક આવે છે.”

“ત્યારે, તમને તેની કાંઈ ફામ નથી?”

“તે હું નક્કી જાણું છું, સાહેબ.”

“વારું આટલું કાંઇ કહી શકશો કે આજે બપોરમાં બે વાગ્યા પછી લન્દન જવા માટે તેણે તીકીત લીધી હતી? તે કદે ઉંચો, પોહોળી છાતીવાલો, અને લાંબી ભુરા રંગની દાઢીવાલો અહરથ છે.”

“હા, આજે ૩-૩૦ ની ગાડી માટે ચાર શખસોએ તીકીત લીધી હતી, અને તેઓ માંહેણે એક ઉંચો અને દાઢીવાલો હતો.”

“કાલા ભુરા રંગની દાઢી?”

“ગમે તે કહો પણ કાંઇ ભુરા રંગ જેવી લાગતી હતી.”

“પોષાક તેનો સફેદ હતો?”

“સફેદ તો ઘણા અહરથો પેહેરે છે; હું ધારું છું કે સફેદજ હતો. તેણે ઉતાવળથી તીકીત માંગી અને તે લઇને મોઢાંની સીસાડી ટુકતો પ્લેતફારમ ઉપર ગયો.”

“બસ તેજ, તેજ જ્યોર્જ. ઘણી મેહેરયાની કરી છે, સ્મીથ્સ; બસ હવે સાફ માલુમ પડ્યું કે તે જ્યોર્જ છે; પણ નહિ, હાલ તો હું ઓઢલી કોર્ત તરફ જાઉં અને કાલે સવારે લન્દન જમ્પશ.”

પ્રકરણ ૧૧ મું.

બાઇ સાહેબના હાથની પોંચી ઉપર નિશાણ.

સર મીચલ અને બાઇ સાહેબને રૉઅર્ત દ્રાઇન્ગરમમાં મળ્યો. બાઇ સાહેબ એક મોટી પિયાના આગળ એક ઇસ્તાન ઉપર બેઠેલી હતી અને પોતાનાં નાન્યુક આંગળાં પિયાના ઉપર ચલાવતી તથા તે સાથે પોતાનો સરોદ મેળવતી હતી. પોતાની રાએતાની રીત મુજબ રૉઅર્તને જોતાંજ તેણીએ હસીને તેની ખેરઆશીયત પુછી, પછી પેલાં સેબ્બસ માટે તેણીએ તેનો ઉપકાર માન્યો.

રૉઅર્તનું ધ્યાન પોતાના મિત્રની ગેરહાજરી તરફ હતું જેથી બાઇ સાહેબ માટે કરેલું કામ તે ભુલી ગયો હતો. તેણે તેણીના ઉપકારનો જવાબ માત્ર દોડું વાડું વાળી આપ્યો.

“સર મીચલ, તમે માનજો કે પેલો મારો પોરીઓ મને વિચારમાં નાખી લન્દન જતો રહ્યો છે,” રૉઅર્ત બોલ્યો.

“મીં જ્યોર્જ તાદબોધક લન્દન ગયો!” બાઇ સાહેબ બોલી.

“તોઆહ!! તોઆહ!! કેવો બચકાર બનાવ!! ખીચારા રૉઅર્તને તે વગર એક ધડી ચાલતું નથી ને આ શું બોટું કામ બની ગયું!!” ઓલીશીઆ ટકોરમાં બોલી.

“તે ઘણો પ્રતાપીક ભલો પુરુષ છે, અને ખરું કહું તો મને તે વગર ઘણી બેચેની ઉપન થાય છે.”

તેના માટે બેકરાની આપણી આઘસાહેબે જાણવા માંગ્યું કે રૉબર્ટ પોતાના મિત્ર માટે એટલો બેકરાર શા સખ્યથી થતો હશે!

“હું તમને તે કહું છું, ઑદલીબાઈ,” રૉબર્ટે જવાબ દીધો. “બીચારા જ્યોર્જને પેહેલેપેહેલાં તો એક વરસની વાત ઉપર તેની ઓરતના મરણનો ગળત્ય લાગેલો, જેના શોક અને સંતાપમાંથી તે હજી છુટો નથી અને જેમ હું કરું છું તેમ તે એકાંત જીવન ગુજારે છે. પણ વારંવાર તે કઠંગી વાતો કરે છે જેથી મને ધારતી લાગે છે કે રખેને તે કાંઈ દિવસ હુલ્લામનું કામ કરે.”

“અરે આ તો નવાઈ જેવી વાત છે,” આઘસાહેબ બોલી “હું તો સમજતી હતી કે જીવ આંખ અને સુંદર એહેરાવાલી એક ઓરત ગુજારે તો મરદો આગળ તેનો શું મુજાબકો છે, તેવીજ સુંદર અને જીવને ગદલે કાલી આંખવાળી બીજી તેમને માટે ઘણી તૈયાર છે.”

“જ્યોર્જ તાલ્બાયજ તેણે મરદ નથી,” રૉબર્ટ બોલ્યો. “હું ખાતરીથી સમજું છું કે તેની ઓરતનાં મરણથી તે ખરતેહ જીવ બચ્યો છે.”

“કેવો દુઃખદાયક બનાવ !” આઘસાહેબ બોલ્યાં, “મીસીસ તાલ્બાયજે મરણ પામી ઘણું ઘાટકી કામ કર્યું છે. તેણીએ પોતાના ભરથારને બળાપામાં નાખ્યો છે !”

આ સખુન સાંભળતાં રૉબર્ટ કાકી તરફ જોતો પોતાનાં મનમાં બોલ્યો, “ઑદલીશીઆનું કહેવું રાસ્ત હતું આઘનો કેથી ચીબાવળી દેખાય છે.”

જમવાની તેબલ ઉપર આઘસાહેબ તો કેઠાં ઘણાંજ નાચુક દેખાયાં. તેબલ ઉપર રાંની મરઘાનું દીશ પડેલું હતું તે પોતાથી કાપી શકાય નહિ માટે રૉબર્ટની મદદ લેવી પડી.

“મીં દોસનના ઘરમાં મનનની લટાંગડી હું ટ્રેસ કરી શકતી હતી; અને ચારેપણ મને ઉભું થવું પડતું હતું,” આઘસાહેબ પોતાના ભત્રીજ તરફ હસ્તાં અને નખરાં કરતાં બોલ્યાં.

પોતાના ભત્રીજા ઉપર પોતાના લેહેકાથી જે મોહીતીની અસર આઘ સાહેબે કરી હતી તે સર મીચલે ખુશ થઈ જઈ હતી.

“આજે મારી નાની લાડકાને પાછી લેહેરમાં જોઈ હું ઘણો ખુશ થયો છું,” સર મીચલ બોલ્યો. “ગઈ કાલે તેણી પોતાની એક ધારણામાં નાસિપાસી માટે અલ્પત દિલગીર હતી.”

“નાસિપાસી !”

“હા, મીં ઑદલી,” આઘ સાહેબ બોલ્યાં, “એક ઘણીજ ઘાટકી

નાસિપાસી. ખીલ સવારે મને એક તાર મળ્યો જેમાં મારી વહાલી ધરડી સહી, એક સફળ મીસેસે, મને એવું જણાવ્યું કે તેણી મોતના બિ-
છાણે હલી અને કે જે મારે તેણીને મળવું હોય તો ઝડપથી તેમ કરવું.
તે સંદેસમાં તેણીનું કાંઈ થર ઠોકાણું મોકલેલું ન હતું. હું સમજી કે જે
ધરમાં હું તેણીને ત્રણ વરસની વાત ઉપર છેલ્લી મુકી આવી હતી તેજ
ધરમાં તેણી રહેતી હશે, એ વિચાર ઉપરથી સર મીચલ અને હું ઉતા-
વળાં શેહેર તરફ ગયાં અને તેણીનાં જીનાં ઠોકાણાં તરફ જવાએ ગાડી
ચલાવી. તે ધરમાં તો અગ્નિયાં લોક રહેતાં હતાં કે તેના તરફથી
મારી સહીનો કાંઈ પત્તા અમને મળ્યો નહિ. સર મીચલે ત્યાં ઘણી તલાસ
કરી પણ કાંઈ ફાયદો કાઢ્યો નહિ. શેહેરમાં મારું કાંઈ સચું કે ઓળખ-
વાળું હતું નહિ જેથી સર મીચલને મારી સહીનું નવું રેહેઠાણુ શોધી
કાઢવાને એકલા હાથે મેહેનત પડી.”

“તારના સંદેસમાં ઠોકાણું નહિ જણાવવામાં મોટી મૂર્ખાઈ જેવું
થયું હતું.”

“ત્યાં મોતજ પોતાનો દેખાવ દીએ ત્યાં એટલું કાવકાં રહેવાનું
કેણને સુઝ પડે.” બાઇ સાહેબ ઓઢલી તરફ જરા તણાઈને બોલ્યાં.

બાઇ સાહેબની મોહીની અને રોજર્ન તરફનાં તેણી વિશેનાં નાલાયક
વખાણુ છતાં આ શાત સંપત્તિખરની સાંજ ઉપર બેદરકારીની કઠંગી લા-
ગણી તેને લાગ્યા વના રહી નહિ. બાઇ સાહેબ સાથે તે વાત કરતો બેઠેલો
છતાં રોજર્નનું ધ્યાન જ્યોર્જ વિશેના વિચારમાંજ રોકાયેલું હતું. તે બોલ્યો,
“હું એવું ઇચ્છું છું કે જો મારા હાથમાં હોય તો તેની ઓરત તેને
પાછી હવાસે કરી આપું.” આપણી બાઇ સાહેબનાં આંગણાં તો ખુશીથી
પિયાના ઉપર ચાલતાં હતાં, અને રોજર્નના વિચાર તેના મિત્ર ઉપર
રમતા હતા. તેને એ રવેશે વિચારમાં બેઠા બાઇ સાહેબે તેને પુછ્યું કે
તે શા બાબે વિચાર કરતો હતો જ્યારે તેણે ઉતર દીધો કે માત્ર જ્યોર્જ
તાલ્ફાયઝ વિશે. તે સાંભળી તેણી જરા કમકમી બોલી, “હું અર્થ કહું
છું કે તમારી એકની એક વાતથી હું ઘણીજ કંટાળું છું. શું તેને કાંઈ
નવાઈ જેવી હુનારત બની છે?”

“તોઆહ! જોદા એવું તેને નહિ દેખાડે!” રોજર્ન બોલ્યો, “પણ
તેના બાબે હું બેદરકાર રહેવું એ બને એવું નથી.”

તે રાતના સર મીચલનો શોખ થવાથી તેણીએ પિયાના ઉપર પો-
તાનાં હાથ ચલાવવા માંડ્યા જ્યારે રોજર્ન તેણીની આગળ બેઠો હતો. તે
તેણીના સુંદર આગળાં પિયાના ઉપર અત્યંત ઝડપથી ચાલતાં બેસા કરતો

હતો. ધણી ઝડપથી હાથ ચાલવાને લીધે તેણીના હાથ ઉપરથી પોહોંચી નીકળી પડી જે તેણી ઝડપથી પાછી પેહેરવા જતી હતી પણ એટલામાં રૌબર્ત જોય શું કે તેણીના હાથ ઉપરની ચામડી ધણીજ સોરઠ ગયલી હતી.

“તમારા હાથે ઇજા થયલી છે,” રૌબર્ત બોલ્યો.

તેણીએ ઉતાવળથી તે પોહોંચી પેહેરી લીધી.

“નહિ કાંઈ નથી; જરા ધસાડો લાગે છે; જરા કાંઈ લાગે છે કે મારી ચામડી ચામજ થઈ આવે છે.”

તેણીએ વગાડવાનું ચાલુ કરીધું; પણ સર મિચલનો જીવ રહ્યો નહિ; તે બોલ્યો, “જોડ લ્યુસી, એ શું છે?”

“તમે સધળા કેવા મૂર્ખ જણાવો છો કે નજીવી ચીજ માટે ગભરાઈ જાવો છો. હું કોઈ વેળા બેભાન બનું છું ત્યારે આમ થાય છે; પણ આ તો થોડા દિવસની વાત ઉપર ગમત ખાતર મેં મારા હાથે એક પાતીનો ટુકડો એટલો મજબુત વિટાળ્યો કે જ્યારે તે છોડ્યો ત્યારે એ રવેશે છોલઈ ગયો.”

“હિ!” રૌબર્તે વિચાર્યું. “આપણી બાઈ સાહેબ છોકરવાદી, નાનું, સફાઈદાર અને બીલોર જેવું જીકું બોલે છે. હાથ ઉપરની નિશાણ તાજ છે, કાંઈ જાડા દિવસની નથી.”

સર મીચલે તેણીની નાજીક પોહોંચી પોતાના મજબુત હાથમાં પકડી.

“બતી લાવ, રૌબર્ત,” તે બોલ્યો, “અને જોઈએ તો ખરા.”

તે કાંઈ એક ધસાડો ન હતો, પણ ચાર સેહેજ કિરમજ રંગની નિશાણ હતી અને તે એવી જણાતી હતી કે કોઈ મજબુત હાથનાં ચાર આંગળાંથી થયલી હતી. કોઈએ તેણીનો હાથ ચાંપીને પકડ્યો હતો. વળી એક આંગળાંની નિશાણનો એક ભાગ તો કાંઈ વધારે કાળો થયેલો હતો જે ઉપરથી આપણા બારીસ્તરે એવું અનુકૂળ કરયું કે તેણીનો હાથ પકડનાર શખસનાં આંગળે વીટી હતી.

રૌબર્ત સમજ્યો કે બાઈ સાહેબ ખરેખર હિલ્લાં બિલ્લાં દેખાડે છે. છેક રાતના સાડાઢસને અમલે તે પોતાના કાકાની રજા લઈ ત્યાંથી નીકળ્યો અને તેમને જણાવતો ગયો કે તે બીજી સવારે પેહેલી ગાડીમાં લન્ડન તરફ જ્યોર્જની શોધમાં જશે.

“જો મને તે ત્યાં નહિ મળશે તો હું સાઉથમ્પટન તરફ જઈશ; અને ત્યાંથી નહિ મળશે તો—”

“તો શું?” બાઈ સાહેબે પુછ્યું.

“તો સમજશ કે કાંઈ તેની ઉપર નવું જીનું ગુજસ્યું છે.”

રસ્તામાં ચાલતાં રૉબર્ત ઘણાજ નાહિમ્મત બનેલો હતો. “સન ધર્મશાળા”માંના પોતાના ઓરડામાં જતાં તે અત્યંત ઉદાસ થયો.

“એક શખસ બાપે આટલી બધી કાળજી કરવી એ વિચારજ અશક્ય છે! ગમે તે ગુજરો પણ તેની પુઠે હું શેહેર તરફ તો જવાનો.”

પ્રકરણ ૧૨ મું.

હજી ધુમ થયેલો.

ધર્મશાળા માંહેલા પોતાના ઓરડાની તેબલ ઉપર જ્યૉર્જ કાંધ કાગળ મુકી ગયો હશે એવા હેતુથી રૉબર્તે તલાસ કીધી જે ન જડતાં તે સાહ-ધંમ્પતન તરફ ગયો.

ત્યાં પેલા જઈકને તે મળ્યો, જે તેને પોતાના ઓરડામાં લઈ ગયો, અને એક ખુરશી ઉપર બેસાડવામાં લાવ્યો જ્યાં નાના જ્યૉર્જને તેણે ખોલા ઉપર બેસાડી રમાડતો બોલ્યો, “કેમ જ્યૉર્જ અતરે આવ્યો છેની?”

“શું જ્યૉર્જ અતરે આવનાર હતો?” જઈકે પુછ્યું.

“પણ તે આવ્યો હતો?”

“ગઈ રાત્રે તે આવ્યો હતો; પણ હાલ અહિ નથી.”

“ક્યારે આવ્યો હતો?”

“છેક મોડી રાત્રે, મેલ ત્રેનમાં.”

“અને પછી શું તૂર્ન પાછો ગયો?”

“ના, એક કલાક કરતાં વધુ ઠોક્યો હતો.”

“રે ખોદા! તે જીવાન મને કેવી શીકરમાં નાખે છે. એમ કરવામાં તેની શી મક્કસદ હશે?”

“સારે તેની મતલબની તમને કાંઈ ખબર નથી.”

“શી મતલબ?”

“ઑસ્ટ્રેલીઆ તરફ જવાની મતલબથી તે ગઈ રાત્રે અતરે એક વાગે આવ્યો હતો અને નાનો જ્યૉર્જ જે સુતેલો હતો તેને બેટયા પછી તે બોલ્યો કે તે ઑસ્ટ્રેલીઆ તરફ જવાને લીવરપુલ જનાર હતો તેટલાજ માટે તે પોતાના દીકરાને છેલ્લો બેટવા આવ્યો હતો કારણ તેના કહેવા મુજબ તે કદી ઇન્ડિયન તરફ પાછો ફરનાર ન હતો.”

“પણ એમ કરવાનું કારણ શું?” રૉબર્તે બોલ્યો. “તેમ કરવાનો હેતુ તો તે પોતાના જાની મિત્ર ઉપર એક અક્ષર પણ લખી કેમ નહિ જાય! એજ વિચાર મને શંકા ઉત્પન્ન કરે છે!”

પેલા જઈ માથું કુટતો બોલ્યો, “મીં ઑદલી, તમને ખબર છે? હેલનનાં મરણથી તેની હાલત એવી બગડી છે.”

“હિ! હિ!” રાગત બોલ્યો “એ શું બોલો છો. તેને તેણીનાં મરણથી દુઃખ લાગ્યું તો અલંત, પણ તેનું ધ્યાન જેમનું તેમ સલામત છે.”

“કદાચ તમને તે લીવરપુત્ર જઈ લખશે.” તે જઈ બોલ્યો. “કદાચ તે એવું સમજ્યો હોય કે તેની એવી ચાલથી તમે દિવંગીર બનશો તેટલા માટે તેણે એમ કશું હશે!”

“તેણે મારા ઉપર લખવું જોઈએ; કારણ કે મારા શિવાય બીજને કાંઈ તેનો મિત્ર નથી અને વળી અમે ધણા જુના મિત્ર હોઈએ.”

“એમ કરવું એને હાજર નહિ; એમ જ્યોર્જને ઘટે નહિ.”

નાના જ્યોર્જએ તેના મોતરફ જોયું અને કહ્યું, “એતો મારું નામ છે, એ મારા પપાજીનું નામ છે, પેલા મોટા ગ્રહસ્થનું નામ છે.”

“હા, જ્યોર્જ, અને તને કાંઈ ઇલાદ છે કે તારા પપા અદિ રાતે આવ્યા હતા અને તને ઉંઘમાં બોકી કરી ગયા.”

“નહિ.” છોકરે ડોકું ટુણાવી કહ્યું.

“કદાચ તું ભર ઉંઘમાં હશે! તેથી તને જ્ઞાન નહિ.”

“પણ પેલી ખુબસુરત બાઈ ક્યાં છે?” જ્યોર્જએ પુછ્યું.

“કંઈ સુંદર બાઈ?”

“પેલી સુંદર બાઈ જે ધણા દહાડાની વાત ઉપર અતરે આવી હતી તે?”

“એ પોતાની ગરીબ મા વિશે બોલે છે.” પેલા જઈ કહ્યું.

“નહિ, નહિ, મા નહિ, મા તો હમ્મેશ રડતી હતી,” છોકરો બોલ્યો. “મા તો મને ગમતી ન હતી.”

“ચુપ નાના જ્યોર્જ?”

“હું તેણીને ચાહતો ન હતો અને તેણી મને ચાહતી ન હતી. મને તો પેલી સ્ત્રી ગમે છે. તેણીનો પોષાક કેવો મજાહનો હતો! તેણીએ મને સોનાંની ઘડિયાળ કેવી આપી હતી!”

“હા, હા, એ મારા જુના કપતાનની બેરી વિશે કહે છે; તેણી એની ઉપર ધણું હેત કરે છે.”

“મારી તે ઘડિયાળ ક્યાં છે? લાવો હું એવણને તે દેખાડું.”

“તે સાફ કરવા મોકળી છે, નાના જ્યોર્જ.”

“તે હમ્મેશ સાફ કરવા જ્યા કરે છે?” નાનો જ્યોર્જ બોલ્યો.

“તે ઘડિયાળ તો સલામત છે, હું ખાતરીથી કહું છું, મીં ઑદલી,” તે જઈ બોલ્યો, “મને વારે ઘડીએ પૈસાની સંકડાસ પડે છે અને

તેટલા માટે મેં તે ગીરવી મુકી છે. જુવો તેની આ રસીત.—“એક નાની ઘડિયાળ, હીરામાં મઢેલી—કિંમત રૂ ૧૧૦ માત્ર.”—પણ ચાલ બેટા જ્યોત્સના તને સુવાનો વખત થયો છે. મીઠા ઑદલી માફ કરજો, હું એક પા કલાકમાં પાછો આવું છું.”

નાના અંધારા ઓરડામાં એકસો રહેવાથી રોજનું અદ્ય વાલી જમીન તરફ જોતાં વિચાર કરતો બેઠો હતો. ઓરડામાં તંબાકુનો વાસ આવતો હતો તેથી તેણે વિચાર કાઢ્યો કે ત્યાં શીગાર પીવામાં બોટું જેવું કંઈ ન હતું. તેણે ગળવામાંથી એક શીગાર કાઢી. ઓરડાની નાની સઘડીમાં એક ચીલુગારી હતી જે વડે તે સહગાવવાને રોજનું આગુઆગુ કંઈ ચીજ માટે નજર કાઢી એટલે જમીન ઉપર એક લાંબી બીડીના આકારમાં વિટાળેલો એક કકડો હતો તે તેણે ઉપાડ્યો. તેને બીજે છેડે પાછી વિટાળવા તેણે ઉમેડી પણ તે ઉપર કંઈ લખેલું જોઈ તે બારી આગળ ગયો. એટલે તેને માનુષ પડ્યું કે તે ઉપર તાલ્પાયઝનું નામ હતું અને કે તે એક તારનો સંદેસો હતો. તેનો ઉપરો ભાગ બળી ગયેલો હતો; પણ ઘણો અગત્યનો અને મોટો ભાગ તો બચેલો હતો—“તાલ્પાયઝ—” ગદ્ય રાત્રે આવ્યો હતો, અને લીવરપુલ જવા મેલ ત્રેનમાં ઉપડ્યો જ્યાંથી તે સીદની તરફ જવાનો હતો.”

મથાળાં સાથે તારીખ, વાર, ઠેકાણું, અને મોકળનારનું નામ બળી ગયું હતું. રોજનું મેલેરો હવે ફિક્કો પડી ગયો. તેણે સંભાળથી તે કાગળના કકડાની ધરી કરી, અને પોતાની પાકેતબુકના પાણામાં મુક્યો.

“રે બોદા! એ બધાંની મતલબ તે શી હશે! હું આજે લીવરપુલ જઈશ અને કેટલે પુછગાછ કરીશ.”

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ત્રાસદાયક શ્વપ્ના.

રોજનું પોતાની ધર્મશાળા તરફ પાછો ફર્યો. ઓરડામાંના બાલ્કમાં ઘણા પત્ર હતા જે માંહેલો એકે જ્યોર્જનો ન હતો, તેથી તેણે વળી વિચાર કર્યો કે જો સવારમાં તેને જ્યોર્જ તરફનો પત્ર ન મળે તો લીવરપુલ તરફ જવા તૂર્ત નીકળી પડવું. તે સુતો એટલે તેને તરેહવાર શ્વપ્નાં આવ્યાં. બા-મુદાહતો વખત થયો જ્યારે કોઈ બારણું ઠોકતું હોય એમ તેના કાન ઉપર જોર અવાજ આવ્યા. તે ચોક્યો અને સમજ્યો કે ધર્મશાળાની મીસ મા-લોનીએ બારણું ઠોક્યું હશે જેથી તે તેણી ઉપર બહુ ચિરડાઈ મનમાં

બોલ્યો કે તેણીની પાસ ફાલતુ આવી છતાં બારણું ટોકવાની તેણીને શી અગત્ય પડી હશે.

સવાર પડી. મીસ માલોની કુચી વડે ઓરડો ઊંઘાડી અંદર આવી જ્યારે તેણે તેણીને ઘણી ધમકાવી. તેણીએ ઠોક બાબે ઇનકાર કર્યો અને પોતાનું અજ્ઞાનપણું જણાવ્યું.

“શું ત્યારે તને દાદરા ઉપર કે હેઠળ કોઈ મળ્યું હતું?” રૉબર્ટ મીસ માલોનીને પુછ્યું.

“ના, એકબી જવડો નહિ.”

“આ કેવો ચિડ ચઢે એવો બનાવ છે. કોઈ માણસ આટલીવાર સુધી ઠોકે અને તેની કોઈને ખબર નહિ પડે? કદાચ તે જ્યૉર્જ તરફથી કાંઈ પત્ર લાવ્યો હશે.”

“તેમ જો હશે તો તે ખચીત પાછો આવશે.”

“હા, અલ્પતાં, જો કાંઈબી અગત્યનું હશે તો તે પાછો આવશે,” રૉબર્ટ મનસે બોલ્યો.

સાઉથેમ્પતન ખાતેનો તારનો સંદેસો મળ્યા પછી રૉબર્ટ જ્યૉર્જને મળવાની આશા મુકી. કદાચ તે જમ્મૂ લોન્ની માણસે જ્યૉર્જને સમજાવી અમને બેને જુદા પાડ્યા હશે, અને તે માત્ર મારા હાથમાંના નાણાં ઉપાડવાનેજ માટે હશે! પણ તે વાતને પેલા તારના સંદેસા સાથે શો સંબંધ?

લીવરપુલની ખાસ ગાડી તો અડધા કલાક અગાઉની ઉપડી ગયલી હતી અને સાર પછીની “રેલો” ધ્યાને ધીમી ટ્રેનને બીજા સવા કલાકની ખોતી હતી. આ ટીલથી ઑદલીને કંટાળો લાગો. તે ત્યાં પ્લેટફોર્મ ઉપર ફરતો હતો એટલા વખતમાં તો અડધો દજન વ્હાણુ ઑસ્ટ્રેલેશિયા તરફ હંકારી જાય!

તેણે “તાઇમ્સ” પત્ર વેચાતું લીધું અને તેમાં દેશ છોડી જતા ઉતારિઓનાં નામ બારીકીથી તપાસી વાંચ્યાં તેમાં એક જાહેર ખબર એક માણસની લાસ લેમ્બેથના કિનારા આગળથી મળેલી તે વિશેની હતી.

તે જ્યૉર્જની ન હોય એમ કહેવાને તેની પાસ શું ખાતરી હતી? ના! પેલા તારના સંદેસા ઉપરથી જ્યૉર્જના ધુમ થવામાં તેના સસરાની સામિલગીરી હતી, અને તેટલાજ ઉપરથી તેજ આધાર ઉપર દરેક વિચાર ચલાવવો જોઈએ એવું તેને લાગ્યું.

રાતના આઠ કલાકે રૉબર્ટ લીવરપુલ પહોંચ્યો. તેને ત્યાં જતાં મોકું થયું હતું તેથી ક્યું વ્હાણુ હંકાર્યું હતું. તેની ખબર મેળવ્યા શિવાય તે કાંઈ જાણું કરી શક્યો નહિ.

બીજે દિવસે તે કલાક નવને સુમારે ઑસ્ટ્રેલિયા તરફ ગયલાઓનાં

નામ મેળવવા આશીસમાં ગયો જ્યાં તેને જ્યોર્જનાં નામની કાંઈ નોંધ જણાઈ નહિ, તેથી આખરે નિરાશ થઈ તે પોતાનાં મકાન તરફ પાછો ફર્યો. ત્યાં તે પોતાના મનસે વિચાર કરતો હતો, “જ્યોર્જ ઇન્ગલેન્ડનો કિનારો છોડી બહાર ગયો નથી, એતો નક્કી છે. જે તે જીવતો હશે તો તે હજી ઇન્ગલેન્ડમાં જ છે અગર મુલો હશે તો તેનું શરીર ઇન્ગલેન્ડમાં કુથે દતાયલું હશે.”

તેણે એક ખડીયો, કલમ અને કાગળ લીધાં અને નીચે મુજબ એક ધયાદી ઘડી કાઢી :—

૧. ઍલીશીઆને પત્ર લખી જણાવું છું કે જ્યોર્જને ઑદલી કોર્ટ તરફ લાવું છું.

૨. ઍલીશીઆ ઉત્તરમાં જણાવે છે કે બાઇ સાહેબ તે બાબે વાંધો ઉઠાવે છે.

૩. તે વાંધો છતાં અમે અસેક્સ તરફ જઈએ છિયે. હું આપણી બાઇ સાહેબને મળું છું. ઠાકનાં બહાનાં ઉપર બાઇ સાહેબ તે સાંજરે જ્યોર્જના ઓળખાણ કરવા ના પાડે છે.

૪. સર મીચલ જ્યોર્જને અને મને બીજી સાંજરે જમવાનું નોતરું દે છે.

૫. બીજી સવારમાં આપણી બાઇ સાહેબને એક તારનો સંદેસો મળે છે કે જેમાં તેણીને લન્ડન કોઈ બોલાવે છે.

૬. ઍલીશીઆ આપણી બાઇ સાહેબ તરફથી આવેલો પત્ર દેખાડે છે કે જેમાં તેણી આજે જ કરી જણાવવા માંગે છે કે હું અને મારો મિત્ર જ્યોર્જ અસેક્સથી ક્યારે બહાર જવાના છિયે. તે પત્રની છેવટે એક તાજે કલમ છે કે જેમાં તેજ વિનંતી આગ્રહથી કરેલી છે.

૭. અમે ઑદલી દરબાર તરફ જઈએ છિયે, અને ધર જોવા માગ્યે છિયે. આપણી બાઇસાહેબના ઓરડા તેજ દિવસે કળ દીધેલા જણાય છે.

૮. અમે એક છુપા માર્ગે તે ઓરડાઓમાં જઈએ છિયે કે જેની હસ્તીથી આપણી બાઇ સાહેબ બેખબર છે. ત્યાંના એક ઓરડામાં બાઇ સાહેબની છબી હતી.

૯. જ્યોર્જ ઉપર તોફાનની અસર થયલી છે. સાંજના બાકીના વખતમાં તેની પ્રકૃતિ અભય રીતે નવાઈ જેવી બદલાઈ ગઈ છે.

૧૦. બીજી સવારે જ્યોર્જની હાલતમાં પાછો સારો ફેરફાર થયો છે. હું ઑદલી દરબાર છોડવાની સુચના કરું છું. જ્યારે જ્યોજ ત્યાંજ રહેવાને ઇતેઝાર બન્યો છે.

૧૧. આજે માછલાં મારવા નીકળ્યે છિયે. જ્યોર્જ મને ઉંધાયણો જોઇ ઓઢલી દરખાર તરફ ચાલી જાય છે.

૧૨. તેને વિશે મને જે છેલ્લી ચોકસ ખબર મળે છે તે ઓઢલી કોર્ત તરફની છે જ્યાંના ચાકરે મને આટલું નક્કી કહ્યું કે જ્યોર્જ કલાક બેને સુમારે ત્યાં આજ્યો હતો અને આપણી બાઇ સાહેબ સાથે પછવાડેના કમ્પાઉન્ડમાં ગિર્રાપ કરવા ગયો હતો.

૧૩. તેને વિશે મને સ્તેપન ઉપર કાંઇ ખબર મળી, કે જેનું ખરું બોટું સાહેબ જાણે.

૧૪. તેને વિશે ફરીથી નક્કી ખબર સાઉથેમ્પતન તરફથી મળી જ્યાં, તેના સસરાના કહેવા પ્રમાણે એક રાત આગમય એક કલાક તે ભાં રહ્યો હતો.

૧૫. પેણે તારનો સંદેશો.

આપણા આ જરીસ્તરે ઉપત્તી ઇયાદી પૂખ્ત વિચારે અને ઘણું વખતે ઘડી કાઢી એટલે તે ઉપર તે વિચાર કરતો રહ્યો.

તેણે તે સંભાળથી વારંવાર વાંચી કોઇ કોઇ વેળા કોઇ પેરેગ્રાફ આગળ તે અચકતો અને તેઓ માહેલી કેટલીક ઉપર તેણે પેન્સીલની નિશાણી કરી; સાર પછી તેણે તે ઇયાદીની ઘડી કાઢી, એક કબાત ઉંધાડી, અને તેમાં તે અગત્યનાં નામવાળા ખાણાંમા મુકી.

તે હવે પોતાની ઇઝીચિર ઉપર જમને લેત્યો અને શિગાર સળગાવી મનસે બોલ્યો, “એક નાકેથી બીજે નાકે સુધી મધ્યરાત જેવું અંધારતો છે, પણ ભેદનો પત્તો અતરે ઇયા સાઉથેમ્પતન તરફ હવે મળવો જોઈએ. ગમે તે થાવો પણ મારો વિચાર મેં નક્કી કરી રાખ્યો છે. હું પેહેલાં ઓઢલી કોર્ત તરફ જઇશ અને જ્યોર્જ તાદ્બાયજ માટે બારીક તપાસ ચલાવીશ.”

પ્રકરણ ૧૪ મું.

ફીબનો હાથ માંગનાર.

“મી૦ જ્યોર્જ તાદ્બાયજ.—ચાલતા માસની તા૦ ૭ મીના દિવસ પછીથી જે કોઈ શખસને જ્યોર્જ તાદ્બાયજ મળ્યો હોય, અથવા તે તારીખ પછીની તેને વિશેની કાંઈ પણ ખબર આપી શકશે તેને જૅન્સરી લેનમાં એ. એફ. ૧૪ વાલાં મુકામ ઉપરથી સાર્ ઇનામ મળશે.”

ઉપત્તી જાહેર ખબર સર મીચેલે તાઇમ્સ પત્રમાં પોતાનાં ઘરમાં વાંચી.

“રૉબર્ટનો મિત્ર હજી મળ્યો નથી,” તેણે બાઇ સાહેબને કહ્યું.

“મારા વિચારમાં તો એ છપાવનાર કોઇ બેવકુફ જણાય છે,”

બાધ સાહેબ બોલ્યાં. “તે જીવાન માણસ બેકરાર અને ભટકતા સ્વભાવનો હતો જેથી તે એક જગાએ પુરો પાધરો થરીથામ કરી પડતો ન હતો.”

“તે જાહેર ખખર “તાઇમ્સ”માં વારંવાર આવી પણ ઑલ્લી કોર્ટ તરફ તે આખે જરાએ કોઇ કાળજી રાખતું ન હતું. જે રાત્રે પેલો જીવાન ઍરીસ્તર ઑલ્લી કોર્ટ ખાતે જમ્યો હતો ત્યારથી આપણી બાધ સાહેબ અને તેની સાવકી દીકરી ઍલીશીઆ વચ્ચે સારો સંપ રહેલો ન હતો. ઍલીશીઆ પોતાની સાવકી મા સાથે મિઝાજથી વર્તતી હતી જે ચાલ માટે સર મીચલે તેણીને ઠપકો આપ્યો હતો.

તે એક વેળા બોલ્યો, “એ ગરીબ ઓરતને તારી ચાલથી ધણું લાગે છે.”

“હું એ વાત જરા માનતી નથી, પપાજી,” ઍલીશીઆએ જવાબ દીધો. “તમને તે એવી લાગે છે, કારણ કે તેણીના હાથ સફેદ અને નાના છે, અને લાંબાં પાપણ સાથે તેણીની આંખ બહુ રંગની ને શોભીતી છે, અને બધાં નખરાં, અને રીતભાત, તથા ચાલતું દાલતું એવી અદા સાથના ઢોંગથી તેણી રાખે છે કે તમે મૂર્ખ મરદ લોકોને તે મોહીની લાગે છે. તેણીના એજ ગોરાંગોરાં નાજુક આંગણાંએ મેં તેણીને ઘાટકી કમો કરતાં અને વળી જે દુઃખ પોતે દેતી તેથી હસ્તાં મેં તેણીને દીધી છે. તમારે ખાતર હું એવું ઈચ્છુ છું કે હું તેણીને ચાહું પણ નહિ તેમ બનતું નથી.—હું અને મારો સીઝર કૂતરો બન્ને તેમ કરી શકતાં નથી. તેણી એકવેળા ખીધી હોય તેમ પોતાના લાલ રંગના શોભીતા હોઠ વકાસી, તથા તેમના વચ્ચે તેણીના ચકચકીત સફેદ દાંત ખુલ્લા દેખાડતી સીઝર આગળ આવી અને તેનાં મોઢાં માથાં ઉપર પોતાના નાજુક હાથે પસવાડ્યો; પણ અગર મેં તે કૂતરાને ઝાલી ન રાખ્યો હોત તો જરૂર તે તેણીના આંગ ઉપર ધસત. અસંલ્પ માહેલા દરેક માણસને તે પોતાની મોહતીને વશ કરી શકે; પણ મારા કૂતરાને તે મિત્ર કરી શકનાર નથી.”

“જો તારા કૂતરાની ખરાબ ચાલથી લ્યુસીને જરાએ અડચણ થશે તો તે કૂતરાને ગોલીથી મારવો પડશે,” સર મીચલ બોલ્યો.

બાળે સર મીચલનો દરેક બોલ સમજ્યો હોય તેમ તે ન્યુક્ષાઉન્ડલેન્ડ કૂતરે આસતે રહી પોતાની આંખ બોલનાર તરફ ફેરવી. આ વખતે બાધ સાહેબ ઓરડામાં દાખલ થયાં, જ્યારે કૂતરો પોતાની બાધનાં પાસાંમાં ગુરકતો સંકોચાયો. તે કૂતરાની એવી બિલિકણ ચાલથી કાંઇ વિચીત્ર વિચાર બાધ સાહેબ વિશે ઉત્પન્ન થયો.

“મને ભારે સંતાપ લાગે છે, ઍલીશીઆ,” બાધ સાહેબ બોલ્યાં, “કે તું મને ચાહાતી નથી. મારો સ્વભાવ આટલો મલતાવડો છે કે કોઇ

મારો શત્રુ આજ સુધી નથી. જો તું મારી મિત્ર નહિ થવા ઇચ્છતી હોય તો એમ કર કે તું તારે માર્ગે રહે; પણ મને નુકસાન કરવાની તબવીજ ના કર!"

"તમને નુકસાન કરું!" અલીશીઆ બોલી, "હું તમને દુઃખ તે કેમ દઉં?"

"મારી અને તારા બાવાની મોહોબત વચ્ચે તું આવ ના!"

"હું તમારા જેવી મોહનીવાલી નહિ હોઉં, અને દરેક અનુભવઃ માટે મધુર શબ્દ અને હસ્તો મુખરો રાખતાં મને નહિ આવડતું હોય તોપણ એક ધિક્કાર ભરેલી નીચ વિદ્યા ચત્રાવવાની હું કદી હિમ્મત ચલાઉં નહિ. અગર તેમની ધડીભર કરું તો એ મારા બાવાનો તમારી ઉપર એટલો મક્કમ પ્યાર છે કે તે તમારી પોતાની ખામી શિવાય બીજાં કશાંથી તુટી શકે નહિ."

"તું કેવી સખ દિલની બને છે, અલીશીઆ," બાઇ સાહેબ બોલ્યાં "તું મને ઠગારી સમજે છે. મારી તો ખાસીયતજ એવી છે કે લોકો તરફ મળતાવડો સ્વભાવ રાખવો. મારાથી તેમના સાથ હસ્તો મુખરો અને મીઠી બોલી રાખ્યા વગર રહેવાતુંજ નથી. હું પોતાને બીજાંઓ કરતાં ચઢતી સમજતી નથી; પણ હું ખુશ મિઝાજ હોઉં તો તેમાં મારો પોતાનો હાથ થોડો છે, એ તો સ્વભાવીક છે."

જ્યારે અલીશીઆએ તો ખુલ્લું દેખાડી આપ્યું કે પોતાની અને બાઇ સાહેબની વચ્ચે દોસ્તીનો એખલાસ રહેશે નહિ ત્યારે તે બીચારાં બાઇ સાહેબને પોતાની સંગતમાં રાખવા શીખ શિવાય ત્યાં બીજું કોઇ હતું નહિ. અને તેણી પણ પોતાની બાઇ સાહેબની મજબુત ઝીકર ઉપરાંત લ્યુક સાથે પરણી ગઇ જ્યારે ઇનામ દાખલ તેણીને બાઇ સાહેબ તરફથી એટલી રકમ મળી કે જેમાંથી તેણીએ એક પોંહોંચખાણું લેવાનું લેવાનો ઠરાવ કરીધો.

એમ કરતાં કેટલેક દિવસે શીખને લ્યુક મળવા આવ્યો ત્યારે તેમનો મીલાપ બાઇસાહેબની હજુરમાં થયો.

"આપણી બાઇ સાહેબનો ઉપકાર માન, લ્યુક." શીખ બોલી.

"પણ હું ધણો ઉપકાર નહિ માનું," લ્યુકે ગામજાની રીત મુજબ જવાબ દીધો. "પાંચસો રૂપીઆમાં તે કાંઇ પોંહોંચખાણું લેવાઇ શકાય! બાઇ સાહેબ બીજા પાંચસે આપશે."

"એવું હું કરનાર નથી," બાઇ સાહેબ બોલ્યાં. તેણીને અતિશય

ગુસ્સો આવ્યો હતો. “મને તારી માગવાની આમ્રહ બરેલી રીતથી અન્યથી લાગે છે.”

“અરે હા, તોએ તમો આપશો,” થુક અદ્ય વગર બોલ્યો, “તમો બાપ સાહેબ બીજા પાંચસે આપશો.”

બાપ સાહેબ પોતાની જગાએથી ઉઠ્યાં અને તે માણસને ખુબ રવેશે નીહાલીને જોવા લાગ્યાં; પછી પોતાની દાસી તરફ લાગલી ચાલી જઈ તેણીને કહ્યું, “શીખ માર્કસ તેં આ માણસને પેલું જણાવ્યું હાય એવું એના ચાલા ઉપરથી લાગે છે.”

તે છોકરી બાપ સાહેબના પગ આગળ ઘુટણીએ પડી અને બોલી, “રે ક્ષમા કરો, મને માફ કરો! તેણે તે મરમ મારી પાસેથી મને ઘણો કંટાળો આપી લીધો છે નહિતો હું તેને તે હરગેજ કેદત નહિ!”

પ્રકરણ ૧૫ મું.

તપાસ ઉપર.

ઑદલી કાર્ત ખાતે શીખની જગાએ બીજી દાસી રાખવામાં આવી. શિકારની મોહોસમ હોવાથી ઘણાક ગૃહસ્થો ત્યાં ઉતરેલા હતા જેમની પરોણાગત કરવામાં સર મીચલ સવારથી સાંજસુધી રોકાયેલા રહેતો હતો. મીં રોખર્ત પણ ત્યાં જ હતો. તે પોતાનો વખત બાપ સાહેબ આગળ દિવાનખાણામાં જ કાઢતો હતો જે જેમ અલીશીઆને ભારે બળાપો લાગતો હતો.

“તું હમ્મેશ તો વગર ઉતરતો રહેતો હતો,” અલીશીઆ બોલી “પણ આ વરસ કોણ જાણે તને શું થયું છે. તું બાપ સાહેબની આગળ ચોપડી વાંચી સંભળાવવા તથા તેમનું રેસમનું ગુદીઝી તેમની આગળ ધરી ઉભો રહેવા શિવાય બીજું શું કરી શકે છે?”

“મારી બહાલી, આકડી, ગુસ્સાવાલી અલીશીઆ, આ ધડી ગુસ્સાવાલી બન ના,” રોખર્ત બોલ્યો. “એકદમ સેવટ ઉપર આવી જતું એ સારું કહેવાય નહિ. બાપ સાહેબ આગળ મારો ઠીક વખત જાય છે જ્યારે મારા કાકાના પરોણામાં મને કાંઈ ઠીક નથી લાગતું. કેમ, અલીશીઆ, એ ખુલાસો પુરતો ગણાશે કે નહિ?”

“તારા સારા જવાબની વધી એજ;” અલીશીઆ બોલી, “પણ કાંઈ નહિ, મેહરબાની કરી તું તારીજ રીતે તારું મન રીઝવ; આખો દહાડો છઝીયેર ઉપર ગોતાં ખા, અને નાના જંગલી ફૂતરાંને બોળા

ઉપર બેસાડ; શીગારથી કરી બાહ સાહેબની બારીના પરદા ખરાબ કર; અને તારા મૂર્ખ દેખાવથી ઘર માંહેલાં દરેક જનને તોબાહ આપ.”

આ કડતા સખુનથી રોબર્ટ પોતાના દોળા ચઢાવ્યા, અને ઔલીશીઆ તરફ જોયા કાઢ્યું. તેણી ઓરડામાં અલ્લિથી તલિં ફરતી રહી, અને બોલી, “હા ખચીત, તારો એબલગામણો દેખાવ. રોબર્ટ ઔદલી, તું જાણે છે, તારા જુઠા મલતાવડા દેખાવ છતાં તારા દોંગ અને સમજાએ છિયે. તું અમારી રમુજને તુચ્છકારી નાખે છે; તારાં ભવાં તું ચઢાવે છે; અને ખભાં ઉંચકે છે; પાછો પુરશીમાં પડે છે; અને અમારીથી અને અમારી મજલસથી હાથ ઉઠાવે છે. તું એકલપેટો અને બેદરકાર છગરનો છે અને——”

“ઔલીશીઆ ! તોબાહ ! તોબાહ !”

સવારનું વર્તમાન પત્ર તેના હાથમાંથી નીચે પડ્યું, અને પોતાની ઉપર હુમલો કરનાર તરફ જોતો બેઠો.

“હા, એકલપેટો, રોબર્ટ ઔદલી ! વળી મળતાવડોળી કેવો કે પોતાના અતલગના મિત્રને એક અડધા ગાઉ ઉપર મુકવા જવા પણ ના પાડે. તારા કરતાં હજી સર હંદી વીસ ઘણો ભલો છે. તેણે એટલી પણ મારે વિશે કાળજી રાખી પુછાવ્યું કે મારી ઘોડી સારી થઈ છે કે નહિ, જ્યારે તું——”

આ બોલ સાંભળતાં રોબર્ટ પોતાની પિત્રાઈની સામે થવા જતો હતો એટલામાં તેણીની આંખમાંથી આંસુ નીકળતાં જોઈ તે અટક્યો.

રોબર્ટ પોતાની ઇર્જીયરમાંથી કુદકો મારતો ઉઠ્યો, જેમ કરતાં તેના કૂતરાં ગાલીઆ ઉપર ઠપકાઈ પડ્યાં.

“ઔલીશીઆ, મારી વહાલી, શું થયું !”

“મારી આંખમાં મારી ટોપીનું પીછું ગયું છે,” ઔલીશીઆ ડચકું ખાતી બોલી. તેણી એમ બોલતી ઓરડામાંથી બહાર નીકળી. મીંઝ ઔદલી તેણીની પુઠે જવાનો હતો; પણ એટલામાં તેણે હેઠળ કમ્પાઉન્ડમાં ઘોડા અને કૂતરાંનો અવાજ સંભળાયો. બારીએ નજર કરતાં તે જોય શું કે સર હંદી નામના સૌથી મોટો ઉમરાવ પોતાની હથેળીમાં તેણીનો પગ મુકાવી તેણીને ઘોડી ઉપર બેસાડતો હતો.

“અરે ખોદા ! આ શું ?” રોબર્ટ બોલ્યો. “અરે કેવી રાખથી તેણી ઘોડી ઉપર બેઠી છે, કેવું સુંદર શરીર ! અને તે સાથ ખુબસુરત, ચકચકિત, ગોલાખી ચેહેરો ! જે કોઈ કાલેખી હું એણીને પરણું અને મને દીકરીઓ થાય તો તેમને ધર્મની કેળવણી આપું અને તેઓ પરણે નહિ લાંસુધી કઠીપણ ઉમ્મરની બહાર પગ મુકવા દઉં નહિ.”

એવા એવા વિચારોમાં મીંઝાઈલી પોતાનો વખત કાઢતો હતો એટલામાં બાઇ સાહેબ પાછાં તે ઝોરડામાં દાખલ થયાં. આ વેળા તેમનો દેખાવ ઘણોજ ભપકા ભરેલો હતો. તેણી આવીને ઝાંઘલીની પડોસની બારી આગળ બેઠી.

“મારી શીગારથી તમને અડચણ થતી હશે!”

“અરે નહિ, ખચીત નહિ; મને તમાકુના સોડમની આદત પડેલી છે. જ્યારે મીંઝાઈસનના ઘરમાં હું હતી ત્યારે તે તખીય આખી સાંજ શીગાર લેતો હતો.”

“ઠાસન એક ભલો શખસ છે, નહિ વાર?” રાખર્તે બેદરકારીથી પુછ્યું.

બાઇ સાહેબ હસ્યાં.

“ભલાં માણસોમાં તે અતિ ખારો,” તેણી બોલી. “તે મને દર વરસે રૂ ૨૫૦ આપતો હતો—માત્ર વિચાર તો કરો—મહીને દહાડે રૂ ૨૦ ઉપર પડ્યા તે વખતે એટલી રકમ મેળવવાને કેવી ખુશાલી ઉપજતી હતી. આજે એ શું બિસાતની કહેવાય એટલી રકમનાં તો કપરાં શીખને મેં બેટ કીધાં.”

એ સંઘળો વખત મીંઝાઈલી બાઇ સાહેબના ચેહેરા તરફ જોયા કરતો હતો.

“કેટલો ફેરફાર,” ઝાંઘલી મનસે બોલ્યો, “એણીના દેખાવમાં કેટલો ફરક પડ્યો છે! એવો ફેરફાર કરવાને કેટલીક ઝોરડોને ઘણી મેહેનત પડે.”

ચિત્ર રંગવાનાં કામમાં બાઇ સાહેબ રોકાયેલાં હતાં ત્યાંથી તેઓએ ઝાંઘલીના ચેહેરા તરફ નજર કીધી જેમ કરતાં તેઓ બેધ્યાન બન્યાં અને તેમના હાથમાંથી રંગવાની પીછી એક ગામડયાનાં ચિત્ર ઉપર પડતાં તે બગડી ગયું.

રાખર્તે ઝાંઘલી પોતાના શીગારનાં પાંદડાં પોતાના આંગણમાં વડે સંભાલથી બરાબર કરતો હતો.

“શીગાર મને સારી નથી મળી જુ તે બોલ્યો, “જો બાઇ સાહેબ તમે કદી બીડી પીઓ તો શીગાર ઘણી તપાસીને લેજો.”

“તમે કેવા ગાંડા દેખાવો છો, મીંઝાઈલી! તમે સમજો છો કે તમારા બોલવાથી કેટલીક વેળા મને ગુચવાડો લાગે છે.”

“તમે મને ગુચવાડામાં નાખો છો તે કરતાં તો વધારે ન હશે.”

રાખર્તે ઝાંઘલી તે દરબારમાં એક અઠવાડિયું થયું રહેલો હતો પણ તેણે કે બાઇ સાહેબે કોઇએ જ્યોર્જની વાત કદી કાઢી ન હતી.

આ સવારે સધળી અહિં તહિંની ગપસપ પુરી થયા પછી બાઇ સાહેબે પોતે પોતાના ભત્રીજાના મિત્ર વિશે પુછ્યું—“પેલો મીં જ્યોર્જ—કોણ, જ્યોર્જ?” તેણી અચકી અચકીને બોલી.

“જ્યોર્જ તાલ્બોયઝ,” રૉબર્ટ બોલ્યો.

“અરે હા, બરાબર—મીં જ્યોર્જ તાલ્બોયઝ, જરા કઢંગું નામ—અને શપ્તસખી કઢંગોજ છે. કેમ તમને તે મળ્યો હતો?”

“તાં ૭ મી સપ્ટેમ્બરથી મને તે મળ્યો નથી. જે દિવસે તે મને મેદાન ઉપર તળાવની નજદીક એકલો બેસતો મુકી ગયો તે દિવસથીજ મેં તેને દીઠો નથી.”

“કેવો કઢંગો માણસ! મેહેરબાની કરી તે વિશે મને બધું કહો.”

રૉબર્ટે થોડા બોલોમાં તે સાઉથેમ્પતન તથા લીવરપુલ તરફ જઈ આવ્યો તેની વિગત કહી જણાવી જે બાઇ સાહેબે ઘણું ધ્યાનથી સાંભળી.

“અને એ સધળાં ઉપરથી તમે શું સાર કાઢો છો?” બાઇ સાહેબે જરા અચકીને પુછ્યું.

“તે મારી આગળ એક મોટા ભેદ જેવું છે કે જેમાંથી હું કાંઈ પણ સાર ખેંચી શકતો નથી. તોપણ બે બાબદ તો હું નક્કી માનું છું.”

“અને તે કંઈ બાબદ?”

“પેહેલી એકે જ્યોર્જ તાલ્બોયઝ સાઉથેમ્પતનથી બહાર ગયો નથી. બીજી એકે તે બીલકુલ સાઉથેમ્પતન તરફથી ગયોજ નથી.”

“પણ ત્યાં તેનો પત્તા તમને મળ્યો. તેના સસરાએ તેને દીઠો છે.”

“તેના સસરાની સમ્યાદ ઉપર શક લઈ જવાને મારી પાસ કારણ છે.”

“રે બોદા! પણ એ બધાંની મતલબ શી?”

“બાઇ સાહેબ, બારીસ્તર તરીકે મેં કોઈ દી કામ ચલાવ્યું નથી. મેં એવા લોકોમાં માર્ચ નામ દાખલ કરાવ્યું છે કે જેઓ ગંભીર જોખમદારી ધરાવે છે અને પવિત્ર ફરજ બજાવે છે. બાઇ સાહેબ, તમે કોઈ દિવસે એવી સાહેદી અથવા ગવાહી જે ઇતદ્વાકી હંકીકતો ઉપરથી કોઈ ચોક્કસ બાબદ વિશે ગુમાન ઉપજાવે તેવી ગવાહીનો અભ્યાસ કર્યો છે?”

“એવી બધાંકાર બાબદો વિશે એક ગરીબ નાની ઝોરતને કેમ પુછી શકો?” આપણી બાઇ સાહેબ બોલ્યાં.

“તે ગવાહી એવી છે કે જેની રહે કોઈ નજીવી ચીજ ઉપર મોટા પાપી ભરમનો આધાર લટકેલો જણાઈ આવે છે. એક કાગજનો કકડો; ફાટાતુટા પોષાકનું ચીઠકું; ડગલામાંથી નીકળી પડેલું એક યતન; યુનેઈગારના હોઠ ઉપરથી વગર સંભાલે નિકળી પડેલો એક શબ્દ; એકાદ

પત્રનો એક કકડો; બારણાનું ઢંકાનું કે ઊંચડું; બારીના ફાળકાં ઉપર પડેલો કાષ્ઠનો ઓળો; એકાદી પળની ચોકસાઈ; હજારો બાબદો એટલી નજીવી કે જેની યુનેહગારને કામ ન રહે પણ જે છુપી પુલીસના અમલદારોની વિદ્યાથી બંધાયેલી અજ્ઞય જોવી સાંકલતી કસી જેવી બને છે; અને પછી જીવો! ફાંસીનું લાકડું ઉભું કરેલું; ગંભીર ઘંટનું દેવલમાં બરીગ-જરે પોતાના નાદ કરવું; યુનેહગારના પગ હેઠળની છટકાવવાની ઠેસી; અને સેવટે ગુનાહ બદલ આપેલી યુનેહગારી!”

બાપ સાહેબના એ ઉપર બારીના રંગીન કાચના રંગીન ઓળા પડતા હતા પણ તેના મોંનો ખરો રંગ તો ઉડી ગયેલો જણાયો જેથી તેણી ઉજરી ફિક્કી પડી ગઈ હતી.

“ચક્રરનો ઘેરાવો સુરજ ઉગે નાનો થતો જાય છે,” રૉબર્ટ બેરી-સ્તર બોલ્યો, “જ્યોર્જ તાલ્યાયઝ સાઉથમ્પતન કદી ગયો નથી.”

પ્રકરણ ૧૬ મું.

રૉબર્ટ ઑલ્ફલીને રજા મલે છે.

નાતાલના દિવસો પુરા થયા; અને ઑલ્ફલી કોર્ટ આવેલા પરોણાઓ અંકેક પછી ત્યાંથી વહેવા થવા લાગ્યા છે. સર મીચલ તેમને વહેવા કરવાની હુમધામમાં રોકાયેલો છે. તે એક ઓરડેથી બીજા ઓરડે અને ઓરડામાંથી તબેલાઓ તરફ તથા તબેલાઓથી ચોકમાં, અને ચોકમાંથી દરવાજા બહાર આવતો જતો રહે છે.

બાપ સાહેબ પણ અતિ ધામધુમમાં પડી છે. તેણી થોડે થોડે વખતે જુદા જુદા પોષાકમાં આણીગમ પેલીગમ દોરધામ કરતી દેખાય છે.

પોતાના પરોણાઓના જવાથી બાપ સાહેબ ગમે એવાં દિલગીર થયાં હોય તોપણ એક પરોણો હજી ત્યાંથી ગયો ન હતો, અને તે રૉબર્ટ હતો. આ બારીસ્તરે પોતાના કાકાનું ઘર છોડવાનો ધરાદો કીધો ન હતો. તેને કોઈ કોઈ વખત તેનો કાકો એટલું કહેતો કે “અહિં રહે, મારા બહાળા દીકરા! તારી મરજી પડે ત્યાંસુધી રહેજે. મને કોઈ દીકરો નથી તેથી તેની નીસ્તીએ તુંજ મારા દીકરાની ગરજ સારજે. દ્યુસીને અનગમે થતો ના, અને આ કોર્ટને તું જીવે ત્યાંસુધી તારું પોતાનું ઘર સમજજે.”

તેનો જવાબ મી. ઑલ્ફલી તેના હાથ ખ્યારથી ચાંપીને તથા તેને મલો ધરડો નેંલી ફેલો કહીને આપતો હતો.

છેલ્લો પરોણો રૂબસદ થવા આગમ્ય સર હેરી તાઉઅસે ઑલ્ફલી

કોર્તમાં આવી ઍલીશીઆ સાથે મૂળાકાત કરવા જણાવ્યું. ઍલીશીઆ તેને મળી જ્યારે તે જુવાન સરે પોતાનો ખાલેસ પ્યાર જણાવી નેણીની સાથે મોહોળતનો ગાંઠ બાંધવા જણાવ્યું જેના જવાબમાં તે છોકરીએ તેના ખરાં અને બળાં દિલ માટે તેને હુમ્મેશ માન આપતી રહેશે એવું જણાવ્યું; પણ તે ઉપરાંત તે સરે ખીજાં કશાંની વધુ આશા રાખવી નહિ એવું તેને ખુલ્લું સમજાવ્યું. એટલી વાત પછી તેઓ જુદાં પડ્યાં; જુવાન સર કમપાઉન્દમાં પેલા પછવાડેના કુવા આગળની જગામાં ફરતો રહ્યો. અને ઍલીશીઆ રૌબર્ત આગળ ગઇ.

“હા,” રૌબર્ત બોલ્યો, “નોરીય નોરફાકમાં છે, અને પેલા મૂર્ખ જવાન વીનસેન્ટ બોલ્યો કે તે હેરીફાઈના પ્રાંતમાં છે. આહા! ઍલીશીઆ આવી કે?” તે પાછો ફર્યો એટલા માટે કે ઍલીશીઆને દાદર તરફ જતી અટકાવે.

“હા,” તેના આગળથી જતી રહેવાની તજવીજ કરતાં ઍલીશીઆ બોલી. ‘હુંજ છું.’”

“ઍલીશીઆ તું રડતી હતી?”

તે જુવાન છોકરીએ તેને જવાબ આપવાને ઠીક વિચાર્યું નહિ.

“તું રડતી હતી, ઍલીશીઆ; તાઉઅર્સ પાર્કવાલો સર હેરી તાઉઅર્સ, તને પોતાનો દસ્ત આપવાની માંગની કરતો હતો, નહિ વાઈ?”

“તું બારણા આગળથી સાંભળતો હતો, ઍલીશીઆ?”

“નહિ, ઍલીશીઆ,” તે બોલ્યો. “મારા નિયમ પ્રમાણે હું તેમ કહું નહિ. અને તે રીતને અમલમાં લાવતાં મને કંટાળો લાગે. પણ હું એક બેરીસ્ટર છું તેથી એવો સાર અટકલ અને સુમાર ઉપર હું કાઢી શકું છું. મીસ ઍલીશીઆ, તમે સમજો છો કે પ્રવર્તક ગવાહી તે શું?”

“નહિ.” જેમ એક ખુબશુરત નાનો ચીત્તો વાધ પોતાના હિમ્મતવાન તોબા પાડનાર તરફ જુવે તેમ રૌબર્ત તરફ નજર કરતી ઍલીશીઆ બોલી.

“હું ધારતોજ હતો કે તને તે નહિ સમજ પડે. તે ગવાહી યા સાહેદી એવી કે જે વિશેષ વાત ઉપરથી સામાન્ય વાત તારવી કાઢે તે—અને તેજ ઉપરથી હું સમજ્યો કે બેરોનેત તારી માંગણી કરવાની વાત તું આગળ કરશે; પ્રથમ,—કારણ કે જ્યારે તે હેઠળ આવ્યો ત્યારે તેના વાળ ખોટી બાજુએ ઓરેલા હતા, અને તેનો ચેહેરો તેબલ ક્લાય જેવો ફિક્કો પડેલો હતો; ખીજું,—કારણ કે તેણે કાંઈ નાસ્તો લીધો નહિ, અને કાશી ઉઘટી બાજુએ મુકી; અને ત્રીજું,—ઍલીશીઆ કોર્ત છોડ્યા પેહેલાં તેણે

તારી સાથ મિલાપ કરવા માગ્યો. કેમ હવે શું કરવું છે, ઍલીશીઆ? બંરોનેતને પરણવું છે, અને ગરીબ પિત્રાઇ લગનની ધામધુમમાં સૌથી મોટો કરતો કાવરતો થનાર છે?”

“સર હરી એક ઉમ્દાં દિલવાલો ગ્રહસ્થ છે,” પોતાના પિત્રાઇ આગળથી ચાલી જવાની તજવીજ કરતાં ઍલીશીઆ બોલી.

“પણ આપણે તેને કપ્પલ રાખ્યે છિયે કે—હા કે ના?”

“તેમાં તારે શી પંચાત છે? માઈ શું થાય છે અને હું કાણુને પરણું છું તેસે તને શું દરકાર છે? અગર હું કોઇ કચરાપટ્ટી સાથ પરણી જાઉં તો તું ભવાં ચઢવી કહેશે કે એતો ચડેલી હતી. મેં સર હરીને ના પાડી છે; તેની મોહોબત ઉઘાર છે; એકલપેટાપણું તો તેનામાં છેજ નહિ. તેના એ ગુણો સાથ ખીજઓનાં બેદિલી, સુરતી અને એકલપેટાપણું, અને બેદરકારી સરખાવું છું સારે માઈ મન થઇ આવે છે કે હમણાં તેની પુટે જઇને કહું કે——”

“તું તારો વિચાર ફેરવે છે અને લેદી તાઉઅસ બનવા માગે છે.”

“હા.”

“સારે તો નહિ, ઍલીશીઆ, નહિ,” રૉબર્ટ પોતાની પિત્રાઇનો નાળુક હાથ પકડતો અને તેણીને દાદર ઉપર ચઢાવતો બોલ્યો. “દ્રાઇન્ગ રૂમમાં મારી સાથ આવ, ઍલીશીઆ, મારી ખુબશુરત, ગરમ મિઝાજ, અને ભય પમાડતી નાની પિત્રાઇ, આ બારી આગળ આવ, આપણે બેસી વાત કરીએ.”

“મારી ગરીબ નાની ઍલીશીઆ,” રૉબર્ટ બોલ્યો. “મારે તને જે કહેવું છે તે આટલુંજ છે કે જે તું કોઇ ખીજને વધારે ચાહાતી હોય તો પેન્ના કોહોલાં કૂતરાંનો શિકાર કરનારા બંરોનેત સાથ તારે પરણવું નહિ; કારણ તું માત્ર ધિરજ રાખે, અને સુખમાં છાંદગી ગુજરે અને ઓરડાનાં બારણાં અફાળવાનું, તથા ઓરડાની બહાર અને અંદર કુદકા મારવાનું, તથા તબેલાઓની ખટપટ કરવાનું, અને ગામમાં ધોડા ઉપર ભટકવાનું—એ બધામાં જે તું શુધારો કરે તો હું ખાતરીથી કહું છું કે જે શખસને તું પસંદ કરે છે તે તારો ઘણો સારો ભરથાર થાય.”

“મોટી મેહરબાની કીધી, પિત્રાઇજ,” ઍલીશીઆ બોલી. “પણ જ્યાંસુધી જે શખસને હું પસંદ કરું તેની તને અબર પડે નહિ લાંસુધી બેહેતર એ છે કે તેની તરફથી તારે નીકળવાની તસદી લેવી નહિ.”

રૉબર્ટ વિચારમાં ને વિચારમાં કેટલોક વખત સુધી કૂતરાના કાન ખેંચ્યા કીધા.

“નહિ, ખચીત નહિ,” તે બોલ્યો, “અલખતાં હું તેને ઝાળખતો ન હોજી તો—પણ હું તો તેને ઝાળખું છું.”

“તમે ઝાળખો છો!” એટલું બોલતાં ઝોરડાનું બારણું જોરથી ઊંધાડી તેણી બહાર નીકળી ગઇ જ્યારે ઝરીસ્તર બીહતો બીહતો બેસી રહ્યો. તે તેણીની પુઠે ગયો, અને મનમાં બોલ્યો, “હું તો માત્ર એટલું જ બોલ્યો કે હું તેને ઝાળખું છું;” અને સાર પછી જ્યારે એક ધમીયેર પર બેઠો અને વળી બહાનુઓ, “કુદી નાચી ન રહેતી હોય તો તેણી મને ઘણી બધી લાગે.”

સર હરી તાઉઅર્સ પોતાને વચ્ચે ગયો. તેની હજારો ઉમેદ ટુલ્ય મળી. એલીશીઆએ તેને નાપસંદ કીધો તેથી તેને હજારો વિચાર ઉત્પન્ન થયા.

“જ્યારે આપણા પૈસા ખાનાર કોઇ મળે નહિ ત્યારે માતખર થઇ કરવું શું?” તે જુવાન ઝેરોનેત મનસે બોલ્યો.

જ્યારે એલીશીઆએ તેને “ના” તો જવાબ આપ્યો ત્યારે તે ઝોરડામાંથી બહાર નીકળ્યો એટલે સર મીચલ સાથે તેને મિલાપ થયો હતો.

“હું ઘણો દિલગીર છું, તાઉઅર્સ,” તે બોલ્યો. “તમે હું ઘણો પસંદ કરો છું અને તું મારી દીકરીને સુખી કરશે એવું નક્કી જાણુતો હતો; પણ તને ખબર નથી કે વચમાં પિત્રાઇ છે, અને હું ધારું છું કે—”

“તે વાત મારી આગળ ના કરો, સર મીચલ,” કોહોલાનો શિકારી બોલ્યો. “તેજ મોટી હરકત છે; બાકી બીજી તો તમામ હું દુર કરી શકું. એક શખસ કે જેના હાથનો દાખ ઘોડા ઉપર એટલો ભારી રહે છે કે પેલે દહાડે જ્યારે તે તમારા ઘોડા ઉપર સ્વાર થયો ત્યારે તેણે ઘોડાની જેર કડી પણ તોડી નાખી—એક શખસ કે જે પોતાના ગળાના કોલર તપાસતો રહે છે તથા પાઉં અને મુરખ્યા ઉપરજ હાથ ચલાવી જાણે છે તે શખસ હોયજ નહિ. પછી કોણ જાણે દુન્યા બેધંગી છે, પણ એલીશીઆના બાબમાં હું તેમ વિચારી શકું નહિ. ના, ના, જ્યાં છે સાં અંદરખાણેથી કોઇ બીજો શખસ છે; તેણીનો પિત્રાઇ તો હોયજ નહિ.”

તે સાંધી નીકળ્યો, જ્યારે સર મીચલે તેને સલામ કીધી.

“તે તો આપણે જાણુતા નથી,” સર મીચલ મનસે બોલ્યો. “બાબ સારો છોકરો છે, અને છોકરી પોતાના હકમાં ખરાબી કરશે; પણ બાબ પણ ભારમાંજ રહે છે અને જાણે તેણીની દરકાર કરતો ન હોય એમ દેખાડે છે. જ્યાં છે સાં કાંઇ ભેદ છે.”

જ્યારે ઝેરોનેત એટલું બોલતો અને ડાકું ઢુણાવતો ઘરમાં ગયો

જ્યારે બાઇસાહેબ, તેની નાનુક મીઠી માથુક, નખરા સાથ તેની તરફ દોડતી ગઇ.

“ક્યારે છેલ્લો પરાણોખી ગયો અને આપણે હવે એકલાંજ છીએ,” તેણી બોલી, “કેમ તને ગમેછેની વ્હાલા?”

“હા, મારી વ્હાળી,” તેણીના વાળ મોહોળતથી સમારતો તે બોલ્યો.

“શિવાય રૉબર્ટ ઑદલી. તે તમારો ભત્રીજો ક્યારે જશે?”

“તેની મરણ પડે ત્યારે, મારી લાડકી. તે ગમે ત્યારે આવે જાય. પણ હા તેની મંડળીથી યા તેના કૂતરાથી તને કાંઈ અડચણ થાય તો તે કદી આવી શકે નહિ.”

બાઇસાહેબે પોતાના હોઠ પીચ્યા અને જમીન તરફ નજર કીધી.

“મીઠ ઑદલી ઘણો મળતાવડો શખસ છે, અને આખરવાળો છે; પણ સર મીચલ તમે જાણો છો કે હું જેવી એક જીવાન આગળ તેનું રહેવું સારું કેહવાડે નહિ, અને—”

“અને શું, બોલ, લ્યુસી?”

“તે મારી તરફ જે કાંઈ ધ્યાન દોડાવતો રહે છે તેથી ગરીબ ઑલીવીઆને અંતસ લાગે છે, અને—અને—તેણીના સુખ અર્થે રૉબર્ટ અહિં આવતો અટકે તો સારું.”

“તે આઠનીજ રાત્રે અતરેથી જશે, લ્યુસી! મેં એ વિશે આગળથી સાવચેતી નહિ રાખવામાં ખરેખર ભુલ કીધી. મારી લાડકી, ઑબને તારો ચેહેરો દેખાડવામાં તેના હક્કમાં તે સારું નહિ કીધું. હું તેને ઓળખું છું કે બસો અને ખરાં દિલનો છે—પણ કોઈથી રવેશે તેણે અહિંથી જવું તો જોઈએ.”

“પણ તેની સાથ તોચ્છાડાઈ કરતા ના, વ્હાલા.”

“તોચ્છાડાઈ! ના લ્યુસી; હમણાં તે મને બાગમાં પછવાડે ફરતો મળ્યો હતો. હું હમણાં જઈ તેને ચેતાવું છું કે તેણે એક કલાકની અંદર ઘરમાંથી બહાર નીકળવું.”

સર મીચલને રૉબર્ટ ફરતો જણાયો. તેણે તેને ખુલ્લું જણાવ્યું કે ઑદલી કોર્ત તેને લાયકનું રેહેણું નથી, અને કે તે જેવો ખુબશુરત અને અઘાનીશ વરસનો જીવાન શખસ બાઇ સાહેબ તરફ નજર કરે એ ઠીક નથી.

રૉબર્ટે પોતાના ખભાં ચઢાવ્યાં અને સર મીચલની વાત સાંભળી તેની તરફ જોયા કીધું.

“હું આપણી બાઇ સાહેબ ઉપર નજર કરું છું,” તે બોલ્યો, “મને તેણીની સાથ કામ તો છે, ઘણુંજ કામ છે.” પછી અવાજ ઘડલી તે બોલ્યો,

“ખોદા પનાહ રાખો, મારા બહાલા કાકાજી, કે હું તમારી ઉપર આપણ વરસાઉં! ખોદા પનાહ રાખે કે તમારી ઉપર હું કોઇ દિવસથી નામોશી લાવું!”

તે જુવાન માણસ એ શબ્દો ધણો લઠડતો બોલ્યો કે જે ટપમાં મીચલે કોઇ દિવસ તેને બોલતાં સાંભળ્યો ન હતો. તે ખીચારાથી તદ્દન બોલધ શકાયું નહિ.

તે તેજ રાત્રે ઑદલી કોર્તમાંથી નીકળ્યો; પણ ત્યાંથી ધણે દુર ગયો નહિ. તે લાગલોજ માઉન્ટ સ્ટેન્લીન્ગનાં નાનાં ગામડાં તરફ ગયો અને શીખ માર્કે ત્યાં પોંચ્યાણું કાઢ્યું હતું તેમાં ઉતારો લીધો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

કિલ્લાનું પોંહયખાનું.

જે ઓરડામાં શીખ માર્કે બેસેતને ઉતારો આપ્યો હતો તે બેંચ-તલીએ પોતાના બારવાળા ઓરડામાંજ મતોડીથી લીધી લીધેલી બામ્બુની દિવારથી અલાહેદો પાડેલો હતો.

તે બ્યારે પોતાનાં મુકામ વિશે વિચાર કરતો એટલો હતો ત્યારે શીખ માર્કે ગામડેના એક છોકરાને પોતાની નજદીક બોલાવ્યો.

“છોકરા તને ઑદલી કોર્તનું મકાન ખબર છે?”

“હા, મેમ.”

“હમણું આ પત્ર લખ તું ત્યાં દોડતો જાય, અને ત્યાંની બાઇ સાહેબના હાથમાં આ પત્ર અનામત મુકે તો હું તને અડધો રૂ-પીઆ આપીશ.”

“વાર, મેમ સાહેબ.”

“તું ભુલે તો નહિ?”

“નહિ, મેમ સાહેબ.”

“ત્યારે દોડતી મુક.”

છોકરાને ખીજી વેળા કહેલું પડ્યું નહિ, પણ એક ખીજી પળમાં પાહાડી રસ્તા ઉપર દોડતો જણાયો.

“અગર અહિં આવવામાં ઑદલી સાહેબની કોઇ ખુરી મતલબ હશે,” શીખે વિચાર કીધો, “તો આપણી બાઇ સાહેબને કોઇખી રવેશે ખબર પડશે.”

શીખ પોતે પોતાના મેહેમાન માટે ચાની ત્રે તથા ડુકરની જાંગ અને ઇડાંની રકાખી ધાંકીને લાવી.

તેણી એકમાર્ગુ, શાંત, અને પોતાનો કાબુ પોતાના હાથમાં રાખી જાણતી હતી જેથી ખીજની મરજી પુછવાની કે તેમના મત પ્રમાણે ચાલવાની કાંઈ દરકાર કરતી ન હતી.

જ્યારે તે તેજલકલાથ પાંચરતી હતી ત્યારે રૌબર્તે તેણીની તરફ વિચારથી જોયા કીધું. “એ ચોરત કોઈપણ ભરમ જાળવી શકે એવી દેખાય છે,” રૌબર્ત પોતાના મનસે બોલ્યો.

“મીસીસ માર્ક, મારી ચા તમારા હાથે કરશો?” રૌબર્તે બોલ્યો.

“તમે કોર્ત તરફથી પાધરા આવ્યા હશે, સાહેબ?” રૌબર્તે ખાંડનો પોત આપતી માર્ક બોલી.

“હા, મને ત્યાંથી નીકળ્યાને કલાક એક થયો હશે.”

“અને મારાં બાઇ સાહેબ તદન સારીપેટે છેની?”

“હા, તદન સાજાં છે.”

“હમ્મેશની માર્ક પુશ મિઝાજનાં અને રંગીલાં છેની?”

મીં ઑદલીને ચા આપી શીખ ત્યાંથી બહાર નીકળી, અને હજી તે તેણીનો હાથ બારણાંનાં કડાં ઉપર હતો તેટલાં મીં ઑદલી બોલ્યો, “બાઇ સાહેબ જ્યારે પેટેલાં દ્યુસી આલામ તરીકે ઓળખાતાં હતાં ત્યારે તમને તેઓ સાથે ઓળખાણ પડ્યું હશે, નહિ વાઈ?”

“હા, સાહેબ, જ્યારે બાઇ સાહેબ મીસીસ દૉસનને ત્યાં ગવર્નેસ હતાં ત્યારે હું તેજ દૉસનને ત્યાં હતી.

“હા! તેઓ દાકતરનાં કુટુંબમાં ઘણાં વરસ લગી હતાં?”

“માત્ર દોઢ વરસજ તેઓએ ત્યાં ચાકરી કીધી.”

“અને તેઓ લન્ડન શેહેરથી આવ્યાં હતાં?”

“હા, સાહેબ.”

“અને ત્યારે તેઓ માબાપ વગરનાં હશે.”

“હા.”

“અને હાલનીજ માર્ક પુશ તખીયતનાં હતાં?”

“હમ્મેશ એવાંજ.”

રૌબર્તે પોતાનો ચાનો પ્યાલો ખાલી કર્યો અને શીખ માર્કને આપ્યો. તેમની ચાર ચશમ થઈ-તેની આંખમાં કાલો દેખાવ અને તેણીનીમાં ચાલાક અને શોધક.

“આ ચોરત સાહેબી તરીકે કીક કામ લાગે,” રૌબર્તે મનસે બોલ્યો.

“એણીની ઉલટ પાલટ તપાસ વેળા હુશિયાર ઝરીસ્તર શિવાય બીજો ચાલી શકે નહિ.”

તેણે પોતાનો બીજો ચાનો પ્યાલો પુરો કરીધો. રકાબી અસાડી મુકી, પોતાના કૂતરાઓને જમાડયા, અને ચીરત સળગાવી જ્યારે શીબ ત્રે લઇ ગઇ.

બહાર પવનના સપાટા ભેર પુકતા હતા.

તેણે આતશમાં સલીઓ કરીધો, પોતાના કૂતરાઓને પસવાડયા, પોતાનો મોટો દગલો પેહેલ્યો, સઘડી પાસે એક જુનો કાચ ઘસડી આણ્યો, રેલવે-રગ પોતાના પગ ઉપર આધ્યો, અને લાંબો ચમ કાચ ઉપર લેટીને ચીરત ચોરવા માંડી.

“ના,” તે પાછો મનસે બોલ્યો, “એ ચોરત જરૂર ભરમ સાચવી શકે એવી છે. ફરિયાદી તરફનો ઝરીસ્તર તેણીની પાસેથી કાંઇ ચોરાવી શકે નહિ.”

તે એ રવેશે વિચારમાં બેઠો હતો ત્યારે ચોરડાની બહાર ત્રણ શખસો દારૂ પીવા આવેલા હતા. તેઓ મોટે મોટે વાતો ચલાવતા હતા અને માર્ક પણ તેમની સાથે બાંગ મચાવી રહ્યો હતો.

“માર્ક કોઇ મૂર્ખ દેખાય છે,” રૉબર્ટ બોલ્યો. “હું પછી જાણ અને તેની સાથે ગપ્પા ચલાવીશ.”

છેલ્લો ગ્રાહક બહાર ગયો અને શીબે દરવાજા બંધ કર્યા એટલે દ્યુક માર્ક આગળ રૉબર્ટ બહાર નીકળ્યો, અને બોલ્યો, “સુવા જવા પેહેલાં તમારી સાથે બે વાતચીત કરવા આવ્યો છું. મીસીસ માર્ક, તમને કાંઇ ચીરત બાબે હરકત તો નથી ની?”

“મુદલ નહિ, સાહેબ.”

રૉબર્ટે શીબર સળગાવી અને પછી કહ્યું, “મીઁ માર્ક, મને આ માઉન્ટ સ્ટેન્લીન્ગ જગા વિશે જરા રતી કાંઇ કહી સંભળાવો.”

“હા, એમાં શું. એ તો ઘણું જલદી કહી દેવાશે. જો કોઇથી વેરાણ બાંચરામાં કોઇએ પગ મુક્યો હોય તો તે આ જગા છે. એમ નહિ સમજવું કે ધધામાં કાંઇ દમ નથી તેથી એમ છે; પણ બીજા ગામોમાં વસ્તી સારી, લોકોનો આવજા ઠીક; અને અહિં તો તમામ સુખસામ, તેમજ લોકો ચીસાં છે.”

તે આ પ્રમાણે બોલતો હતો એટલામાં તેની બેરી બોલી, “દ્યુક, દારૂ ખાણનો ચોરડો ઊધાડો રહી ગયો છે; આવો, આપણે સાથે જઇને બંધ કરીએ.”

“ઊંઘાડું રહ્યું તો આલશે,” માઈ જવાબ દીધો, “આપણું તો હવે લાંબા થઈ શીગાર સળગાવી બેઠા છીએ તે કાંઈ ઉઠાય એવું નથી.”

“પણ મને તે વિશે એન પડે એવું નથી. સાહુકારો ફરતા ફરે છે, અને એવામાં આરણું ઊંઘાડું જોયું તો તેઓ અંદર તસદી લેયા વગર રહે નહિ.”

“ત્યારે જાની તું એકલી? તારાથી બંધ થશે નહિ શું?”

“પણ મારાથી તેનો અડગરો પોવાય એવું નથી તે ઘણો બારી છે.”

“અગર તને અતરંગ થવા ગમતું હોય તો તે જેમ છે તેમ રહેવા દેતી? હું તારી મતલબ સમજું છું, તું એવું કેહેવા માંગે છે કે આ પોર્યા આગળ કાંઈ વાસી નહિ દેવું. રે કાં, ડોળા કાં એવંતીંહશે? રે! શું કરવા ભવાં ચઢાવે છે? હું કાંઈ એને કહીશ નહિ. પણ સખર, તને એવીજ ટેવ પડી ગઈ છે કે જ્યારે હું વાતમાં પડેલો હોઉં છું અને અડધી વાત પણ પુરે પુરી કરી નહિ ચુકેલો તેટલાં તું વચમાં તારી મુંડી ધાલી મને અટકાવે છે પણ હવે હું અટકનાર નથી, સમજ?”

શીખ તેની એવી રીત જોઈ પોતાનું સીવવાનું કામ છોડી દઈ હાથ ઉપર હાથ ચઢાવી પોતાના બુલ ફૂતરા જેવાં મોઢાં વાળા ધણી તરફ ડોળા ધૂરકતી બેઠી.

“ત્યારે તમને માઉન્ટ સ્ટેન્લીન્ગ તરફ રહેવા ગમતું ન હોય!” વાત ઉઠાવવાની મતલબથી રૉબર્તે પુછ્યું.

“ના મુદલ નહિ,” લ્યુકે જવાબ દીધો. “અહિં લોક એટલાં નીચ ન હોત તો આ જેવી વેરાણુ જગાને બદલે કોઈ વસ્તીવાલી જગાએ માઈ તાવરન વધી ગયું હોત. અહિં તો પવનના સપાટા, આપરે! આપરે! ક્યા માણસના આશરા રહે! બાકી પાંચસો રૂપ્યા શું અને એક હજાર રૂપ્યા શું—?”

“લ્યુક! લ્યુક!”

“અરે જા, જા, ઘડી ઘડી “લ્યુક, લ્યુક” કરી મારે મોહોડે ટાવું મારશે કે? લે આ ફરીથી બોલ્યો, હજાર રૂપ્યા શું ખીસાદમાં.”

“નહિજ તો,” રૉબર્ત પેલી શીખના મોહોડાં તરફ તપાસથી જોતો તથા પેલાને ઉશકેરતો બોલ્યો, “તમારા હાથમાં જે કોઈ શખસ ઉપરનો કાબુ છે, યા તો તમારી ધણીઆણીનો છે તે તરફ જોતાં હજાર રૂપ્યા કુછ ખીસાદ ધરાવે નહિ તો?”

શીખનો એહરો હમ્મેશ રંગ વગરનો હતો તે આ તકે પણ વધારે ફિક્કો બને એવો ન દેખાયો; પણ રૉબર્ત ઓઢલી તેણી તરફ જે શોધક નજર

ફેરવતો હતો તે તેણી એતી ગઇ જેથી તેણીનો એહેરો જરા ઉતરી ગયલો જણાયો.

“ઓહો પોણા બાર થયા,” રાખર્ત પોતાની ધડિયાળ જોઇને બોલ્યો, “માઉન્ટ સ્ટેન્લીંગ જેવાં એક નવરાં ગામમાં એ વખત ધણો મોડો ગણાય, સાહેબ મેહેરબાન, મારા લાયકીવાળા મેજબાન! સાહેબ મેહેરબાન મીસીસ માર્ક! સવારે નવ વાગ્યા પેહેલાં નહાવાનું પાણી મોકળતાં નાં.”

પ્રકરણ ૧૮ મું.

રાખર્તનો વણધારેલા પરોણા સાથે મિલાપ.

સવારના કલાક અગીઆરનો સુમાર હતો જ્યારે મીં. ઑદલી પોતાના નાસ્તાની તેબલ આગળ બેઠો હતો. તેની બન્ને બાજુ આગળ તેના કૂતરા હતા. બહાર કકડતો પવન ટુકતો હતો, આકાશપરથી પડતાં કરાંની જડાઇનો તો સુમાર ન હતો. ઑદલી તરફનો રસ્તો બંધ થઇ ગયો હતો જ્યારે તેની બારી અચરતીમાં તેણે એક ગાડી તે તરફથી હુંગર ઉપર ચઢતાં તેને જણાઇ. તે જોઇ તે મનસે બોલ્યો, “કાંઈ ખરો કંગાળ છવડો હશે કે આવી વેળાએ પણ બહાર નીકળ્યો છે?” તેણે એવો વિચાર મનમાં કર્યાને હજી જાણે વખત થયો નહિ એટલામાં શીબ માર્ક અંદર આવી તેને કહી ગઇ કે “બાઇ સાહેબ અતરે આવ્યા છે.”

ઑદલી બાઇ! મેહેરબાની કરી તેણીને અહિં અંદર આવવા કહ્યો.” શીબ માર્ક જવા પછી તે મનમાં બોલ્યો, “અલબત્ત એક ભુલ ભર્યું પગળું, ઑદલી બાઇ, અને એવું કે જેની મેં તું જેવી તરફથી જરા વકી રાખેલી નહિ.”

“કેવી ખરાબ સવાર, મીં. ઑદલી,” બાઇ સાહેબ બોલ્યાં “કેવી થંડી!”

“હા, ખરેખર! પણ એવી હવામાં તમે બહાર કેમ નીકળ્યાં, બાઇ સાહેબ?”

“કારણ હું તમને ખશુશ કરી મળવા માગું છું.”

“ખરેખર!”

“હા,” બાઇ સાહેબ પોતાનાં બતન સાથે એક કાઠતી બોલી. “હા, મીં. ઑદલી; મને એવું જણાયું કે તમારું અપમાન થયું છે; અને ફરિયાદ કરવાનું તમને કારણ મળ્યું છે; તેથી તમારી પાસેથી મારી મેળવવી ધટે છે.”

“મારીની હું કાંઈ આહેસ્ત રાખતો નથી.”

“પણ તમને તે ધટે છે,” બાપ સાહેબ બોલ્યાં, “પણ મારા બહાણા રાખર્ત, આપણે એકમેક તરફ એટલાં તાઝીમ તવાઝવાળાં તથા અલગ શા માટે રહેવું જોઈએ? આંદલીમાં તમને ઠીક એન પડશે; અને તમને ત્યાં જોયાથી અમને ઘણી ખુશી ઉત્પન થશે. અફસોસ! કે મારા નાદાન ખાવીંદનાં મન ઉપર એવો મૂર્ખાઈ ભરેલો વિચાર બધાયો કે પોતાનો અઠાવીસ વરસનો નોબુવાન ભત્રીજો આપણે ત્યાં તેની નાની ખુબશુરત ખાયડી આગળ રહે એ ઠીક નહિ, કારણકે તેમ કીધાથી તેનાં મનની શાંતીને ખલલ પડે.”

આ શબ્દો બાપ સાહેબ એટલાં નખરાંથી અને નાજ કરતી વેળા બોલ્યાં કે રાખર્ત તો ટગોટગ તેણીના એહેરા તરફ જોયા કરે. તે બોલ્યો, “આંદલી બાપ, અગર મારા કે તમારા હાથે મારા કાકા ઉપર કાંઈપણ નામોશી ઉતરે તો બોદા તેમનો નેગહેબાન થજો. પણ તે કરતાં બેહેતર એજ કે હું ધરથી દુર રહું અને ત્યાં પગજ સુકું નહિ!”

પોતાનો ભત્રીજો બોલતો હતો તે વેળાએ બાપ સાહેબ સગડીના આતશ ગમ જોતી હતી, પણ આ છેલ્લા શબ્દ કાન ઉપર પડતાંજ તેણીએ પોતાની આતુર નજર રાખર્ત ગમ કીધી જેની મતલબ આપણો બેરીસ્તર તૂર્ત ચેતી ગયો.

“બાપ સાહેબ,” તે પાછો બોલ્યો, “મેહેરબાની કરી એટલાં ગભરાવે ના. તમને મારે લીધે બીહીવાનું, કાંઈ કારણ નથી. અતરે હું કેમ રહ્યો છું તે અહિંના લોકો સારીપકે સમજે છે માટે તેમને ખુશી તો જણાશે કે હું તેવો આદમી નથી. હું તો એટલુંજ કહું છું કે ગયે વરસ હું મારા કાકાના ઘરમાં આવ્યો ન હોત તો ઠીક થાત.”

બાપ સાહેબે પોતાનાં ખભાં ચઢાવ્યાં.

“આ રીતે તમે બેદમાં બોલવાનું ચાલુ રાખશો તો એક ગરીબ નાની સ્ત્રી તેના તમને જવાબ ન આપે તો તમારે દરગુજર કરવી.”

રાખર્તે આનો કાંઈ જવાબ દીધો નહિ.

બાપ સાહેબ પોતાની ઢપ બદલી બોલ્યાં, “પણ આ નવરી જગા ઉપર આવવાને તમે શાથી લલચાયા?”

“શોખથી.”

“શોખથી?”

“હા; પેલા ગોધાની ગરદનવાળા, તથા જાંખા લાલ વાળ સાચના અને ખુરી નજરવાલા દેહકાણીથી મને ઘણીજ રમુજ મળે છે. તે ભયંકાર

માણસ દેખાય છે—બાઇ સાહેબ, એના સપાટામાં મારી ડાકી નહિ આવે એવું હું ઈચ્છું છું.”

આ શબ્દોથી બાઇ સાહેબનાં ચેહરામાં એકાએક ફેરફાર થઈ ગયો, ગાળ ઉપરની રતાશ ઉડી ગઈ, અને તેમને મીન જેવા સફેદ કરી મુક્યા; તથા તેણીની નજરમાં ગુસ્સાના ચમકારા થવા લાગ્યા. તેણી રૌબર્ત તરફ જોઈને બોલી “રૌબર્ત, મેં તારું શું નુકસાણ કર્યું છે કે તું મને એટલો પિક્કારે છે?”

તેણે તેણીને ગંભીરાઈથી જવાબ દીધો—

“બાઇ સાહેબ, મારો એક મિત્ર હતો, જે મને ઘણો બહાલો હતો, અને જ્યારથી તે ધૂમ થયો છે ત્યારથી મને એવું લાગે છે કે બીજાં લોકો તરફની મારાં ફેરવાયલાં રૂપની કડવી નજર પતી છે.

“તમે તાલ્ફાયાઝ વિશે બોલો છો કે જે ઑસ્ટ્રેલીયા તરફ ગયો છે.”

“હા તેજ તાલ્ફાયાઝ, જેને વિશે મને એવું સમજાવ્યામાં આવ્યું છે કે ઑસ્ટ્રેલીયા જવા માટે લીવરપુલ તરફ તે ગયો છે.”

“અને તે ઑસ્ટ્રેલીયા તરફ ગયો છે એ વાત તમે માનતા નથી?”

“ના, હું નથી માનતો.”

“પણ કાં નહિ?”

“માફ કરજો ઑદલી બાઇ, મારે તે જવાબ દેવો નથી.”

“જેમ તમારી મરજી,” તેણી ગાયા તે વિશે બેદરકાર હોય તેમ બોલી.

“મારા મિત્રના ધૂમ થવા પછી એક અઠવાડયે સીદની અને મેલબોરનનાં વર્તમાન પત્રોમાં મેં એક જાહેર ખબર છપાવી હતી જે મારફતે મેં જાણવા માગ્યું હતું કે તે ક્યાં હતો તે બાબે મને લખી જણાવવું અને વળી તેમાં મેં એવું છપાવ્યું હતું કે જે કોઈના જોવામાં આવ્યો હોય તેણે તેનાં ઠરીકામ બાબે મને જાહેર કરવું. જ્યોર્જ તાલ્ફાયાઝ ઑસ્ટ્રેલીયામાંથી ગયા સપ્તેમ્બરની તા. ૭ મીએ જતો રહ્યો ધ્યા ધૂમ થયો. આ માસની સેવટે મને કાંઈ તે બાબે ખબર મળવી જોઈએ. આજે ૨૭ મી તારીખ છે અને તે વખત પણ નજદીક આવ્યો છે.”

“અને અગર તમને કાંઈ જવાબ ન મળે તો?” બાઇ સાહેબે પુછ્યું.

“જવાબ નહિ મળે તો હું સમજીશ કે મારી ધારતી બીન પાયાની નથી, અને તેથી જે કરવાનો હક શે તે કરીશ.”

“એટલે શું?”

“રે! ઑદલી બાઇ, આ બાબમાં હું કાંઈ પણ કરવાને અશક્ત છું તેની તમે મને ક્યાદ આપો છો.”

આપણા બાપ સાહેબ હરયાં.

“બચકર બાપદો વિશે તકરાર ચલાવવાનો તમારો શોખ અત્યંત જણાય છે,” તેણી તુચ્છકાર કરતી બોલી. “તમને દીતેકતીવ પુલીસમાં જગા મળવી જોઈએ.”

“મનેબી કોઇ વેળા વિચાર આવે છે કે દીતેકતીવના કામમાં હું ઠીક નિવડી શકું.”

“તે શા ઉપરથી?”

“કારણ કે મને સચુરી ઘણી છે.”

“પણ જ્યોર્જ તાલ્બાયઝ તો તમારા કેહેવા મુજબ તમારી નજર આગળથી ધૂમ થઇ ગયો. પણ તમારી જાહેર ખબરનો તમને જવાબ ન મળે તો પછી કેમ?”

“પછી એવું નક્કી સમજાશ કે મારો મિત્ર સ્વર્ગવાસ થયો.”

“વાર, અને પછી—?”

“પછી એજ કે મારા ઓરડામાં જે તેની ચીજો રહી છે તેની હું તપાસ કરીશ.”

“વાહ! અને તે શું છે? દગળો, બદન, વારનીશનાં બુત, અને શીગાર હું ધારું છું,” બાપ સાહેબ હસ્તાં બોલ્યાં.

“નહિ; પત્ર-પત્ર-તેના દોસ્ત આસ્નાવ તેના આગળ નિશાળ ભઇખંધો, તેના બાપ, અને તેના ભઇખંધ અમલદારો તરફથી આવેલા પત્ર.”

“વાર?”

“વળી તેની ઐરી તરફના પત્ર.”

બાપ સાહેબ આ છેલ્લા સખુન સાંભળતાં પાછાં સગડી તરફ જોતાં ચુપ થઇ ગયાં.

“જોહેસ્તન તાલ્બાયઝ બાપએ લખેલાં પત્ર માંહેલું એકાદુ તમે શું દીધું છે?”

“કદી નહિ. ગરીબ બિચારી! તેણીના પત્રથી મારા મિત્રની મુશીબત ઉપર કાંઇ ઉઝસ પડનાર નથી. હું હિમ્મતથી કહું છું કે ઓરતો જેમ લખે છે તેમ તેણી સાધારન અક્ષર કાઢતી હતી. હું ધારું છું કે તમારા જેવા શોભીતા અક્ષર લખનારી ઓરતો થોડીજ હશે, ઓઢલી બાપ.”

“હા! તમે મારા દસ્કત પીછાણો છો, અલખતાં.”

“હા, હું તે સારી રવેશે ઓળખું છું.”

બાપ સાહેબે વળી પોતાના હાથ ગરમ કીધા, અને પછી પોતે ખુરશી ઉપર મેજેલું હાથનું મોજું ઉપાડી લઇને જવાની તૈયારી કીધી.

“મારી માશી કચ્છલ કરવાને તમે ના પાડી છે, મોં ઓઢલી, પણ હું તમને હિમ્મતથી કહું છું કે તમે તરફ મારી લાગણી કેવી છે તે તમે જરા જાણતા નથી.”

“તે હું બરાબર સમજું છું, બાપ સાહેબ.”

“ત્યારે તો સાહેબ મેહેરબાન; પણ આટલી મારી બલામણ હું કરું છું તે ઉપર ધ્યાન આપજો કે આવી જગા જેમ બને તેમ જલદી છોડી જાઓ.”

“મારાં નામમાં આવેલા પત્રો લેવાને આવતી કાલે હું શેહેર તરફ પાછો ફરવાનો છું.”

“ત્યારે, એક વેળા ફરીથી, સાહેબજી.”

તેણીએ પોતાનો દસ્ત લાંબો કરીધો. રાખતે તે ધીસો પકડ્યો. તે હાથ એટલો નાનો અને નાજુક હતો કે જો રાખતે નિર્દય બનવાને પસંદ કરત, તો તે મજબુત આપી કચડી નાખત. તે તેણીને ગાડી આગળ મુકવા ગયો અને ગાડી ચાલી જવા પછી જ્યાંસુધી જોવાય ત્યાંસુધી પોતાની નજર તેણે તે તરફ કરીધી. તે ગાડીએ અંતરૂદ તરફનો રસ્તો લીધો જે ત્યાંથી ત્રણ કોસ દુર હતું.

આસરે દોઢેક કલાકના સુમાર પછી રાખતે પોહોંચ્યાણાના દરવાજા આગળ ઉભો રહી શીગાર પીતો હતો એટલામાં પેલી ગાડી પાછી ખાલી આવતી જોઇ. ગાડીવાન દારૂ પીવાને માટે પોહોંચ્યાણામાં આવ્યો જ્યારે રાખતે તેને પુછ્યું, “કેમ, બાપ સાહેબને તું કોર્ત તરફ મુકી આવ્યો કે?”

“ના, સાહેબ; હું હમણાજ અંતરૂદ સ્ટેશન તરફથી પાછો આવ્યો છું. બાપ સાહેબ ૧૨-૪૦ ની ગાડીમાં લન્ડન તરફ ગયાં છે.”

“શેહેર તરફ?”

“હા, સાહેબ.”

“બાપ સાહેબ લન્ડન તરફ ગયાં છે!” રાખતે એસવાના ઓરડામાં જઈ બોલ્યો. “ત્યારે હવે પછીની બીજી ત્રેનમાં હું તેની પુઠે જઈશ. અને જો હું મોડી જીલ નહિ કરતો હોઉં તો બાપ સાહેબ ક્યાં મળશે તે હું જાણું છું.”

તેણે પોતાનો પોર્ટફોલીઓ ખાંધ્યો; પૈસા ચુકવ્યા; સાંકળ પડાથી કૂતરાને ખાંધ્યા અને સ્ટેશન ઉપર જવા તૂર્ત ગાડીમાં બેઠો. ત્રણ વાગેની ગાડી તેને હાથ લાગી. અને એક ખાલી પેહેલી વર્ગની ગાડીનાં એક ખુણામાં ચીરત પીતો બેઠો. “કંમ્પની ચાહે એટલા કાયદા કરે પણ જ્યાં સુધી મારા ખીસામાં ગાર્દને આપવા માટે નોત છે ત્યાં સુધી

ચીરતની મજાદ માહાલવાને મને હક છે એવું હું સમજું છું.”

પ્રકરણ ૧૯ મું.

આગળ તદલાસ.

શોરદીયના સ્તેપન ઉપર મી० ઑદલી ઉતર્યો ત્યારે ચાર ને પાંચ મીનીત થયેલી હતી. જે પોર્તરને પોતાના કૂતરા વગેરેનો હવાલો આપ્યો હતો તે કોઇ સાથ કાંઇ પૈસા બાપે જીકર ચલાવતો હતો તે જોઇ સામેના ‘પ્લેટફોર્મ’ તરફ લોકોને જતા આવતાં જોવા માટે ગયો.

ત્યાં ઉતારોમાં એક સ્ત્રી ઘણી મોડી આવી તે ઉતાવળથી દોડતી ‘પ્લેટફોર્મ’ ઉપર આવતાં રૉબર્ટ સાથ અડી જેથી તેણીએ તેની પાસથી દરગુજર ચાલી; પણ તેણી ઉંચે નજર કરી રૉબર્ટના ચહેરા તરફ જોતી બોલી, “રૉબર્ટ! તું આટલી વારમાં લન્ડનમાં?”

“હા, બાપ સાહેબ; તમે ખરું જ કહ્યું હતું. કિલ્લાની ધર્મશાળા આપણા રહેવા લાયક નથી, અને—”

“તમે તેથી કંટાળ્યા; હા હું એ જાણતીજ હતી. મેહેરબાની કરી મારે માટે ગાડીનું બારણું ઉઘાડો; ત્રેન બે મીનીતમાં ઉપડશે.”

રૉબર્ટ ઑદલી પોતાના કાકાની બાયડી તરફ ગુચવાયલા ચહેરા સાથ જોતો રહ્યો.

“એની શી મતલબ હશે?” તેણે વિચાર કીધો. “એણીના ચહેરામાં એટલો ફેરફાર શી રવેશે થઇ ગયો હશે?”

એ વિચાર કરતાં તેણે તેણીને માટે ગાડીનું બારણું ઉઘાડ્યું, અને હાથ પકડી અંદર બેસાડ્યા પછી તેણીના પગ ઉપર રેશમી મખમલનું કપડું ઓઢાડ્યું, અને દરેક સગવડ કરી આપી.

“તમારો મોટો ઉપકાર માનું છું; તમે મારી કેટલી કદર ખાવો છો!” તેણી બોલી. “આવા દહાડે મુસાફરી કરવાને લીધે તમે મને મૂર્ખ સમજતા હશો કારણ કે મારો જ્ઞાતો, મારો રૂઠો બરથાર, એ વાત જાણતો નથી અને મેં તેમને નહિ જણાવ્યું તે એટલાજ માટે કે મને અહિં એક કાપડયાનો મોટો આંકરો ચુકવવાનો હતો જે જો મારો ધણી જાણે તો મને તેઓ ઉડાડ સમજે, અને તે નામોશીથી બચવા ખાતર મને અહિં સુધી તેઓ જાણે નહિ તેમ એકલું આવવું પડ્યું છે.”

“ખરેખર.”

ગાડીનો ખીજો ધંટ વાગ્યો, અને આગગાડી ઉપડી. રૉબર્ટ ઑદ.

લીએ જ્યારે તેણીની ઉપર છેલ્લી નજર કીધી ત્યારે તેણીના મોં ઉપર પોતા વિશેના તિરસ્કારનાં ચિન્હ દીઠાં. તેણે વિચાર કર્યો કે “જે કાંઈ મતલબસર તેણી લન્દન તરફ આવી હશે તે તેણીએ પાર કરેલું લાગે છે. તેણીએ મને પોતાનાં સ્ત્રી ચરિત્ર દેખાડી કોઈ બાબતમાં મને માફત આપવાની જોઈવણ કરેલી લાગે છે. શું સમ્યાધની છેક નજદીક હું કદી પહોંચનાર નથી? શું આખ્યા જન્મારા સુધી હું શકમાંજ ગોટાં ખાયા કરવાનો? અને શું એવા કંગાલ શકમાંજ હું દેવાનો બનવાનો કે? તેણી લન્દન તરફ શું કરવા આવી ગઈ હશે?”

અને એ વિચાર જ્યાં સુધી તે પોતાનાં મુકામ તરફ પાછો ગયો ત્યાં સુધી તેને આવ્યા કીધો. તેણે પોતાનો સુવાનો ઓરડો સરખી હાલતે દીઠો; એટલે એસવાના ઓરડા તરફ તેણે નજર કીધી ત્યાં પણ સઘળું બરાબર હતું. કપડાં મુકવાના નાના ઓરડા બહારી તે ગયો, જે ઓરડામાં તે પોતાના પોતદેહીઆ, પેટી, પેટારા વગેરે રાખતો હતો. અને એજ ઓરડામાં જ્યોર્જ તાલ્બોયજનો સામન પણ પડેલો હતો. એક મોટું ચામડાંની પેટી ઉપરથી રાખતે એક પોતદેહીઆ ઉપાડ્યો, અને હાથમાં બતી લઈ વાંકા વળીને તેનું ટાળુ ચોકાસીથી તપાસ્યું.

તે ટાળું જ્યોર્જ જ્યારે પોતાના શોકનો લેખાસ ઉતાર્યો ત્યારે જે હાલતે તેણે મુક્યું હતું તેજ હાલતે હતું. ઓરડો ઉઘાડી અંદર નજર કરતાં તે માહેલો સઘળો સામાન સફાઈથી રાખેલો જણાયો. જ્યોર્જ તાલ્બોયજના કોઠલા ઉપર જરાએ ધુળ હતી નહિ. તે ઉપરના ચામડાંના ટાકણ ઉપર જતા. એવા અક્ષર કોતરેલા હતા. મીસીસ મેલોની જેણીના હાથમાં રાખતેના ઓરડાની ચાવી હતી તેણી પોતાના કામમાં ઘણી બાંહેધર હતી.

મી. આલ્લીએ તેણીને બોલાવા એક છોકરો મોકલ્યો. દસ મીની-તમાં તેણી તહિં આવી અને પોતાના શેઠને પાછો ફરેલો જોઈ તેનો હુકમ જાણવાને ખુશી રહેલી જણાઈ.

“મેં તને એટલું પુછવા બોલાવી છે કે કોઈ અતરે આવ્યું હતું; યાને કે કોઈ શખસ, કહોની કે કોઈ બાઈ, આજે અહિં મારા ઓરડાની ચાવી માગતી આવી હતી?”

“બાઈ? નહિ, બાઈ તો કોઈ નહિ; પણ જે લુહારને તમે મોકલ્યો હતો તે લુહાર માટે તમે પુછવા માગતા હશો.”

“લુહાર?”

“હા; જેને તમે મેહેરખાને આજ દને બોલાવ્યો હતો તે.”

“મેં લુહારને બોલાવ્યો હતો!” રાખત મનમાં બોલ્યો. “વાહ,

વાત તો ઠીક બની છે. ક્યતમાં એક બાતલી મુકી ગયો હતો અને મીસીસ મેલોની તેથી મજાદ મેળવતી હશે એવું જણાય છે.”

“ખચીત, અને તમે મેહુરબાને તમારા ઝોરડાની કલ માટે તેને મોકલ્યો હતો. તે લુહાર પુલની નજદીકની ગલીમાં રહે છે.

રૌખર્તે ચુપ નિરાશી સાથ પોતાના બવાં ચઢાવ્યાં.

“તું જરા બેસ, અને ધ્યાન ઠેકાણે લાવી બોલ કે તારા બોલવાની કાંઈ મને સમજ પડે. તું શું એમ કહે છે કે એક લુહાર અહિં આવ્યો હતો?”

“અને હા તે આવ્યોજ હતો.”

“આજે?”

“બરાબર કહેલું, સાહેબ.”

આસ્તે આસ્તે મીં ઑદલીએ નીચે પ્રમાણેનો સાર મીસીસ મેલોની પાસેથી મેળવ્યો. મીસીસ મેલોની આગળ તે દીને બપોરમાં ત્રણ વાગે એક લુહાર આવ્યો હતો. તેણે બારણાની કળ તપાસવા માટે મીં ઑદલીના ઝોરડાની ચાવી માગી હતી. તેણે જણાવ્યું કે કળો બગડી ગઇ હતી અને કે મીં ઑદલીના પોતાના પત્રમાં લખેલા ખાસ હુકમ મુજબ તે સમારવા આવ્યો હતો. બીજું તેણે જણાવ્યું હતું કે મીં ઑદલી તે વેળાએ ગામડામાં નાતાલના દિવસ ગુજરવા ગયેલો હતો. મીસીસ મેલોનીએ તેનું કહેવું ખરું માનીને તે લુહારને મીં ઑદલીના ઝોરડામાં જવા દીધો જ્યાં તે સુમારે અડધી કલાક લગી રહ્યો.

“પણ જ્યારે તે લુહાર કળ તપાસતો હતો ત્યારે હું ધારંચ કે તું તેની આગળ હશે?” મીં ઑદલીએ પુછ્યું.

“હા સાહેબ, બહારખી અંદરખી સઘલો વખત તેની નજદીકમાંજ હતી. હું બહારના દાદર તે વેળાએ સાફ કરતી હતી.”

“હં, ત્યારે જેટલો વખત લુહાર મારા ઝોરડામાં રહ્યો તેટલા વખતમાં તું બહાર તેમજ અંદર પણ તેની આગળ ગઇ હતી વારં, પણ તું મને એટલું કહી શકશે કે ઘણામાં ઘણો તું કેટલો વખત બહાર ગઇ હતી?”

પણ મીસીસ મેલોનીથી એ બાબે ખુદસો જવાબ આપી શકાયો નહિ. તે બોલી, “હું કદાચ ઘણામાં ઘણી દસ મીનીત રહી હોઇશ; પણ ના તેટલી બધી ન હોય; પછી કોણ જાણે પા કલાકખી હોય; પણ ના, ના, એટલો બધો વખત તો નહિ લાગતો.”

મીં ઑદલીએ એક શોકાતુર નીસાસો નાખ્યો.

“શીકર નહિ, મીસીસ મેલોની,” તે બોલ્યો, “લુહારને પોતાનું

કામ કાઢી લેવાને પુરતો વખત મળેલો જણાય છે, જ્યારે તારું ઠહાપણું કાંઈ કામ લાગું હોય એવું નથી.”

મંલોની પોતાના સેઠ તરફ અચરતી અને ગભરાતની ભેગી અસર હેઠળ ટગોટગ બેતી રહી. તે બોલી, “મેહેરબાન સાહેબ, ઓરડામાંથી ચોરી લઈ જવા જેવું કાંઈ ન હતું, શું પક્ષીઓ તે ઉપાડી જવા આવ્યો હતો?”

“ના, ના. તેની મતલબ હું સમજું છું. ખસ કર એ વાત, અને હવે મને એટલું જ જણાય કે તે લુહાર ક્યાં આગળ રહે છે. હું જાણને તેને મળવા માગું છું.”

“પણ પેહેલાં કાંઈ મોંમાં તો નાખો, સાહેબ.”

“જમ્યા પેહેલાં હું તે લુહારને મળીશ.”

પોતાનો આ ઠરાવ જણાવતા તેણે પોતાની ટોપી હાથમાં ઉપાડી અને દરવાજા તરફ ચાલતી પકડી.

“તે લુહારનું ઠેકાણું, મંલોની?”

તે આધરીશ સ્ત્રીએ તેને સેન્ટ બ્રાઇદ દેવળની પછવાડેની ગલીની નિશાણી આપી એટલે શૈયતે તહિં તરફનો કાદવ કીચલ વાળો રસ્તો લીધો. લુહાર તેને મળ્યો. તેનાં દુકાણનાં નાના બારણામાં પેસતાં તેની ટોપી ઉપરની બોલી નીકળી ગઈ. દુકાણની પછવાડે એક નાના ઓરડામાં લુહારને ત્યાં રંગીલી મેજબાની ચાલતી હતી; જેથી શયતેના “હલ્લો”નો કોઈએ ઉત્તર આપ્યો નહિ એટલે તે દુકાણમાં આગળ વધ્યો જ્યારે પોતાનો સાદ સંભળાવવામાં તે ફતેહ પામ્યો.

લુહાર તે વેળા પોતાની પાર્તી આગળ વાત કરતો હતો. “એ પછી તેણી તમામ નખરાં અને નાજ સાચ ત્યાંથી ચાલી ગઈ,” તે બોલ્યો.

મીંઝ ઓદલીને જોઈ આખી મંડળી ગભરાતમાં પડી. તે મંડળીમાં કળવાલો, તેની બાયડી, છોકરાં, અને બે ત્રણ પડોસણ હતાં. સર્વમાં કળવાળાનો ગભરાત જોવા જોગ હતો. તે પોતાના હાથમાંનું ગ્લાસ ઓટી ગયો જેમ કરતાં તેનું મોં ખરાબ થઈ ગયું જેથી ગભરાતમાં તેણે પોતાના ખરડાયેલા હાથેજ મોઢોડું લુછી નાખ્યું.

“તમે આજે મારા ઓરડામાં આવ્યા હતા,” શયતે આસ્તે રહી બોલ્યો “માફ કરજો, બાઈઓ તમને હરકત થઈ છે. તમે મીંઝ ઉઠાડતા, મારા ઓરડામાં આજે આવ્યા હતા, અને—”

તે માણસે તેના આગળ બોલવામાં હરકત કીધી.

“હું આશા રાખું છું કે તમે સાહેબ એટલી જુલની દરગુજર

કરશે. હું દિલગીર છું, સાહેબ, કે મેં એવી ભુલ કરી. મીં આલીન નામના કોઇ ખીજા ગ્રહસ્થને ત્યાંથી મને તેડું આવ્યું હતું; પણ તેનું નામ હું ભુલી ગયો, અને આગળ તમારું કાંઇ સેહેજસાજ કામ કરી આપેલું તેની સુરતાએ મને તમારી સુરતા રહી ગઇ, જેથી મેંલોની પાસેથી મેં તમારા ઓરડાની ચાવી માંગી; પણ તમારી કલ તરફ નજર કરતા તે મને બગડેલી જણાઇ નહિ જ્યારે હું સમજ્યો કે તમે મને બોલાવેલો ન હતો.”

“પણ તમે તો અડધી કલાક તહિં રહ્યા હતા.”

“હા, સાહેબ, કારણ આપણે ત્યાંની એક કલ બગડેલી હતી—દાદરાની નજદીકનાં બારણાંની—અને મેં તે ઉખેડી, સમારી, અને પાછી બેસાડી જેના કાંઇ પૈસા હું તમે પાસેથી લઇશ નહિ. હું એટલુંજ માયું છું કે તમે તે વાતની દરગુજર કરશે કારણ આજ તેર વરસ થયાં હું એ ધંધો ચલાવતો આવ્યો છું; પણ એવી ભુલ મેં કોઇ દિવસ કરી નથી.”

“એવું આગલ કોઇ વખત તમેથી બન્યું નહિ હશે,” રૉબર્ટે ગંભીરપણે પુછ્યું, “ના, આ તો કોઇ વિચિત્ર કામ છે, અને એવું કાંઇ હરરોજ બનતું નથી. આજ રાત્રે કાંઇ મજાદ કરતા જણાવો છો, મીં ઉઠાડત, આજે કાંઇ ખુબ તકાકા મારેલો લાગે છે, ખચીત આજનું ચોઢડ્યું કાંઇ તમને શુભ દેખાય છે કે આવી કિમ્મતી મેજબાની અહિં ચાલી રહી છે.”

આ બોલતી વેળા રૉબર્ટે લાગણું તાળાં ચાવીવાળાના મોઢાં તરફ નિહાળીને જોયું જ્યારે તેને માલુમ પડ્યું કે તેની (કળવાળાની) આખનાં પાપણુ ઢંકાઇ ગયાં અને કે મારી રૂપે બેસખુન ઓચરતાં તે લડડ્યો.

“શીકર નહિ એવું ના બોલો,” રૉબર્ટ બોલ્યો. “હું તો લોકોને ખુશીથી મજાદ કરતાં જોઇ ખુશી યાઉં છું. સાહેબજી, મીં ઉઠાડત, સાહેબજી, બાઇઓ!”

ત્યાંથી બહાર નીકળતાં તે મનમાં બોલ્યો, “અને એ પછી તેણી નખરા અને નાઝ સાથે ત્યાંથી ચાલી ગઇ,” તે કોણ ચાલી ગઇ હશે? અને આ છેલ્લો વાક્ય બોલતી વેળા મારાથી તે અટક્યો ત્યારે પેટેલાં તેણે શી વાત પોતાની પાર્તી આગળ ચલાવી હશે? રે, તાલ્બાયઝ, તાલ્બાયઝ, તારી મુશીબતના ભરમની અધિકાધિક નજદીક આવવાને મારા નસીબમાં સરજેલું છે? શું તે ભરમની છેક નજદીક જતો જાઉં છું ની? અને તે પણ ધીમા પણ સાબેત કદમ સાથે; પણ એ સર્વનું છેવટ કેવું નિપજશે?”

પોતાના ઓરડા તરફ જતાં તેણે દિલસે નિસાસો નાખ્યો. મીસીસ મેલોનીએ તેને માટે જે ખાણું તૈયાર તેજલ ઉપર મુક્યું હતું તે ખાતાં પણ તેણે દિલસે હાથ મારી અને બેત્રણ નવાલા મોં ઉપર મુક્યા. પછી તેણે અધિરાધથી ખાણાની રકાખીને હડસેલો માર્યો.

“જ્યૉર્જ તાલ્ઓયઝ બ્યારથી ઘુમ થઇ ગયો છે ત્યારથી મને કોઇ દિવસ બરાબર ખાવા ગમ્યું નથી,” તે બોલ્યો. “આ જગામાં ગોયા તે ખીચારો મરણ પામ્યો હોય તેમ સવળું સુનું અને ઉજ્જડ જેવું લાગે છે. સપ્તેમ્બર માસની જે સાંજરે તે ઘુમ થઇ ગયો તે સાંજ વિશે વિચાર કરતાં તે ઝેટલી દુર ગયલી લાગે છે. વળી તેનું ગેમ થવું એટલું ઓચીંતું અને બે માણુમ બન્યું છે કે તું કહે ગોયા પાટાળનાં બીતરનું ક્ષણકું ઉઘડી ગયાથી તાલ્ઓયઝ તે મારફતે દુન્યાની હેઠળના ભાગના લોકોને જન્મ મળ્યો છે.”

પ્રકરણ ૨૦ મું.

ચોપડી માંહેલું લખાણ.

જમવાની તેજલ આગલથી ઉઠીને રૉબર્ટ ઑદલી પોતાની લખવાની તેજલ આગળ ગયો, જ્યાં એક ખાણામાંથી જ્યૉર્જ તાલ્ઓયઝને લગતી ખાખદનું કાગળ તેણે બહાર કાઢ્યું. તે મધે તેણે કાંઇ નવું લખાણ કીધું, અને તેને પાછું તેની જગાએ સંભાળથી મુક્યું.

“ખોદા પનાહ રાખજો! આ કાગળ જેને કોઇ વકીલનો હાથ લાગો નથી તે શું મારો પેહેલો ખીક થશે?”

એટલું બોલતાં તે પેલા ઓરડામાં ગયો જ્યાં તેના અને જ્યૉર્જ તાલ્ઓયઝને લગતા પોર્તફોલ્યા હતા. પોતાના ખીસામાંથી ચાવીઓનો ઝુમખો કાઢ્યો અને અકેક પછી તેમને અજમાવી. જુની ચામડાંની પેટીની કલ ઘણી હલકી હતી જે પાંચમી ચાવીની અજમાયસે તૂટ ઉઘડી ગઇ.

“આવી કલ ભાંજ ઉઘાડવાની કાંઇ જરૂર રહેતી નથી,” રૉબર્ટ તે પેટી ઉઘાડતો મનસે બડબડ્યો.

આસ્તે આસ્તે તેણે પેટી માંહેલી સર્વ જીણસો બહાર કાઢી ખુરશી ઉપર મેલી જેમાં તાલ્ઓયઝ ઉપર આવેલાં ઘણાંક પત્રો હતાં. તે સઘળાં પત્રો તેણે તપાસ્યાં, પણ તેઓ મધે તાલ્ઓયઝ ઉપર આવેલાં તેની ખાચડી હેલનના હાથનું પત્ર એક પણ જણાયું નહિ. તે તમામ પત્ર

રૌબર્તને તાલ્બાયજે દેખાડેલાં હતાં અને તે તેણે એક કાળા શોકના કપડાંના કકડામાં બાંધેલાં હતાં. તાલ્બાયજે તે તમામ પત્ર સારી પેઠે સી-ચીને તથા કકડામાં બાંધીને પોતાની પેટીમાં મુક્યાં હતાં તે રૌબર્તે દીડાં હતાં.

સઘળી ચીજો પેટીમાં પાછી સીચતાં રૌબર્તને ડચકાં આવ્યાં. સર્વમાં જુની ફાટી તુટી ચોપડીઓનું એક નાનું બંદલ તેણે પોતાના હાથમાં રાખ્યું અને બોલ્યો, “કદાચ મને એ માંહેલી એકમાંથી કાંઈ મદદ મળશે.”

પેલી ચોપડીઓ બગલમાં રાખી તે પોતાના ઓરડામાં ગયો જ્યાં સઘડીને માથે એક ખુણામાં તે મુકી કાંઈ વિચારમાં બેઠો. તે મનસે બોલ્યો, “જે આવી આવી ચીજો મારે શું કામ હાથ ધરવી જોઈએ. હવે તો હું સારી રવે-શે સમજી છું કે મારું દરેક પગળું, દરેક દિવસે, અને દરેક કલાકે મને ભરમના છેવટની અધિકાધિક નજદીક લઈ જાય છે. હું તો ગોયા એક શોધની ગાડીના ચાકની સાયજ બંધાયેલો જણાઉ છું કે જે મને પોતાના ફેરાવા સાથે પોતાની મરજી મુજબ લઈ જાય છે. શું આજ રાત્રે હું અહિંજ બેસી રહું અને એમ વમાસું કે મારા બોવાઈ ગયેલા મિત્ર તરફ મેં મારી ફરજ બજાવી છે, તથા તેને માટે ધિરજથી શોધ ચલાવી છે, પણ મારી મેહનત ફાકટ ગઈ છે? આમ કરવામાં શું હું વાજખી કહેવાઈશ? જે સાંકળની દરેક કળી મેં સાથે જોડી છે તેને શું આટલીજ શોધ સુધીમાં પડતી મુકું; યા તે નાશકારક સાંકળમાં નથી કળીઓ ઉમેરતો નહિ, અને તેમ કરીને તેને સંપૂર્ણ કરું? મારી તો ખાતરીજ છે કે મારા મિત્રને એહેરો હું ફરીથી જોનાર નથી અને મારી મેહનત તેને કાંઈ પણ ફાયદો કરી આપનાર નથી. વધારે સાદા અને અણગમા બોલોમાં બોલતાં હું એવું માનું છું કે તે મરણ પામ્યો છે. એમ જો હોય તો તે ક્યાં અને કેમ મરણ પામ્યો તે શોધી કાઢવાને મારી સરજતમાં લખેલું છે? અથવા મારા વિચાર પ્રમાણે શોધની રાહ ઉપર નીકળ્યા પછી પાછો ફરીને અથવા અહિં સુધી અટકીને જ્યોર્જ તાલ્બાયજની યાદગારીનું અપમાન કરું? હું શું કરું? શું કરું?”

જ્યારે તેણે આવા વિચારોમાંથી પોતાનું મન ઉઠાવ્યું ત્યારે તેની આંખોએ એક ચક્રચક્રિત અને ટુંડવેલી નજર કાઢી એટલે દરેક દેખાવ તેના એહેરા ઉપર નવીજ ઢપ પકડતો દેખાયો.

“પેહેલાં મુવેલાંને ધનસાફ,” તે બોલ્યો; “અને પાછળથી જીવતાં તરફ દયા.”

તેણે પોતાની ઇઝી ચેર તેજલ આગળ ધસડી, દીવો ઉસક્યો, અને ચોપડીઓની તપાસ કરવા માંડી. અકેક પછી તે ચોપડીઓ તોણે લીધી

અને તપાસી. પહેલવહેલાં જે પાણાં ઉપર ધણીનું સાધારણ જગ્યાએ નામ લખાય છે તે તરફ નજર ફીધી; અને ત્યાર પછી પાણાંઓની વચ્ચે કાગળના કાંઈ કકડા જેવા માટે શોધ ચલાવી. પહેલાં પાણાં ઉપરજ કાંઈકા અક્ષરે માસ્તર તાલ્ખાંચજનું નામ લખેલું હતું. એક ફ્રેન્ચ ચોપાન્યા ઉપર જ. તા. કરીને સુખડપેનના ઘસા પાટેલા હતા. એ રીતે સઘળી ચોપડીઓ તેને વારા ફરતી તપાસી પણ તેમાંથી પોતાની મતલબને બંધ બેસતું કાંઈ જણાયું નહિ. હવે માત્ર એકજ જાડી સોનેરી ગીલ્તના પુઠાંવાલી ચોપડી બાકી રહી હતી જે તપાસવાથી તેનું કામ પુરું થાય એવું જણાયું.

તે એક પુરી ચોપડીમાં પણ તપાસ ચલાવી. માહે લખેલી બાબતની કાંઈ પણ ખબર લીધા વગર તેણે ઉપરાસાપરી પાણાં ફેરવતા માંજાં જેમ કરતાં સોનેરી ચકચકીત રંગના વાળનું એક સુંદર ગુચ્છું જેવું કે બાળકના માથા ઉપર કોઈ વખત જણાય છે તે તેને હાથ લાગ્યું. તે વાળ જ્યોર્જ તાલ્ખાંચજને તેની બાયડીના મરણ પછી વેન્તનોર મંધે ધરવાળીએ તેને જે વાળ આપ્યા હતા તેનાથી તદન જુદાજ હતા. રૉબર્તે તે ચોપડીની તપાસથી હાથ ખાંચ્યો અને તે વાળનાં ગુચ્છાંને એક પાતળા કાગળમાં લપેટી તેને પોતાની મોહોર કરીને જ્યોર્જ તાલ્ખાંચજ અને એલીશીયાના પત્ર વિશેની નોંધ સાથે તે કબજામાં એક જગ્યાએ મુક્યું. પેલી જાડી ચોપડીને બીજી ચોપડીઓના ઢગલામાં મુકવા જતો હતો એટલામાં તેને એવું જણાયું કે શરૂઆતના પહેલાં બે કોરાં પાના સાથે એકાડી દીધેલાં હતાં. તેણે તો પોતાના મનસે નક્કી ઠેગવ કર્યો હતો કે કોઈ પણ રવેશે તપાસ આગળ ચલાવવી જ્યોર્જ તે ચોપડીમાં પાણાં પોતાના ચપ્પુની તિક્ષણ ધારથી છુટાં પાડ્યાં જેમ કરતાં તેની મેહનતનો બદલો તેને મળ્યો, કારણ કે તેઓ માંહેલાં એક ઉપર કાંઈ લખેલું હતું. આ લખાણ ત્રણ જગ્યાએ અને ત્રણ જુદા જુદા દરકતે હતું. પહેલામાં “મીસ એલીઝાબેથ ઍન બીન્સને પોતાની સારી વર્તણૂક માટે ભેટ” એવું લખેલું હતું. બીજામાં “મીસ બીન્સ તરફથી પોતાની બેહેનપણી હેલન માલ્દનને ભેટ” કરી વંચાતું હતું, જ્યારે ત્રીજા ભાગમાં “સિમિઅર ૧૮૫૩, હેલન માલ્દને પોતાના ધણી જ્યોર્જ તાલ્ખાંચજને કરેલી ભેટ” એવું હેલનના પોતાના દરકતમાં લખેલું હતું; અને આ ત્રીજા ભાગ તરફ નજર કરતાં રૉબર્ત આલ્લીના એહેરાતો રંગ બદલાઇને ફિક્કો પડી ગયો.

“હું ધારતોજ હતો કે એમજ હશે,” એક નિસાસા સાથે ચોપડી બંધ કરતાં રૉબર્ત બોલ્યો. “ખોદા જાણે છે કે કોઈ બુરા બનાવ માટે

હું તૈયાર થયો હતો અને તે છુરો બનાવ નજદીક આવી બન્યો છે. હવે મને સઘળી વાતની સમજ પડી છે. હવે હું સાઉથેમ્પતન તરફ જઈશ અને પેલા નાના જ્યોર્જને કોઈ સારા માણસના હાથમાં સોંપીશ.”

પ્રકરણ ૨૧ મું.

મીસીસ પ્લાઉસન.

જ્યોર્જ તાલ્કાચઝની ત્રન્કમાંથી જે પત્રનો જરૂર મળી આવ્યો હતો તે મધેનો એક તેના માતૃપર આપ તરફથી આવેલો હતો જેમાં તેણે જ્યોર્જને માલ્દન જેવા એક છાકરા અને અડધા પેન્શનરની બેટી સાથે પોતાના હુકુમ વગર સીલાદી કરવા માટે ઠપકો આપ્યો હતો અને તેટલો અન્યાય માટે તેને વારસામાંથી રદબાતલ કર્યો હતો. વળી તેનો એક બીજો પત્ર જ્યોર્જના જેમ થવા પડ્યો મળ્યો હતો જે મધે તેણે એવું લખ્યું હતું કે જ્યોર્જ મતલબ સર ભરાઈ બેઠો હતો; પણ તેણે ખુબ યાદ રાખ્યું કે તેના એમ કરવાથી લગતાવલગતાઓ પાસથી તે પૈસા કઢાવી શકનાર નથી.

આ છેલ્લા પત્રનો રૉબર્ટ આંદલીએ જવાબ વાળ્યો હતો જેમાં તેણે જ્યોર્જ ઉપરનાં બોલાવનાં ઇન્કાર કરતો રદીઓ આપતાં જણાવ્યું હતું કે જ્યોર્જ ભરાઈ બેઠો ન હતો પણ ખરેખર ભરમ ભરેલી રીતે જેમ થયેલો હતો. વળી તેણે બીજું એ લખ્યું હતું કે જ્યોર્જ કાંઈ નાગોબુબો ન હતો કે ભરાઈ બેસી પોતાનાં સગાં અને આસ્તાવોના ખીસા ઉપર બોળે થઈ પડે, સખબ, તેના લૂમ થયા પેહેલાં તેણે એકમાં બે લાખ રૂપ્યા નેટલી રકમ પોતાના દીકરા માટે મુકેલી હતી કે જેનો તેણે રૉબર્ટને ત્રસ્ટી નેમ્યો હતો. સર્વ કાગળોને પાછાં ત્રન્કમાં મુક્યાબાદ રૉબર્ટ સાઉથેમ્પતન તરફ જ્યોર્જને મળવા ગયો જ્યાં તે બપોરમાં કલાક ૧૨ ને અમલે જઈ પુગો. ઝુપડાંની કંગાળ હાલત જેતાં તેણે વિચાર કર્યો કે પોતાના વડાળા મિત્રના વારસને તે જેવાં ગંદીલાં મુકામમાં વધારે વખત રાખવો એ તેની તન્દરેસ્તીને અવગણુ કરવા બરોબરનું હતું.

ઝુપડામાં એક ચાકરડી હતી જેણી રૉબર્ટને માટે બારણું ઊંઘાડતાં જ દંગ થઈ ગઈ. તેણી તેને સરકારનો છાપો ઊંઘરાવનાર માણસ સમજી માલ્દન ઘરમાં નથી એવું કહી તેને પાછો જવા કહેતી, પણ રૉબર્ટ તો ઝુપડામાં દાખલ થઈ નાના જ્યોર્જને રમાડવા લાગો. તેણે તે બાળકને એક તેજલ ઉપર ઉભો કરી કહ્યું, “ઉભો થા, બેબી જ્યોર્જ.”

તેણે તે બાળકના વાળ કપાળ ઉપરથી ઊંચા કર્યા, અને કહ્યું, “જ્યૉઈ, સુરજ ઉગે તું તારા બાપને મળતો આવતો જણાય છે; વાર તને નિશાળે ભણવા જવાને ભાવે છે?”

“હા, મેહુરબાન, મને તે ઘણું ભાવે છે. બીજા ફળીઆમાં મીસ પેવીન્સની નિશાળ છે ત્યાં હું થોડા દિવસ ગયો હતો; પણ મને ગોવર્ન આબ્યાથી મારા દાદાએ મને ફરીથી ત્યાં આજસુધી મોકલ્યો નથી; વળી મોટાબાવા મને કોઈ છોકરા જેટલે રમવા પણ દેતા નથી કારણ તેઓ કહે છે કે છોકરાઓ ઘણા લુચ્ચા અને તોચ્છડા હોય છે. તેઓ પોતે બીજા છોકરાઓને લુચ્ચા કહે પણ મારે કહેવું નહિ, કારણ તેઓ જમ્મક છે, અને જમ્મક લોકો મોઢાંમાંથી ભુંડું ભાડે તો અડચણ નહિ, પણ નાનકડાઓએ તેમની માફક કરવું નહિ. પણ મને નિશાળે જવા ગમે છે; તમે મને આજે લઈ જશોની? મીસીસ પ્લાઉસન મારે માટે કપડાં તૈયાર કરશે, નહિ વાર્, મીસીસ પ્લાઉસન?”

“કાં નહિ, મારતર જ્યૉઈ? અગર તમારા મોટાબાવાની તેમ મરજી હશે તો હું જલદી તમને તૈયાર કરીશ.” આ બોલતી વેળા તેણીએ રૉબર્ટ તરફ બેચેનીથી નજર ડાઘી, અને તેબલ નજદીક જઈ જ્યૉઈને ઉઠાવી લઈ જતી હતી જ્યારે રૉબર્ટ તેણીને અટકાવી પુછ્યું કે તે બચ્ચાને ક્યાં લઈ જવા માગે છે.

“હું એવું મ્હોડું ધોવા લઈ જઈ છું; તમે જોતા નથી કે એનો સુંદર ચેહેરો કેવો ખરાબ થઈ ગયો છે? મ્હોડું સાફ કરી હું એને પાંચ મીનીતમાં પાછો લાવીશ.”

“કાંઈ શીકર નહિ, એને હાલમાં મારી આગળ રહેવા દો, મારે અહિં જાઝો વખત રહેવું નથી, માટે એ બાળકને થોડાક સવાલ કરવા છે અને એ જે કાંઈ કહે તે સાંભળવું છે.”

તે નાનકડો રૉબર્ટનાં પાસામાં ગયો અને તેને બોલ્યો કે, “હું તમને ઘણો ચાહું છું; તમે આગળ અહિં આવ્યા હતા ત્યારે તમારાથી હું બીહીતો હતો, કારણકે ત્યારે મને શરમ લાગતી હતી. હવે હું શરમાતો નથી—કારણ હું હવે છ વર્ષની વયનો થવા આવ્યો છું.”

રૉબર્ટે તે બાળકને પસવાડ્યો, પણ તેમ કરતાં તે તેની તરફ જોતો ન હતો. તેની નજર તો પેલી ઓરત તરફ હતી કે જેણી બારીની બહાર ડોક્યાં કરી દુર જોતી હતી.

“મદમ, તમે કદાચ કોઈની રાહ જોતાં હશો.”

તેણીએ ગભરાતમાં જવાબ દીધો, “મી० માલ્દનની હું વાટ જોવું છું”
કે તેને તમે મળશો નહિ તો તે નાશીપાસ થશે.”

“તમે મને જોળખો છો ત્યારે.”

“નહિ, સાહેબ, પણ—

નાના જ્યોર્જએ તેણીના બોલવામાં હરકત કરી, તે પોતાના ખીસા-
માં ધડયાળ કાઢી રૉબર્ટને દેખાડી બોલ્યો, “આ ધડિયાળ મને પેલી
સુંદર બાધએ આપી હતી. હવે તે મારા હાથમાં આવી છે કારણ મોટા
બાવા કહે છે કે ધડિયાળી ધણો આળસુ છે તેણે એ સમારવા રાખી મુકી
હતી. વળી સરકારનો છાપો આપવાનો છે તેથી મોટા બાવા કહેજે એને
પાછી સમારવા મોકળવી પડશે. જ્યારે છાપો આપવાનો હોય છે ત્યારે હમ્મેશ
તે સાફ કરાવા લઘ જાય છે પણ તેઓ એવું કહે છે કે જો તે જતી
રહેતો પેલી સુંદર બાધ મને બીજી અપાવશે. તમે તે ખુબસુરત બાઈ જેણી
કોઇ વખત અહિં રાત્રે આવે છે તેણીને જોળખો છો?”

“નહિ, જ્યોર્જ; પણ તેણી વિશે તું શું જાણે છે, તે મને જણાવ.”

છોકરા ઉપર મીસીસ પ્લાઉસને એક બીજો હુમલો કીધો. આ
વેળા તેણીના હાથમાં રમાલ હતો, અને ગોચા છોકરાનું નાક કેવું એક
લીટથી ભરાઈ ગયું હોય તેમ તેણી તે બામે કાળજી કરતી જણાઈ;
પણ રૉબર્ટ તેણીના ભય રાખેલાં હથિયારને છટકાવી નાખ્યું અને તે
બાળકને પોતાને ઇજા કરનારીના હાથમાંથી બચાવી લીધું.

“કાંઈ શીકર નહિ, મદમ,” રૉબર્ટ બોલ્યો “છોકરાનો દેખાવ ચાલે
એવો છે. એને માત્ર પાંચ મીનીટ એમજ મારી આગળ રહેવા દો.
ખુશા જ્યોર્જ, આવ મારા બોલા ઉપર બેસ અને પેલી ખુબ્સૂ સ્ત્રી વિષે
મને સર્વ જણાવ.”

છોકરો રૉબર્ટના બોળામાં ચઢી બેઠો અને બોલ્યો, “હું તમને તે
સુંદર બાધ વિષે બધું કહીશ, કારણ તમે મને ઘણા ભાવો છો. મોટા
બાવાએ તો તેણી વિષે કોઇ પણ આગળ કાંઈ બોલવાને મને મના કરી છે,
પણ હું તમને કહીશ, કારણ તમે મને ગમો છો અને વળી મને નિશાળે
લઘ જવાના છો. એક રાત્રે તે સુંદર સ્ત્રી, ઘણા લાંબા વખતની વાત ઉપર
અહિં આવી હતી. તેણી આવી હતી ત્યારે હું આજના જેવડો મોટો નહિ,
પણ નાનો હતો. તેણી છેક રાત્રે હું સુતેલો હતો ત્યારે આવી હતી—અને
મારા ઓરડામાં તેણી આવી અને મારાં બિછાણાં ઉપર બેસીને રડી
અને પછી મારા તકીયા હેઠળ આ મળહની ધડિયાલ મુકી તેણી—

કાં, મીસીસ પ્લાઉસન, તમે મોહાડાંના એવા ચાળા કાં કરો છો? હું તો આ ગ્રહસ્થને તે વાત કહેવાનો.”

પોતે ઉંઘાડી પડયાથી મીસીસ પ્લાઉસને તરેહવાર હિલ્લા બિલ્લ બતાવી રૉબર્તની ઓઝરખાલી ચાહી; પણ તે ગ્રહસ્થે તેણીને વારી કહ્યું, ‘હવે તમે આ છોકરાને બોલતાં ચટકાવશો ના. કોઇ બહેમી માણસ તમારી રીત ઉપરથી એવું ગુમાન લઇ જાય કે તમે અને મીં માલ્દન કાંઇ કાવત્રું રચી રહ્યાં છો જેથી બીહા છો કે રખેને તે કાવત્રું આ છોકરાના બોલવાથી ઉઘાડું પડી જાય.”

તે સુંદર વાળ વાળી વિધ્વા જવાબ આપતાં તદન ફિક્કટી પડી ગઇ જે બેઘ છોકરો બોલ્યો, “મીસીસ પ્લાઉસન, એટલાં ગુસ્સે ના ભરાવો. (રૉબર્તને) પ્લાઉસન બાઇ ઘણાં બધાં છે જે. તેણી મતીદ્દાના મા થાય છે. તમે મતીદ્દાને બેઘ નથી. તે બીચારી હમ્મેશ રડતી હતી, તેણી આજારી હતી, અને તેણી—”

છોકરાના બોલવામાં મીં માલ્દનના આવી પહોંચવાથી ખલલ થઇ. તે મીં રૉબર્તને બેઘ ઢબક્યો. તે એટલો પીધેલો હતો કે તેનાથી તદ્દાર ઉભું રહી શકાયું નહિ તેથી એક ખુરશી ઉપર બેસી ગયો, અને પ્લાઉસન કહે બેઘ બોલ્યો, “તમે તો અક્કલવંત ગણાવો છો અને આ બાળકને આવે ગંદીલે હાલે મીં રૉબર્તની હજુરમાં ઉભો રાખતાં તમને શરમ નહિ લાગતી? એને લઇ જઇને મોહું કાં નહિ સાફ કરતાં. શું તમે મારા હક્કમાં ખુરં થાય એવું ઇચ્છો છો કે? લઇ જવો, આ બાળકને. મીં આંદલી સાહેબ, તમે ઠીક પધાર્યા. આ મારા ગરીબરાં ઝુપડાંમાં તમારાં કદમ બેઘ મને મોટી ખુશી ઉત્પન્ન થઇ છે.”

“આ છાકટાનો ભરમ ગમે તે હોય,” રૉબર્ત મનસે બોલ્યો. “પણ તેમાં આ ઓરત પણ સામીલ લાગે છે. ભેદ ગમે તે હોય, પણ તે સુરજ ઉગે વધારે ઘાડો અને વધારે કાળો થતો જણાય છે.”

પ્રકરણ ૨૨ મું.

નાના જ્યોર્જનું નિશાળે જવું.

“હું તમારા પૌત્રને મારી સાથ લઇ જવું છું, મીં માલ્દન,” મીસીસ પ્લાઉસન જ્યોર્જને લઇ ગયા પછી રૉબર્તે મીં માલ્દનને કહ્યું. તે ધરડાની કેશ હવે ઉતરતી જણાઇ.

“ઠીક, ઠીક,” તે લઠડતી ઝપ્પાને બોલ્યો “લઈ જાવો નાના જ્યોર્જને અને તેના મમાવાને એકલો નાખો, એ તો હું આગમચતું જાણતો હતો.”

“તમે આગળથી જાણતા હતા કે હું એને લઈ જઈશ,” રૉબર્ટ તે છાકટાનો ચેહેરો ધ્યાનથી જોતો બોલ્યો. “તમે એમ કાં વિચાર્યું હતું, મીઠા માલ્દન?”

“વિચાર્યું, કારણ મને એવો વિચાર આવ્યો હતો. વળી કારણ મને એવું લાગ્યું કે તમે કે તેનો બાપ તેને લઈ જશો.”

“જ્યારે છેલ્લો હું આ ઘરમાં આવ્યો હતો ત્યારે તમે મને એવું કહ્યું હતું કે જ્યોર્જ તાલ્બાયઝ ઑસ્ટ્રેલીઆ તરફ ગયો હતો.”

“હા, હા, તે હું જાણું છું,” છાકટો ઘરડો લઠડતો બોલ્યો.

“મીઠા માલ્દન, જ્યોર્જ તાલ્બાયઝ ઑસ્ટ્રેલીઆ તરફ ગયો નથી એ હું સારી રવેશે જાણું છું—અને આ કરતાં કાંઈ વધારે જાણું છું—તે સાઉથમ્પટન તરફ પણ આવ્યો ન હતો; અને તા. ૮ મી સપ્ટેમ્બરે તમે જે મને જુદું સમજાવ્યું તે તો તમે તે દિવસે મજેલા એક તારના સંધેસાની રહે મને કહ્યું હતું.”

આ શબ્દ સાંભળતાંજ તે ઘરડાના ધ્રુજતા હાથમાંથી તેની ચીરત હેઠળ પડી ગઈ. તેનું આખું શરીર ધ્રુજવા લાગ્યું અને તે રૉબર્ટના ચેહેરા તરફ ટગર ટગર જોતો રહ્યો.

“તે જુદું બોલી જવાને તમને ફરમાવવામાં આવ્યું હતું અને તમે તો માત્ર તમારો પાઠ જાણી ગયા. તા. ૭ મી સપ્ટેમ્બરે તમને જ્યોર્જ મળ્યો ન હતો. વળી તમને કદાચ એવો વિચાર આવ્યો હશે કે તમે તે તારનો સંધેસો બાળી નાખ્યો પણ તે તો તમે અડધો બાળ્યો હતો જ્યારે બાકીનો અડધો તો બોંચ ઉપર પડી ગયો હતો અને તે હાલમાં મારા અખતીયારમાં છે.”

લેફ્ટેનન્ટ માલ્દનનો દારૂ હવે તદ્દન ઉતરી ગયો.

“એ મેં શું ભુલ કરી,” તે લાચાર થઇ મનમાં બોલ્યો. “રે મારાં બાળક, મેં આ શું નખોદ વાળ્યું?”

“તા. ૭ સપ્ટેમ્બરેને દિવસે બપોરમાં કલાક ૨ ને અમલે જ્યોર્જ તાલ્બાયઝ અસિક્ષ ખાતે એક ઘરમાં જીવતો અને સારી પેઠે હતો.”

તે બોલોની અસર જોવા માટે રૉબર્ટ થોડ્યો. તે સખુનથી તે ઘરડાના ચેહેરામાં કાંઈ ફેરફાર થયો નહિ.

“તે દિવસે બપોરમાં બે વાગે મારો ગરીબ મિત્ર મેં કહ્યું તે ઘરમાં

જીવતો અને સારી પેઢે હતો. તે કલાકથી આજસુધી તેનું શું થયું તે વિશે મને ખબર પડી નથી. મેં તે બાબે એવા પગલાં ભર્યાં છે કે જે તે હયાત હોત તો મને તેની ખબર જરૂર મળત. મેં સર્વ ઉપાય ધૈર્યથી, સંભાળથી અને કાંઈ ઉમેદથી લીધા છે. હવે હું સમજું છું કે તે મરણ પામ્યો છે.”

આ સખુન ઓચરવામાં માલદનનાં એહેરામાં કાંઈ અનન્ય જોવા ફેરફાર થયેલો જોવાને રાખત તૈયાર હતો. પણ તે ઘરડો તો તે સખુનથી ધ્રુજતો, અને ગભરાતો બોલ્યો, “નહિ, નહિ, નહિ, નહિ,—બોદાખાતર એવું ના બોલો—મને એવો વિચાર ના આપો—એવું શું પણ મને આવતું રહે. મુઓ નથી—મરણ શિવાય બીજું કાંઈ પણ! સંતાઈ ગયો હોય—ઈયા ભરાઈ બેસવાને મોટી લાલચ મળી હોય; પણ મુવેલો તો નહિજ—નહિજ—અને નહિજ.”

આ સખુનો ગાંડાં માણસની માફક તે મોટે સાદે બોલ્યો. અને તેમ કરતાં ખુરસીને આગળ પાછળ દિચકો આપતો ગયો.

“હું ધારું છું કે મારો મિત્ર એસેક્શનમાંથી બહાર ગયોજ નથી; અને કે તે ૭ મી સેપ્ટેમ્બરેજ મરણ પામ્યો છે.”

પેલો કંગાળ જઠક પોતાનું માથું ડુટતો ખુરશી ઉપરથી જમીન ઉપર સડી પડ્યો અને રાખતના પગ આગળ પેટે ગસડાતો ગયો.

“રે! ના, ના.—બોદા ખાતર ના!” તેણે બેઠેલા અવાજે કિકિ-ચારી પાડી. “ના! તમે જે કહો છો તેની તમને પોતાને ખબર નથી—તમે જે વિચારમાં મને નાખો છો તેની તમને પોતાને ખબર નથી—તમારા શબ્દોમાં શો અર્થ સમાયેલો છે તેની તમને પોતાને ખબર નથી!”

“મને મારા બેલવાનાં વજન અને કિંમત બંને ખબર છે, મીં. માલદન, અને તેમજ તમે પોતે કાંઈ તેથી અનન્ય નથી એ હું તમારા દેખાવ ઉપરથી સમજું છું. બોદા આપણો મદદગાર થજો!”

“અરે, હું શું કરું છું? હું શું કરું છું?” તે ઘરડો આસતે રહી પોતાના જીવસે બોલ્યો. ત્યાર પછી જમીન ઉપરથી ઉડ્યો અને તદ્દાર ઉભો રહી ગંભીરાઈથી પાછો બોલ્યો, “તમે એટલી તાકાત શી રવેશે ચલાવો છો કે એક શખસ જે પીધેલો હોય તેને ઘર બેઠાં જઈ ગભરાવો? તમને એવી કાંઈ સતા નથી, મીં. આંદલી, કે જે શખસ પોતાની સુહીની બહાર હોવા છતાં તેને તમે ચોકાવાની ધૈર્ય ચલાવો? હજી, પુલીસ અમલદાર—હા પુલીસ અમલદાર—જેવાબી કે જે ચોરને અને—(તેની જાયાં લડડવા લાગી) હા ચોરને—અને—ખુનીને પકડે છે તે પણ તેમને એતવે છે કે તેઓ પોતાની

જુઝાનીમાં એવા સખુન ઓચરે નહિ કે જેથી તેઓ તકસીરવાર થાય. એવા શક ઉપર સપડાયલા ગુનાહગારો માટે કાયદો પણ દયા કરમાવે છે. પણ તમે-સાહેબ, તમે તો ધ-ધ-ધર બેઠાં આવીને મને બીહવડાવો છો-તમે સા-સા-સારી પેઠે બળો છો કે હું હાલમાં પીધેલો છું—ત્યારેજ અને તેવીજ અવસ્થામાં મને બીક આપવાની તમે તક દેશો છો—એ કાંઈ તમને સાફ લાગતું નથી, મી. ઓ-આદલી—એ તો—”

જે કાંઈ તે કહેવા જતો હોય તે તેના ગભરાત અને દમ સાસ સાથ શીકકું પડી ગયું. તે ખુશી ઉપર ઉપર અફલાધને પડ્યો અને પોકેપોક રડવા લાગો જ્યારે તેના એ રવેશનો મામલો જેમ રાજત ઓદલી તેના નિરાશ અને દુઃખદાયક એહેરા તરફ જતો ઉભો.

“અગર મને એમજ ખબર હતે તો, હું એને પડતોજ મુકતે જેથી હીકજ થતે,” ઓદલીએ વિચાર કર્યો. “અહિં શું કરવા હું ખોટી રહું છું, અને નિર્દયપણું ગુનરું છું? પણ નહિ, એમાં કાંઈ મારો ચારો નથી; એતો તે બળવંત હાથ મને અંધારા રસ્તા ઉપર ખોળ આગળ ચલાવવાને મને ઇશારત કરે છે. હું નહિ બળતો કે એ અંધકાર રસ્તાનો છેડો ક્યારે આવશે.”

“મી. માદદન.” રાજત બોલ્યો, “મારા કરવાથી તમારી ઉપર જે કાંઈ આવી પડ્યું છે તે માટે દરગુઝર કરવાને હું તમને કહેતો નથી, કારણ મારી લાગણી મજબુત છે કે તે મોડે યા વેહેલે તમારી ઉપર આવતેજ, પછી મારા હાતે યા કાંઈ બીજાના પણ તેથી તમને ખમતું પડતે એમાં જરા હવે સંદેહ નથી. વડીલો કહે છે તેમ કેટલીક ચીજો એવી હોય છે કે જે કદી છુપી રહી શકે નહિ. અગર હું માતું નહિ ઉઠાવતે અને મારા મીત્રના ખુનની તલાસ કચ્ચા વગર તેને તેની ઘેરમાં દતાયલો રહેવા દેતે તો આજે નહિ તો કદાચ દસ વરશે જે હાથે તેને કારી જખમ પોહો-આડ્યો છે તે તેની માફક થંડો થયા વગર રહેનાર નહિ. જે ધાંક પીછોડો કરવો મારા હાથમાં હોત—જે હમ્મેશ સુધી ઇન્જેન્ડ છોડી જવું મારાથી બનતું હોત—અને તેમ કરી એક મોટા બેદનો વધુ પત્તા મેળવતો દુર યાજી—તો તેમ હું મોટી ખુશીથી કરત—ખુશી તેમજ ઉપકાર માનતો કરત, પણ વાત આ છે કે મારાથી તેમ બનતું નથી. એક બીગાણો દસ્ત—મારા દસ્ત કરતાં લાંબો દસ્ત—મને શોધ આગળ ચલાવવાને મને ઇશારત કરેછે. હું તમારી નખલાધતો લાભ લેવા માંગતો નથી, કારણ એ નિય કમ મારા હાથે નિપજે એવું નથી; પણ મારે તો મારી તલાસ આગળ વધારવી જોઈએ, અને હું તેમ જરૂર કરીશ. તે કરતાં અગર કોઈને ચેતવણી

આપવાને તમારાથી બનતું હોય તો તેમ કરશો તો તે શખસના હકમાં ફાયદા ભરેલું ગણાશે. જે શખસની ઉપર હું ખર્ચેં યા ખોટું ગુમાન લઇ જાઉં છું તે એક ચોર છે. મને જે ખર્ચેં પુછાવે તો તે ચોર છે. મનજેન્દ છોડી જવું જોઇએ—તેણીએ જેની સાથે દાલમાં ઓળખાણ પાડ્યું છે, તેનીથી દુરી પકડવી જોઇએ—જે લોકોની સુખશાંતિમાં તેણીની પાપી વર્તણુકે ખલલ કરી છે તે લોકોને છોડી જવું જોઇએ જેમ કરતાં તેણીનો દુઃખાલો પકડવામાં આવશે નહિ. અગર તેમ ન કરતાં તેણી તમારી ચેતવણીનો અનાદર કરે—અગર તમે ચેતવણી આપો છતાં પોતાની દાલની ચટતી કળામાં ચાલુ રહેવાની શેખી કરે—તો તેણીએ મારીથી અખરદાર રહેવું જોઇએ, કારણ કે જ્યારે તક આવશે એટલે તેણીને પોતાનો બચાવ કરવાનું અને મારા હાથમાંથી ખલાસી પામવાનું ભારી કામ થઇ પડશે.”

ઑદલીના તમામ સખુન સાંભળતાં પેલા દોસાએ પેટલ વેહેલી નજર ઉંચે કરી, અને પોતાનું મોં લુછ્યું.

“હું તમને ખાતરીથી જણાવું છું કે તમારો ખોલવાનો અર્થ મને સમજ પડતો નથી,” તે બોલ્યો. “અને જ્યોર્જ તાદ્બોધક મરણ પામ્યો છે એ વાત પણ હું માનતો નથી.”

“જો તે મને જીવતો જણાય તો મારા આવરદામાંથી દસ વરશ તેને આપું,” રોબર્ટ ગમગીની સાથે જવાબ દીધો. “તમારે માટે મને ઘણું લાગે છે, મી. માદ્દન-આપણું સઘળાં માટે હું ખરેખર દલગીર છું.”

“મારો ગરીબ છોકરો—મારો ગરીબ દામાદ મરણ પામ્યો છે એ વાત હું ખીલકુલ માનતો નથી.”

તેણે રોબર્ટ ઑદલીને એવું સમજાવવાની કોશિસ કરી કે તેના દુઃખનો ઉભરો જ્યોર્જ તાદ્બોધકના ગમથી ઉપજેલી દિલગીરી ઉપરથી ઉભો થયેલો હતો.—પણ તેમ કરવા જતાં તેના પછાડા જોઇએ તેવી મજબુત અસરવાળા ન હતા. તેના ઢોંગ તદ્દન છાલકા હતા.

મીસીસ પ્લાઉસન પોતાની સાથે નાના જ્યોર્જને લઇ ચોરડામાં દાખલ થઇ.

નાનો જ્યોર્જ પોતાના મમાવાના ખોલા ઉપર ચઢી બેઠો અને પોતાના નાના હાથે તેની આંખમાંના આંસુ લુછવામાં લાગ્યો.

“રડો ના, મારા વહાલા દાદા,” તે ખુચો બોલ્યો. “રડો ના. હું તમને મારી ધડીયાળ સાફ કરાવવા આપીશ, અને પેલો મચાલુ ઝવેરી ધડીયાળ સાફ કરતાં સુધી તમને પૈસા ઉછીંકા આપશે અને તે તમે

છાપાવાળાને આપજો.—કાંઈ ખીટો ના, હં! મારા વહાલા દાદા, ચાલો આપણે હાથ-જીતમાંના તે ઝવેરી કને જમએ, ચાલો, દાદાજી.”

તે નાનકડાએ પોતાની છાતીએથી ઝવેરના જડાવ સાથની ધડિયાળ બહાર કાઢી અને જેમ આંગળ વારેધડીએ કરેલું તેમ પોતાના દાદાના હાથમાં મુકી.

રૌબર્ત તરફ જોઈ તે બોલ્યો, “હં! જી, સાઉથેમ્પતનમાં તો વરં બહું છે જો. મારા મોટા બાવા કહે છે કે જ્યારે તેઓ મારી ધડિયાલ પોતાની પાસ રાખે છે ત્યારે તે વરં અમારા ઘરમાં દાખલ થઈ શકતાં નથી. તમે રહોછો ત્યાં પણ વરંઓ છે કે?”

“તમારા મોટા બાવા આજે તમારી ધડિયાલ માંગતા નથી, જ્યોર્જ,” રૌબર્તે મંબીરાષ્ટ્રથી બોલ્યો.

“ત્યારે એઓ દિલ્લીર શામાટે છે?” નાના જ્યોર્જએ પુછ્યું. “જ્યારે એમને મારી ધડિયાલ જોઈએ છે ત્યારેજ એઓ દિલ્લીર બને છે, (માથું કુટી દેખાડીને) અને આમ માથું કુટે છે, અને કહે છે કે પેલી—હું ધારૂં કે એઓ પેલી સુંદર બાપ વિશે કહે છે કે તેણી—એઓ તરફ ધણી કંઈ રહે છે, અને કે વરંઓને બારણા આંગળથી એઓ હાંકી કાઢી શકતા નથી; અને પછી જ્યારે હું કહું કે મોટા બાવા, મારી ધડિયાલ લેવો ત્યારે એઓ મને પોતાના હાથમાં ઉપાડી કહે કે ‘રે મારા સુખના ફરેસ્તા! હું મારા સુખના ફરેસ્તાના હાથમાંથી એ કેમ લઉં?’ એટલું કહી એઓ રહે છે; પણ છેક આજની માફક મોટે નહિ; માત્ર એમના ગાળ ઉપરથી આંસુના રેલા ઉતરે છે.”

તે બાલકની વાત રૌબર્તને ગમી નહિ પણ તેથી તે જમકને જરા કરાર મળ્યો. તે બાળકની વાત તેના કાન ઉપર પડી નહિ કારણ તે આ-રડામાં અહિં તહિં ફરતો હતો.

“ગરીબ મીં માદ્દન! એ એકાએક તમારી એની હાલત કેમ થઈ ગઈ?” મીસીસ પ્લાઉસન બોલી.

“એમનો જમાપ મરણ પામ્યો છે,” રૌબર્ત તેણીની તરફ પોતાની નજર તાંકતો બોલ્યો. “હવે તાદ્દાયઝ, જેણીની હાલમાં વેન્ત-નોર ખાતે દટાયલી પડી છે તેણીના મરણ પછી દોઢ વરસની અંદર તે પણ ખીચારો મરણ પામ્યો.”

તેના બોલવાથી મીસીસ પ્લાઉસનનો એહેરો જરા બદલાયો.

“ખીચારો જ્યોર્જ તાદ્દાયઝ મરણ પામ્યો?” તેણીએ પુછ્યું. “કેવો માઠો બનાવ!”

નાનો તાલ્ચાચક્ર પોતાનું નામ બોલાયલું સાંભળતાં પોતાના વાલી ગમ જોઈ બોલ્યો “કાણુ મરણુ પામ્યું? તાલ્ચાચક્ર તો મારું નામ છે.”

“એક બીજો શખસ જેનું નામ તાલ્ચાચક્ર કરી છે તે, જ્યોર્જ,” રૉબર્ટ જવાબ દીધો. પેલા ધરડા તરફ જોઈને “કેમ સાહેબ, જ્યોર્જને હું લઈ જાવું છું, તમને તો કાંઈ વાંધો નથી?”

“ના સાહેબ, ના, સાહેબ; તમે એના વાલી છો, અને જ્યાં ગમે ત્યાં એને લઈ જવાને તમને હક છે. મારા ઘડપણના અને એકલા વખતમાં એથી મને મોટો દિલાસો હતો; પણ એ મારા હાથમાંથી જવાનો એ હું આગમચથી સમજતો હતો. કદાચ એને નિશાળે નહિ બેસાડવામાં તથા પગમાં ખુત નહિ અપાવવામાં હું મારી ફરજ ભુલી ગયો હોઈશ. મારાં નાણાં પુરતાં ન હોવાને લીધે કદાચ એને કાટાંતુટાં ખુત પેટેરવાં પડ્યાં છે, એમાં કાંઈ સંદેહ નથી, પણ અગર એને તમે આખું અડવાડયું સુધી પુછ્યા કરો તોએ તમે એવું નહિ જાણવાના કે મમાવાએ એને એક ટુકારો કહ્યો હોય.”

એ સખુન સાંભળતાં તથા પોતાના મમાવાને એવી દુઃખદાયક હાલતમાં જોતાં છોકરો કિકિયારી પાડી ઉઠ્યો કે “નહિ, હું મારા મોટા બાવા આગળથી કદી જઈશ નહિ.”

“મીં બાદદન,” રૉબર્ટ ઘણા શોકાતુર અવાજે બોલ્યો, “ગઈ રાત્રે મારી હાલત તરફ જોતાં મને એવો કાંઈ વિચાર આવ્યો ન હતો કે હું આવા દુઃખદાયક પરિણામ ઉપર આવીશ. હું તો એટલુંજ માંગું છું કે બોદા આપણી ઉપર દયા વરસાવે. આ બાળકને અહિંથી ખસેડવાને હું મારી ફરજ સમજું છું; પણ હું એને અહિંથી પાંધરો સાઉધેમ્પતનની સૌથી સારા પાયા ઉપર ચાલતી નિશાળમાં લઈ જઈશ; અને હું મારો વચન આપું છું કે કાંઈ પણ વધુ ખાતમી મેલવવા ખાતર હું એને એક પણ સવાલ પુછીશ નહિ.”

તે જઈકે તેને કાંઈ ઉતર દીધો નહિ; પણ પોતાના હાથે મોહોડું ધાંકી ચુપકીદી અખીયાર કરી.

“આ છોકરાને લઈ જાઓ, મીસીસ પ્લાઉસન,” લગાર અટકી તે બોલ્યો, “એને લઈ જાઓ અને એનાં કપડાં વગેરે જે કાંઈ હોય તે પેહેરાવો. એ મીં ઓદલી સાથે જવાનો છે.”

“જેનો અર્થ હું એમ ઉઠાવું છું કે એ જીવાન ગ્રહસ્થને છાજતું નથી કે ધરડા બાપના હાથમાંથી તેનો લાડકવાયો છિનવી લઈ જાય.”

“ચપો, મીસીસ પ્લાઉસન,” તે ઘરડા માણસે જવાબ દીધો; “મીં ઑલ્લી આપણા કરતાં વધારે સમજે છે, અને હુંથી કાંઈ વધુ વર્ષ જીવનાર નથી; વાસ્તે હું હવે કોઈને પણ વધુ મેહેનત આપનાર નથી.”

આ બોલતી વેળા તે ઘરડાની આંખમાંથી આંશુ વરસવાં લાગ્યાં. મીસીસ પ્લાઉસન અને જ્યોર્જના જવા પછી તે બોલ્યો, “બોદા સાહેબ છે, મીં ઑલ્લી કે મેં તમારા મિત્રને કાંઈ તુકસાન કશું નથી યા તેનું ખુશં ઇચ્છ્યું નથી. તે મને ઘણો સારો જમાઇ મળ્યો હતો. મેં તેનો કાંઈ પણ જાણી જુજીને અગાડ કર્યો નથી. કદાચ મેં તેનાં નાણાં વાપર્યાં હશે જે માટે હું હાલ દિલ્લીર-અલંત દિલ્લીર છું. પણ તે મરણ પામ્યો છે એ વાત હું કદી માન્ય કરતો નથી. તે કેમ મરણ પામે?”

રૌપર્તે આ આતુર સવાલનો જવાબ આપ્યો નહિ-તે પોતાનું ડોકું ધ્રુણવી એક નાની બારી આગળ ગયો. મીસીસ પ્લાઉસન છોકરાને કપડાં પેહેરાવી ઓરડામાં આવી જ્યારે પોતાના રડતા મમાવાની આગળ જઈ તે છોકરો બોલ્યો, “મોટા બાવા, મારે માટે તમે લગારે દિલ્લીર થશે ના-હું નિશાળે જાણીને દુશિયાર મરદ થઈશ, અને તમને તથા મીસીસ પ્લાઉસનને ગળવા આવીશ. (રૌપર્તે તરફ જોઈને) નહિ વાર?”

“અસખતાં, મારા વહાળા, આસ્તે આસ્તે.”

“લઈ જાઓ, સાહેબ એને લઈ જાઓ અહિંથી,” મીં માલ્દન બોલ્યો, “તમે મારી છાતી ફાડી નાખો છો.”

તે નાનો છોકરો રૌપર્તનાં પડખાંમાં ખુશી થતો બસાયો. જોકે તે પોતાના છાકટા મમાવા આગળ ઘણો લાડ અને સુખમાં ઉધર્યો હતો તોપણ નિશાળે જવાના વિચારથી તેનું જીગર ખુશી થયું હતું.

સાઉથેમ્પટનમાં એક સારી નિશાળ શોધી કાઢવાનું મુશ્કેલ ન હતું. હાઈ સ્કીટમાં મીં માર્ચમેન્ટની નિશાળ તરફ તે ગયો અને તે શિક્ષકને નાનો જ્યોર્જ સોંપી તેની ઉપર ખાસ સંભાળ તથા દેખરેખ રાખવાને તેની સાથે બંદોબસ્ત કર્યા પછી તેને વિશેષ કરી ચેતાવ્યો કે કોઈ પણ શખસને એ બાળકને ભેટવાની મના કરવી. જતી વેળાએ તે નાનકડા જ્યોર્જનાં કપડાં માટે તેણે એક ચેક મીં માર્ચમેન્ટને આપ્યો.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

તલાસ આગળ વધારવામાં ખલલ.

દોસંતશાયરથી અડધા કોસને સુમારે ગ્રેન્જીયનાં એક નાનાં ગામડાંમાંની ડોળદાર, ચોરસ, રાતી-છંટવાલી હવેલીમાં મીં હાર્ડે

તાલ્યાયઝ રહેતો હતો. સઘળા જુના રુકુઆયરના ખેતાબવાળાઓમાં આ એક પુરો બાકી રહેલો ધરડો હતો. તે ધરડો ચોરસ બાંધતો અને કઠણુ દિલનો પુરુષ હતો જેણે પોતાના એક પુરા બેટાને પોતાથી દુર કાઢ્યો હતો કારણ કે તેણે તેની નાફરમાની કાઢી હતી; વળી તે એવાં સખત મનનો હતો કે પોતાની એક પુરી પુત્રી જે તેની મરણથી જરા ઉલટી આવે તો તેણીને પાંચ મીનીત પણ પોતાની આગળ પાણી પીવા ઉભી નહિ રાખવાની ધમકી આપતો હતો.

રૌખતે ઑદલી આ ધરડા શખસના વજીહા આગળ આવી પોહોં-ચતાં એક હજુરીઆએ તેને ત્યાં જવાનું કારણ પુછ્યું જેના જવાબમાં તે બોલ્યો, “મીં તાલ્યાયઝને હું મળવા માગું છું.”

“અગર આ રસ્તે તમે અંદર આવશો, સાહેબ, તો મીં તાલ્યાયઝ સાથ તમને મિલાપ થશે.”

અંદર જતાં એક જમવાના ઓરડામાં ૧૮ માણસ જમી શકે એવી એક મોટી તેબલ આગળ રૌખતે ધરડા તાલ્યાયઝને બેઠેલો દીડો. તેણે તે ધરડા શખસના અને પોતાના મિત્રના દેખાવમાં મોટો ફરક દીડો.

તે મોટા દીવાનખાણામાં એક બીચું આદમી હતું, જેની તરફ રૌખતે પોતાની નજર ફેંકતાં જોયું તો તે એક સ્ત્રી હતી જેણી કાંઈ તરતનાં કામમાં ગુંટાયલી હતી, અને જેણીના દેખાવ ઉપરથી તે તૂર્ત સમજી ગયો કે તેણી તેના મિત્રની બેહેન હતી.

“મીં ઑદલી, મેહેરબાની કરી જણાવશો કે તમારું શા કારણસર અતરે આવવું બન્યું છે.”

“મીં તાલ્યાયઝ” રૌખતે બોલ્યો, “મેં તમને તમારા દીકરાના બાબમાં એક પત્ર લખ્યો હતો તે તમને સાંભરતો હશે.”

“હા, અને તેનો ઘટતો જવાબ પણ તમને મળ્યો હશે,” મીં તાલ્યાયઝ બોલ્યો. “તે પત્રમાં તમે જે શખસને મેં એક વેળા મારા પુત્ર તરીકે લેખ્યો હતો તે વિશે કાંઈ જણાવ્યું હતું. પણ તમારે યાદ રાખવું કે હાલમાં મારે કોઈ પુત્ર રહ્યો નથી.”

“તે હું સારી પેઠે સમજું છું; પણ મારે આટલું જણાવવાનાં કારણ છે કે તે તમારો પૂત્ર હવે મરણ પામ્યો છે.”

આ સખુન સાંભળતાં મીં તાલ્યાયઝનો એહેરો લગાર ફિક્કો પડી ગયો તોપણ તે આસ્તે રહી દોડું ધુણાવતો બોલ્યો, “ના, હું ખાતરીથી કહું છું કે તે મુઓ નથી.”

“પણ હું યકીનથી કહું છું કે જ્યોત્ જો તોલ્યાયજ સંતોષ્યર માસમાં મરણ પામ્યો છે.”

આ ખાતરી બરેલા સખુનથી પેલી છોકરીના ચેહેરા ઉપરનો રંગ ફેરવાયો.

“ના, ના, મારી ખાતરી છે કે તે જીવતો છે,” તાલ્યાયજ બોલ્યો.
“તમે ભુલ કરો છો.”

“શું તમે એમ કહેવા માંગો છો કે હું ભુલ કરું છું?” રાખત બોલ્યો.

“અલબત્ત તમેજ છે,” તાલ્યાયજે જવાબ દીધો. “તેના ધૂમ થવામાં એક ચપળ યુક્તિ રચાયેલી છે, તોપણ તે યુક્તિ એટલી ચપળતાથી રચાયેલી નથી કે મુંજ જેવાને છતરી શકે, આ વાત હું સારી પેઠે સમજું છું, જેમાં તમારી મનશક્તિ પુગી શકે નહિ. પેહેલાં તો તમારે આ ખચીત સમજવું કે તમારો મિત્ર મરણ પામ્યો નથી. બીજું એ કે મને ચોંકાવવાને અને મારી પાસેથી મારી મેળવવાને તે કેટલો બરાબ બેઠો છે. ત્રીજું એ કે એમ બરાબ એસવામાં તે કાંઈ ફળ પ્રાપ્ત કરશે એ આશા રાખવી બેગ છે, વાસ્તે તેણે બહાર નીકળી પોતાને ધંધેધાપે લાગવું જોઈએ.”

“ત્યારે તમે આમ સમજો છો કે જ્યોત્ સંતાપ બેઠો છે, એટલા માટે કે તે તમારી પાસેથી——”

“મારી મેળવી મારી દયા મેળવી શકે; પણ તે ભૂલી કેમ જાય છે કે મારો સ્વભાવ કદી પોતાની વળાણ બદલે એવો નથી.”

“પણ મારે જે કાંઈ કહેવું છે તે ધણું ગુપ્ત રાખવા જોગ છે.”

“મારી બેટી એ બાબેના મારા વિચાર જાણે છે. તેથી તમારી વાત તેણી સાંભળે તો કાંઈ ખોટું કહેવાશે નહિ. મીસ ક્વેરા તાલ્યાયજ, એવન મીં બોલેલી છે.”

તે જીવાન છોકરીએ રાખતની સલામના જવાબમાં પોતાનું ડોકું નમાવ્યું.

“મીં તાલ્યાયજ,” રાખત બોલ્યો, “મારે જે કાંઈ કહેવું છે તે ઉપર પુરતું ધ્યાન દેજો. તમારો દીકરો મારો વહાલો મિત્ર હતો. વહાલો; ધણી કારણસર તે મને સાથી પ્યારો થઈ પડ્યો હતો; સખ્ય તેની જાંઘીનાં સંકટો વેળાએ હું તેની સાથનો સાથજ રહ્યો હતો, તથા જ્યારે તે આ દુન્યામાં આપ કે બેરીની મદદ વગર એકલો પડી ગયો હતો ત્યારે તેને હું કામ લાગતો હતો.”

“બેરી, તે પેલા છાકટા બીખારકુની દીકરી, નહિ વાર?” મીં તાલ્યાયઝ બોલ્યો.

“અગર તે મારો મિત્ર પોતાનાં બિછાણે ખરતે જીગર થઈ મરણ પામત તો હું તેને માટે અંતઃકરણથી શોક કરત. હું તે મારા જીના નિ-શાળીઆ અને વહાલા સોબતી માટે દિલગીર થયો હોત. પણ જ્યારે હું આ વાત સારી રવેશે બાણું છું કે મારા ગરીબ મિત્રનું ખુન થયું છે ત્યારે જેટલી દિલગીરી મને હાલમાં લાગે છે તે સાથ સરખાવતાં તેને મારી ન-જરે નજર કબરમાં મુકાતો જેતી વેળાની દિલગીરી કાંઈ વિસાદ ધરાવી શકે નહિ.”

“ખુન થયું!”

બાપ અને બેટીઓ તે ભયંકાર શબ્દ એકી વખતે બોલી ઉઠ્યાં. તેમના ચેહરાનો રંગ પણ બદલાયો.

“મીં આંદલી, તમારું ધ્યાન ઠેકાણે હોય એવું લાગતું નથી. તમે યા તો દિવાના બન્યા છો, યા તો તમારા મિત્રે તમને મારી લાગણીનો લાભ મેળવવાને આ દિકમતી કામ સોંપ્યું છે. આ તમારી યુક્તિને એક છુપી મસલહત તરીકે ધિક્કારું છું, અને મારા એક વેળાના પુત્રને માટે ધારેલી મારી બક્ષવાથી હું હાથ ઉઠાવું છું.”

“તમને અઘડીત રીતે ચોંકાવવાનું કામ મારાથી દુર રહેજો,” રાખતં બોલ્યો. “ખોદા કરે ને તમારી વાણી ખરી પડે યાને જ્યોર્જ હૈયાત હૈયા અને હું ખોટો પડું! ખોદા કરે ને એમ બને! પણ તેમ બને એવું મને લાગતું નથી—તેમ બને એવી મને આશા પણ રહેતી નથી. હું તમારી આગળ સલાહ માટે આવ્યો છું. જે બાબદો ઉપર મારો શક ઉશકેરાયો છે તે હું તમને સ્પષ્ટ અને કાંઈ પણ જીરસાની લાગણી વગર કહીશ. અગર તમે મને એમ કહેશો કે એ શક કાલા અને પાયા વગરના છે તો હું તમારા બેહુતર વિચારોને તાબે થઈશ. હું ઇન્જેલેન્ડ છોડી જઈશ; અને મારા દગદગાની મજબુત રીતે સાબેતી મેળવવાને જેઠતી ગવાહી માટે જોસ્તેજોઈ આગળ ચલાવવાનું કામ હું છોડી દઈશ. અગર, તેમ કરતાં, તમે આગળ ચલાવવા કહેશો તો હું તેની ખંત ધરીશ.”

મીં હાર્કોર્ત તાલ્યાયઝના મનમાં આ વાતે લગાર અસર કરી. તેણે રાખતંનું તમામ કહેતું સાંભળવાને અને પોતાથી બનતી રીતે મદદ કરવાને ખુશી ખતલાવી.

આ છેલ્લી વાતની ખાતરી વિશે તે ભાર મુકી બોલ્યો જ્યારે તેની સલાહ કાંઈ ઉપયોગમાં આવશે એ બાબે તેણે શંકા ખતલાવી.

મીં રાખતે પોતાની ખુરસી તાલ્યાયઝ કાકાની નજદીક ખેંચી અને તમામ હેવાલ જે કાંઈ પોતે જાણતો હતો તે અવલથી આખેર સુધી કહી સંભળાવ્યો; પણ એ સર્વમાં તેણે પોતાના કાકા અને બાપ સાહેબ વચ્ચેના સંબંધ વિશે કહેવાને ખશુસ કરી અખાડા કરયા હતા.

“કેમ સાહેબ,” રાખર્ત બોલ્યો, “હવે તમારો શું ચુકાદો છે? આ ભયંકાર પરિણામ ઉપર આવવાનું કારણ તમે સાંભળ્યું છે. તે કારણ તમને કેમ લાગે છે?”

“એ કારણથી મારો આગળો વિચાર ફરે એ જાણતું નથી. મારો તો હજી આ વિચાર છે કે મારો દીકરો હયાત છે, અને કે મારી લાગણી ઉપર કાવતરું ચલાવવાની નેમસર તેનું જેય થવું બન્યું છે, તેથી તે કાવતરાંનો ભોગ થવાને હું ના પાડું છું.”

“અને તમે મને અટકવા કહો છો?”

“હું તમને માત્ર આટલું જ જાણતું છું કે અગર તમે તલાસ આગળ ચલાવો તો તે બેલાસક તમારી પોતાની પતીજ માટે કરો; પણ તમે જે કાંઈ મને જાણાવ્યું છે તે તરફ જોતાં તો જ્યોર્જની સલામતી માટે ગભરાત રાખવાને કાંઈ કારણ નથી.”

“હીક છે ત્યારે,” રાખર્ત બોલ્યો, “આ પળે હું આ કામથી હાથ ઉઠાવું છું; અને આજ પગથી હું એ બાબત ભુલી જાતું છું.”

બોલતી વેળા તેણે તેમજ ઉપર મુકેલી પોતાની તોપી ઉપાડી, અને કંઠેરા તાલ્યાયઝ તરફ નજર કીધી. તેણી પોતાના હાથમાં મોઢું ઢાંકી બેસી રહી હતી.

“સાહેબ મેહેરબાન, મીં તાલ્યાયઝ.” રાખર્ત બોલ્યો. “ખોદા કરે ને તમારું કહેવું ખરું પડે, અને હું ખોટો પડું! પણ હું બીહુંધું કે એક દિવસ એવો આવશે કે જ્યારે તમારા એક પુરા બેટા તરફની તમારી ઉલટી લાગણી યાને વેરને માટે તમને પરતાવું પડશે.”

તેણે ગંભીરાઈથી મીં હાકોતને અને તેની બેટી જેણી પોતાના હાથે મોઢું ઢાંકી બેઠેલી હતી તેણીને નમીને સલામ કીધી. કંઠેરા તેની તરફ જોશે એવી આશાથી પોતાના પગ તેણે ઢીલા કર્યા પણ તે સર્વ ફેકટ.

“તેણી પણ પોતાના બાપના જેવી છે. ગરીબ જ્યોર્જ, આ દુન્યામાં તને એક મિત્રની જરૂર હતી કારણ કે તને ચાહનારાં સગાં મળવાં મુશ્કેલ જણાતાં હતાં!”

મકરણ ૨૪ મુ.

કલેરા.

રાખત ઓઢલી પોતાની ગાડી આગળ ચલાવી તાલ્બાયઝના વજી-
ફાના પાછલા ભાગ તરફથી જતો હતો; પણ એટલામાં તેની નજર એક
ઓરત ઉપર પડી, જેણી તે વજીફાના નાના દરવાજેથી બહાર નીકળી ગાડી
ચોભાવવાને ખુમ પાડતી હતી. તેણે ગાડી ઉભી રાખી અને જોયું તો
મીસ તાલ્બાયઝ જણાઈ.

“મીસ તાલ્બાયઝ,” તે બોલ્યો, “શી ફરમાસ છે:—શા માટે—”
તેણીએ તેને એકાએક બોલતો અટકાવ્યો.

“રે મને બોલવા દો,” તેણી બોલી, “મને બોલવા દો, નહિતો
મારું મગજ ઠેકાણે રહેશે નહિ! મેં તમારું બધું સાંભળ્યું છે; અને તમે
માનોછો તેમ હું પણ તે માનું છું; અને જ્યાં સુધી તેનાં મોતનો કિનો
લઘરા ત્યાંસુધી મારું ધ્યાન ઠેકાણે રહેશે નહિ.”

તેણીને શું જવાબ દેવો તે વિશે થોડીક મીનીત સુધી તેને સૂઝ
પડ્યું નહિ.

“મારો હાથ પકડો, મીસ તાલ્બાયઝ,” રાખત બોલ્યો, “મેહેરબાની
કરી જરા શાંત થાવો. ચાલો આપણે તમારા ઘર તરફ ચાલું” ચાલ્યે, અને
વાત કરીએ. જો હું જાણતે કે તમે—”

“મારા બાધને ચાહું છું તે જો તમે જાણત,” તેણી ઝડપથી બોલી,
“તમે કેમ જાણો કે હું તેને ચાહાવું છું. મારા બાધ ઉપરની મારી મોઢો-
બત મારાથી ખુલ્લી જણાવી શકાતી નથી, કારણ તેમ દેખાડયાથી તેને
ઝેરફાયદો થાય એવું છે. તેને માટે વચ્ચે પડવું એ ગોયા તેના કામમાં
બિગાડો કરવા બરાબર છે. તે મારા વહાલા અને એક પૂરા બાધને મ-
ળવાની વાતનું કામ મારા બાપના હાથમાંજ રાખવું અને વખતના ફેરફારની
રાહા જોવી; પણ સખર, હું મારા ઘરના પાછલા દરવાજેથી બહાર આવી
છું; તેથી તમારી સાથ વાત કરતાં બાપ મને જોય નહિ તેની સંભાળ
રાખવી જોઈએ. તમે મોટા રસતા આગળ જશો અને પેલા ગાડીવાનને
ગાડી આગળ હંકારી લઈ જવા કહેશો? હું તહિં આ વજીફાના છેક દુ-
રના દરવાજેથી તમને આવી મળીશ.”

“પણ મીસ તાલ્બાયઝ, તમને સરકમ થઈ આવશે.” રાખત બોલ્યો
“તમે હમણાંજ ફૂજો છો ને ?

“સરદીથી નહિ, હું મારા બાધ વિશે વિચાર કરું છું” તેણીએ જવાબ દીધો. “તમારા જેવ ધયલા મિત્રની એક પૂરી બેહેન માટે કાંઈ પણ દર્દીની લાગણી તમે ધરાવતા હોવો હું જે કાંઈ કહું છું તે કરો, મીઠા ઓઢલી, મારે ધીરજથી તમારી સાથ વાત કરવી છે.”

તેણીએ પોતાનો હાથ પોતાનાં માથાં ઉપર મુક્યો અને કાંઈ વિચાર દોડાવ્યો; જ્યારે જ્યારે એક દરવાજા તરફ આંગલી દેખાડી. તેણે ગાડીવાનને આસ્તે આસ્તે ઠેપન તરફ ગાડી ચલાવી જવાને હુકમ કરી અને પોતે મીઠા તાલ્યાયજની જમીનને ફરતી ભરી લીધેલી તટ્ટીની બાજુએ ચાલ્યો, મોટા દરવાજાથી ૧૦૦ વાર દુર તે એક નાના લાકડાના દરવાજા આગળ આવી લાગો અને મીઠા તાલ્યાયજની રાહ જોતો ઉભો.

તેણી તૂર્તજ ત્યાં આવી લાગી. માથાં ઉપરથી તેણીએ દુપેતો ઓઢેલો હતો, અને તેની આંખ હજી ચકચકત અને આંસુ વગરની હતી.

“બાગમાં અંદર મારી સાથ આવશો?” તેણી બોલી. “મોટા રસ્તા ઉપર કદાચ આપણે જણાઈ આવીશું.”

તે નમ્યો, દરવાજામાં પેઠો, અને તે બંધ કરી.

જ્યારે જાણતે આપેલો દસ્ત તેણીએ પકડ્યો ત્યારે તેને જણાયું કે તેણી હજી ઘણી ધુનતી હતી.

“મેહેરબાની કરી તમે જરા શાંત થાવો,” તે બોલ્યો, “મેં તમારે વિશે જે વિચાર બાંધ્યો હતો તેમાં હું કદાચ ઠગાવો હોઈશ; હું કદાચ—”

“નહિ, નહિ, નહિ!” તેણી બોલી ઉઠી, “તમે ઠગાયા નથી. મારો બાધ માર્યો ગયો છે. તે ઓરતનું નામ મને કહો—ઓરત ઉપર તેનું ખુન કરવાનો તમારો શક જાય છે તે ઓરતનું નામ મને કહો.”

“તે તો હું કદી કહેનાર નથી. જ્યાંસુધી—”

“જ્યાંસુધી?”

“જ્યાંસુધી મારી ખાતરી થાય કે તેણીજ અપરાધી છે ત્યાંસુધી.”

“તમે મારા બાધને કહ્યું છે કે ખરી હકીકત શોધી કાઢવાનો તમામ વિચાર તમે હવે છોડી દેશો અને મારા બાઈની મુશીબતનો ભરમ દુન્યામાં દટાયેલો રહેવા દેશો; પણ મીઠા ઓઢલી, હું આશા રાખું છું કે તમે તેમ કરશો નહિ—અને તમારા મિત્રની યાદગારી તરફ એટલા બેવકા થશો નહિ. જે લોકોએ એને ઠાર કર્યો છે તેમની ઉપર ઇન્સાફનું કામ ચલાવશો. એટલું તો તમે કરશો, નહિ વાર?”

જાણતેના ખુબશુરત ચેહેરા ઉપર અધમ્મરનો પરદો ફરી વળ્યો.

આગળે દિવસે તે સાઉથેમ્પતન ખાતે જે કાંઈ બોલ્યો હતો તે તેને સાંભરી આવ્યું—

“મારા કરતાં કોઇ અધિક મજબુત હાથ મને અધારા રસ્તાઉપર આગળ ચાલવાને બસારત કરે છે.”

પાંડલાક અગાઉ તે એવું સમજ્યો હતો કે હવે જૉયાર્જના ભેદનો પત્તા મેળવવાનાં કામથી તે તદ્દન ફારેગ થયો હતો; પણ હવે આ છોકરી તેને તે કામ આગળ ચલાવવાને ઉત્કેરતી હતી.

“મીસ તાલ્બૉયઝ, તમે જે કામ પાર ઉતારવા કહો છો તેમાં કેટલાં સંકટ અને જોખમ સમાયલાં છે તે જો તમે જાણો તો તે કરવાને મને કદી ઉશકેરો નહિ.”

“પણ હું તમને તે કરવાને કહું છું, મીં. રૉબર્ટ,” મીસીસ તાલ્બૉયઝ બોલી.—“તમે એટલું જરૂર કરો, અને મારા ભાઇના કવખતના મરણનો કિનો લેવો. કરશો કે નહિ? હા કે ના?”

“અને હું ના કહું તો શું?”

“તો હું તે પોતે કરીશ. હું ગોતે એનો બેઠ મેળવીશ. તે કંઈ ઓરત છે તેને હું શોધી કાઢીશ—હા, જરૂર કરીશ—મારો ભાઇ ઇન્ગ્લેન્ડના ક્યા ભાગમાં ઘૂમ થઇ ગયો તેનો જો તમે મને પત્તા નહિ આપશો તોએ હું પોતે તેની કોશિસ કરીશ. હું ઉમ્મરે પુગેલી છું, અને મારી પોતાની સેકાણી છું. હું માતપર પણ છું, કારણ મારી એક કુછ મને પોતાની દોલત આપી ગઇ છે, તેથી જો કોઇ મને મદદ કરશે તો હું તેને કામે લગાડીશ, વાસ્તે મીં. ઑલ્લી, બેમાંથી એક જે તે પસંદ કરે. તમે મારા ભાઇના ખુનીની શોધ કરો યા મને કરવા દો.”

તેણે તેણીના એહેરા તરફ નજર ડીધી જ્યારે તેને મારુમ પડ્યું કે તેણી એટલી ઝતુની બની હતી કે મોત શિવા ખીજાં કશાંથી તેણીનો વિચાર કરે નહિ.

“હું હુઃખની અંદર ઉધરેલી છું. કોઇ દોસ્ત કે આસ્નાવોને મળવાનો મને હુકમ નથી. હું ઘણી નાની હતી ત્યારે મારી મા મરણ પામી. મારો આપ જે પ્રમાણે આજે તમારી નજરમાં મારી સાથ વર્તેયો તે પ્રમાણે હમ્મેશ કરે છે, તેથી આ દુન્યામાં મારા ભાઇ શિવાય મારું કોઇ હેતવાલું રહ્યું નથી. આટલું જતાં શું તમને હવે નવાઇ લાગે છે કે તે મારા વહાલા ભાઇનાં કવેળાનાં ખુનો કિનો લેવાથી હું હાથ ઉઠાવી શકું. રે મારા ખોદા! મારા ભાઇના ખુનીની ઘનનસહ ઉખેડી નાખવામાં મને સહાય થા, કે તેનાં દુઃખદાયક ખુનનું વેર આ મારા પોતાના હાથે હું લઉં!”

રૉબર્ટ ઑલ્લી તો તેણીની આ રવેશની દૃઢતા જોઇ ડંગ થઇ ઉભો. તેણી ખીજાઓથી જુદીજ દેખાતી હતી. તેની પીત્રાઇ ઑલીશિઆ લગાર ખુબશુરત હતી જ્યારે તેની કાકી તો ખરી મોહોબતની દેવી હતી; પણ કંઝેરા તાલ્આયઝ તો સોહામણી તેમજ ખુબશુરત હતી.

“મીસ તાલ્આયઝ,” રૉબર્ટ બોલ્યો, “તમારા બાઇનાં ખુનનો કિતો લેવાયા વગર રહેવાશે નહિ; અને તે કદી લુટી જવાશે નહિ. હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે પૈસા ખરચી જે મદદ તમે મેળવશો તેથી તમને જ્યોર્જનાં મોતનો પત્તો મળનાર નથી. અલબત્ત, એ કામ મારાથી જેટલું પાર ઉતરશે તેટલું ખીજા કોઇથી બનશે નહિ; વાસ્તે તમે ચિરજ રાખો અને હું એ કામ બખવીશ એવો ભરોસો રાખો.”

“હું તમારી ઉપર ભરોસો રાખીશ,” મીસ તાલ્આયઝ બોલી, “કારણ મને જણાય છે કે તમે મને મદદ કરશો.”

“એતો મારાં નસીબમાં સરખાયલું છે એવું હું માનું છું,” રૉબર્ટ બોલ્યો. “મીસ તાલ્આયઝ, તમને તમારા બાઇ તરફનો કાંઇ પત્ર કોઇ દિવસ મળેલો તમારી પાસ મોકલ્યો છે?”

“એ, એક તેના લગ્ન પછી થોડેક વખતે લખેલો; અને ખીજો લી-વરપુલથી તે ઑલ્લેલ્યા જવા ઉપડ્યો તેની એક રાત્ર આગમય ત્યાંથી લખેલો.”

“તે પત્રો મને જોવા દેશો?”

“હા, તમે મને તમારું સરનામું આપશો તો હું તેમને તમારી ઉપર મોકલી આપીશ; પણ તમે મારા ઉપર વખતે વખત લખીને તમારી તલાસનો પરિણામ જણાવતા રહેશોની? મને અહિં છુપી રીતે કામ રાખવું પડશે પણ માસ બે પછી હું આ ઘર છોડી જઇશ અને મારી મરજી માફક ચાલવાને આપઅખત્યાર બનીશ.”

“ઇન્ડેન્ડ છોડી બહાર તો નહિ જશો?”

“રે નહિ! અસંલ્લ તરફ લાંબો વખત થયો કોઇને મળવા જવાની કમ્લાત આપેલી છે તેને સાં થોડો વખત જઇ રહેવાની છું.”

આથી રૉબર્ટ એટલો ચોંક્યો કે તેણે કંઝેરાનાં મોં તરફ જોયું; જેમ બનતાં ખુલ્લું જણાઇ આવ્યું કે તેના બેદનો એક ભાગ ઉઘાડો પડ્યો.

“હં, મારો બાઈ જ્યોર્જ અસંલ્લમાં ગેબ થઇ ગયો.”

તેનાથી ના કહી શકાયું નહિ.

“હું ઘણો દિલગીર છું કે તમે એટલું પણ જાણ્યું. મારું કામ સુરજ ઉગે વધુ ગુચવાડમાં આવતું જાય છે. સાહેબજી.”

તેણીએ પોતાનો હાથ લાંબો કરીને જે રાખતે પકડતાં અતિ થંડાં જણાયો.

“મીસ તાલ્યાયજી, જલદી ધરમાં જાઓ કારણ આજનાં તમારાં કામથી તમને ખમવું પડશે.”

“ખમવું પડશે!” કહેરા બોલી. “તમે ખમવાની વાત બોલો છો જ્યારે મારો એક પૂરો ભાઈ જે આ દુન્યામાં મારો એક પૂરો વહાળો હતો તે કોણ જાણે કેટલુંક ખમી મરણ પામ્યો હશે! હવે પછી દુઃખ શિવાય મારે માટે બીજું શું સરજેલું છે? હું અતરેથી રોહેરે લન્દન તરફ બરફના મારા છતાં એકલી ચાલતી જમણ, અને મારા ભાઈનો પત્તા કાઢવાને જે કાંઈ બનશે તે કરીઆમાં લાવીશ.”

આ ઉભરાથી તેનું હૈયું, આ રૂદ્ધનો કરો વેહેવાથી, ખુલ્લું થયું; અને જેરનાં ડચકાંથી તેણીનો નાનુક બાંધો ઢબકો એટલે તેણીને એક ઝાડના ઠંડ સાથે ટેકાવ માટે અઢેલી ઉભી રહેવાની ગરજ પડી.

તેણીના મેહેરા તરફ રાખત તગોતગ જેતો ઉભો રહ્યો જ્યારે તેણીનો દેખાવ તેના એક પૂરો વહાળા મિત્રને એટલો મળતો આવતો તેને જણાતો હતો કે તેણીને બેગાણી ગણવી એ અશક્ય હતું; જે કે તેણીની સાથે તેને તેજ સવારે માત્ર ઓળખાણ પડ્યું હતું.

“મેહેરબાની કરી, તમે ધિરાં થાવો,” તે બોલ્યો, “અને સારાં ફળની વધી રાખો; કદાચ તમારો ભાઈ હજી જીવતો હશે.”

“રે! એવો ખુશખબ્બનો દિવસ બોદા જલદી દેખાડે.” તેણી બોલી.

“આપણે તજવીજ કરીએ અને તે નેક દહાડો દેખીએ એવી આશા દિલે બાંધ્યે.”

“ના,” તેણી આખમાં આસું લાવી તેની તરફ જેતી બોલી, “કિના શિવાય હવે બીજી કશી આશા આપણે માટે રહી નથી. સાહેબજી, મીંઝ ઓઢણી! પણ સખર; તમારું ટેકાણું?”

તેણે તેણીને એક કાદ આપ્યો જે તેણીએ પોતાના ખીસામાં મુક્યો.

“હું તમને મારા જ્યોર્જના પત્ર વળતી ટપાલમાં મોકલીશ,” તેણી બોલી; “તે પત્રો તમને કામ લાગશે. સાહેબજી!”

તેણીની છાતી ભરાઈ આવી અને તેવી ગુચવાયલી હાલતમાં ત્યાંથી તેણી ચાલી ગઈ, જ્યારે રાખત તહિંથી બહાર નીકળી આગળ ચાલતો થયો.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

જ્યોર્જના પત્ર.

પોતાના મુકામ ઉપર જવા પછી ખીજે દિવસે રાખતં ઠેરવેલા પણુ ઓરતના—હરફનો એક લાખોટો મળ્યો જે ફાડતાં તેને માલુમ પડ્યું કે તે કંઈરા તરફથી આવેલો હતો.

“હા, કંઈરા તાલ્ખામઝનો લાખોટો છે, બેશક.”

તેણે તે માહેલાં પત્રો ઉલટપાલટ ફેરવ્યાં.

“જોઈએ તેણી શું કહે છે! પત્ર તો ધણો લાંબો છે, અને ખરે-ખર લાંબો પત્ર લખી શકે એવીજ તેણી લાગે છે.”

એક નાના કકડા ઉપર આ લખેલું હતું:—

“હું પેલાં પત્રો મોકલી આપું છું; મેહરબાની કરી તેમને જાલવી રાખજો અને પાછાં મોકલજો.—

લખીતંગ—ક. તા.

લીવરપુલથી જ્યોર્જે લખેલાં પત્રમાં લખનારની છાંદગી વિશે કાંઈ કહેલું ન હતું, શિવાયે કે ઓસ્ત્રેલિયા તરફ રવાના થવાનો તેનો નક્કી કસદ હતો.

જે પત્ર પોતાનાં લગ્નપછી જ્યોર્જે લખ્યો હતો તેમાં તેણે પોતાની જૈરીને ખુબ રીતે વર્ણવેલી હતી—અને તે એવી સરાધટથી વર્ણવેલી હતી કે કોઈપણ મરદ પોતાનાં લગ્ન પછી બે ત્રણ અઠવાજાંમાંજ લખી શકે. તે વર્ણનમાં તેણે પોતાની ઓરતના ઘટમનો તેમજ તેણીની ઢબ-છબ અને અદા વગેરેનો ખારીકીથી વીગતવારે ખોલાસો લખેલો હતો.

આ પત્ર પાછો મુકી છાંડ્યા પેહેલાં રાખતં ઓદલીએ ત્રણ વેળા તે વાંચ્યો.

“ખચીત, અગર જ્યોર્જ જે એવું જાણત કે આ પત્ર તે શા માટે લખતો હતો તો તેનો હાથ લકવાના હુમલાથી તેનાં પડખાં સાથ જઈ તૂટી અફળાત.”

પ્રકરણ ૨૬ મું.

જુની બાબદાની શોધ.

લન્ડન શેહેરમાં ક્રીસ્ટમસની ધુમધામ પુરી થઈ હતી અને રાખતં ઓદલી પોતાના કાકાને ત્યાં પરાણો રહ્યો હતો. તેને ત્યાંની જમણુની બી-

જલસોમાં સામિલ થતાં તે બીલકુલ અનમન્યો રહેતો હતો. બ્યારે જુવાન્યાઓ સુંદર માથુકોની સલામતીમાં સરાળની જામ પેદરપે ઉઠાવતા હતા ત્યારે રોજન્ટ ઓઢણી માત્ર પોતાના ધૂમ થયલા મિત્રના ખ્યાલની મોહોખતમાં ચક્રચુર રહેતો હતો. તેના વિચારમાં તેના કાકાના કુટુંબમાં સીદા વાદલ આવવાનો હંગામ પાસે આવતો જણાતો હતો.

“અગર તેણી મારી ચેતવણી ખરી માન્ય કરી આદિથી તેમજ ઇન્જેન્ટથી નીકળી યુરોપમાં જઈ વાસો કરે તો કાંઈપણ નવું જુનું બનતું અટકે, એમાં લગાર સંદેહ નથી. ખોદા સાહેબ છે કે મેં તેણીને તેમ કરવાની પુરતી તક આપી છે, જે તકનો લાભ લઈ તેણી નાશી કાં નહિ જતી એ મોટી અચરતીની વાત છે?”

સાઉથેન્પતનથી નાના બ્યોર્જના શિક્ષક મી૦ માર્ચમેન્ટે તેને માટે મી૦ રોજન્ટને લખી જણાવ્યું હતું કે તેની વર્તણૂક ઘણી સારી છે અને કે તે બાળક શિખવામાં લગાર પાછળ રહે છે. કેપ્ટન માલ્દન તે છોકરાને મળવા આવ્યો હતો પણ મી૦ ઓઢણીના ખાસ હુકમ મુજબ તેને તેમ કરવા દીધો ન હતો. તે ઘરડાએ તેને માટે પેસ્લીની ટોપણી મોકલી હતી જે પણ પાછી મોકલવામાં આવી હતી.

ફ્રીજુઆરી મહિનાની આખેરીએ બ્યારે રોજન્ટ પોતાના મુકામ ઉપર હતો ત્યારે તેને પોતાની પિત્રાઈ તરફથી એક રૂકા મળ્યો જેમાં તેણીએ લખ્યું હતું કે “બાવાજી માદા પક્ષા છે. મંદવાડ, ખોદાની બક્ષેસથી, કાંઈ જાઓ નથી. અગર તમને તમારા અતલગના સગા માટે કાંઈ પણ લાગણી હોય તો જલદી મળવા આવજો તેઓ તમારા માટે ઘણી વેળા ખોલ્યા છે; અને હું જાણું છું કે તમને પોતાની નજદીક જોઈ તેઓ ઘણા ખુશી થશે. ઉતાવળથી આવજો, પણ આવો ત્યારે આ પત્ર વિશે લગારે કાંઈ બોલશો મા.—હું છું તમારી વહાણી પિત્રાઈ, એલિશિયા.”

આ પત્ર વાચતાં ઓઢણીને લખણમાં ચઢી આવ્યાં, અને તેથી તેનાં દિલમાં કાંઈ વિચિત્ર ભય ઉત્પન્ન થયું.

“શું મેં કાંઈ ખોટું કર્યું છે તેથી? મેં જે કાંઈ કર્યું છે તે શું ઇન્સાફની હદમાં નથી? જે બરમને મેં મારી છાતીમાં કુલુક દઈ રાખ્યો છે તે બંધ રહેવાથી નામોશી અને આફતનો અટકાવ થયો નથી? મારા કાકાને માંદો યા-મરતાં જોઈ-તે પણ વળી તેણીનીજ ગોદમાં મરતાં જોઈ હું શું કરીશ?”

એક રસ્તો તેને માટે ખુલ્લો જણાયો—અને તે રસ્તો ઉપર પેહેલું પગળું બરવાતું એજ બાકી હતું કે ઓઢણી કોત તરફ એકદમ કુચ

કરવી. આ વિચાર ધ્યાનમાં આવતાંજ તે તૂર્ત એક ગાડીમાં બેઠો અને સાંજ પડતાં તે પોતાના કાકાનાં મુકામ ઉપર જઈ લાગ્યો.

“અરે, અગર મારા કાકા મરણ પામશે તો આ કોર્તની શી વળે થશે! શું બીજાં લોકો એના માલિક થશે અને એના એક લાકડાંની સીલીંગવાળા ઝોરડામાં સેલગાદ કરતા બેસશે?”

જે માણસે દરવાજો ઉઘાડ્યો તે પોતાના સેડના ભત્રીજાને જોતાંજ ખુશી થઈ ગયો. રૉબર્તને પુસ્તકવાળા ઝોરડામાં લઈ જતાં તે બોલ્યો, “જે સાહેબ, સર મીચલ તમને જોઈને ખુશી થશે. પણ તેમને મલો તે પેહેલાં લગાર ખાવાનું લેવો. બાઇ સાહેબ અને મારા ઑલ્લી સેડના મંદવાડને લીધે સકારેથી જમ્યાં છે, પણ તમે જે માંગશો તે તમને હું લાવી આપી શકશ.”

“કાકાને મળ્યા પેહેલાં હું લગારે ખાનાર નથી. મિલાપ કરવાની હાલતમાં તો તેઓ હશે?”

“અરે મેહેરબાન, તેઓ સાહેબ કાંઈ જાજા માદા નથી. આવોતી આ રત્ને, સાહેબ.”

જે ઝોરડામાં આગળ પાંચ મહિનાની વાત ઉપર જ્યૉર્જ તાલ્પાયજ બાઇ સાહેબની અપૂર્ણ છાત્રી તરફ જોતો બેભાન બની ગયો હતો ત્યાં પેલો માણસ રૉબર્તને લઈ ગયો. તે છાત્રી હવે પૂર્ણ થઈ હતી અને ઝોરડાની વચમાં સર્વથી પેહેલી જગાએ ટાંગેલી હતી. ઝોરડામાં દાખલ થતાં રૉબર્ત સર મીચલને ભર ઉંઘમાં પડેલો દીડો. તેનો હાથ તેની પાયડીનાં નાળુક આંગણમાં પકડાયેલો હતો. ઑલીશીઆ ત્યાં સધડી આગળ એક ખુરશી ઉપર બેઠેલી હતી. કાકાને દુરથી ઉંઘતાં જોઈ રૉબર્ત ઉંઘર આગળ અટક્યો. તેના ધીમેનાં હોડવા છતાં પેલી બન્ને નારીઓએ તેને દીડો. બાઇ સાહેબની નજર તેની ઉપર પડતાંજ તેણીનાં ચહેરા અને નજરે કાંઈ નવુંજ રૂપ પકડ્યું.

“મીઁ ઑલ્લી!” તેણી ધીમે સાદે બોલી.

“ચપો!” ઑલીશીઆ ધણાજ ધીમા સાદે બોલી. “તમે પપાજીને જગાડશો. રૉબર્ત, ધણું નેક કીધું કે તમે આવ્યા.” એટલું કહેતાં તેણીએ રૉબર્તને એક ખુરસી ઉપર બેસવાને ઇસારત કરી.

તેણીની ઇસારત મુજબ રૉબર્ત સર મીચલના પગ આગળ પણ બાઇ સાહેબની સામેની એક ખુરસી ઉપર બેઠો. તેણે સર મીચલના મોં તરફ જોયા કીધું; અને તે પછી આપણી બાઇસાહેબના ચહેરા તરફ કે જે આસ્તે આસ્તે પોતાનો અસલી રંગ પકડતો હતો.

“એઓ કાંઈ જાણી જામર નથી, નહિ વાર?”

“ના, ધાસ્તી બરેલી હાલતે મુદ્દલ નથી,” આપણું બાપ સાહેબે પોતાના વરના એહેરા તરફ જોતાં જવાબ દીધો.

રોજ તે જઈ થયલા એહેરાની તપાસ ઉપરથી પોતાની નજર ખસાડી ન હતી.

“તેણી મારી તરફ જોશે,” તેણે વિચાર કર્યો; “હું કાંઈપણ રવેશે ચાર ચશમ મેળવીશ અને આગળની માફક તેણીના એહેરા ઉપરથી ચેતી લઈશ.”

તે થોડાંક પળ થોડ્યો. ઉધનારની છાતીના સ્વાસો સ્વાસના નિયમીત ટપકારાનો અવાજ, સાથ તેની નાની ધડિયાળની કીટકીટ અને સઘડી ઉપર પજરતાં લાકડાંના કડાકા શિવાય આખો ઓરડો સુખ શાંત બન્યો હતો.

“બાપ સાહેબ, ખેશક અમારા કાકા વિશે જેટલી ચિંતા તમને લાગતી હશે તેટલી કોઈને ન હશે,” રોજ ચશમ મેળવવાની મતલબ સર બોલ્યો. “તમારું સુખ, તમારી આબાદી, તમારી સલામતી એક સરખે હિરસે એમની હોયતી ઉપર આધાર રાખે છે.”

તે એટલા ધીમે સાહે બોલ્યો કે એલીશીઆ જે દુરથી બેઠેલી હતી તે સાંભળી શકી નહિ.

લ્યુસી ઓલ્લીની નજર બોલનારની નજર સાથ મળી.

“હું તે જાણું છું,” તેણી બોલી, “જેઓ મને મારવા આહે તેઓ એમનીજ મારફતે કરી શકે.”

બોલતી વેળા તેણે ઉંઘતા કાકા તરફ આંગલી દેખાડી, અને બંધ મતલબી હસવાથી તેની તરફ તુચ્છકાર દેખાડ્યો.

રોજના આવવા પછી કલાક ૧ ને સુમારે સર મીચલ જાગ્યો. તે ઝંરેત પોતાના ભત્રીજાને જોઈ ખુશી થયો.

“બાપ, તે ઠીક કર્યું કે અતરે આવ્યો. મંદવાડમાં હું તારા વિશે ઘણો વિચારમંદ હતો. લ્યુસી અને તું એ એકમેક સાથ સંપીને રહેવું જોઈએ; અને તેણી ખુબશુરત અને જીવાન છે તો શું થયું પણ તારે તેણીને પોતાની કાકી તરીકે ગણવી જોઈએ; અને—અને—અને—તું સમજ્યો કે, એંહ?”

રોજ પોતાના કાકાનો હાથ પકડ્યો, પણ જવાબ આપતાં ગંભીરપણે તેણે નીચું જોયું.

“હું તમારું કહેવું સમજી છું, મેહેરબાન, અને હું વચન આપું છું કે આપણું બાઇ સાહેબની તમામ મોહેણી વિરુદ્ધ મારાં જીગરને હું પોલાદની માનીન્દ સ્થાપ રાખીશ, અને એ વાત એમને સારી પેઠે રોશન છે.”

દયુસી ઑદલીએ પોતાના સુંદર હોઠવડે કાંધ સેહેજ ચાળા કરી કહ્યું, “બોબા, નાદાન રૉબર્ટ ! તું દરેક વાત ખરી કેમ સમજે છે. અગર મેં એવો વિચાર કદી બતલાવ્યો હોય કે તું એટલો મોટો છે કે મારો ભત્રીજો થવાને લાયકનો નથી તો તે માત્ર બીજાં લોકોની ઠાલી ગયની ધાસ્તીને લીધે મેં તેમ કહ્યું હોય; અને નહિ કાંધ—”

તેણી લગાર અટકી, અને દાકતર દૉસનના હાં આવી પહોંચવાથી પોતાનું બોલવાનું પુરું કરી શકી નહિ. દાકતરે પેલા દર્દી ઔરોનેતની નાડી તપાસી અને જણાવ્યું કે તે આસ્તે આસ્તે સુધરતો જાય છે. બાઇ સાહેબ તથા ઍલીશીઆ સાથે વાતચીત કર્યા પછી દાકતર બહાર નીકળ્યો જેની સાથે રૉબર્ટ પણ ગયો.

“દાદર ઉપર હું તમને બતી દેખાડીશ,” રૉબર્ટ બોલ્યો.

“ના, ના, મીં ઑદલી,” દાકતરે બોલ્યો, “એટલી બધી તસદી લેશો ના.”

રૉબર્ટે બોરોંસ કરી એટલે બન્ને હેડળા ઉતર્યા. એક ઓરડામાંથી પસાર થતાં રૉબર્ટે દાકતરને અટકાવ્યો અને તેની સાથે કાંધ વાત કરવા માંગી.

“તમારા કાકા વિશે તમારે જરા પણ ધાસ્તી રાખવી નહિ. તે જલદી સાજો થશે,” દાકતરે બોલ્યો.

“નહિ, દાકતર, હું તેમને વિશે નથી પુછવા માંગતો ; મારે તો એક બીજા શખસ વિશે તમને કાંધ પુછવું છે.”

“હીક.”

“જે શખસ એક વેળા તમારા ઘરમાં મીસ દયુસી ઍલેમ તરીકે રહી હતી અને જે હાલમાં આપણી બાઇ સાહેબ ગણાય છે તે વિશે મારે પુછવું છે.”

“માફ કરજો, મીં ઑદલી, બાઇ સાહેબ વિશે મારાથી તમને કાંધ પણ તમારા કાકાની મરજી વગર કહી શકાશે નહિ. તમારી નીજા હીક લાગતી નથી. તમે તમારા કાકાની જીવાન અને પરીપેકર બાયડી ઉપર આશક પડેલા જણાવો છો, અને તમે બેની વચ્ચે મને આવજા કરવા કહો છો; પણ એમ કદી બનનાર નથી. હું બાઇ સાહેબ માટે અત્યંત માન ધરાવું છું.”

“અને હું કાંઈ થોડું નથી ધરાવતો, મને મારા કાકાની આખર અસંત વહાલી છે. તેમના માન ખાતર હું તેણીને પણ આખર આપુ છું. મારા સવાલમાં કાંઈ ખુરી મતબલ છુપાયેલી નથી, વાસ્તે તમને તેના જવાબ તમારે આપવાજ જોઈશે.”

“આપવાજ જોઈશે!” દાકતર મિઝાજથી બોલ્યો.

“હા; તમે મારા કાકાના મિત્ર છો. તમારાજ ઘરમાં તેમને પોતાની હાલની ખાચડી સાથ પેહેલું ઝોળખાણ પડ્યું. તે છુંએ તમને જણાવ્યું હતું કે તેણી માગાપ વગરની હતી, અને કે કુત્યામાં તદ્દન નિરાશ્રય હતી, નહિ સગાં કે નહિ વહાણાં. તેણીનું આગળું પાછળું એટલુંજ હું અત્યાર સુધીમાં મેળવી શક્યો છું.”

“અને વધુ જાણવાની ઇચ્છા કરવાનાં શું કારણો તમે ધરાવો છો?”

“એક ઘણુંજ ભય ભરેલું કારણ. આજ કેટલા કેટલા માણસ થયા અને તરેહવાર જાંત બાઈ સાહેબ વિશે ઉત્પન થયા છે જેથી મારી જીંદગીમાં કવડાસ પંથરાયજો રહે છે. તે મારા શક સુરજ ઉગે વધતા મજાસુત થતા જાય છે. મને એવો વિચાર આવે છે કે જે જો-રત મારા કાકાનું નામ ધરાવે છે તે મારા કાકાની ખાચડી થવાને તદ્દન નાલાયક છે. હું તેણીને કદાચ તુકસાન કરીશ. જોદા કોઈ નિરદોષને મારા હાથથી બેઆખર થતી બચાવે એવી મારી દેવા છે. હું તો મારા શક દુર કરવા યા મારી ધારતી મજાસુત કરવા માગું છું. આ હું માત્ર એકજ રીતે કરી શકું. મારે મારા કાકાની ખાચડીનો આગસો ઇતિહાસ આજની રાત પૂર્વે છ વર્ષ સુધીનો મેળવવો જોઈએ. આજે તા. ૨૪ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૫૯ નો દીવસ છે.”

“અને તમારી મતલબ નેક છે?”

“હા, હું તેણીને એક ઘણાજ ભયંકર શક્યો દુર કરવાને ઇચ્છું છું.”

“જે માત્ર તમારાજ મનમાં ઉત્પન થયા છે.”

“અને એક બીજા શખસનાં મનમાં પણ.”

“અને તે બીજો શખસ કોણ છે તે પુછવા દેશો?”

“નહિ, મી. દોસન, મેં જે કાંઈ તમને હાલમાં કહ્યું છે તે કરતાં કાંઈ અધિક કહેનાર નથી. હા, હું બીજા વાતે અસ્થીર મનનો છું; પણ આ બાબદમાં તો મક્કમ રહીશ. લ્યુસી ઍલેમનું જીંદગી ચરિત્ર મારે જાણવું જોઈએ. અગર તમે જે કાંઈ સેહેજ જાણો છો તે કહેશો નહિ તો તે મને બીજા યાને મારા કાકા તરફથી મેળવવું પડશે.”

મી. દોસન કેટલોક વખત સુધી ચુપ રહ્યો.

“તમે મને એટલો ચોંકાવ્યો અને ગભરાવ્યો છે કે તેનું હું બ્યાન કરી શકતો નથી. બાઇ સાહેબના આગળા ઇતિહાસની મને ઘણી થોડીજ ખબર છે: તેણી ૧૮૫૭ના સાલના મધ્ય ઉનાળામાં તમારા કાકા બેઠે પરણી હતી. મારા ઘરમાં તેણી ૧૩ માસ કરતાં વધારે રહી હતી.”

“અને તેણી તમારી તરફ—

“આમ્મનન ખાતેની એક નિશાળમાંથી આવી હતી. તે નિશાળની શિક્ષકનું નામ વીનસેન્ટ હતું; તેણીએ બાઇ સાહેબને મગ્નયુત ભલામણ પત્રો આપ્યા હતા. મારા ઘરમાં તેણીની વર્તણૂક અત્યંત તારીફ લાયક હતી. એટલુંજ હું તેણીને વિશે કહી શકું છું, ઔદવી.”

“મેહેરબાની કરી તે મીરીસ વીનસેન્ટનું ઠેકાણું મને આપશો?” ઔદવીએ પુછ્યું.

“અચીત તેણી તે વેળા આમ્મતનમાં, ફેસેન્ટ વીલાસ, ના. ૯માં રહેતી હતી.”

“ફેસેન્ટ વીલાસ, બરાબર; એ ઠેકાણું મેં બાઇ સાહેબને મોહોડેથી પણ સાંભળ્યું હતું. આ મીરીસ વીનસેન્ટ બાઇ સાહેબ ઉપર એક તારનો સંદેશો ગયા સિમ્મખરમાં મોકલી તેણીને જણાવ્યું હતું કે તેણી ખીમાર હતી અને તેણીને મગવા માંગતી હતી; પણ તેણી તો પોતાના જીના ઘરમાંથી ખાલો કરી ગઇ હતી જેથી તેણી સાથે બાઇ સાહેબ મિલાપ કરી શક્યાં નહિ.”

આટલી વાતચીત થયા પછી રૉઅર્ત સાથે ‘શેકહેન્ડ’ કરી દાકતર લાંથી નીકળ્યો જ્યારે રૉઅર્ત પોતાના કાકાના ઓરડામાં પાછો ગયો. લાં તેની કાકી તથા પિત્રાઇ ચાહ પીવા બેઠેલાં હતાં. તેને બેતાંજ બાઇ સાહેબે ચાહનો એક ખ્યાલો લેવાની ફરમાસ કરી જે કબૂલ કરી રૉઅર્ત તેમજ આગળ બેઠો.

“કેમ ઔલીશીઆ, મારી વહાણી,” રૉઅર્તે બોલ્યો, “તું કાંઇ સારી પેઠે હોય એમ જણાતી નથી.”

“હું સારી પેઠે હોઉં કે નહિ તેની લોકાને થોડીજ કાળજી હોય છે,” ઔલીશીઆએ જવાબ દીધો.

“પણ કોઇ તને કાંઇ સેહેજ સવાલ પુછે એટલામાં તું તેમની ઉપર ઉતરી કેમ પડે છે?” રૉઅર્તે બોલ્યો “તારે માટે કોઇ નહિ કાળજી કરતુ હશે પણ હું તો કશુંજી. હું અહિં બેઠો છું જ્યારે તું બેઠરકાર રહે છે કે કરારે ચોપડી વાંચ્યા કરે છે. તે કરતાં હું તે ક્યાં અહિં વધારે વખત થોભવાનો છું—હું તો આવતી કાલે સવારમાં જવાનો છું.”

“આવતી કાલે સવારમાં!” બાપ સાહેબ બોલ્યાં.

બાપ સાહેબના ચેહેરા ઉપર ખુશાલીનું ચિન્હ જોઈ વિજળીના ચમકારા માનીન્દ દાણબંગુર હતું તોપણ તે રોબર્ટના દીકરામાં આવ્યા વગર રહ્યું નહિ.

“હા, હું આવતી કાલે લન્ડન તરફ જવાનો અને બીજો દહાડો જો તમારી રજા હશે તો અહિં પાછો આવવાનો છું, બાપ સાહેબ.”

“પણ તમારા કાકાના મંદવાડ વિશે તમને કાંઈ જાણે બો લાગતો નહિ હોય, નહિ વાઈ?” બાપ સાહેબે પુછ્યું.

“ના, કાંઈ નહિ; બોદાની બક્ષેસથી જરાએ ધારતી નથી.”

“પણ તમે દાકતર દોસન સાથે લગાર લાંબો વખત ઓરડામાં એકલા વાત કરતા હતા, તે શું બાબત હશે!” બાપ સાહેબ બોલ્યાં.

“શું સર મીચલ વિશે વાત કરતા હતા?”

“સઘળો વખત તેના વિશે નહિ.”

“ત્યારે આટલો લાંબો વખત તમારે તેને યા તેણે તમને શું કહેતું હતું?” તેણી લગાર થોભી બોલી. તમે બંને તો એકમેકને તદ્દન અજાણ્યા હતા!”

“એમ સમજો કે દાકતરે મને કાંઈ ધારાની બાબતસર પુછ્યું હોય, તેનો મારાથી તમારા આગલ કેમ ખુલાસો કરાય?”

“એમ, એમ; ઠીક, ઠીક.”

બાપ સાહેબે હાથ પીર્યા, અને વધુ બોલ્યા વગર તેણી ત્યાંથી બહાર ગય.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

એટલેજ સુધી અને આગળ નહિ.

બીજી સવારે રોબર્ટ ઓરમ્પતન તરફ જઈ લાગો. ધણીક માયાકુટે અને પુરતી રખડ પછી લાંબે વખતે તેણે મીસીસ વીનસેન્ટ શિક્ષકનું મુકામ શોધી કાઢ્યું જેણી પૈસાની બતંગ હાલતને લીધે કોઈ બેમાલૂમ જગામાં બેમાલૂમ રીતે રહેતી હતી.

ઝોળખાણ કરવા પછી રોબર્ટ તેણીને પુછ્યું કે દયુસી ઝ્રેલમ નામથી તેણી અજાણ્યાં ન હશે.

“મને તે નામ સારીપેઠે યાદ છે,” મીસીસ વીનસેન્ટ બોલી.

“મેહરબાની કરી મને પુછવા દેશો કે તમારી નિશાળ છોડવા પછી તેણી વિશે તમને કેટલી ખબર મળી છે?”

“કાંઈજ નહિ. મીસ ઍલ્ડમને અસંખ્યમાંના એક દાકતરને ત્યાં નોકરી મળી હતી; અને તે ગ્રહસ્થ ઉપર મેંજ તેણીને બલામણુ પત્રો આપ્યા હતા; પણ તે દીવસથી તે આજસુધી મેં તેણી વિશે કાંઈએ સાંભળ્યું નથી.”

“પણ તમે તેણી સાથે પત્રદ્વારે વ્યવહાર તો ચાલુ રાખ્યો હતો.”

“એમ ક નહિ.”

“શું તમે ગયા સંપ્રેમ્પર માસમાં તેણીની ઉપર એક તારનો સંદેશો મોકલાવી તેણીને મળવા બોલાવી ન હતી? શું તેમાં તમે એવું ન જણાવ્યું હતું કે તમે ધારતી ભરેલી હાલતે માંદાં હતાં માટે તેણીએ તમારી આગળ આવવું નોંધ્યું.”

તે શિક્ષક રૉબર્ટની આ વાતથી હસી પડી.

“આવો સંદેશો મોકલવાનું મને કાંઈ કામ પડ્યું ન હતું. અને મારી જીંદગીમાં હું તેવી હાલતે ખીમાર પણ પડી નથી.”

રૉબર્ટ ઓદલી ખીજ સવાલ પુછતાં અટક્યો. તેણે પોતાની નોંધની ચોપડી કાઢી તેમાં કાંઈ ચીતરી કાઢ્યું.

“અગર હું તમને મીસ ઍલ્ડમ વિશે કાંઈ સવાલ પુછું તો મેહેરબાની કરી તેમનો ખુલાસો આપશો?”

“કાં નહિ? મીસ ઍલ્ડમને કાંઈ પણ ગેરફાયદો થાય એવું તેણી વિશે અમે અહિં કોઈ જાણતું નથી. તેણીની વર્તણૂક ધણીજ સારી હતી.”

“મેહેરબાની કરી આટલું જણાવશો કે તેણી કય તારીખે તમારે ત્યાં દાખલ થઈ હતી?”

નિશાળનાં દફતર મીસ તૉન્ડસે બોલ્યાં અને જણાવ્યું કે મીસ ઍલ્ડમ ૧૮૫૪ નાં સાલના આગસ્ટ માસમાં તે નિશાળમાં દાખલ થઈ હતી. તેની તારીખ ૧૮મી હતી. આ મીસ તૉન્ડસેને મીસ ઍલ્ડમ જોડે મોટું વેર હતું

“મેહેરબાની કીધી, મીસ તૉન્ડસ,” રૉબર્ટ બોલ્યો. “વાર, મીસ ઍલ્ડમ ક્યાંથી આવી હતી તે તમે જાણો છો?”

“તેજ તેણી પોતાના ખીજ ભરમ સાથે છુપાવી રાખતી હતી, ” મીસ તૉન્ડસ બોલી.

“શું ત્યારે તમે એવું સમજો છો કે તેણીના કાંઈ ભરમ હતા?”

“અલખતાં, મને તેમ લાગતું હતું,” મીસતૉન્ડસ બોલી “હું તેણીને ઉપર શિક્ષક તરીકે કોઈની કાંઈ પણ બલામણુ પત્ર વગર આકરી રાખું નહિ. તેણીને મીસીસ વીનસન્ટે દેખાવ ઉપરથી જીલવાઈને રાખી હતી.”

“તું હજી તેણીની ઉપર એટલો દેશભાવ કેમ રાખે છે?” વીન-સેન્ટ બોલી.

“મીસ ઍલ્ડમની કાંઈ ચીજ અહિં રહી હશેની?”

“હા, એક ખાલી પેટી છે,” તૉન્ડસ બોલી “કહો તો હું લાવી આપું.” મારે તે જોવી છે.”

મીસીસ તૉન્ડસ દોડતી કે એક પેટી લાવી જોનાં ઉપર આગગાડીની એક ચીડી ચોંટાડેલી હતી. તેમાં લ્યુરીન નામ વંચાતું હતું.”

“એ પેટી છતલી જઈ આવેલી હશે.”

ખીજી ચીડી ઉપર લખેલું હતું—મીસ ઍલ્ડમ, લન્ડન મારેની એક ઉતાર.

આ ખીજી ચીડી તરફ જારીકારી જોતાં રૉબર્ટને માલુમ પડ્યું કે તે એક ત્રીજી ચીડી ઉપર ચોંટાડેલી હતી. તેણે પાણી અને એક બ્રશ મંગાવ્યું જે વડે ઉપરની ચીડી ઉમેડીને હેઠળની ચીડી વાંચતાં મીઁ ઑદલીનો રંગ બદલાઈ ગયો. તેણે તે ચીડીઓ કાઢી પોતાની પાકીત બુકમાં મુકી અને બન્ને સ્ત્રીઓને સલામ કરી તેમની રજા લઈ ઉપકાર માનતો બહાર નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

ખીજે છોડથી શરૂઆત.

ફ્રીજુઆરી માસની શરૂઆતે થંડીના દિવસે રૉબર્ટ ઑદલી એક ખેતર પસાર કરતો અને મનમાં હરખાતો પોતાનો રસ્તો લેતો હતો.

“મારા ખીસામાંની ચીજોથી ‘તાઈમ્સ’ પત્રમાં જ્યૉર્જ તાલ્બૉયઝે જે સ્ત્રીનાં મરણ વિશે વાંચ્યું હતું તે અને જે સ્ત્રી હાલમાં બાઈ સાહેબ થઈ બેઠાં છે તે વચ્ચેનો મજબુત સંબંધ બતાવે છે. લ્યુસી ઍલ્ડમનો ઇતિહાસ મીસીસ વીનસેન્ટની સ્કુલના ઉપર ઉપર એકદમ સમાપ્ત થાય છે. ૧૮૫૪ માં તેણી તે નિશાળમાં દાખલ થઈ હતી. વડી તેમજ ઉપશિક્ષક એ મને કહી શક્યાં; પણ તેઓ તે આગમંચની લ્યુસીની હકીકત જણાવી શક્યાં નહિ. તેણી તેમને સાં ક્યાંથી આવી તે પણ તેઓ કહી શક્યાં નહિ.”

આગલ ચાલતાં એક ગાડી મળી જેમાં મીઁ ઑદલી બેઠો અને પોતાના મુકામે પુગો. સાંથી તેણે એક પત્ર મીસ તાલ્બૉયઝ ઉપર લખ્યો જેમાં તેણે જ્યૉર્જ તાલ્બૉયઝને પ્રથમ જે નાનાં બંદરમાં કેપ્ટન માલ્દન

સાથ ઓળખાણ પડ્યું હતું તેનું નામ તારના સંદેસા મારફતે જાણવા માંગ્યું જેનો જવાબ તૂટ મળ્યો.

તે શેહેર ચાર્કશાયરમાં આવેલું ‘ઉછરદરન્સી’ હતું જ્યાં જવાને રાખતે ત્રેન ઉપર ગયો. છેક અંધારું થયા પછી તે હલ તર્મીનસનાં થેપન ઉપર પુગો જ્યાંથી ખીજી ત્રેનમાં ઉછરદરન્સીનાં ઉગડ થેપન તરફ જઈ પહોંચતાં અડધો કલાક થયો. રાખતે ઓઢલી ત્યાંનો એકલો ઉતારે હતો. એક પોર્તરને બોલાવતાં તે તેને લાંનાં વીકટોરયા લોટોરમાં લઈ ગયો જ્યાં કાંઈ ખાવાનું લીધા પછી તેના માલેક સાથે તે વળતે કરતો બેઠો.

“કેમ, ભાઈ તમે કેટલાં વર્ષ થયાં અહિં રહો છો?” રાખતે પુછ્યું.

“છ વર્ષ ઉપર થયાં છે.”

“૧૮૫૩ ના સાલથી?”

“૧૮૫૨ ના નોવેમ્બરથી.”

“ત્યારે તો તમને યાદ હશે કે ક્રૅપ્તન માલ્દન નામનો અડધા પગારનો એક લેક્ષનન્ટ અતરે રહેતો હતો.”

“ખરી વાત, ક્રૅપ્તન માલ્દન.”

“હા, લોકો તેને ક્રૅપ્તન માલ્દનને નામે ઓળખતા હતા. ત્યારે તમને તે હજી સાંભરે છે?”

“હાહ. ક્રૅપ્તન માલ્દન મારું એક ઘણું સારું આલક હતું. તે પોતાની સાંજનો વખત આ ચોરડામાં ગુજારતો હતો. તેની દીકરી એક જુવાન અમલદાર જેની પલટનનું અતરે તે વેળા આવ્યું થયું હતું તેની સાથે ૧૮૫૨ ના સાલના ક્રીસ્ટમસ ઉપર પરણી હતી. તે નવું જોડું યુગેપ ખંડ તરફ છ મહિના ફરી આવ્યું. પણ પેલો અહરથ તેમને એક છોકરો થયા પછી બે એક અઠવાડિયામાં ઓસ્રેલ્યા તરફ જતો રહ્યો, જેથી મીસીસ-મીસીસ—નામ તો હું લુલી ગયો.”

“મીસીસ તાલ્બાયઝ,” રાખતે બોલ્યો.

“ખરાબર; મીસીસ તાલ્બાયઝ. મીસીસ ઉપર લોકોની ઘણી લાગણી દોડી એટલી તેણી ખુબસુરત હતી.”

“મીં માલ્દન અને તેની બેટી તે મીં તાલ્બાયઝના જવા પછી કેટલું સુધી અહિં રહ્યાં?”

“નહિ સાહેબ, એ મને ખીબર નથી; પણ મીસીસ બાઈકેમ્બ તમને તે કહી શકશે.”

“મીસીસ બાઈકેમ્બ?”

“હા, મીસીસ બાર્કેમ્બ જેણી ‘નાથ કોટેજસ’ના નમ્બર ૧૭વાળાં ધરની માલેક છે. તે ધરમાં કૅપ્તન અને તેની દીકરી રહેતાં હતાં.”

“મેહેરબાની કીધી; હું કાલે મીસીસ બાર્કેમ્બને મળીશ,”

રૉબર્તે તે મીસીસના ઠેકાણાની પોતાની પાકીત બુકમાં નોંધ કીધી. સવારમાં ઉઠતાં તે તેણીને ત્યાં ગયો. તેણે તેણી સાથના પોતાના કામની સમજ આપી કહ્યું, “હું માત્ર તમને એક સવાલ પુછવા આવ્યો છું. ઉધર દરન્સી ખાતેથી મીસીસ તાલ્બાયઝ ક્યારે જતી રહી તે મારે તમેથી જાણવું છે. વીકટોરિયા હોટેલના માલેકે મને જણાવ્યું છે કે તમારા તરફથી જોઈતી ખબર મન મળશે.”

મીસીસ બાર્કેમ્બ કેટલીક વાર લગી વિચારમાં રહી.

“હા, હું તમને કૅપ્તન માલ્દેનના જવાની તારીખ વાર આપી શકશ,” તેણી બોલી, “કારણ કે તે મારા આ ધરમાં રહેતા હતા અને મારો મોટો કરજદાર થયો હતો જેથી અમે વચ્ચે લખાણ આપ્યાં હતાં; પણ મીસીસ તાલ્બાયઝ વિશે—”

તેણી વિચાર કરતી જરા અચકી અને પાછું બોલી, “તમને ખબર તો હશે કે મીસીસ તાલ્બાયઝ એકાએક અદિથી જતી રહી હતી?”

“નહિ, હું તે નથી જાણતો,” રૉબર્ત બોલ્યો.

“ખરી વાત, તેણી એકાએક કોઇને જણાવ્યા વગર જતી રહી. ગરીબ ખીચારી! તેણીના જવા પછી ગાયનમાં છોકરાંઓને તાલીમ આપવાનો ધંધો ચલાવી તેણી પોતાનું ગુજરાણ ચલાવવા લાગી. પીઆનો વગાડવામાં તો તેણી એકંકા હતી; પણ હું ધારું છું કે તેણીનો આપ તેણીના પૈસા ખાઈ ગયો હતો જેથી તેમની વચ્ચે મીનાકેસો ઉત્પન થયો અને તેઓ જુદાં પડ્યાં.”

“પણ તમે મને તેણીના જુદા પડવાની તારીખ આપી શકતાં નથી.”

“હું દિલ્લીગીર છું કે મારાથી અપાતી નથી; પણ સખર, જે દિવસે તેણી જતી રહી તેજ દિવસે કૅપ્તન માલ્દેને મારી ઉપર પત્ર લખ્યો હતો તે કદાચ મારી પાસે હશે.”

તેણીએ પોતાની તેબલનાં ખાણામાં આસરે દસ મીનીત સુધી ખોલ કરી એક કાગળનું બંદલ શોધી કાઢ્યું; તેમાંથી અંકેકમાં વિટાળેલા બે પત્રો તેણીએ રૉબર્તના હાથમાં મુક્યા.

“જે શખસે મારા મિત્ર જ્યૉર્જના કાચળામાંથી તેની બાયડીએ લખેલા પત્રો ચોરાવ્યા તેને એટલી કોરોસ કરવાની ફાકટ મેહેનત લેવી ન હતી,” રૉબર્ત મનમાં બોલ્યો.

ધરડા કપાનનો પત્ર જાઓ લાંબો ન હતો. તેમાં આ મુજબ લખેલું હતું:—

“હું નાશીપાસીના ઉડાણમાં ગઈ ગયો છું. મારી બેઠી મને છોડી ગઈ છે; વાસ્તે મારી લાગણીનો તમને કંઈ વિચાર આવશે. પૈસા બાબદ અમને ગઈ રાત્રે જરા બોલા-ચાલી થઈ હતી; એવી લાંબગડ તો અમો વચ્ચે રોજ ચાલતી હતી; પણ આજે સવારે ઉઠતાં હું બેઠે શું કે મારી છાંકરી મને યુકી ગઈ હતી! અતરે બીરોડી ચીઠી હેલન મારે માટે તેબલ ઉપર યુકી ગઈ હતી.

“નિરાશ અને ખસ્તેહૃદયર હાલતે

“હું છું તમારો,

“હિતો માલદન.

“તાર્થ કોતેલસ, ૧૬ મી આગસ્ટ, ૧૮૫૪.”

મીસીસ તાલ્બાયઝે લખેલી ચીઠીની આ કરતાં પણ એટલીજ ટુંકી ટુંકમાં અને આ પ્રમાણે હતી:—

“હું અતરે મારી જીંદગીથી કંટાળી ગઈ છું, અને બને તો નવીની શોધમાં છું. ધિક્કાર ભરેલી તમામ આગળી ચીજો જે સાથે હું સંબંધ ધરાવું છું તે તમામ સંબંધથી છુટી થઈ નવું ધર અને નવું નશીબ ખોળવાને હું કુન્યામાં બહાર પડું છું. અગર હું ચિ-રડાહિ, કંટાવાળી, અને અસ્થીર મનની રહી હોઉં તો મને માફ કરજો. અને માફ કરવી બેઠેલ, કારણ કે એમ કરવાની ફરજ પડી છે જેનું કારણ તમે જાણો છો. જે ભેદ મારી જીંદગીની ચાવી છે તેથી તમે અજાણ્યા નથી.

“હલન તાલ્બાયઝ.”

આ છેલ્લા પત્ર એવા અક્ષરમાં લખાયેલો હતો કે જે રોજર્નને સારી પેઠે જાણીતા હતા.

હલન તાલ્બાયઝે લખેલા પત્ર બાબે લાંબો વખત સુધી વિચાર કરતો તે બેઠો.

પેલા છેલ્લા વાક્યનો શો અર્થ હશે!—“તમારે મને માફ કરવી બે-ધએ, કારણ કે એમ કરવાની ફરજ પડી છે જેનું કારણ તમે જાણો છો. જે ભેદ મારી જીંદગીની ચાવી છે તેથી તમે અજાણ્યા નથી.”

આ બે છેલ્લા વાક્યો શું ભેદ ધરાવતા હશે તે સમજ શકાયું નહિ. મીં માલદનના કાગળ પ્રમાણે હલનના જવાની તારીખ ૧૬મી આગસ્ટ ૧૮૫૪ હતી. મીસીસ તોન્ડેસે જણાવ્યું હતું કે લ્યુસી ઍલમ ૧૮૫૪ ના સાલની ૧૭ કે ૧૮મી આગસ્ટે ફ્રેસન્ટ વીલાની સ્કુલમાં દાખલ થઈ હતી. ચાર્કશાયરના ઉબલ્દરનસીથી હલન તાલ્બાયઝ નીકળી સારથી તે આશપતન ખાતેની સ્કુલમાં લ્યુસી ઍલમ દાખલ થઈ તે વખતની વચ્ચે ૪૮ કલાકથી વધારે વખત ગયેલો જણાતો નથી. આ બાબદ જોકે નાની હતી તોપણ તે બરાબર ખેસતી આવતી હતી.

“માલદનની બેઠી તેને છોડી જતી રહી સાર પછીથી મીં માલદનને તેણીનો કાંઈ પત્ર મળ્યો હતો?” રોજર્ન પુછ્યું.

“હા, હું ધારું છું કે તેને મળ્યો હતો; પણ તે વખત પછીથી તે જમ્મુ મને જવલન મળ્યો હતો. નવેમ્બર માસમાં તો તેનો તમામ સામાન લીલાઉથી વેચી નાખવાની મને ફરજ પડી હતી; કારણ કે તેની ઉપર મારું ૧૫ માસનું બાકું ચઢ્યું હતું. તોપણ સલાહસંપન્નથી અમો છુટાં પડ્યાં હતાં. તે જમ્મુ પોતાના ૧૨ મહિનાનાં બાળક સાથે લન્ડન જઈ રહ્યો.”

મીસીસ બાર્કરે પાસ કાંઈ વધારે કહેવાનું હતું નહિ જ્યો રોયર્ન બેપોરના કલાક ૧૦-૩૦ ની ચેનમાં ઉઠદરનસીનાં ચેપનથી ઉપડ્યો.

“લ્યુસી ઍલેમ અને હેલન તાદ્વિચકના ઇતિહાસનો પત્તો મેળવ્યો છે;” રોયર્ન બોલ્યો, “હવે પછીનું મારું કામ વેન્ટનોર દેવલના ચોકમાં જે એરત દટાયલી પડી છે તેનો વૃતાંત મેળવવાનું બાકી છે.”

પ્રકરણ ૨૯ મું

ઘોરમાં છુપાયલું.

ઉઠદરનસીથી પાછા ફરતાં રોયર્નને પોતાની પિત્રાઈ તરફથી એક કાગળ મળ્યો જેમાં લખેલું હતું કે—“પપા ઘણા સારી પેઠે છે, અને તમને આદલી કોર્ટમાં જોવાને ઘણા ઇન્તેજાર છે. ખોદા માલૂમ શા ઉપરથી આપણા બાઈ સાહેબને એવુંજ લાગે છે કે તમારે જલદીથી આદલી કોર્ટ આવવું. તેણી મને રોજ અતિશય તોળ્યા પાડે છે અને બસ આટલું જાણવા માંગે છે કે તમે ક્યાં ક્યાં બટકો છો. તેથી મેહરબાની કરી વગર ઢીલે હવે અતરે આવજો, કે એમનો જીવ હેડળ પડે. તમારી વહાણી પિત્રાઈ, એ. આ.”

“હીક, આપણું બાઈસાહેબ તો મારી હીલચાલ જાણવા માગતાં દેખું,” રોયર્ન મનસે બોલ્યો. “ગરીબ નાના પ્રાણી! ગરીબ દુઃખી, નાના સોનેરી વાળવાલા પાપી! આપણી વચ્ચેની લડાઈ અત્યંત ગેર-વાજબી દેખાય છે. પણ હજી વખત છે તેટલાં તેણી નાદાશી કાં નથી જતી? મેં તેણીને પુરતી ચેતવણી આપી છે અને તેણી નાદાશી કાં નથી જતી? તેમ કીધાથી આદલી કોર્ટ ઉપર નામોશી આવતી અટકશે; હું તો મારા ધૂમ થયલા મિત્ર તરફની ફરજ બજાવું છું. ખોદા જાણે છે કે હું તેણીને શિક્ષા કરવા માંગતો નથી. તે સાહેબ સાહેબ છે કે હું અન્યાયનું પેર લેવા અને ગુનાહગારોને દુખ દેવા અવતર્યો નથી. હું તો

મારી ફરજ બળવવા માંગુ છું. હું તેણીને એક વધુ ચેતવણી આપીશ. પુરતી અને ધટીત, અને પછી—”

તેના વિચાર એકાએક સાઉધેમ્પતન તરફ દોરયા.

“હું સાઉધેમ્પતન તરફ જાઉં?” તેણે મનસે સવાલ કર્યો, “અને જે ઓરત વેન્તનોરમાં મરણ પામી તેની ખબર કાઢું કે નહિ? નહિ, હું એકદમ હવે પેલી મોટી મક્કારે ઓરત આગલ જઈશ અને જે સુંદર પરદા હેઠળ તેણી પોતાનાં પાપી કર્તુકને ઢાંકી ફરે છે તે પાસે ઉઠાવીશ, અને મારા મિત્રની મુશીબતનો ભરમ તેણીની પાસથી નાંચવી કાઢીશ. અને જે પાક ઘર તેણીએ પોતાનાં પાપી પગલાંથી અભડાવ્યું છે તે ઘર-માંથી તેણીને ઢાંકી કાઢીશ.”

તે ખીજી સવારે સકારાંમાં ઍસક્સ તરફ જવા નીકળ્યો અને ૧૧ વાગ્યા પેહેલાં ઑદલી કાર્ત તરફ જઈ પુગો.

હવે તે સકાર પહોંચ્યા આપણાં બાર્થ સાહેબ તો બહાર નીકળ્યાં હતાં. તેણી દુકાણીની બેઠ લેવા પોતાની સાવકી દીકરી સાથે બહાર ગઈ હતી; અને તેણીને ઘણાંક ટેકાણે જવું હતું તેથી બપોરમાં જમવાના વખત સુધી તેણી પાછી ફરે એવો સંભવ હતો નહિ. સર મીચલની તન-દરોસ્તી ઘણી સુધરી હતી અને તે બપોરમાં જમણું વેળા હેઠળ આવનાર હતો. મીં ઑદલી પોતાના કાકાના ઓરડામાં દાખલ થાય?

ના; તે સખી તબેદના સગાને મળવાની રાજીર્તની મરજી ન હતી. તે બીચારને તે શું કરી શકે? જે આજ્ઞા તેની ઉપર આવી પડવાનું હતું તેને ખુદશો રસ્તો કરી આપવાનું તેનાથી કેમ કરી બને? તે ઉમદ-ખવાસના વિશ્વાસુ છગર ઉપર જે સખત ગળજ આવી પડવાનો તેનું ભેર તે કેમ કરી ઓછું કરે?

“જે મારા મિત્રને કરેલાં નુકસાણ માટે કદાપી હું તેણીને માફ કરું તો પણ જે ગ્રહસ્થે તેણીની ઉપર વિશ્વાસ મુક્યો અને યા હોમ હેત વરસાવ્યું તે ગ્રહસ્થ ઉપર તેણીનાં કર્તુકથી જે વિપતી આવી પડશે તે માટે તો હું તેણીને ધિક્કારીશ.”

તેણે પોતાના કાકાના ચાકરને જણાવ્યું કે તે ગામડામાં આંટા લઈ જમવાના વખત પેહેલાં પાછો ફરશે. બાદ, તે ત્યાંથી ધીમે પગલે આગળ ચાલ્યો. ગામડાંનાં દેવળ આગળ તે ફરતો હતો, બ્યાંની ખીયાનો પોતાના હરિશ્ચંદ્ર વગરના વગાડનારને દુરથી લોકોની વાખવાળીએ ચઢાવતી હતી.

તેણે પોતાની ખીસા માંહેલી ધડિયાળ તરફ જોયું.

“કલાક દોઢનો તકોરો થયો છે; અને બાઇ સાહેબને ફરી હરી પાછા ફરતાં ચાર પાંચ કલાક લાગશે. પોતાનું સવારનું કામકાજ, સહી યા ઓળખ પાળખવાળાંને મળવા જવાનું—રે ખોદા, કેવી નાટક કરનાર આ મક્કારે ઓરત માલૂમ પડે છે—કેવી પક્કી મક્કરબાજ—અને કેવી છપ્પણ લખણમાં પુર. પણ હવે વધુ વખત મારા કાકાના રેહેઠાણમાં એ કસકુતમ પોતાનો હાસ્યરસ પ્રધાન નાટક આગળ ચલાવી શકનાર નથી. મેં તેણીની કાલેજનો સનદ પત્ર મેળવ્યો છે. તેણીએ આડકત્રી ચેતવણી લઇ લેવાને ના પાડી છે, તો આજ રાત્રે હું સ્પષ્ટ રીતે તેણીના કાન ખોલીશ.”

પિયાનાનો સરોદ બંધ પડ્યો, અને તે વાજાંત્ર બંધ થવાનો અવાજ રાખર્તે સાંભળ્યો.

“આ નવા વગાડનારને હું જોવામાં લાવીશ,” તેણે વિચાર કીધો.
“આ જોવા વગાડનાર નર કે નારીને છુપું કોણ રાખી શકે.”

એ મતલબથી મીંઝાઈ ત્યાંના દરવાજા આગળ ઉભો જ્યારે એક છોકરો પેહેસો બહાર નીકળ્યો. તેની પુઠે એક જુવાન સ્ત્રી સાદા રેશમી પોષાકમાં જણાઇ, જેણી મીંઝાઈને જોતાંજ ફિક્કી પડી ગઈ.

આ જુવાન સ્ત્રી કંઠેરા તાલ્બાયઝ હતી.

તેણીને ઓઢલીમાં મળવાની તેણે થોડીજ આશા રાખી હતી. તેણીએ તેને આગળ કહ્યું હતું કે તેણી અસિક્ષમાં રહેનારી કેટલીએક સહીઓની મુલાકાતે જનાર હતી; પણ તે પ્રાંત તો બોહોલા વિસ્તારનો હતો અને તે માહેલાં ઓઢલી ગામમાં લોકોનો આવજા ઘણો થોડો હતો.

કંઠેરા તાલ્બાયઝે પ્રથમ બોલવું શરૂ કીધું.

“તમે મને અત્રે જોઈ અચરત થયલા બાગો છો, મીંઝાઈ.”

“અચરત! અચંત.”

“મેં તમને કહ્યું હતું કે હું અસિક્ષ તરફ આવનાર છું. હું ગઇ પરમ દીને ધરથી નીકળી. તમારો તારનો સંદેસો મળ્યો ત્યારે હું ધર બહાર આવતી હતી. માઉન્ટ સ્ટેનીન્ગના નવા પાદરીની બાયડી મારી સહી થાય છે તેણીને ત્યાં મેં ઉતારો કર્યો છે, અને અહિંની જુની પિયાના ઉપર મારા હાથ અજમાવી જોયા છે. આ ઓઢલી ગામથી હું તદ્દન અજાણી હતી. હું ધારંછું એ જગાને તમારાં કુટુંબ ઉપરથી ઓઢલીનું નામ આપ્યું છે.”

“હું એમ ધારંછું,” રાખર્તે બોલ્યો. “મને કાંઇ સેહેજ યાદ છે કે ત્રીજા એફઉએફના રાજમાં અતરે ઓઢલીનો ઓઢલી નામનો મારો

એક પૂર્વજ થઇ ગયો હતો. દેવજના કમ્પાઉન્ડમાં જે એક ઘેર છે તે તેનીજ છે જે વિશેની મેં કોઇ દરદો કાંઇ હકીકત જાણવાને ચત્ત કયો નથી. મીસ તાલ્બોયઝ, તમારાં મિત્રો માટે તમે અહિં જોતી રહેવાનાં છો કે?”

“હા. અને હું માઉન્ટ સ્ટેનીન્ગ તરફ તેમની સાથ જનાર છું.”

રૉબર્ટ ઑલ્ડલી એમ્પાન રીતે કમ્પાઉન્ડ માલેલી કબર તરફ જોતો ઉભો જ્યારે કંઠરાને તેનો ચેહેરો અચંત ક્રિષ્ણ લાગો.

“મી. ઑલ્ડલી, મેં તમને છેલ્લા દીઠા ચાર પછીથી તમે કાંઇ આબ્નરી ચાલતા જણાવો છો?”

“ના, હું આબ્નરી પરચો નથી; પણ મારું મગઝ કાંઇ હજારો વેહેમ અને શકતું ભોગ થઇ પડ્યું છે જેથી મને કાંઇ પણ રીતનો કરાર મળતો નથી.”

આ બોલતી વેળા તે વિચાર કરતો હતો કે તેણી તેને વિશે તરે-હવાર અટકળ કરતી હશે. “તેણીનો દેખાવ,” તેણે વિચાર કીધો “જે ઉપર મારા મિત્રનું રૂપ હું ખુદ્દુ દેખી શકું છું તે શું મારા જીગર ઉપર ફેલેલ મેલવી શકે એવું છે કે? અમારાં બન્ને વચ્ચેની લડાઇ કેવી અસરખી છે. તેણી તો ડહાપણ અને ખુબશુરતીની એક ખરીજ દેવી છે માટે મારાથી એની સામે શી રવેશે ટકવાની હિમ્મત ચલાવી શકાશે.”

રૉબર્ટ ઑલ્ડલી તેણીના ખુબશુરત ચેહેરાની મોહનીના મારાની સામે પોતાને ટેકવી શક્યો નહિ જેથી તેણે તેણીને સાહેબજી કરવાને ખંખારી ગયું સાફ કથું; પણ તે જવા નીકલતો હતો એટલામાં તેણી બોલી “મી. ઑલ્ડલી, તમે મને પત્ર લખવાની કયુલાત આપી હતી તે તમને યાદ તો હશે! તમે મને હજી લખ્યું નથી તેથી એવું જણાય છે કે મારા ભાઇના ખુનીની તલ્લાસમાં તમે ફેલેલ પામ્યા નથી યા તો એ-મખી હોય કે તમે મને તેનો બેદ જે તમે મેળવી શક્યા હોય તે જણાવવાને ખુશી નથી.”

“માત્ર વધારે મેળવવાને હું જોતી છું.”

“તમારા સંદેસા ઉપરથી મને લાગું હતું કે તમે ઉદ્દર-સી તરફ જવાના છો.”

“અને હું ત્યાં જઇ આવ્યો છું.”

“ઠીક; અને ત્યાંથી તમને કાંઇ સાર હાથ લાગ્યો હશે.”

“હા, મીસ તાલ્બોયઝ, તમારે હવે જાણવું કે મારા શકનો પાયો માત્ર બે શખસોનાં એકસરખાંપણા ઉપર લટકે છે. એક કબરવાસ અને

એક હોયત. તેજ પાયા ઉપર તમારા ભાઈનાં ખુનનો મારો આધાર છે. જો તેની ઓરત દિલન તાલ્યાયજ, વર્તમાન પત્રોના જણાવ્યા મુજબની તારીખે મરણ પામી હોય-તેમજ વેન્તનોર ખાતે દતાયલી ઓરત તેજ હોય તો મારો મુકદ્દમો ખીન પાયાનો સમજવો. એનું હવે જે વખત જાયછે એટલામાં છેવટ આવશે; પણ ખાતરી લાગે છે કે મારા શક ખરા છે.”

તે આ આરતે રહીને પણ એવી ગંભીરાઈથી બોલ્યો કે તેના દિલની લાગણી તૂતે કંઘાડી પડી આવી. મીસ તાલ્યાયજે પોતાનો વગર મોઝનો નાજુક હાથ રોજતેના હાથ ઉપર મુક્યો જેના થંડા સ્પર્શથી રોજતેના આખા બાંધામાં લખતપુ ભરાયું.

“મારા ભાઈની મુશીબત અંધારામાં દતાયલી રહેવા દેશે નહિ તથા તમારા મિત્ર તરફની તમારી ફરજ ભુલશે નહિ એવી હું આશા રાખું છું.”

કલેરા આ બોલી તે વેળાએ પાદરીની બાયડી તેણીના બે સાથીઓ સાથે દેવડના ચોકમાં આવી લાગી. રોજતે ઓદલીએ પોતાના હાથ ઉપર જે હાથ મુક્યો હતો તે ખ્યારથી દાખ્યો, અને પોતાના હોઠસે લગાડ્યો.

“મીસ તાલ્યાયજ, હું પડે તો આજસુ અને નકામો શખસ છું; પણ જો તમારા ભાઈને પાછો સજીવન કરવાને મારો યા મારી કોઈ પણ કિમ્મતી ચીજનો ભોગ આપવો પડે તો તેમ કરવાને હું તૈયાર છું. ઘણું તો હું એટલું કરી શકું કે તમારા ભાઈનાં ખુનનો પત્તો મેળવી શકું જેમ કરતાં જે લોકો મને અલંત વહાલા છે તેઓનો પણ ભોગ આપવો પરશે.”

તેણે પોતાની ટોપી પેહેરી અને મીસીસ માર્ટીન કમપાન્દઉના દરવાજા આગળ આવી એટલે લાંથી તે ઉતાવળથી ચાલતો થયો.

“પેલો તમારી સાથે ખુબ્શનોજીવાન જે વાત કરતો હતો તે કોણ છે?” મીસ માર્ટીને હસતાં પુછ્યું.

“તે કોઈ મીઠા ઓદલી કેહેવાય છે અને મારા ભાઈનો ખાસ મિત્ર છે,” મીસીસ તાલ્યાયજે જવાબ દીધો.

“હીક; તે સર મીયલ ઓદલીનો કોઈ સગો હશે.”

“સર મીયલ ઓદલી!”

“હા, મારી વહાળી; તે ઓદલીનાં ગામડામાં સર્વથી મોટો ગ્રહસ્થ છે. પણ એક બે દિવસમાં આપણે ઓદલી કોર્તે જેવા જઈશું જ્યાં તે ઉમરાવને અને તેની જીવાન, અલંત ખુબસુરત, નાજુક નારને મળીશું.”

“તેની જુવાન અતિ ખુબસુરત નાર!” કલેરાએ પુછ્યું. “શું સર મીચલ હમણાંજ પરણ્યો છે?”

“હા. તે ૧૬ વર્ષ સુધી રંગાયસો હતો; અને વર્ષ દોઢ થયું કોઇ ગરીબ ગવર્નેસ સાથે પરણ્યો છે. તે છોકરી આખા ગામમાં સર્વથી ખુબસુરત નાર ગણાય છે. પણ ચાલ મારી બહાલી કલેરા, આપણો તદ્દ ખોતી થાય છે, અને આપણને ઘણું લાંબું જવાનું છે.”

તેઓ ગાડીમાં બેઠાં જ્યારે મીસ તાલ્બાયજે બાઇસાહેબ કુમારી હતી તે વેળા તેણીની ક્યા નામથી ઓળખાતી હતી તે જાણવા માંગ્યું.

“તેણી તે વેળાએ મીસ ટ્રેલમ કહેવાતી હતી,” મીસીસ માર્ટીન બોલી.

“અને શું તેણી ઘણી ખુબસુરત છે?”

“હા, ઘણી ઘણી સુંદર. તેણી છોકરવાદી ખુબસુરતી ધરાવે છે. તેણીના નેણ બહુ અને સાફ, ઝુલ્ફાં શીકાં સોનેરી રંગનાં, જે પીછાદાર કરચલીમાં તેણીનાં ખભાં અને ગરદન ઉપર પેચદાર લટકતાં પડે છે.”

આ સાંભળતાં કલેરા તાલ્બાયજ તો ચુપજ થઇ ગઇ. તેણીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે જ્યોર્જ જ્યારે પરણ્યો ત્યારે તેણે પોતાની આય-ડીનું વર્ણન આ પ્રમાણે લખેલું મને સાંભરે છે:—

“મારી છોકરવાદી ચેહેરેની આયડી આ કાગળ લખતાં મારી તરફ જુએ છે. તે ૩૫ સુંદરીને તમે નજરે જોવો એવું હું ઇચ્છું છું. તેણીનાં નેણ ઉનાળાના આકાશની માફક ખુલ્લાં બહુ છે. તેણીના વાળ શીકા પીળા સોનેરી રંગના તેણીના ચેહેરા ઉપરથી નીચે લટકે છે.”

પ્રકરણ ૩૦ મું.

ચુનાવાલા માર્ગમાં.

રોયલ ઑફીસ જ્યારે ઑફીસ કાર્ટના કમ્પાઉન્ડમાં ફરતો હતો ત્યારે આપણાં બાઇ સાહેબ અને ઑલીશીઆની ગાડી ત્યાં આવી લાગી. ગાડી-માંથી બંને સ્ત્રીઓને રોયલ હાથ પકડી ઉતારી. તેની ઉપર બાઇ સાહેબની નજર પડતાંજ તેણી બોલી, “હા, અને તમે પાછા ફર્યા! હવે, આપણે એમને બહાર રખડવા જવા દેશું નહિ, કેમ ઑલીશીઆ, ખરું કેની?”

“એવા રખડતા આદમીની હીલચાલ સાથે મને કાંઈ કરવું નથી,” ઑલીશીઆએ જવાબ દીધો.

“અને આ તમે બે દિવસ થયા ક્યાં ભટકતા હતા, મીઠા ઓઢલી?”
બાઈ સાહેબે હસતાં પુછ્યું.

“હું યોક્ષાયર તરફ ગયો હતો, બ્યાનાં ઉછાદરન્સી ગામડાંમાં મારો દોસ્ત બ્યારે પરણ્યો ત્યારે રહેતો હતો.”

એ સખત સાંભળતાંજ બાઈ સાહેબનો ચેહેરો ઝડ મારી ગયો.

“હું પોષાક બદલવા જવું છું; મીઠા ઓઢલી, મને જવા દો જમવાનો વખત થઈ જશે.”

“હું તમારી પાસ માત્ર એક અડધો કલાક વાત કરવાનો વખત માંગી લઉં છું, બાઈ સાહેબ,” મીઠા ઓઢલી બોલ્યો. “હું એજ ખાસ કારણસર અસેક્ષ તરફ આવ્યો છું.”

“શા વિશે?” બાઈ સાહેબ બોલ્યાં. “તમેને મને શું કહેવા માંગતા હશે?”

“આપણે એકલાં હોઈશું ત્યારે હું તમને કહીશ.” આ બોલતી વેળા તેણે પોતાની પીત્રાઈ કંઠે બેસાડી બાઈ સાહેબની પછવાડે ઉભી હતી.

“બ્યાં છે ત્યાં રાખત પોતાની કાકીની ખુશશુરતી ઉપર મોહિત પડ્યો છે; અને તેટલાજ માટે ખસ્તેહ જીવન થઈ રહ્યો છે.” અલી-શીઆ મનસે બોલી.

તેણી ત્યાં બેસે એકલાં મુકી ચાલી ગઈ.

“પેલા ચુણવાળા માર્ગ આગળ આવશે બાઈ સાહેબ?” ઓઢલી બોલ્યો. “કાંઈ પણ હરકત થાય નહિ એવી રીતે હું તમે સાથ વાત કરવા માગુ છું.”

“જેમ તમારી મરજી, ચાલો.”

થંડીથી તેણી ધ્રુજતી જણાઈ.

“પણ તમને થંડી લાગતી હશે, બાઈ સાહેબ?”

“અલખતાં, ઘણી. મને જવા દો આપણે કાલે વાત કરીશું.”

“હું ઘણો દિલગીર છું કે એટલો ઘાટકી બનવાની મને તમે દૂરજ પાડી છે. આવી રીતની સંકડાસમાંથી બચી જવું તમારે હાથ હવું પણ તમે તેમ કર્યું નહિ. મેં તમને ખુશી ચેતવણી આપી હતી છતાં તમે મને ધિક્કારી કાઢ્યો. હું તમને જણાવું છું કે તમને મારી વાત સાંભળવી પડશે.”

“પણ આવી જગ્યામાં તમે મને શું કામ લાવ્યા છો? શું તમને ખબર નથી કે હું પોચી છાતીની છું?”

“તમે પોચી છાતીનાં?”

“હા, ઘણીજ પોચી છાતીની અને હમ્મેશ દાકતર દોસનને લાંથી કાંઈને કાંઈ દવા લાવવી પડે છે, કપુર, સાલ્વેસેતાઈલ, લાલ લવેન્દર, અને સધળી જાતની બીજી ચીજો કે જે પીતાં કમકમાત ઉપજે; પણ તેઓથી અને કાંઈ ફાયદો થતો નથી.”

“મંકબેથ પોતાના વૈદ્યને શું કહે છે તે તમે જાણો છો, બાપ સાહેબ?” રૉબર્ટે ગંભીરાઈથી પુછ્યું. “મીઠો દોસન ઘણોએ હુશિયાર હોય પણ તે એક બગડેલાં મગજને સાચું કરી શકે એ માનવું બેજા છે.”

“કોણ કહે છે કે મારું ધ્યાન બગડેલું છે?”

“તે હું કહું છું, બાપ સાહેબ,” રૉબર્ટે જવાબ દીધો. “તમે કહો છો કે તમારા દાકતર તમને જે દવા આપે તે કારગત લાગતી નથી. પણ બાપ સાહેબ, મારી સલાહ પ્રમાણે ચાલો તો જરૂર તમારું મગજ સુધરી જશે. ખોદા સાહેબ છે કે હું દયા કરવાને ઇચ્છું છું—અને તે વળી બીજાઓને જે ઇન્સાફ ઘટે છે તે તરફ નજર રાખીને તમો ઉપર કરવાને ઘણો ખુશી છું.—પણ ઇન્સાફ તો થવો જોઈએ. વારું, બાપ સાહેબ, હું તમને જણાવું કે આ ઘરમાં તમે નજીવી છાતીનાં કેમ બન્યાં છો?”

“જો બને તો—” લગાર હસ્તે મુખે તેણી બોલી.

“કારણ આ ઘરમાં તમારા માટે ભૂત ભમતો રહે છે.”

“ભૂત ભમે છે?”

“હા, જ્યૉર્જ તાઈયોયઝનો ભૂત.”

રૉબર્ટે દીડું કે એ સખુનોથી બાપ સાહેબની છાતી વધારે ધમકવા લાગી અને તેથી તેણીનું આખું બદન ધ્રુજતું થયું. તેણી લગાર અટકીને બોલી, “એ તમે શું બોલો છો? જ્યૉર્જ તાઈયોયઝનાં તમારા ચેટકથી તમે અને કાં તોઆહ આપ્યા કરો છો? તે તો કરારે તમારીથી હરસે થોડાક મહિના બહાર રખડતો હશે, અને તેની ગેરહાજરીનાં તમારાં ચેટકથી તમે અને કાં કંટાળો આપતા થયા છો. અને અને જ્યૉર્જને કંઈ મસીદે દીવો કે તેને માટે તમે મારી પુઠ ધરી બેઠા છો?”

“તેને તમે તદ્દન ઓળખનાં ન હતાં, નહિ બાપ સાહેબ?”

“અલબત્ત નહિ.”

“મારા મિત્રના ઘૂમ થવાની વાત જે મેં વાંચી છે તેથી તમને વાકેફ કર્યામાં લાવું?”

“ના, મારે તમારા મિત્ર બાપે કાંઈ જાણવાની જરૂર નથી. તે મરણ પામ્યો હોય તો હું તે માટે દિલગીર છું. અગર તે હરની ધરાવતો હોય

તો તેને મળવાની કે તેની ખબર જાણવાની મને ઇચ્છા નથી. મને મારા ધણી આગળ જવું છે માટે મને અંદર જવા દો.”

“તમે મારું કહેલું સાંભળો નહિ ત્યાં સુધી તો નહિ, બાપ. સાહેબ હું, તમને અધટિત વખત રોકી રાખીશ નહિ; એક વેળા મારું સાંભળ્યા પછી તમારું મુજબ કરી લેજો.”

“ઠીક છે, બાપો, હું સાંભળવાને કબૂલ છું.”

“જ્યારે મારો મિત્ર જ્યોર્જ ઇન્ડ્રેન્ડ તરફ પાછો ફર્યો ત્યારે તેનાં જીવનમાં જે વિચાર ઉપરવાર હતો તે એજ કે તેની ઓરતનો મેલાપ જેમ અને તેમ જલદી કરે.”

“જે ઓરતને તે નિરાધાર નાખી તણ ગયો હતો,” બાપ સાહેબે તાપસી પુરી. “એવું કાંઈ તમે પોતે એક વેળા આગળ બોલ્યા હતા.”

રૌબર્તે આ તાપસી ઉપર કાંઈ ધ્યાન આપ્યું નહિ.

“તેની મોટી આશા એજ હતી કે પોતે જે બે લાખ રૂપિયાની પુંછ ઓલ્ટ્રેસ્ટાથી લાવ્યો હતો તેથી તેણીને સુખી કરવી. ઇન્ડ્રેન્ડમાં તેણે પગ મુક્યા પછી કેટલેક કલાકે મારી સાથ તેનું મળવું થયું અને તેણે પોતાની જીને મળવાની જે ખુશાલી દેખાડી તેનો હું ઉકમાઈ સાથનો ગવાહ છું. ત્યારબાદ જે તેને દુઃખકારક ફટકો લાગ્યો તેનો પણ હું ગવાહ છું. જે વેદનાં તેનાં મનમાં ઉત્પન્ન થઈ તે કોઈજ નહિ પણ તેની જીના મરણની ખબર હતી. હવે મારી ખાતરી થઈ કે તે ખબર સદનતર જોડી કાઢેલી ઠગાઈ ભરેલી નીચ હિકમત હતી.”

“હા!” બાપ સાહેબ બોલ્યાં, “પણ વારું કોઈને એવી હિકમત રચવાનો શો સખખ હશે. તમે કહો છો તેમ મીસીસ તાલ્બાયઝ તો જીવતી છે?”

“તે તો બાપ સાહેબને પોતાને રોશન છે.”

“તે કેમ?”

“કદાચ તેણીએ જ્યોર્જની ગેરહાજરીનો લાભ લઈ કોઈ અધિક માતખર ભરથારને પરણવાની યુક્તિ કરી હોય! કદાચ તેમ બીજા સાથ પોતાનું લગ્ન કરી પોતાના હકદાર ધણીને તે બીજા લગ્નથી બેખબર રાખવાને એવા ખોટા મરણ સમાચાર ફેલાવ્યા હોય તો તેમાં નવાઈ શી!”

બાપ સાહેબે પોતાના ખભા હિલવ્યા.

“તમારા વેહેમ હસી કાઢવા જોગ છે,” બાપ સાહેબ બોલ્યાં.

“પણ તેમ શક લઈ જવા માટે તમારી પાસ કાંઈ વાજખી સખખ હોવા જોઈએ.”

“ક્રિસ્ટફાઈ અને ક્રૅસ્ટસ્તરનાં દરેક વર્તમાન પત્રોમાં ખોળ કરી છે, અને એકમાં બાને તા. ૨ જુલાઈ, ૧૮૫૭ નામાં એક નાનો ફકરો જે સંદ્યાનો તરફના એક વર્તમાન પત્રમાંથી ઉતારી લીધેલો હતો કે મી. જ્યૉર્જ તાલ્બૉયઝ નામે એક ઇંગ્લેન્ડ મહારથ સોનાની ખાણોના મેદાન તરફથી સીદનીખાતે આવી પુગો છે તેની પાસ બે લાખ રૂપીઆની કિમ્મતનાં સોનાનાં લગડી અને ભુદા છે અને કે તે તમામ વેચીને રૂપીઆ સાથ લીવરપુલ તરફ આર્ગેસ વહાણમાં હંકારી ગયો છે. બાપસાહેબ, આ બાબદનો અલબત્તા નજીવી છે પણ તે આટલું સાબેત કરવાને પુરતી છે કે ૧૮૫૭ ના જુલાઈ માસમાં અસિક્ષમાં રહેનારો કોઈથી જીવડો અસ્ત્રેલ્યાથી જ્યૉર્જ તાલ્બૉયઝ પાછો ફર્યો છે તે જાણવા વગર રહે નહિ, કેમ સમજ્યાં કે?”

“હજી બરાબર નહિ,” બાપ સાહેબ બોલ્યાં, “મીસીસ તાલ્બૉયઝના મરણ સાથ અસિક્ષનાં વર્તમાન પત્રોને શું કામ હોય.”

“તે હું તમને જાણવીથી જણાવીશ, બાપ સાહેબ, હું એમ કહું છું કે ‘તાઈમ્સ’ પત્રમાં તાલ્બૉયઝની બાવડીના મરણ સમાચાર જાહેર થયા છે તે તદ્દન ખોટા અને જોડી કાઢેલા છે; અને વળી તે કંઈજ નહિ પણ હલન તાલ્બૉયઝ અને માદને રચેલું એક બયંકાર કાવતરું છે?”

“કાવતરું !”

“હા તે કાવતરું એક મક્કારે ઝોરતે અછી સફાઈથી રચેલું છે.”

“પણ તમે કેમ જાણ્યું કે તે મરણ સમાચાર તદ્દન જોડી કાઢેલી એક યુક્તિથી બરપા થયેલા છે?” બાપ સાહેબે પુછ્યું “તમે તો એમ કહેતા હતા કે તમે પોતે તમારા મિત્ર સાથ વેન્તરનોમાં હેલનની કબર જોઈ આવ્યા હતા; અને જ્યારે મીસીસ તાલ્બૉયઝ મરણ પામી ન હતી ત્યારે તે ખીલ કાણની કબર હતી?”

“આહ! બાપ સાહેબ, એ સવાલનો જવાબ માત્ર બે ત્રણ શબ્દસ બરાબર આપી શકશે; અને તેઓ માહેલા એકને જે વખત જાય છે તે માટે ખોલાસો કરવો પડશે. તમે શું એમ સમજે છો કે હું સ્ત્રી ચરિત્રથી માહાત થવાનો છું. નહિ, કદી નહિ. મેં તમામ ગવાહી વિગતે વિગત હાથ કીધી છે; અને તેમ કરતાં કોઈ સ્ત્રી મારા કામમાં હરકત નાખવાનો યત્ન કરે છે; પણ તેણીએ જાણવું કે તેણીની તમામ મેહેનત ફેકટ ગઇ છે, સખબ મારી કોશીસમાં હું ઘણા ફતેહમંદ નીવડ્યો છું, અને હવે તે પુરાવાની મજબુત મોટી સાકળમાં માત્ર એકજ કળી જોડવાની બાકી છે જે પ્લાઉસન નામની એક ઝોરત પાસેથી જરૂર મળી શકે એવું છે. તે ઝોરત પેલા મારા મિત્રના સસરાનો તમામ ભરમ જાણે છે. મકીન છે કે

તેણી વેન્તનોર ખાતે કદ જોરતની લાસને જીમીદા કરેલી તેનો પતો મેળવવા અને કામ લાગશે; અને તે શોધી કાઢવામાં હું કાંઈ બાકી રાખનાર નથી. તે કરતાં જો—”

“જો શું?”

“જો તે જોરત જેણીને નામોશીમાં ગીરફતાર થતી અટકાવવા હું ઇચ્છું તેણી પોતાનું ચેતી લે તો હજી કાંઈ મોકું થયું નથી.”

આમસાહેબે પોતાના ખબા ચલાવ્યા અને પોતાનાં બધાં નેણમાંથી ધિક્કારનો ચમકારો છટકાવ્યો.

“હિ, હિ, હિ! હું તો એવું ધારું કે તેણી જો તમારાં બેહુદા-પણાના દરની પોતાની છાતી ઉપર અસર ચાલવા દે તો તેણીના જેવી મૂર્ખ અને નાદાન બીજી થોડીજ જોરત હશે. તમારા મગજમાં જો બેહુદા ઠાલા વિચારો ધર કરી બેઠા છે તે તદ્દન હસી કાઢવા જોગ છે. તમારો મિત્ર કોઈ વિચિત્ર રીતે તમોથી બેમાલૂમ થયેલો છે, યાને કે તે અહરથ તમને કાંઈ ખબર આપ્યા વગર ઇન્ડિયન છોડી ગયો છે. તેથી શું થયું? તમે પોતેજ કહો છો કે પોતાની જોરતના મરણ બાદ તે તદ્દન ફેરવાઈ ગયો હતો. તેનું ધ્યાન બરાબર ઠેકાણે ન હતું, છતાં શી નવાઈ કે તે સુધરેલી જીંદગીથી કંટાળી આંસુથી આ તરફ પોતાના દહાડા ખતમ કરવા ગયો હોય? પણ તમારા મિત્રનાં ધૂમ થવા બાબેના આટલા બોલા-સાથી તમે સંતોષ પામેલા જણાતા નથી. તમે માત્ર એક ખ્યાલ ઉપર તમામ મરામત કરો છો કે તેનું મોત નીપજવા કાવતરું રચાયલું છે. હેલન તાલ્બોયઝ મરણ પામી છે. “ધી તાઇમ્સ” સમાચારમાં ખુદલું જાહેર થયલું છે કે તેણીએ સ્વર્ગવાસ કર્યો છે. તેણીનો પોતાનો આપ તમને જણાવે છે કે તેણી મરણ પામી છે. વેન્તનોરના દેવલમાંના ચોક મધેની ઘોર ઉપરનો પથર નોંધ આપે છે કે તેણી મરણ પામી છે. શા આધારે અને શી સત્તાથી તમે મારી આગળ આવો છો અને મને તમારા મિત્રનાં મરણ બાબે તોબા પાડો છો? શા આધારે તમે કેહેવાની હિમ્મત ચલાવો છો કે તેની બાબડી જીવતી છે?”

“વખત અને જગાની ગવાહીના આધારે. દરકતની ગવાહીના આધારે. બ્યારે હેલન તાલ્બોયઝ ઉઇલ્દરન્સી ખાતે પોતાનાં બાપીકા ધરથી જતી રહી ત્યારે એક પત્ર તેણી પોતાની પાછળ મુકી ગઈ હતી, જેમાં તેણીએ એવું જાહેર કર્યું છે કે તેણી પોતાની જીવની જીંદગીથી કંટાળી ગઈ હતી, અને તેથી તેણી નવાં ધર તથા નવાં નશીબના શોધમાં જતી હતી. તે પત્ર મારા કબજામાં છે.”

“હીક !”

“હેલન તાલ્બાયઝના અક્ષર કોણના અક્ષરને ઉમેલુય મલતા આવે છે તે હું તમને કહું?”

“એ ઓરતના અક્ષરનું મલતામણું આજકાલ કાંઈ અસાધારન વાત નથી. હું તમને કહો તો એવા કુડીબંધ દાખલા આપું.”

“પણ આ મારી બાબદમાંના દસ્કત કાંઈ જેવા તેવા નથી, તે દસ્કત તો કાંઈ સેંકડોમાંથી પોતાની ખાસ ઢબ ઉપરથી ઓલખાઈ આવે.”

“ત્યારે તો એ એક નવાઈ જેવો સંજોગ ગણાય. ગમે તે કહો પણ તે સંજોગન ગણાય. તમે કાંઈ એટલા કમઅક્કલ નહિ હશે કે હેલન તાલ્બાયઝના અક્ષર કોઈ બીજા પુરૂષના અક્ષરને મલતા આવે છે તે ઉપરથી તેણી મરણુ પામવી ન જોઈએ એવું કહેવાની હિમ્મત કરી શકો.”

“પણ એવા એવા સંજોગ કાંઈ હારબંધ મલી આવે તો પછી કેમ?” રૉબર્ટ બોલ્યો. “હેલન તાલ્બાયઝે પોતાના બાપનું ઘર છોડ્યું તે તેણીના પોતાના હાથ દસ્કત મુજબ એટલાજ સખયથી કે પોતે આગળી જીંદગીથી કંટાળી ગઈ હતી તેથી બીજી નવી જીંદગી શરૂ કરવાને તેણી ઇચ્છતી હતી. એ ઉપરથી શું સાર નીપજે છે તે તમે સમજો છો?”

બાપ સાહેબે પોતાના ખભા ચઢાવ્યા.

“મને મુદ્દલ સમજ પડતી નથી,” તેણી બોલી; “અને હવે અરધો કલાક થયો અતરે આ ભય ભરેલી જગામાં તમે મને રોકી મુકી છે તેથી હું તમને અરજ કરું છું કે મને જવા દો અને બપોરનાં જમણુ માટે મને પોષાક બદલવા દો.”

“નહિ બાપ સાહેબ,” રૉબર્ટ પાછો બોલ્યો. “તમે જાણો છો કે લોકો નવી જીંદગી શરૂ કરવાનાં થાય છે ત્યારે તેઓ શું કરે છે તે તમને ખબર છે? તેઓ પોતાનાં નામ ફેરવી નાખે છે, બાપ સાહેબ, હેલન તાલ્બાયઝ પોતાનાં ફરજંદને તજી જતી રહી—તેણી ઉછેદર-સી તરફથી નીકળી ગઈ ત્યારે એવા વિચાર તેણીએ રાખેલો સાબેત થયો છે કે પોતે ઓળખાય નહિ તેમ કરવું. હેલન તાલ્બાયઝ તરીકે તેણી ૪૦ સં ૧૮૫૪ના ઑગસ્ટ માસની તા. ૧૬ મીએ બેમાલૂમ થઈ ગઈ, અને બીજા દને ધ્યાને તા. ૧૭ મી ઑગસ્ટે તેણી ધ્યુસી ઍલ્ડમ નામની એક નિરાશ્રીત છોકરી તરીકે જાહેર થઈ. એ નવી ઢબે તેણીએ એક ઘરમાં વગર પગારે ચાકરી કરવાને માથે લીધું જેમ કરવાને લીધે ત્યાં તેણીનાં નામ

નિશાણુ બાળે કાંધ તેણીને પ્રમ્ને પુછવામાં આવ્યા નહિ અને શુપચુપ ઉત્તરો મળ્યો.”

“તમે ક્ષેલા બન્યા છો, મીઠા આદલી,” બાઈ સાહેબ બોલ્યાં. “તમને દિવાનું લાગ્યું છે. મારો ધણી અને તમારી આ તોચ્છાદ્યથી બચાવી લેશે. વાત તો ઠીક કાઢી છે—હેલન તાલ્યોયઝ અમુક દહાડે પોતા બાપના ધરથી નીકળી અને હું તેને બીજે દહાડે મારી શેઠાણીને ઘર ચાકરી રહી તે ઉપરથી મોટો પુરાવો મળી ગયો.”

“એટલી એક બાબત ઉપરથી તો કાંઈ દમ જેવું નહિ; પણ ‘બીજી ગવાહીની મદદથી—”

“બીજી કંઈ?”

“એક પેટી જે મીસીસ વિનસેન્ટની નિશાળે હેલન મુકી ગઇ છે તેની ઉપર બે તીકાટ એકેકની ઉપર ચોંતાડેલી હતી જેમાં એક ઉપરની તીકાટમાં મીસ ઍલ્ડમ કરી લખેલું હતું અને તેની હેઠળની બીજીમાં મીસીસ જ્યોર્જ તાલ્યોયઝ હતું. તે બન્ને તીકાટો મારી પાસ મોજુદ છે જે વધુ પુરાવા તરીકે કામ લાગે એવી છે.”

બાઈ સાહેબથી ચું કે ચાં કરી શકાયું નહિ. રૉબર્ટ અધારામાં તેણીનો એહેરો જોઈ શક્યો નહિ. જે કાંઈ તેને જણાયું તે એટલુંજ કે તેણીની ઢબકતી છાતી ઉપર તેણીએ ધ્રુજતા પોતાના નાનકડા હાથ દાખ્ય-હતા, અને કે તેના છેલ્લા બોલો તેણીની ઉપર મજબુત કારી જખમની માફક અસર કરી રહ્યા હતા.

રૉબર્ટ પણ તેણીની બાજુએ શુપચુપ ઢચ્યા કાઢી, અને પછી કેટલાક વારે બોલ્યો, “તે બન્ને તીકાટો મારા કબજામાં છે, બાઈ સાહેબ. તે બન્ને મેં તમારી પેટી ઉપરથી મીસીસ વિનસેન્ટ અને મીસ તોન્કસની હજુરમાં કાઢી લીધી છે. હવે એની વિરૂધ્ધ તમારે શું કહેવું છે? તમે એમ સમજાવવા માંગો છો કે તમે દ્યુસી ઍલ્ડમ છો અને તમને હેલન તાલ્યોયઝ સાથે કાંઈ તાલુકો નથી, ત્યારે તમે એટલું જણાવશો કે તમે ફિસેન્ટવીલામાં પેહેલો દેખાવ દીધો તે પેહેલાં તમે ક્યાં રહેતાં હતાં? એટલી બાબત તો તમારાં સગાં વહાલાં, દરદોસ્તદાર, અને ઝોળખ પાલખની જુબાની ઉપરથી તમે કહી શકશો!”

“અલબત્ત, જ્યારે મને કાર્તનાં પાંજરામાં ઉભી કરશે ત્યારે તમારાં આરોપોનું ખોટાઈ હું તૃપ્તિ સિદ્ધ કરી આપીશ. હાલ તો હું તેમ ઉભી નથી, મીઠા આદલી, અને તેથી તમારી ખૂબીયતની હું હાસી કરું છું. હું

તમને ખરું કહું છું કે તમારું ધ્યાન ઠેકાણે નથી અને તેથી તમને કોઇ દિવાનાશાળામાં પૂરી મુકાવવા બેઠાએ.”

રૌબર્ત ઑદલી આ તેણીના સખન સાંભળતાં ચોંક્યો. તે મનસે બોલ્યો, “એક પાપ છુપાવાને કદાચ તેણી ખીચું પાપ કરે એમાં કાંઈ શક નથી. કદાચ તેણી મારા કાકાને મારા માટે ઉધું ચટું સમજાવી મને કોઈ દિવાનાશાળામાં પૂરી મુકાવવામાં ફતેહ પણ પામે.”

રૌબર્ત ઑદલી કાંઈ હીચકારો ન હતો; તોપણ તેની છાતી આ વખતે ઢમક્યા વના રહી નહિ. તે પોતાનાં મનસે બોલ્યો, “અરે, હું કેવો હિચકારો બન્યો છું કે મારો પોતાનો અને મારી પોતાની ધારતીનો હું વિચાર કરું છું! જેમ અધિકાધિક આ મક્કારે વિશે જાણું છું તેમ અધિકાધિક તેણી વિશે મને બધા લાગે છે કે રખેને ખીજાઓને તે પોતાનાં ફાંદામાં ગીરફતાર કરી નાખે.”

તેણે અધારામાં પોતાની આસપાસ નજર ફેંકી. એકાંત બાગ કચ્ચર-રથાન માનીન્દ કદરબિહામણો લાગતો હતો. તેમાં ફૂંચા એટલે તું કેહે ગોચા જીવતાઓની દુન્યાથી તમે ગેબ થઇ ગયા એવો હતો.

“જે દિવસે જ્યોર્જ તાલ્બાયઝનું ગેબ થવું બન્યું તે દિવસે આજ બાગમાં કોઈ ઠેકાણે બાપ સાહેબનું તે સાથ મળવું થયું હતું,” રૌબર્ત મનમાં બોલ્યો. “મને અન્યથા લાગે છે કે કંઈ જગા ઉપર તેણી તેને લઇ ગઇ હશે, અને ક્યાં તેણે તેણીને પોતાની બેઠાની માટે ઠપકા દીધો હશે!”

આ વેળાએ બાપ સાહેબ એક ઝાડને અઢેલીને રૌબર્તની સાંમે તેને કાવકી રીતે તપાસતી અને ખુબ બિચાર કરતી ઉભેલી હતી.

“સારે તમે ચેટતાં નથી, બાપ સાહેબ? તમે નાહક હુઝત કરો છો અને અહિંથી નીસરી જવાને જાકી બની ના પારો છો. તમે અહિંજ રહેવાનું અને મારી અવગા કરવાનું પસંદ કરો છો કે?”

“બેશક,” બાપ સાહેબ છાતી ઠોકતાં ઑદલી તરફ ડોળા કકડાવતાં બોલ્યાં. “અગર મારા ધણીનો બત્રીજો ઘેરો અને તેમાં મારો તે શો અન્યાય હોય.”

“ઠીક સારે, બાપ સાહેબ આજ સાંજરે જે નાના લોખંડના દરવાજા આપણે આત્માં તેજ દરવાજેથી મારો મિત્ર અતરે દાખલ થતો જણાયો હતો. તે છેલ્લો તમારે વિશે પુછતો સંભળાયો હતો. આ બાગમાં દાખલ થતો તે જણાયો હતો; પણ તે અહિંથી બહાર જતો જણાયો નથી. હું યકીનથી માનું છું કે તે આ બાગમાંથી બહાર જવા પામ્યોજ

નથી; વાસ્તે હું મજબુત સુમાન લઈ જઈ છું કે તે આ બાગની હદ-માંજ પોતાના મોતના ફિરેસ્તાને સરણ થયો છે, અને કે તેનું પાક રવાન આ બાગનાં એકાદાં નવરા ખુણા ખટોલામાં છુપાવેલું પડ્યું છે. હું એવી જોસ્તે જુદા અતરે ચલાવીશ કે જેથી પેલું ઘર જમીનદોસ્ત થશે અને આ બાગે માહેલાં દરેક ઝાડની ખુનખેખ કઢાવીશ; અને કોઈથી રવેશે મારા મિત્રને દાટેલી જગાનો પતો મેળવીશ.”

દ્યુસી ચેંહમે આ વાત સાંભળી પોતાનાં બવાં ચઢાવ્યાં, અને રાંખ-તેને આ સુખ કહ્યું, “પણ તેમ કરવાને તું જીવતો ક્યાં રહીશ. તુ તલ્લાશ કરે તે પેહેલાં હું તને ઠાર કરીશ. તું મને એટલી બેખર શા માટે કરે છે? તું મને મારા માગે રહેવા કાં નહિ દેતો? મેં તારું તે શું ખોટું કર્યું છે. કે તું મારો જમ થઈ લાગી મારો દુમ્માલો છોડતો નથી, અને દૂતરાની માફક મારાં પગળાં સુંગે છે, તથા મારા મો ચાળાનાં લક્ષણ તપાસતો રહે છે? શું તું મને ઘેલી કરી નાખવાનો ધરાદો રાખે છે કે? પણ તું જાણે છે કે એક દિવાની ઓરત સાથે કુસ્તીની કમ્મર કસવી કેવું કંટાળાતું કઠણ કામ કહેવાય છે? પણ નહિ, તું તે સમજતો હોય એવું જાણતું નથી, નહિતો કે હરગેઝ થઈ તું આ કામ કરે નહિ.”

તેણી એટલું કહી અટકી અને પોતાના પગનાં આંગળાં ઉપર ટીંગાઈ જે દેખાવથી રાંખતેને તેણીનો છાકટો બાપ યાદ આવ્યો.

“જાઓ, મીંઝ આંદલી,” તેણી બોલી, “તમે ઘેલા બન્યા છો. હું તમને ખાતરીથી કહું છું કે તમને દિવાનું લાગું છે જેથી જે તે વિચારો છો, અને ભાંડો છો.”

“હું જઈ છું, બાઈ સાહેબ મારી ધણી મરણ છે કે તમારા કંગા-લ્યતપણા ઉપર રહેમ કરે અને તમારા તમામ ચુનાહના અખાડા કરે પણ તમે મારી દયાનો લાભ લેવાને સાફ ના પાડો છો. હું જીવતા ઉપર દયા કરવાને ઇચ્છું છું. હવે પછી મરનાર તરફની મારી ફરજ માત્ર હેડે ધરીશ.”

તે તહિથી બાગ માહેલા એકાંત કુવાની બાજુમાંથી ચાલ્યો જ્યારે બાઈ સાહેબ તેની પુકે પેલા લોખંડના નાના દરવાજા તરફ ચાલી, એટલામાં મીંઝ આંદલીને ઍલીશીઆ સાથે મેલાપ થયો.

“તમે ક્યાં રખડતા હતા, રાંખતે,” ઍલીશીઆ બોલી, “પપાજી હેઠળ જમવા આવ્યા છે અને તમારી રાહ દેખે છે? ચાલો જલદી તેઓ તમને જોઈને ખુશી થશે.”

તે જીવાન શખસ પોતાની પીત્રાઈનો સાદ સાંભળતાં ચોકચો અને

મનસે બોલ્યો, “રે ખોદા! શું આ બન્ને ઓરતો એકજ મતીની હશે? શું આ બોલી, સખી દિલની છોકરી, જેણી પોતાની નિર્દોષ તમેહની કોઇ પણ લાગણી દાખી શક્તી નથી તેણી પેલી કંગાળ મક્કારના જેવાંજ લોહી અને માસની બનેલી હશે?”

તેણે પોતાની પીત્રાઇ તરફથી બાઇ સાહેબ જેણી પેલા લોખંડના નાના દરવાજા આગળ મીઠા ઑદલાને ખસીને તેણીને રસ્તો આપવાની રાહ જોતી ઉભી હતી તેણીની તરફ નજર ફેરવી.

“ઁલીશીઆ,” બાઇ સાહેબ બોલી, “ખોદા માલૂમ તારા પિત્રાઇને શું થયું છે? તે એટલો તો પોતાથી બેખબર અને હાવરો આવરો બન્યો છે કે મને કાંઇ તેની સમજ પડતી નથી.”

“ખરી વાત,” ઁલીશીઆ બોલી, “અને તમે જે લાંબો વખત એની સાથ ઘુસઘુસ વાતોમાં ગુન્ગ્યો છે તે ઉપરથી હું ધારું છું કે તમે એને સમજાવવામાં કાંઇ બાકી રાખ્યું નહિ હશે!”

“તે તો ખરુંજ તો,” રૉબર્ટ થડે પેટે બોલ્યો. “બાઇ સાહેબે અને મેં અકેકની અકી રીતે પીઝાણુ લીધી છે; પણ હવે મોડું થાય છે તેથી સાહેબજી, બાઇઓ. આજ રાત્રે માઉન્ટ સ્ટેન્લીનીગમાં જઇ સુવાનો છું કારણ મને ત્યાં કાંઇ કામ છે તેથી હું કાલે અતરે આવી મારા કાકાને મળીશ.”

“પણ તું પપાજીને મળ્યા વગર તો જશે નહિ.”

“હા, મારી પ્યારી,” રૉબર્ટ બોલ્યો, “એક નાપસંદ બારી કામ જે મારે માથે આવી પડ્યું છે તેથી મારાં મનને કરાર રહ્યા નથી માટે કાકાને મળ્યા વગર મારે જવું છે; સાહેબજી, ઁલીશીઆ! હું આવતી કાલે અતરે આવીશ નહિ તો લખીશ.”

તેણે પોતાની પિત્રાઇનો હાથ દાખ્યો, બાઇ સાહેબને નમ્યો, અને બહાર નીકળી ચાલ્યો.

બાઇ સાહેબ અને ઁલીશીઆ પોતાની નજર પુગી લ્યાંસુધી તેને જોયા કરતાં ઉભાં.

“તોબાહ ખોદા! મારા પિત્રાઇને શું થયું હશે! તે આ રીતે જે વારંવાર રખડ રઝડ કરતો ઘડેલામાં પડ્યો છે તેના શો અર્થ હશે!” ઁલીશીઆ બોલી. “કાંઇ નાપસંદ કામ, અને તેથી તેનાં મનનો કરાર લુટાયો છે, વાહુવા! વાતતો ઠીક લાગ્યો છે!”

“વારું, ઁલીશીઆ,” બાઇ સાહેબે ઘણીજ ગંભીરાઇથી પુછ્યું, “તને તારા પિત્રાઇની ચાલચલણની પુરતી અજાણશ છે કે?”

“તેની આલસલજીની અજમાયશ! નહિ, બાપ સાહેબ. તે હું શા માટે મેળવું?” એલીશીઆએ જવાબ દીધો, “તેની વર્તણૂકની ખાતરી મેળવી લેવામાં શું મોટું કામ છે. તે તો કાઈપણ સેહેજ સમજી લેશે કે તે આજણ અને એકળપેતો આદમી છે કે જે પોતાનાં સુખ સગવડ શિવાય બીજી કંઈ સમજતો નથી.”

“પણ તેનું ધ્યાન ચડેલાં જેવું તમને કોઈ દિવસ પણ લાગ્યું નથી?”

“ચડેલાં જેવું!” એલીશીઆ ઓઠ ફફડાવતી અને ખભા ચઢાવતી બોલી. “ખરેજ, આવા લોકો માટે હમ્મેશ એવાં બહાણાં ધણા ખરાં કરવામાં આવે છે. હું ધારું છું કે બાળને તેવી અસર છે.”

“પણ કોઈ દિવસ તમે મને એના માઆપ વિશે કંઈ કહ્યું નથી,” બાપ સાહેબ જાણે કંઈ વિચાર કરતાં હોય તેમ બોલ્યાં. “તમને તેઓ સાંભરે છે?”

“મેં એનાં માને કદી દીઠાં ન હતાં. તે મારાં કાકી જ્યારે મારો બાળ પાંચ વર્ષનો હતો ત્યારે સ્વર્ગવાસ થયાં હતાં.”

“પણ તેઓ રાજર્તની માફક જરા ચડેલી હશે?”

“ના; મારાં બેહેસતન કાકી ધણાં સમજી બાપ હતાં, પણ તમે જાણો છો કે તેઓ મારા જન્મની પૂર્વે મરણ પામ્યાં જેથી તેઓ વિશે હું કંઈ ઝાઝું જાણતી નથી.”

“વારું તમારા કાકાની તો તમને કંઈ યાદ હશે?”

“મારા કાકા રાજર્ત?” એલીશીઆ બોલી “અરે હા, તેઓ વિશે મને ખુબ સાંભરે છે.”

“શું તેનું પણ ધ્યાન ઠેકાણે ન હતું?”

“હા, હું ધારું છું કે તેમનાજ જેવાં લક્ષણ કંઈ રાજર્તનામાં જણાય છે. મારા કાકા પણ રાજર્તની માફક પોતાનાં લગતાં વળગતાં બાળે તેના જેટલા બેદરકાર રહેતા હતા.”

“પણ તે આગડી ખસેલો હતો?”

“હા; જરા કંઈ તેવી અસર હશે.”

“અંહ, મને એવોજ વિચાર આવ્યો હતો. દિવાનાપણું કેટલીક વેળા વંશ પરમપરા ઉતરતું હોય છે. તમારો પિત્રાઈ છે તો જીવાન, ખુબર, અને બહાં દિલનો છે; પરંતુ, તેનાથી સાવધ રહેવું એ દાનેશમંદીછે, કારણ તે ઘેલો છે!”

“ઘેલો! બાપ સાહેબ અમાવશ થયલાં લાગે છે; અને તેમ ન હોય તો તમો મને ચોકાવવાની મતલબ ધરાવો છો.”

“હું તો માત્ર તમને હુશિયારીમાં રહેવાને અને તેનાથી સંભાળ રાખવાને એતાવું છું. મીઠા ઑલ્લી તમે કહો છો તેમ જરા ચડેલો હોય પણ મારી સાથની તેની આજની વાત ઉપરથી તો મને લાગે છે કે એનું મગજ ખસતું જાય છે. આજ રાત્રે હું સર મીચલને એ બાબે પુરતી અસરથી જણાવીશ.”

“બાવાને એવું કહેશો !” ઑલીશીઆ અજબ થતી બોલી. “ખચીત, તમે એવું એવું બોલીને પપાણના છવને સંતાપ કરશો નહિ.”

“ના રે હું તો માત્ર તેમને સાવધ રહેવા જણાવીશ, મારી વહાલી ઑલીશીઆ.”

“પણ તેઓ એ વાત માન્ય કરનાર નથી. ખચીત તેઓ તો તમને હસી કાઢશે.”

“નહિ, ઑલીશીઆ, તેમને હું જે કંઈ કહું છું તે તેઓ માને છે,” બાપ સાહેબ હસતા દેખાવે બોલ્યાં.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

સામે થવાની તૈયારી.

બાપ સાહેબ બાગમાંથી પુસ્તકખાણમાં ગયાં જ્યાં સધડી આગળ સર મીચલ તેણીની રાહ જોતો વિચારમંદ બેઠેલો હતો. તેણીને માટે તે વિચાર કરતો હતો એટલામાં બારણું ઉઘડ્યું જ્યારે સર મીચલની નજર તેણીની ઉપર પડી.

“કાં, મારી લાડકી, હું કલાક થયો તારી રાહ જોતો બેઠો છું, અને તું ક્યાં ગઇ હતી તથા શું કર્યા કરતી હતી?”

બાપ સાહેબ ઉજરડાંને બદલે અધારામાં ઉભી અને શું જવાબ દેવો તેનો વિચાર કરતી રહી.

“હું કેમ્સફીર્ડ તરફ દુકાણોની બેટ સેવા ગઇ હતી,” બાપ સાહેબે જવાબ દીધો.

“પણ ત્યાંથી પાછી ફર્યા પછી શું કરતી હતી? તમારી માડી આવી પહોંચવાનો અવાજ મેં સાંભળ્યો તેને કલાક થઇ ગયો તે ગાડી તમારીજ હતી કેની?”

“હા, વહાલા, મને ધરે આવ્યાને કલાક વહી ગયો છે.”

“અને તું આવી લારની શું કરતી હતી?” સરમીચલે આ સ-

વાલ ધમકીની દબમાં પુછ્યો. તેની બાપડીની હાજરી એ તે પોતાનું જીવન સમજતો હતો.

“હ્યુસી, તું આટલો બધો વખત ક્યાં હતી, મને કહેની?”

“હું રૌબર્ત સાથ વાતમાં મશગુલ હતી.”

“રૌબર્ત!” બેરોનેત બોલ્યો; “શું રૌબર્ત અહિં આવ્યો છે?”

“થોડીક વારની વાત ઉપર તે અહિં હતો પણ હાલમાં અહિં નથી. માઉન્ટ સ્ટેન્લીન્ગ તરફ કામ છે એવું કહી તે અહિંથી જતો રહ્યો છે.”

“માઉન્ટ સ્ટેન્લીન્ગ તરફ તેને કામ છે? ... એને શું કામ હોય! હાં તે આજની રાત સુવાનો હશે.”

“ખરીવાત, મને પણ તે કાંઈ એવુંજ કહેતો હતો.”

“હું ખરું કહું છું, તે છોકરો મને અડધો ઘેરો લાગે છે.”

આ શબ્દોથી બાપ સાહેબનાં મોહોડાં ઉપર ખુશાલી ઉત્પન્ન થઈ જે અંધારાના સખબથી સર મીચલ જોઈ શક્યો નહી.

“હું જેવી ઘર આવી, વહાલા,” તેણી બોલી, “તેવીજ તમારી આગળ આવતી હતી; પણ રૌબર્તે મને અટકાવી. તે મારી સાથ કાંઈ વાત કરવાને બોલેલો કરતો હતો.”

“પણ મારી વહાલી,” સર મીચલ બોલ્યો, “વાત શેની કરવાની હતી? રૌબર્તે તને શું કહેવા માંગતો હતો?”

બાપ સાહેબે આ સવાલનો જવાબ આપ્યો નહિ. અણકરા સાથ તેણીએ પોતાનું સુંદર મોઢું સરના ઘૂંટણ ઉપર મુક્યું જે તેણે પોતાના મજબુત હાથે ઉપાડ્યું એટલે તેણીની આંખમાંથી આસુના કતરા વહેતા જણાયા.

“હ્યુસી, હ્યુસી, એ આ બધાનો અર્થ શો? મારી લાડકી, મારી પ્યારી, આ રવેશે તને કેણે દિલગીર કરવાની હિંમત યત્નાવી?”

બાપ સાહેબે બોલવાની તજવીજ કરી પણ તેણીથી ધરાબર બોલી શકાયું નહિ. તેણીના ગળામાંથી જૂઠા અને વખાણ કરતા શબ્દો નીકળતા સેહેજ સંબળાયા જે તેના દુસ્મનના બાબમાં ખરું જોતાં ધણાજ ખુરા હતા. તેણી તાણી તોડી ડચકાં ખાતી કાંઈ સેહેજ સાજ બોલી સંબળાવતી; અને જરા ચાંપીને રડી કે જેમાં સ્ત્રી ચરિત્રનો મોટો અસરકારક ધડો જણાતો હતો.

એવાં પરાક્રમ અને એવાં ચરિત્ર તેણી સાથ સમજતી હતી કે પોતાના શત્રુ સાથ લડવાને હથિયાર તરીકે તેણીને કામ લાગે એવું ન હતું. બાપ સાહેબ કાંઈ કાચી ન હતી. તે બત્રીસ લક્ષણની સાહેબ-

નદી હતી. તેવા ઢોંગ તેણી દેખાડતી હતી તેમાં માત્ર સર મીચલનાં અંતઃકરણમાં દુખની લાગણી ઉશ્કેરવાનો ભેદ સમાયલો હતો. અને ખરેખર, તેમ બન્યું પણ; કારણ ખીચારા મીચલ જેવા ભોલા અને દયાળુ ગ્રહસ્થનાં દિલમાં પોતાની ખાયડીના સંતાપથી મોટું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. તે સેતાખીથી પોતાની ખુરશી ઉપરથી ઉઠ્યો અને બોલ્યો “લ્યુસી, લ્યુસી, હું તને આગ્રહ કરું છું કે મને જલદી જણાવ કે કોણે તને આ રવેશે દિલગીરીમાં નાખી છે. ચાલ, બોલ મારી લાડકી, એ શું બન્યું છે તે મને સેતાખ જણાવ?”

એટલું પુછી તે ખુરશી ઉપર પાછો બેઠો અને પોતાના પગ આગળ ધુટણીએ બેઠેલી સ્ત્રી તરફ વળી જેવા લાગે જેમ કયાંપાદ તેણીને દિલાસો આપવાને કાળે પોતાના દિલને ધૈર્ય આપી.

“મારી વહાલી, મને કહે કે એ શું છે?”

“હું શું કરું મેં પોતે નાદાની કરી. પણ તેણે મને એવી કરી મુકી.”

“કોણે?”

“તમારા ભત્રીજા—મી. રૉબર્ટ.”

“રૉબર્ટ!” ઝંરેનિત અજબ થતો બોલ્યો. “લ્યુસી, એ તું શું બોલે છે?”

“મેં તમને કહ્યું તેમ રૉબર્ટ મને અતિ બોહોસ કરી પછવાડે આગમાં લઇ ગયો. તે કહે જે મારે તમને કાંઇ કહેવું છે, એટલે હું ગઇ, કારણ, મને શું ખબર કે તે એવી એવી ભયંકાર વાતો કરશે.”

“શી ભયંકાર વાત, તે તો બોલ, લ્યુસી?”

આષ્ટ સાહેબ ધ્રુવ્યાં, અને ધ્રુવતાં આગલાંવડે તેણીનાં ખભાં ઉપર સર મીચલનો જે હાથ હતો તે ઝાલ્યો.

“તેણે તને શું કહ્યું, લ્યુસી?”

“રે મારા વહાલા, તે મારાથી કેમ કહેવાય? હું જાણું છું કે તેથી તમને સંતાપ લાગશે—યાતો તમે મારી હાસી કરશો. અને—”

“તારી હાસી કરું? નારે મારી ભોલી લ્યુસી?”

આષ્ટ સાહેબ લગાર ખાંભોશ રહ્યાં. તેણીએ પોતાની નજર સાંમેની સઘડી તરફ રાખી મુકી હતી.

“વારું વહાલા, તમને રૉબર્ટ વિશે કોઇ દિવસ એવો વિચાર ગયો છે કે તે જરા—”

“જરા શું, મારી લાડકી?”

“જરા મમજથી ખસેલો છે.”

“મમજથી ખસેલો ! મારી વહાલી, એ તું શું બોલે છે ?”

“પણ તમે હમણાજ બોલ્યા કે તમે તેને આડધો દિવાનો સમજો છો.”

“મેં એમ કહ્યું, મારી લાડકી ? હોયખી, એતો એમ બોલાય પણ તેમાં કાંઈ અર્થ કે ખરું હોય નહિ. રાખત કાંઈ વેળા નાદાની કરે છે, પણ તેથી તેનું મમજ ઠેકાણે નથી એમ કહેવાય નહિ. હું તો એવું ધારું છું કે એ તો તારી અપભ્રમુદ્ધિનો કદી કદી ઉભરો નીકળી પડે છે.”

“પણ દિવાનાપણું વંશ પરમપરા પણ હોય છેની ? મીઠા આંદલીનું ઘેલાપણું કદાચ બોધે ઉતરેલું હશે !”

“આપ તરફથી તો તેને મળેલું હોયજ નહિ. આંદલી કુટુંબનું કાંઈ પણ આદમી દિવાનાશાળામાં દાખલ થયું નથી.”

“મા તરફથી પણ નહિ ?” આપ સાહેબે પુછ્યું.

“મારી જાણમાં તો નહિજ,”

“લોકો ધણાખરા એવી વાતો છુપાવતા રહેછે,” આપણું આપ સાહેબ ગંભીરાઈથી બોલ્યાં “કદાચ તમારી કુટુંબમાં દિવાનાપણું ફેલાયલું હશે.”

“પણ, દ્યુસી, તેણે તને કહ્યું શું ?”

“મારાથી તે કેમ કહેવાય વહાલા ! તે કહેવાય એવું નથી. તમે જોવો છો કે તેણે મને અકરાત ગભરાતમાં નાખી છે. હું ધારું છું કે તેને એકલા રહેવાની આદત લાખો વખત થયો પડેલી છે. કદાચ તે ધણું વાંચતો હોય, ચા શિગાર પણ અત્યંત ભેતો હોય; તમને ખબર તો હશે કે બેબનો દુખારો ઘેલાપણું ઉત્તમ કરે છે અને એ મોટા ઢાકતરોના મતછે. ઘેલાપણું ચોકસ કારણોથી નીપજે છે અને ચોકસ કારણોથી રૂઝાય છે. તેના મિત્ર તાલ્બાયઝના ધુમ થવાથી એની એવી દશા થઇ છે. પોતાની એવી હાલત થયા પછી તે બીજાને પણ દિવાના કરવા માગે છે; વાસ્તે જો તમે એવું ઇચ્છતા હોય, મારા વહાલા, કે મને ઘેલાપણાની અસર ન થાય તો તેને મારાથી દુર કરો. તે આજે તો કાંઈ એમ કહેવા લાગો તાલ્બાયઝનું ખુન થયું છે અને કે તે પણ વડી આ જગામાં અને કે અતરેની તમામ જગા ઉડળ પાઠળ કરાવી તથા ઘર તોડી પડાવી તેનો પતો કાઢશે નહિ લાંસુધી તે કરાર પકડવાનો નહિ—”

“ઘર તોડી પાડવાનો !” ઝરોનેત બોલ્યો. “જ્યોર્જ તાલ્બાયઝ આંદલી કારત ખાતે માર્યો ગયો ! શું રાખત આમ બોલ્યો, દ્યુસી ?”

“તે એવું કાંઈ બોલ્યો ખરો—અને વળી તે એવું કે જેથી મને બિહિલ ઉત્પન્ન થયા વગર રહી નહિ.”

“ત્યારે તો તે દિવાનો હોવો જોઈએ,” સર મીચલ ગંભીરપથી બોલ્યો. “તેં જે કાંઈ કહ્યું તે ઉપરથી હું ગમરાતમાં પડ્યો છું. આ તે ખરેખર બોલ્યો, દ્યુસી, કે તારા સમજવામાં કાંઈ ભુલ થઈ છે?”

“ભુલ, ના લગારે નહિ, તમે જોયું નહિ કે બ્યારે હું પ્રથમ અહિં આવી ત્યારે મારો દેખાવ કેવો ગમરાયકો જણાતો હતો. એ જો એવું એવું બિહામણું બોલે નહિ તો મને બિહિક ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય?”

બાપ સાહેબે પોતાનાં કારણના ટેકામાં સૌથી મજબુત દલીલો ટાંકી દેખાડવાને બાકી રાખ્યું નહિ.

“ખચીત, મારી લાડકી, ખચીત,” ઍરોનને જવાબ દીધો. “તે અભાગ્યા દુકતાનાં મગજમાં એવી ભયંકર કલ્પણાની ધુધ કેમ દાખલ થઈ હશે? આ મીં તાલ્બાયઝ જે આપણુ સર્વેને તદ્દન ખીગાણો તેનું ઑદલી કોર્તમાં ખુન થાય! આજ રાત્રે હું માકિન્ટ સ્ટેન્નીંગ તરફ જઈશ અને રૉબર્તને મલીશ. તે બ્યારથી કેવળ બાળક હતું ત્યારથી હું તેને ઓછાં છું, અને તેથી હું ઠગાવાનો નથી. જે કાંઈખી ખરેખરજ ખોટું હશે તો તે મારાથી છાણું રાખી શકનાર નથી.”

બાપ સાહેબે ખબા ચલાવ્યા.

“પણ હાલમાં તમારાથી માકિન્ટ સ્ટેન્નીંગ તરફ જવાય નહિ. તમને દાકતરની ખાસ મના છે કારણ કે હવા ખરાબ છે.”

“ખરી વાત, દ્યુસી; મીં દૉસનનું કહ્યું આપણે પાળવું જોઈએ. હું ધારું છું કે રૉબર્ત આવતી કાલે અહિં આવશે.”

“હા, ખ્યારા. હું ધારું છું કે તે આવવાને બોલ્યો હતો.”

“ત્યારે તો આપણે કાળ ચતાં સુધી ખોટી રહેવું જોઈએ, મારી લાડકી. પણ તેનાં મનની હાલત બગડી છે એ હું હજી માનતો નથી.”

“ત્યારે આ મીં તાલ્બાયઝનું શ્વમારૂં પી ચેટક એને કેમ ઉમ્મન થાય?”

સર મીચલે પોતાનું ડોકું ધુણાવ્યું.

“દ્યુસી મને કાંઈ ખબર નથી. પણ જે શખસને મેં નાનપણથી સાથે રાખેલો અને જેને મેં મારા દીકરા તરીકે પાળેલો તે શખસના ખવાસ વગેરે વિશેની મને કેમ ખબર ન પડે? પણ મારી લાડકી, રૉબર્તની ઘેલી ગાંડી વાતમાં તારે એટલું બધું તે શું બિહિવાનું હતું?”

બાપ સાહેબે દયા ઉપજાવે એવી રીતે એક નિશાસો નાખ્યો. તે બોલી, “અગર તમને એવો વિચાર આવે કે હું કાંઈપણ પરવા કર્યા વગર એવી એવી બેહુદી વાતોને તામોસ કરી શકું તો એવું જણાય છે

કે તમે મને મન્યુત ધ્યાન ધરાવનાર સમજો છો; પણ હું સારીપેટે સમજુ છું કે મીંડ રાખતને હું મારો ચેહેરો હરગેઝ થઈ દેખાડયામાં ફરીથી લાવીશ નહિ.”

“અને અલખત, મારી લાડકી, તેમ કરવાને તને પુરતો અખતીયાર છે.”

“તમે હમણાજ બોલ્યા કે તમે તેને અહિં આવવા દેશો.” બાપ સાહેબ ધિમે સાદે બોલ્યા.

“પણ હું તેમ નહિ કરીશ, મારી લાડકી જે તેની હાજરી તને ના પસંદ હોય તો હું તાકીદ કરીશ કે તે અહિં પોતાનું કદમ આણે નહિ.”

“મારા વહાલા, તમે કદાચ મને ઘાટકી સમજતાં હશો; પણ માનજો કે મારો ચેહેરો દીઠા પછી તેનાં મગઝમાં અતિશય બિગાડો થયેલો લાગે છે. મારે વિશે તેધે કાંઈ કઠંગો વિચાર પકડ્યો છે.”

“તારા વિશે, દ્યુસી!”

“હા, મારા ખ્યારા. તે કોઈ કઠંગી રીતે મીંડ તાલ્યાંચઝના ધુમ થવા સાથે મારો સંબંધ દેખાડતો જણાય છે.”

“છિ, છિ! દ્યુસી. તું તેનાં કેહેવાનો અર્થ બરાબર સમજેલી નથી દેખાતી.”

“નહિ, હું બરાબર સમજુ છું.”

“ત્યારે તો તે ખરેજ દિવાનો હોવો જોઈએ;” બેરોનેત બોલ્યો. “હવે હું એટલું કરીશ કે એ શેહેરમાં જય એટલે કોઈ માણસને તેના ઓરડામાં મોકલીશ અને તે સાથે વાત કરાવીશ. રે બોદા! આ શો ભરમ ભરેલો ફેરફાર!”

“હું ઘાઈ છું કે તમને બળાપો થાયછે, મારા ખ્યારા.”

“હા, મારી પ્રિયા, મને તમારી વાતથી ઘણોજ બળાપો ઉપજ્યો છે. પણ તમે તમારાં રાખેતાનાં ભોળાં દિલથી મને એ ભયંકાર કામની ખબર આપી એ ઘણું ઠીક કર્યું. મારી એક પુરી વહાલી, હું એ બાબે દરિયાફત કરીશ અને જે ઉત્તમ જણાશે કર્યામાં લાવીશ.”

એ સખુન સાંભળતાંજ દ્યુસી પોતાની ખુરશી ઉપરથી ઉઠી અને સર મીચલની છાતીસે પોતાના હોઠ દાખ્યા, અને બોલી, “રે વહાલા, તમે હમ્મેશ મારી તરફ કેવા નેક રહેાછો, તમને મારે વિશે કોઈ કાંઈ પણ સમજાવે પણ તે તમે માનશો નહિ, નહિ ઘાઈ, મારા લાડકા?”

“તમારે વિશે કોઈ મારા કાન ભણાવે, અને તે હું માનું! છિ, છિ! મારી પ્રિયા.”

“કારણ આજે દુન્યામાં નિંદા કરનારા અને દિવાના લોકોનો તોટો નથી. વળી કેટલાક એવા પણ છે કે જેઓ મારી મોટામ જોઈ શકતા નથી; તેથી મને તોડી પાડવાની તક સાંધવા પાછળ ધણું ફાંફાં મારે છે; વાસ્તે મને બિહિક લાગે છે કે રખે તેઓ પોતાનાં ફાંફાં તમારી ઉપર અજમાવે.”

“તેઓ તેમ કરવાની તસ્દીનો બચાવ કરે તો ઠીક કારણ તેમ કી-ધાથી તેઓ પોતે ધાસ્તી ભરી હાલતે આવી પોહ્યાંચશે,” સર મીચલ બોલ્યો.

આ સખુન સાંભળતાં બાપ સાહેબનો અત્યંત હર્ષ છાતીએ સમાયો નહિ. તેણી ખડખડ હસી, અને બોલી, “રે મારા પોતાના વહાલા, હું જાણું છું કે તમે મને ચાહો છો અને હવે મારે સેતાખી કરી જવું જોઈએ; સખખ, સાત ક્યારના વાગી ગયા, અને આજે મીસીસ મૉન્ટફોર્ડને ઘરે જમવા જવાને મેં તેણીનું નોતરું કમ્બલ કર્યું હતું, પણ મી. ઓલ્લીએ મારી આવી ગતી કરી મુકી છે માટે ક્ષમા ઇચ્છવા તેણીની ઉપર એક રોકો મોકલીશ. હું ઘરમાં રહીશ, અને મારા વહાલા લાડકાની માવજત કરીશ. તમે બિછાણે જલદી પોહોરજો અને તમારી ભારી જતન રાખજો.”

“વારું, મારી રક્ષણિત દેવી.”

બાપ સાહેબ ઓરડામાંથી પુસ્તકખાણમાં ગયાં જ્યાં કાંઈ ચીડી લખ્યા પછી પોતાની ઢગકતી છાતી ઉપર હાથ મુકી ખડખડાં કે, “આહા, ચંડાળ ઓલ્લી, મને હાલ તો તારી ધાસ્તીમાં હમ્મેશ રહેવું પડે છે; પણ તને થોડી સુદ્ધિ હશે કે એક વખત એવો આવશે કે જ્યારે તને મારા ડરથી ધ્રુજવું પડશે.”

પ્રકરણ ૩૨ મું.

ફીબની અરજ.

હવે આ તરફ જે વેળાએ બાપ સાહેબ પોતાના ભોળા ખાવીંદને પોતાનાં મક્કર અને ફરેખની જાળમાં ગીરફતાર કરતી હતી તે વેળાએ તેમની પડોસના ઓરડામાં એંટ્રીશીઆ પોતાના પિતા વિશે તરેહવાર વિચારના વખતમાં ગોતાં ખાતી હતી. તેણી પોતાના મનસે બોલતી હતી કે બાપ સાહેબનું ખીલતું હસતું, તેમજ તેણીના દિલ જીતનાર શબ્દો, ચકચકિત નેઝરા, અને જાદુઈ અસરવાળા ચાળા, એ સર્વથી મારા પિતા ઉપર જાદુઈ અસર થઈ છે જેથી તે પોતાનાં એકપુરાં ફરજંદ તરફ અત્યંત બેદરકારીથી જુલે છે.

“રે ખોદા, બાબ શિવાય મારી ઉપર મયાની નજરથી જોનાર હવે કોઇ નથી રહ્યું; પણ તે તો કોઇ ઘણોજ ખેદરકાર દેખાય છે, ત્યારે મારાં દિલનાં દંદનો ઉભરો કોણની આગળ કાઢી શકું તે મને સુઝતું નથી. બાબ જોવા બેકદરને કહેલા કરતાં તો મારા સીઝર કૂતરા આગળ મારું દુઃખ રહું તે બહુ કહેવાશે.”

એ રવેશે તેણી અંદેશમાં ગીરફતાર બની હતી તે વેળાએ બાઇ સાહેબ પોતાના કેતાબખાણાંમાં કાંઇ લખતાં રોકાયલાં હતાં. કાંઇ લખવાનું પુર કયાં પછી તેઓ પોતાના ચોરડામાં બેઠાં હતાં એટલામાં તેમના બારણા ઉપર કાંઇ ઠોકાનો અવાજ સંભળાયો જે સાંભળતાંજ બાઇ સાહેબ બોલ્યાં કે “અંદર આવ!”

બારણું ઉઘડ્યું અને તે તરફ નજર કરતાં આપણાં બાઇ સાહેબ જુવે શું કે શીબ હાંફતી હાંફતી છોક મોડી રાત્રે માઉન્ટ સ્ટેન્લીન્ગ તરફથી આવી હતી.

“માફ કરજો, બાઇ સાહેબ,” શીબ દાખલ થતાં બોલી, “હું તમારી પરવાનગી વગર તમારી નજદીક હાજર થઇ છું.”

“ફિકર નહિ, ફીબ, તારી તોપી ઉતાર અને આવ બેસ મારી પાસ કારણ તું ઠાકેલી દેખાય છે.”

“સર મીચલ સારીપેટે તો હશે, બાઇ સાહેબ.”

“હા, શીબ, તેઓ હાલ સુતેલા છે; પણ તું પેલું બારણું બંધ કરી આવ.”

શીબ તેમ કરી બાઇ સાહેબ તરફ પાછી ફરી.

“રે મારી શીમ!” બાઇ સાહેબ બોલ્યાં, “હું ઘણી દુઃખી અને બેકરાર રહું છું. તને આજ રાત્રે અતરે જોઇ હું ઘણીજ ખુશી બની છું. કારણ, આ એકાંત જગામાં તું વગર હું તદન એકાંતવાસ રહું છું. હું ઘણી દુઃખી, દુઃખી, દુઃખી રહું છું, શીબ.”

“પેલા—ભરમને લીધે?” કાનમાં શીમે પુછ્યું.

તે સવાલ ઉપર બાઇ સાહેબે કાંઇ ધ્યાન આપ્યું હોય એવું દેખાયું નહિ. તેણીએ ફરિયાદ કરતા અવાજે બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું. પોતાની દાસી જેની આગળ પણ પોતાની છાતી ખુલ્લી કરવાને તે તત્પર રહી.

“રે મારી શીબ, હું અસંત દુઃખી રહું છું; પેલી વાતની યાદ મને કરાર પાંમવા દેતી નથી. વળી જે શખસને મેં કોઇ દિ કાંઇ પણ ઇન્જ કીધેલી નહિ તેનાથી હું ઘણી બેજાર થાવું છું; તે મારા નિર્દય શત્રુથી અસંત હેરાનમતી દેખું છું.”

“તે કોણુ વિશે તમે ઇસારો કરો છો તે હું સમજું છું.”

“રે કાં નહિ; મારો ભરમ તે સર્વને જાણીતો થવા જોગ થયો છે. બેશક તને તે સારી પેઠે રોશન છે.”

“તે શખસ એક ગ્રહસ્થ છે, નહિ વારં, બાપ સાહેબ?”

“હા.”

“એક ગ્રહસ્થ બે માસની વાત ઉપર કિલ્લાની ધર્મશાળામાં આવ્યો હતો, જે વેળાએ મેં તમને ચેતવણી આપી હતી કે—”

“હા, હા,” બાપ સાહેબ અધિરાષ્ટ્રથી બોલ્યાં.

“હું પણ એમજ ધારતી હતી. તેજ ગ્રહસ્થ આજ રાત્રે મારે સાં આવેલો છે, બાપ સાહેબ.”

બાપ સાહેબ ચોકીને પોતાની ખુરશી ઉપરથી ઉઠ્યાં. તેમનો દેખાવ ગોચા કાંઈ ખુન માટે શુર પર ચઢેલાના જેવો હતો, પણ તેની પાછી અફળામને હાથ મારતી પોતાની ખુરશી ઉપર બેઠી.

“કિલ્લાની ધર્મશાળામાં તે આવ્યો છે? મને એટલું જાણવાનું હતું. તે તહિં તારા ભરથાર પાસેથી આપણો ભરમ મેળવવા ગયો હશે.” એકાએક ચિરકાઘને, “રે ખૂર્ખ, શું તું મારું સલાનાશ વાળવા માંગે છે, કે તે બે મરદોને ભેગા મુકી અતરે આવતી રહી?”

“મારી પોતાની રાજ ખુશીથી હું અહિં આવી નથી, બાપ સાહેબ,” તેણીએ જવાબ દીધો. “મને અહિં મોકલવામાં આવી છે.”

“કોણે તને મોકલી?”

“દ્યુકે, બાપ સાહેબ. તમને ખબર નથી કે જ્યારે હું તેની મરજી વિરૂધ્ધ કાંઈ કર્યામાં લાતું છું ત્યારે તે મારી ઉપર અતિશય ક્રોધ થઈ જાય છે.”

“તેણે તને શામાટે મોકલી છે?”

ધર્મશાળાવાલાની બાયડી આ સવાલનો જવાબ આપતાં અચકાઈ.

“ખરી વાત, બાપ સાહેબ. હું આવવા માંગતી ન હતી. હું તો દ્યુક સાથે મરાઈ કે આમ ધડી ધડી તમને તોળા પાડવામાં સખાઈ કહેવાય; પણ તે તો બંસ ખૂબ બરાડા મારી મારા આંગ ઉપર ધસી આવ્યો જેથી લાચારીએ મને આવવાની ફરજ પડી છે.”

“વારં, પણ આવવાનો સખખ?”

“તમને રોશન છે, બાપ સાહેબ, કે દ્યુક એક જખરો ઉડાઉ માણસ છે. જ્યારે તે છાકટો બને છે કે પછી ધર્યો ધરાતો નથી. એ તો હું ન હોતું તો કોણુ જાણે એનું શું થાય. મારી એટલી બધી કોરોસ છતાં

તે બરાબર આંકોશમાં રહી શકતો નથી. પેલી વખત દાડવાલાના આંકડા માટે તમે મોટી રકમ આપી હતી તે તમને ખ્યાલ હશે.”

“કાં નહિ, તે રકમનું મને કામ હતું તે છતાં મને આપવી પડી હતી.”

“ખરી વાત; મને તે બરાબર સાંભરે છે. અમને મોટી મોટી રકમ મળ્યા છતાં તમારી આગળ ઘડી ઘડી આવીને માંગતાં મને મોટી શરમ પેદા થાય છે. પણ આજે તો મારા ઘરમાં બેલીફ આવીને બેઠો છે તેથી જો થોડા વખતમાં નાણા બરાશ નહિ તો અમારું તમામ વેચાણ જવાનું. એ નાણા ઘર ભાડાને માટે છે. (રડીને) હું ખચીત આવતે નહિ; પણ શું કરું તેણે મને ફરજ પાડી છે.”

“હીક, તને ફરજ પાડી છે; અને વળી જ્યારે તેની ફરીથી મરજી થશે ત્યારે ફરીથી તને મોકળશે. તેને તો ઘડી ઘડી જરૂર પડશે તેથી મને ઘડી ઘડી આવીને દમ કરશે જેથી તું અને તે જ્યાં સુધી હું જીવીશ ત્યાં સુધી મારાં પેન્શન ખાનારાં થઇ રહેવાનાં. તમને એમાં શું મેહેનત બેસવાની છે; બસ જ્યારે જોઇએ ત્યારે આવીને દમ કરો અને મને જે લવાજમ મળે છે તે મારી પાસથી તમેજ લઇ લો.”

“અરે બાપસાહેબ, મારી ઉપર એટલાં કક્ષા તેમજ ઘાટકી બનશે ના. તમે જાણો છો કે હું તમને બોલે થઇ પડવા માંગતી નથી.”

“હું શું જાણું? જે કાંઇ હું જાણું છું તે આ કે હું એક કંગાળ હાલતનો જીવડો છું.”

એ સખુન સાંભળી શીબ તેને દિલાસો આપવા લાગી જ્યારે બાપ સાહેબ તેણીને અટકાવતી બોલી, “બસ, તારી જખાન બંધ કર, છોકરી, અને જો મારાથી બની શકતું હોય તો તે વિશે મને વિચાર કરવા દે.”

“ફાઇર્ટ ઓફલી તારા ધણી સાથ છે,” બાપ સાહેબ ધિમે સાદે બોલી. “તે બે મરદો એકઠા છે, અને ત્યાં બેલીફ આવેલા છે. બેશક તારો હેવાન રૂપી ધણી સરાબની બહારમાં હશે જેમાં કોઇની નહિ પણ મારી પુરી કમખખી થશે; વારતે હવે તકરારની વેળા બાકી રહી નથી. કોઇની રીતે ચૈસા તો આપવાજ જોઇએ.”

“પણ અગર તમે આ વખત ચૈસા આપો તો તેની સાથ નક્કી કરીને આપજો કે તે એ રવેશે ફરીથી માંગવા આવે નહિ.”

“કાં?”

“કારણ હું એની પાસે આ ઘર છોડવા માંગું છું, અને તે એટલાજ માટે કે એના છાકટપણથી ધણી વખત નુકસાન બને છે જે સેહે-

જમાં બચી જાય છે. એ ત્રણ વેળા તો અમારી જગા નાની હોવાને લીધે ધર સળગી જતું જરામાં બચી ગયું હતું અને એક વેળા તો એ પણ બગી જતો સેહેજ બચી ગયો.”

“બગી જતે તો ઓછી પીડા, એક શત્રુ દુન્યામાંથી ઓછો થતે.”

“પણ બાઇ સાહેબ, આ પત્ર હું તમને આપતાં ભુલી જવું છું.”

પત્ર આપે છે જે લઇ બાઇ સાહેબ નીચે મુજબ વાંચે છે.

“જેમ જાહેર છાપાઓમાં નોંધાયલું છે અને વેન્ટનૌરના દેવલનાં કમ્પાઉન્ડમાંની કબર ઉપરના લેખમાં કોતરેલું જણાવેલું છે તેમ પોતાનાં ઘારેલાં મોતના દિવસ પછી જે મીસીસ તાલ્બાયઝ ખરેખર હુલાત હોય અને આ નીચે સહી કરનાર જે સ્ત્રીની ઉપર શક સ્વર્ગ જઈ આરોપ મુકે છે તેમ તે સ્ત્રી જે મીસીસ તાલ્બાયઝ પોતે હોય તો તેણીની પીછાણ કાઢવાને કાંઈપણ મુશ્કેલ જેવું નથી. ઉર્લ્ડરન્સી ખાતે રહેનારી મીસીસ બાર્ડેન્સ બેરોડ ત્રણેય આગળના આપવા તૈયાર છે જેથી ખરું ખોટું સહેલાઈથી જણાઈ આવે એવું છે.

લાં રૌબર્ટ આદલી.”

“તાં ૩ જ માર્ચ, ૧૮૫૯

માઉન્ટસ્ટૅન્નીન્ગના કિલ્લાની ધર્મશાળા.”

બાઇ સાહેબે ઉપલેખ પત્ર વાંચી પોતાના હાથમાં કચડી નાખ્યો અને સઘડીના ઇંગારમાં ફેંકી દીધો.

દાંત પીસીને બાઇ સાહેબ મનસે બોલ્યાં, “જો આ તકે તે ચંડાળ અતરે તારી સનમુખ હોત તો હું તેને જરૂર ચાર કરત—ખચીત, તેનો જીવ પીસત.”

તેણી દિવો ઉપાડી પડોસના આરડા તરફ ધસી ગઇ; જ્યાં તેણીનો જીવ ઉપર આવેલા જેવો દેખાવ જોવાને તેણીની પાસ કોઇ હતું નહિ.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

આકાશ તરફ રાતો ઉજાસ.

બાઇ સાહેબ પોતાની તોપી તથા ગરમ જામો પેહેરી જે આરડામાં શીય સઘડી આગળ બેઠી હતી ત્યાં પાછી ફરી.

“બાઇ સાહેબ,” શીય બોલી, “હું ધારું છું કે આજ રાત્રે બહાર જવાની તમે હિમ્મત કરશો નહિ.”

“હા, હું પોતે માઉન્ટ સ્ટૅન્નીન્ગ તરફ આવીશ,” બાઇ સાહેબ બોલ્યાં, “અને બેલીફને હાથોહાથ પૈસા બરી તેને રૂબરૂ કરીશ.”

“પણ બાઇ સાહેબ, વખત શું થયો છે તે તમે ભુલી જાવો છો; આવા મોડા વખતે તમારાથી કાંઈ બહાર જવાય!”

આમ સાહેબે કાંઈ જવાબ દીધો નહિ. તેણી પોતાનાં મનસે બોલી, “તબેલાનાં બારણાં તો હમ્મેશ બંધ રહે છે, અને ઘોડાવાળાઓ તો બંધી ગયા હશે, જેમને ઉઠાડતાં અલબત્તાં મોટી હોહા થઈ જાય, તોપણ એકને આહેસ્તે રહી ઉઠાડવામાં કાંઈ અડચણ જેવું નહિ બને.”

“સાંભળ, શીબ,” આમ સાહેબ બોલ્યાં, “હું આજે કિલ્લાની ધર્મ-શાળા તરફ આવું છું; પછી મોડું કે સકાઈ હોય તેનો કાંઈ મુઝાકો નથી; મેં તો કોઈખી રવેશે ત્યાં જવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, અને તેમ હું જવાનીજ, કારણ મારી ફરજ છે કે મારી વિશ્વાસુ દાસીને તેણીનાં સંકટના વખતમાં મારે સહાય થયું.”

“તે ખરું;” શીબ બોલી, “પણ બાર વાગવા આવ્યા છેની.”

આમ સાહેબે શીબને હરકત કરતાં જોઈ ભવાં ચઢાવ્યાં.

“આ માણસને પૈસા આપવા માટે તારાં ઘર તરફ હું આવું છું તે વાતની કોઈને ખબર પડે તો તેનો જવાબ આપવાને હું તૈયાર છું; તોપણ હું ધમ્મું છું કે આ વાત છુપી રાખવી. જેમ હું તને કહું છું તેમ જો તું કરે તો અલબત્તાં આપણાં આ કામની કોઈને ખબર પડે નહિ.”

“આમ સાહેબનો જે હુકમ હશે તે મુજબ કરવાને હું તત્પર છું,” શીબે જવાબ દીધો.

“ત્યારે તું હાલ તો મને સલામ કરી બહાર જ અને જ્યારે મારી દાસી ઓરડામાં આવે ત્યારે તેણી તને ઘર બહાર પોતે મુકી આવશે. તું કમ્પાઉન્ડના મોટા મેહેરાબ આગળ મારે માટે બોટી રેહેજે, હું તને અડધા કલાકમાં આવી મળીશ. માણસોને સુવા જવાનીજ હું રાહ જો-ઈશ; પણ કોઈખી રવેશે હું આવીશ ખરી.”

આમ સાહેબે ઘંટડી વગાડી જ્યારે તેની દાસી અંદર આવી.

“આટલું બધું મોડું થયું છે એ વાતની મને ખબર રહી નહિ, માર્તીન, તું તારે બિછાણે જ મને કાંઈ કામ નથી.”

“ઠીક, આમ સાહેબ,” માર્તીને જવાબ દીધો, “પણ મીસીસ માર્કસને ઘર બહાર મુકવા જવાનું છે ની.”

“ખરી વાત, શીબને બહાર રસ્તો દેખાડ. હું ઘાઈ છું કે બીબાં તમામ માણસો તો બંધી ગયાં હશે, નહિ વાઈ?”

“હા, આમ સાહેબ.”

ધડિયાળ તરફ નજર કરતાં આમ સાહેબ હસ્યાં.

શીબને, “શીબ આપણે તાહેલું કરતાં ઘણો વખત લીધો છે,

વાસ્તે હાલતો જા, અને તારા ધણીને કેહેજે કે તને બાકું આપવા જોઇતાં નાણાં મળશે.”

“હું તમારો ઉપકાર માનું છું, બાપ સાહેબ.” શીખ ઓરડામાંથી બહાર નીકળતાં બોલી.

બાપ સાહેબે બારણાં આગળ આવી તેમના જતાં પગળાંના અવાજ ઉપર કાન ધર્યાં, અને જ્યારે તે સંભળાયો નહિ ત્યારે તે બોલી, “હવે મારે દસ મીનીટ થોભવું અને પછી મારી બચાંકાર મુસાફરીએ નીકળવું.”

બરાબર કલાક પોણાબારનો વખત થયો જ્યારે બાપ સાહેબ પોતાના હાથમાં કાનસ લઇ બહાર નીકળ્યાં. ઓરડાઓ પસાર કરી જતાં તેણીનાં પગલાં એટલી સંભાળથી બેમાલુમ રીતે પડતાં હતાં કે તું કેહે ગયા જમીન ઉપર કોઇ રેનકદાર જંગલી પ્રાણી હલકે પગલે ત્યાંથી ચાલી જતું હતું. પુસ્તકવાળા ઓરડાનું એક બારણું ઉઘાડી તે રસ્તે તેણી બહાર નીકળી. બહારના મોટા દરવાજાઓ સંભાળથી સાચવેલા હતા તો-પણ એક નાનો જેવો માર્ગ માત્ર એક પાત્યાંની બારીથી ઢંકાયેલો હતો જે ઉપર નીચે સેરવાઇ શકતો હતો. તેણીએ બતી તે બારી આગળ મુકી જે જોર પવનના સપાટા ઉપર તૂટે ખુબી ગઇ.

“બતી ખુબી ગઇ, શીકર નહિ,” તેણી બોલી, “હું પાછી ફરીશ ત્યારે આ જગા ઉપરથી હું એ સેહલાઇથી પાછી ઉંચકીશ.”

તેણીએ પેલી બારી સેરવી અને બહાર પગ મુક્યા.

“મને હાલમાં એવું લાગે છે કે હું નાસી જતું છું,” બાપ સાહેબ બોલ્યાં. “મને લાગે છે કે હું નાસી જતું છું” તે મોતને આધીન થવા. રે જીવ, ત્યારે શું પેલા માણસની સલાહ પ્રમાણે ચાલી આ મોટાં ઘરની સાહેબજીવીપણું છોડી દઉં? કદાચ તેમ કીધાથી ફાયદોબી થાય અને પેલા માણસની હમ્મેશની બિકમાંથી છટકી જવાશે. જો હું નાશી જઇ જેમ મારા તાલ્લુકાએ કીધું તેમ ગેય થઇ જતું-અરે પણ નાશી તે ક્યાં જતું-અને મારું તે શું કરું? શું મારી પાસ કાંઇ પૈસો ટકો છે? મારાં અવેરાત તો બાગ્યે રૂ૫૦૦૦) ઉપજે એવાં છે; પણ ત્યારે હું કરું તે શું? શું જેમ રોઅર્ત કેહે છે તેમ પાછી હું મારી આગળી હાલતે જઇ રહું, અને જેવી કંગાળ હાલતે મારી માવતર ગુજરી તેવી હાલતે હું દુઃખ જોઇ મોતને તાબે થાવું?”

બાપ સાહેબ ઉપલા સવાલોના જવાબ માટે વિચારમંદ રીતે હાથ જોડી નીચું મુકું કરી લગાર ઉભાં; પણ પછી પાછાં સુરમાં આવી બોલ્યાં, “નહિ, મીંડ બાંધવી, નહિ; હું પાછી જનાર નથી—હું પાછી જનાર

નથી. અગર આપણુ વચ્ચેની લઢાઇમાં મારું મોત કાં નહિ નીપજે તોએ હું બાથ છોડનાર નથી.”

એવા વિવિધ હેતુતનાક વિચાર કર્યા પછી આપણાં બાપ સાહેબ આગળ ચાલ્યાં અને શીબ માર્કને જમ મળ્યાં એટલે બરાબર કલાક બારનો ટકોરો ઠોકાયો.

“કેમ શીબ,” તેણીએ પુછ્યું, “અતરેથી માર્કન્ટ સ્ટેન્નીન્ગ ત્રણ માઇલ દુર છે, નહિ વારું?”

“હા, બાપ સાહેબ.”

“ત્યારે આપણે એક કલાકમાં ત્યાં ચાલતાં જમ પુગીશું? તારો પેલો રંગીલો ધણી જગતો તારી રાહ જોતો બેઠો હશે,” તેણી ધસીને ચાલતાં બોલી.

“અલબત્ત, બાપસાહેબ, તેને ઉંધ પણ નહિ આવી હશે. તે પેલા સાથ પીતો બેઠો હશે.”

“પેલો! પેલો કાણ?”

“પેલો, જેણે મારા વરને પકડેલો છે તે.”

“હા, ખચીત,” બાપ સાહેબ બેદરકારીથી બોલ્યાં.

બધે ઓરતો કેટલાંક ખેતરો ઓલંગી મેટા રસ્તાપર જમ લાગી. માર્કન્ટ સ્ટેન્નીન્ગ તરફ જવાનો રસ્તો ધણી પહાડી હતો પણ બાપ સાહેબ તો જીવ ઉપર આવેલાં તેથી પૂર જોશ અને સુરમાં આવી ચાલતાં હતાં. તેણીને ચાલતાં જોઇ તું કહે ગયા પાણીનો રેલો કાઢ સપાટ નહિ પણ ઢેલાવદાર જગા ઉપરથી પોતાનો રસ્તો લેતો હતો. જ્યાં સુધી બાપ સાહેબ પહાડને મહાલે જમ પુગી નહિ ત્યાં સુધી તેણી પોતાના સાથી સાથ એક પણ અધિક શબ્દ બોલી નહિ. પહાડ ઉપરના દિવા માહેલા એકના ઉગસે શીબ માર્ક દારની અસરતજે ઝુંકતો અને પોતાની ઓરતની રાહ જોતો બેઠો હતો.

“તે હજી સુવા ગયો નથી, શીબ,” બાપ સાહેબે ઉલટથી પુછ્યું. “પણ ધર્મશાળામાં બીજી બતી બળતી દેખાતી નથી. હું ધારું છું કે મી. ઓફલી પોતાને બિછાણે જમ ઉંધી ગયો હશે?”

“હા, બાપ સાહેબ, હું પણ એવુંજ ધારું છું.”

“પણ તારી ખાતરી છે કે આજ રાત્રે તે તારાં મુકામ ઉપર રહેલો છે?” બાપ સાહેબે પુછ્યું.

“અરે હા, બાપ સાહેબ. હું બહાર નીકળી તે પેહેલાં તેને મારે ઓરડો તૈયાર કરવાને હું મારા માણસને મદદ લાગી હતી.”

પહાડને મઠાએ પવનના સપાટા અત્યંત જોશ લાગતા હતા, અને થંડી તેમજ ગાજવીજ તો કહે મારું કામ. આખી ધર્મશાળા છેક પાયા-માંથી ધ્રુજતી હતી.

જે શખસના હાથમાં મીઠા માર્કસ કેદ પકડાયેલો હતો તેની સાથેજ દારૂની બાટલી નહિ પણ બાટલાની મજાદ માલવાને બેઠા પેહેલાં ધરનો દરવાજો સાચવવાની પણ તેણે તસદી લીધી ન હતી. તે દરવાજો તો પવનના સપાટા ઉપર ગોચા તોપોનો અવાજ કરતો હતો.

શીખ ધરમાં પેઠી, અને તેણીની પુઠે બાપ સાહેબ. દારૂઆણાનું બારણું અળગું હતું જેમાંથી બાપ સાહેબને માર્કનો દારૂની બહારનો અવાજ બરાબર દરવાજામાં પેસતાંજ સંભળાયો.

“તમે અહિં આવ્યા છો તે હું તેને કહીશ, બાપ સાહેબ,” શીખે તેણીના કાનમાં કહ્યું. “હું જાણું છું કે તે છાકટો થયો હશે, તેથી જો તે કઢંગુ બોલે તો તેનું કાંઈ અપમાન લેશે ના. મારી તો તમને અહિં લાવવાની પેહેલેથી મરજી ન હતી.”

“વારૂ, વારૂ,” બાપ સાહેબ બોલ્યાં, “તે હું સમજું છું. તેની તોચ્છાદનની મને શી દરકાર છે? મરને ગમેતે તે બોલે.”

શીખમાર્કે ઓરડાનું બારણું ઉઘાડી દ્યુક આગળ ગઈ જ્યારે બાપ સાહેબ દારૂનાં દુકાણવાલી જગ્યામાં રહ્યાં. દ્યુક તો બીચારો તમામ રોશન થયેલો એક હાથમાં જીન-પાણીનું ગલાસ અને બીજા હાથે સઘડીમાં સલીઓ ખોસી આતશ ઉશકેરતો બોંય ઉપર પગ લાંબા કરી બેઠેલો હતો. તેણીને જોતાંજ સલીઓ મુકી દઈ જેમ તેમ કરી તેણીની આગળ જવાની કોશિસ તેણે ચલાવી.

“ઓ મારી મદમ, તું આખરે રાતો રાત પાછી ફરેલી ખરી,” દ્યુક ભાગા તુટા અવાજે બોલ્યો. તેના હોઠ દારૂમાં તરબોર અને દોળા તો જાંબા અને પાણીથી ભરેલા હતા, હાથનું ઠેકાણું નહિ, અને પગ લપ્પા લેતા હતા. બોલવાની તો મુદ્દલ જાત નહિ, પેટ તો ગોચા ઉરણનું એક ફર બની રહ્યું હતું. સુદ્ધિ હાલતમાં તો હેવાન કરતાં લગાર ચઢતો નહિ, પણ ધનજી ભીમાના અખીયારમાં તો હેવાન્યતમાંથી પણ ગયેલો.

“ધાર્યા કરતાં મને વધુ વખત લાગ્યોછે, દ્યુક,” શીખ ધણી મમતાભરી રીતે બોલી “પણ હું બાપ સાહેબને મળીશું, અને તેઓ તો બીચારાં ઘણા કૃપાળુ છે. તેઓ આપણે માટે સઘળું ચુકવી આપશે.”

“કૃપાળુ શેની,” દ્યુક બોલ્યો, “તેણી આપણા આભારતર તલે ન હોત તો કૃપાળુ શેની થાત, હઉએ.”

એ સખુન સાંભળી પેલો બેલીક જેના હસ્તકમાં દ્યુક હતો તે પોતાની લઠડતી છાકટ હાલતમાં ટગોટગ તેની તરફ જોવા લાગો. તેનાથી તટાર ઉભું રહેવાતું ન હતું માટે બારીના ઉપર ઉપર પોતાની બગળ ટેકવી રહ્યો હતો.

“દ્યુક, બાઇ સાહેબ પોતે આપણું કરજ ચુકાવવાને અતરે આવ્યાં છે,”

“બાઇ સાહેબ પોતે ઇફા આવેલી.”

“હા, દ્યુક,” બાઇ સાહેબ બોલ્યાં, “હું પોતે આ માણસને પૈસા ભરી તેને પોતાને કામે મોકલવા માટે આવી છું.”

“પણ તમે શીખને કાં નહિ એટલાં નાણાં હોંપેલાં,” દ્યુક માર્કસ બોલ્યો. “અમારે તહિં ખુબહુરત ઠાઠમાઠવાલા લોકો આવે અને અમારી દરેક બાબદમાં માથું ઘાલે તે અમને પરવડે નહિ જો, હઉંવે, હાફ કહુંસ.”

“દ્યુક, દ્યુક,” શીખ તેને વારતાં બોલી, “બાઇ સાહેબ આપણી ઉપર જ્યારે આટલી બધી મેહુરબાની કરે છે ને !

“નહાનમમાં લાખ એની મેહુરબાનીને !” દ્યુક બોલ્યો; “મને તેણીની મેહુરબાની નથી જોઈતી. મને તો પૈસા જોઈએ; અને તેથી વગર ઉપકારે આપણે માટે તેણી જે કાંઈ કરે સે તે માત્ર આપણાં તેણીની ઉપરનાં ઉપકારના અવેજ માટે કરે સે, હઉંવે, બાકી કાંઈ અમથી નહિ આપતી.”

“બસ કર,” તેણી બોલી, “છેક મંચ રાતને સુમારે હું અતરે તારા ગેરસલુકાઇના સખુન સાંભળવા આવી નથી. આ કરજ કેટલું છે ?”

“માત્ર એકસો ચાલીશ રૂપ્યા.”

બાઇ સાહેબે આ રકમ તૂર્ત ચુકવી આપી, અને પેલા છાકટા બેલીક પાસેથી પોંહોંચ લખાવી લીધી. તેણી ઝોરડામાંથી બહાર નીકળી.

“તમારાથી એકલાં ઘર જવાય નહિં, બાઇ સાહેબ,” શીખ બોલી. “મને તમારી સાથ આવવા દો.”

“હા, હા, તું મારી સાથ ઘર આવ.”

તે બન્ને ઝોરડો ઝોરડાની બહાર નીકળી; પણ શીખ બાઇ સાહેબનો એહેરો જોતી અચરતીમાં પડી કે તેણી કામ પુરૂ કર્યા પછી ઘર તરફ ઉતાવળી પાછી ફર્યાને બદલે પોંહોંચખાણનાં બારણાંને અઢેલીને બાલી નજર ખેંચતી ઉભેલી હતી, જેથી શીખ માર્ક બીહધી કે તેણીની બાઇ સાહેબ પોતાનાં સંકટથી દિવાની બની હતી.

દારખાણુમાંની નાની ધડિયાલમાં કલાક એકનો ટકોરો વાગ્યો બ્યારે બાપ બાલી વિચારમાં તહિં સ્તબ્ધ હાલતે ઉભી હતી.

“મને બેભાની થતી હોય એવું લાગે છે,” બાપ સાહેબ બોલી, “પાણી ક્યાં મુકેલું છે, શીખ?”

“બાપો તો ન્હાવાની ઓરડીમાં છે, હું જમને તમારા માટે એક પાણીનું ગ્લાસ આણું.”

“ના, ના, ના,” શીખને દોડતી અટકાવી બાપ સાહેબ બોલી, “બેશુદ્ધિમાં આવતી મને અટકાવવા મારે પાણીનાં વાસણમાં માથું ઓરવું જોઈએ. મીઠા આદલી ક્યાં ઓરડામાં સુતેલો છે?”

તેણીના આ સવાલમાં કાંઈ એવું કઢંગું અને કવખતનું તેમજ ખીન જરૂરનું હતું કે માર્કે તેણીની તરફ તગોતગ બોલ્યા કીધું.

“ત્રીજાં નમ્બરનો ઓરડો મેં તે માટે આરાસ્તા કર્યો હતો; તે અમારા ઓરડાની પડોસમાંજ છે,” શીખે જવાબ દીધો.

“મને એક મીનખતી સળગાવી આપ,” બાપ સાહેબ બોલ્યાં; “હું તારા ઓરડામાં જમણ અને મારાં માથાં ઉપર પાણી રેખામાં લાવીશ. તું અહિંજ રહેજે, અને તપાસજે કે પેલો તારો હેવાન સરખો માતી મારી પુઠો આવે નહિ.”

પેહેલાં જે વેળાએ ફીખને દુકાન મંડાવી આપ્યું હતું તે વેળા બાપ સાહેબ એ જગાના તમામ ઓરડા વગેરે જોઈ ચુકી હતી તેથી આ વેળાએ તેણીને ત્રીજાં નમ્બરનો ઓરડો ટુંડી કાઢતાં વિલંબ લાગ્યો નહિ. આરણાની કળમાં ચાવી હતી જેના ફરતી વેળાના ખડખડાતથી માંહેનાં કોઈ માણસે કાંઈ પુછ્યું નહિ, જેથી તે ઓરડો બાલી જેવો જણાયો.

તેણી ઓરડામાં દાખલ થઈ, હાથ માંહેલી મીનખતી ટ્રેસીંગ તેબલ ઉપર મુકવામાં લાવી; માથેની તોપી ઝટ દબને પછવાડે ખમાં ઉપર સેરવી દઈ ન્હાવાની ઓરડીમાં દાખલ થઈ જ્યાંનાં તબમાં તેણીએ માથાંના વાળ ભીંજવ્યા અને પછી લુછી નાખતાં બ્યારે તેણી પાછી હેઠળ ઉતરી ત્યારે દશ કરતાં વધારે મીનીતનો વખત થયો હતો.

“મીનખતી, બાપ સાહેબ?” શીખે પુછ્યું.

“તે તો ખુજવાઈ ગઈ,” બાપ સાહેબે જવાબ દીધો.

“પણ તે તદન હોળવાઈ ગયલી હશે.”

“હા, તદન; તું મને એવા સવાલ કરી કંટાળો શા માટે આપે છે? ચાલ એક વાગી ગયો છે.”

તેણી પેલી છોકરીનો હાથ પકડી બહાર નીકળી. ડુંગર ઉતર્યા પછી ઠાકને માટે બંને લગાર ઉમાં જ્યારે શીખે પાછળ નજર ફેરવી જોયું તો દુરથી અધારામાં કાંઈ ચકચકિત ઉગ્ગશ જણાયો.

“બાઈ સાહેબ! રે બાઈ સાહેબ!” તેણી ચીસ પાડી બોલી, “તમને જણાય છે કે?”

“હા, છોકરી, હું જોવું છું; શું થયું છે?”

“આગ!—આગ લાગી છે, બાઈ સાહેબ.”

“હા, ઓ:રે! એ તો આગ છે. પણ તે ધણું કરીને અંતરહ ગામ તરફ લાગેછે. ચાલ, હું તો જાવું છું, શીખ; એમાં આપણને શું?”

“ખચીત, ખચીત, બાઈ સાહેબ, એ તો અંતરહ કરતાં નજદીકમાં દેખાયછે—ધણીજ નજદીક; અને માઉન્ટ સ્ટેન્લી-ગમાં છે.”

બાઈ સાહેબે જવાબ દીધો નહિ. તેણી પાછી થંડીથી ધ્રુજતી હતી.

“આ આગ માઉન્ટ સ્ટેન્લી-ગમાં લાગીછે, બાઈ સાહેબ!” શીખ માર્ક રડતી બોલી. “એ તો કીલ્લો સળગેલો છે—હા તેમજ છે. આજે મને એ વિશે દીક્ષમાં ખતરો લાગતો હતો. હું કાંઈ જગાને રડતી નથી; મને અફસોસ માત્ર ત્યાં વસ્તા કિમ્મતી જીવોની લાગેછે. ત્યાં એક તો મારો દયુક છે અને તે એટલો છાકટો છે કે તે ઉડી શકે એવું નથી. બીજો ભર ઉંઘમાં પડેલો મીંઝા બોલી—”

ઑલ્લી શબ્દ ઝખાન ઉપર નીકળતાં શીખ અચકાને બાઈ સાહેબ આગળ હાથ જોડી કાકલુદીથી કાંઈ પુછતી ઘૂંટણ ઉપર પડી.

“રે, મારા બોદા!” તેણી બોલી. “કહો કે તે ખરો નથી, બાઈ સાહેબ; કહો કે તે ખોટો છે. ધણો ભયંકાર, ભારી ભયંકાર, અત્યંત ભયંકાર!”

“શું ધણો ભયંકાર?”

“મારાં મનમાં જે વિચાર ઉત્પન્ન થયો છે તે; જે ભય ભરેલો વિચાર મારાં મનમાં આવ્યો છે તે.”

“તું શું કહેવા માગે છે, છોકરી?” બાઈ સાહેબ બોલ્યાં.

“હું ખોટું સમજતી હોવું તો ખોદા મને માફ કરજો!” ઘૂંટણ ઉપર ઘેટેલી ઓરત હાંફતી બોલી. “અને ખોદા કરેને તે ખરું જ ઠરે. રે બાઈ સાહેબ, તમે આજ કિલ્લા તરફ શા માટે આવ્યાં? અરે બાઈ સાહેબ, મારો આગ્રહ છતાં તમે આવવાને કેટલી જીદ દીધી. ઓ બાઈ સાહેબ, તમે મારા દયુક અને મીંઝા બોલીનાં કટતા શત્રુ છતાં તથા તે બંને એકજ છાપરાં તમે છે એવું જણ્યા પછી સ્ટેન્લી-ગ તરફ

આવવાની તમે ફેટલી ધન્ટેઝરી બતલાવી ! ખોદા કરે ને હું તમને ખોટી સન્ટાપતી હોયું; કારણ કે ખોદા સાહેબ છે હું પકકું સમજ્યું છું કે મારાં ઘરને. આગ સળગાવવાના હેતુથીજ તમે ત્યાં આવ્યાં હતાં. ખોદા કરે ને હું ખોટી પડું ! રે બાપ સાહેબ, બોલો કે હું ખોટી છું.”

“તું ઘેલી થઇ છે એ શિવાય હું બીજું શું બોલું ?” બાપ સાહેબ બોલ્યાં. “ઉઠ, મૂર્ખ, નાદાન, ઘેલી, બિહીકણ ! તારો ઘણી એટલો શુ-ક્રિમતી પડ્યો કે તેના માટે તું આટલી બધી કાકલુદી કરે છે. રૉબર્ટ ઑદલી ધાસ્તીમાં હોય તો તારું શું ? તું કેમ જાણે છે કે આ આગ માઉન્ટ સ્ટેન્લીન્ગ તરફજ લાગેલી છે. કાં આગ તારીજ જગા ઉપર લાગે અને ઇન્ટરલ કે રૉમ્બોઇડ તરફ નહિ—તે લન્ડનની પૂર્વ તરફ કાં નહિ હોય. ઉઠ, દેવાની, પાછી ફર, અને તારા સગાંવહાલાંને બચાવા, ઉઠ, જા, મારી આગળથી મને તારું કાંઇ કામ નથી !”

“રે બાપ સાહેબ, મને ક્ષમા કરો !” શીબ ડચકાં ખાતી રડી “તમે મને એટલી બાબદમાં ખોટી પાડો કે હું તમને નાહક સન્ટાપું છું, એટલે બસ.”

“જા પાછી ફર, અને તારી મેલેજ તે તું સમજ લે, મને તારું કાંઇ કામ નથી.”

બાપ સાહેબ ત્યાંથી ધસારાબંધ ચાલી પોતાના ઘરમાં ભરાઇ જ્યારે ખીચારી શીબ ધૂટણ ઉપર પડેલીજ રહી.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

ખખરનો લાવનાર.

બાપ સાહેબ બીજી સવારમાં પોતાના ટ્રેસિન્ગ રૂમમાંથી ઘણાં મોડાં બહાર નીકળ્યાં. ઝડપદાર ઝરરીન અને મખમલના પોષાકનો તો ઠાઠમાઠ ઠીક રોજ મારતો હતો; પણ તે છતાં તેણીનો ચેહેરો તદ્દન ફિક્કો મારી ગયલો હતો; અને તેણીના એવા દેખાવ વિશે પુછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણીએ એવું બહાણું કાઢ્યું કે તેણી મોડી રાત સુધી વાંચતી બેઠી હતી તેના સખબથી તેવી હાલત તેણીની થઇ હતી.

તેબલ ઉપર નાસ્તો લેવા તેણી સર મીચલ અને ઍલીશાઆ સાથે બેઠી જ્યાં તેણીના વિચાર ભયંકાર ખખર આવી પહોંચવા ઉપર લાગેલા હતા, જ્યારે સર મીચલ બીજી વાતોમાં સર હૅરી વિશે એવું બોલ્યો કે તે પોતાનો બગીચો અને મેહેલ તજ યુરોપ તરફ પ્રવાશ કરવા નીકળ્યો હતો.

એ ખબર સાંભળતાંજ ઍલીશીઆ બોલી, “ખરેજ, તેણે મને પણ એવું કાંઈ કહ્યું હતું કે જો તેની મરણ પ્રમાણે કાંઈ ન બનશે તો તે યુરોપમાં બટકી વખત કાઢશે. કેવો બલો ગ્રહસ્થ! તે મને ગમતો, બલ્યાં દિલનો, અને પેલા બેદરકાર, પગે સાવરણી બાંધેલા, થંડાં માતલાં મીઠાં રોળત ઍદલી કરતાં વીશ દરજ્જે સરસ.”

“ઍલીશીઆ,” સર મીચલ બોલ્યો “તું બાળ વિશે એવું કહીશ ના; તે મને મારા દીકરા જેવો વદાલો છે; તે બલો છે, અને તેના લીધે હું આજ કેટલુંક થયું ઘણો બેકરાર રહું છું. મારી ઍદલીએ મને તે વિશે ઘણો ગભરાતમાં નાખ્યો છે. તેણી એવું સમજે છે કે—”

“ના, ના,” બાઇ સાહેબ વચ્ચે બોલ્યાં, “એટલા ઉપરથીજ ઉતાવળા બની કોઈ બાબે વિચાર બાંધવો ડીક કહેવાય નહિ. મારા વિચાર ઍલીશીઆ સમજે છે.”

“હા,” ઍલીશીઆ બોલી, “રોળત વિશે બાઇ સાહેબ એવું સમજે છે કે તે બેધ્યાન બનતો જાય છે; પણ હું કહું છું કે તેમ નથી. હા, તે તોફાન કરતો જાય છે અને અસ્વચ્છ મનનો થતો હોય તેમાં નવાઇ જેવું નથી; પણ ઘેઝાપણાનું તો નામ નહિ, તે એવો બાહોશ છે કે આપણુ જેવાંને ઘેલાં કરી મૂકે.”

ઍલીશીઆ બાળ ને ચાહે કે ન ચાહે તેણી તે ઉપરની પોતાની મોહોળત જાહેર કરે ધ્યા નહિ કરે; પણ આટલું તો “ખર” કે બાળ એક વખત તેણી વિશે આ પ્રમાણે વમાસ્તો હતો :—

“ગરીબ નાની છોડી, તેણી મને ચાહેછે એમાં કેવી તે બધી દેખાય છે. અને તેણીની મોહોળત માટે મારે તેણીની તરફ બેઈમાની કરવી નહિ જોઈએ. કેટલા કેટલા લોકો તેણીને મેલવવાને માટે તડપેછે. પેલો સર હંરિ તો નાપસંદ થઈ નિરાશ બન્યોછે. મારું ચકીન તોડી બેઈમાન બનું તો તેના બદલામાં તે બીચારો મને પોતાની અડધી મિલકત; મને આપવાને તત્પર છે. ત્યારે હું તેણીને કાં ચાહાતો નથી? એમ કેમ કે જ્યારે હું પોતે સારી પેઠે સમજું છું કે તેણી ખુબશુરત, પાકદામાન, બલા ખવાસની, અને સચ્ચાઇને ચાહનારી શુભનાર છે તે છતાં હું તેણીને ચાહાતો નથી! તેણીની છાત્રી મને ઘડી ઘડી યાદ આવતી નથી. શ્વમામાં તો કોઈ વેળા મેં તેણીને દીડી નથી. ના મારી મોહોળત તેણીની ઉપર મૂળે દોડતી નથી; હું તેણીની ઉપર આશ્ચ પડી શકીશ પણ નહિ.”

પોતાની બેઠમોની માટે તે ઘણા બપોયો; અને તેણીની ઉપર મોહાબત દોડાવવાની તરફેણમાં મનમાં છકકર કરવા લાગો; પણ જેમ જેમ તેણી વિશે વિચાર કરે તેમ તેમ કંઠરા તાલ્ખાપજીનું રૂપ તેની છાતીમાં પોતાની અસર ચલાવે.

નાસ્તો લીધા બાદ સર મીચલ પુસ્તકખાણામાં જઈ બેઠો. અંલી-શીઆ પોતાના ઓરડામાં નોવેલ વાંચતી ભરાઈ બેઠી, જ્યારે બાપ સાહેબ આણીગમ પેલીગમ રખડતાં ફર્યાં. તેણી દવાખાણાવાલા ઓરડામાં ગઈ જ્યાં ઘણાએક શિશા ઉપરની તિકિતો વાંચતાં ઝેર-અફ્રીમવાલી એક શિશી તેણીને હાથ લાગી. તે બાટલી હાથમાં લઈ તેણીએ આમ તેમ ફેરવી તપાસી, ખુચ ઉઘાડ્યો, અને સુંઘવામાં પણ લાવી; પણ તૂર્ત દિલ કમકમાવી સુકી છાંડી.

“હું તે કરવા માયું તો મારાથી બને એવું છે!” તેણી બડબડી.
“પણ હવે શા માટે?”

પોતાની મુડી વાલતી તેણી માઉન્ટ સ્ટેન્લી-ંગ તરફની બારી આગળ ગઈ. ત્યાં નજર કરતાં ઘડિયાલમાંનો કાંટો એક અને બેના આંકડાની વચ્ચે હતો.

“વખતખી કેવો ધીમો જાય છે! કેવો ધીમો!” તેણીએ વમાસ્થું.
“આજ રીતે મારી જીંદગીનો અંત આવશે કેમ? દરેક પલ કલાકની માફક લાંબી?”

તેણી કમ્પાઉન્ડમાંના તે તરફના દરવાજા તરફ નજર કરતી ઉભી પણ કોઈ તેમાં દાખલ થતું જણાયું નહિ.

માઉન્ટસ્ટેન્લી-ંગની યાદથી તેણી ઘણી બેચેન બની હતી. તેણીની દાસી તેણીને જમવા બોલાવા આવી પણ તેણીને પાછી વારી કહ્યું કે તેણીનું માથું દુખે છે અને કે તેણીએ કલાક પાંચને અમલે તેણીને પોપાક બદલાવવા આવવું.

તેણીનો જીવ ઠેકાણે ન હતો. દર પળે સ્ટેન્લી-ંગ તરફના પેગમ લાવનારના આવી પહોંચવાની રાહ જોતી હતી. તેણી અંલીશીઆ સાથે બાગમાં ફરવા નીકળી અને જ્યારે ઘણું મોડું અને કલાક ૬ નો અમલ થયો ત્યારે અંલીશીઆ ઘરમાં ગઈ; પણ બાપ સાહેબ વિચારમાંજ ફર્યા કરી. “હજી કોઈ આવ્યું તો નથી, કીક.” પણ કેટલીક વારે તેણીએ કાંઈ અવાજ સાંભળ્યો.

“બાપ સાહેબ!”

બોલનાર રૉઅર્ત ઑદલી હતો. તે તેજ રૉઅર્ત કે જેને તેના સુવાના ઓરડામાં ૧૭ કલાકની વાત ઉપર દબલ તાલાં મારી બંધ કર્યો હતો.

તેને બેતાંજ બાઇ સાહેબ સ્તબ્ધ થઇ ઉભી.

“કેમ, તમને શું થયું છે, બાઇ સાહેબ?”, રૉઅર્તે પુછ્યું. “ઉઠો હું તમને ઘરમાં લઇ જાવું.”

તેણે તેણીને ઉઠાડી; તેણીનો હાથ મજબુત પકડ્યો, અને ચક્રચક્રીત દિપકોથી દીપતા ઓરડામાં લઇ જઇ મુકી. તેણી ઓટલીતો અતિશય ધ્રજતી હતી કે જે મુજબ કોઇને પણ ધ્રુજતાં તેણે દીઠું ન હતું.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

બાઇ સાહેબના ઇકરાર.

ઓરડામાં પોતાની આબુઆબુ નજર ફેંકીને કોઇ ત્રીચું છે નહિ એવી ખાતરી કર્યા પછી રૉઅર્ત બોલ્યો, “બાઇ સાહેબ, અહિં એવો કોઇ ઓરડો છે કે જ્યાં હું તમારી સાથે એકસો વાત કરી શકું?”

જવાબમાં તેણીએ માત્ર પોતાનું ડોકું ટુંલાવ્યું અને પુસ્તકખાણાનું બારણું જે વાંકું રહેલું હતું તે તેણીએ ઊંધાડ્યું. સર મીચલ પોતાનો પોષાક કરવા ગયલો હતો જેથી તે ઓરડો તદ્દન ખાલી હતો, અને તેમાં એક દિવો ઝાંખો બળતો હતો.

તેમાં બાઇ સાહેબ દાખલ થયાં અને તેણીની પછવાડે રૉઅર્ત ગયો જેણે ઓરડાનું બારણું મજબુત બંધ કર્યું.

“બાઇ સાહેબ,” રૉઅર્ત બોલ્યો, “મેં તમને ગઇ રાત્રે ખુલ્લા શખ્દોમાં કહ્યું હતું, પણ તમે મારું સાંભળવાને ના પાડી. આજ રાત્રે હું હજી વધારે ખુલ્લી રીતે કહેવા માંગું છું; જેથી તમારે હવે મારું કહેવું ધ્યાન ઉપર લેવું.”

બાઇ સાહેબે પોતાના હાથે મોઢું ઢાંક્યું અને એક હાથ મારી.

“ગઇ રાત્રે, બાઇ સાહેબ, માઉન્ટસ્ટેન્લીન્ગ ખાતે એક આગ લાગી હતી. કિલ્લાનું પહોંચખાણું, જે ઘરમાં હું સુતો હતો તે બળીને ભસ્મ થઇ ગયું; પણ તેમાં હું બળી જતો શી રવેશે બચી ગયો તે તમે જાણો છો?”

“નહિ.”

“ઇશ્વરની નગેબાનીથી હું ઘણીજ સાદી રીતે બચી ગયો છું. જે ઓરડો મારા માટે તૈયાર કરેલો હતો તેમાં હું સુતો ન હતો. તેમાં સરદી અને થંડી પુષ્કળ હતી. એક દિવો સળગાવા જતાં ચીમનીમાંથી કાંઇ

ધણેજ ખરાબ વાસ નીકળ્યો જેથી ત્યાંનાં એક માણસને મારા વાસ્તે ભોંયતળીયે જે ઝોરડામાં હું સાંજરે બેઠો હતો ત્યાં બિઝાણું કરવા મેં કહ્યું હતું.

બાપ સાહેબનો દેખાવ તપાસવા માટે તે લગાર ચોક્યો, જેણીએ તેના સખુન સાંભળતાં પોતાનું ડોકું વધારે નીચું કરીધું.

“તે પોંહેંચખાણુનો નાશ કોણુના હાથથી થયો તે તમને કહું, બાપ સાહેબ?”

જવાબ કાંઈ મળ્યો નહિ.

“કહું, બાપ સાહેબ?”

હજી ચુપકીદી.

“બાપ સાહેબ,” રાજીત બોલ્યો, “તમે આગ લગાડી હતી. તમારા પોતાનાજ હાથથી મોટી નુકશાંની નીપજી છે. તમેજ મુજ જેવા એક પોતાના દુસ્મન અને તમને ઉંઘાડાં પાડનારનો નાશ કરવા તે જગરદસ્ત આગ લગાડી હતી. ખીજાં માણસોનો સાથે લાગ્યો છવ જય તેમાં તમને શું લાગવાનું હતું? કોષખી રવેશે તમારે તો મારું કાઠલું કાઢવું હતું. હવે તમારી ઉપર દયા કરવાનો દિવસ વહી ગયો છે. હવે તમારે વાસ્તે દયા શું તે હું સમજતો નથી. માત્ર એટલુંજ કરી શકું છું કે સર મીચલ જેવા ઉદાર દિલના અને ઊંચા કુલના ગ્રહસ્થ ઉપર નામોશી ઉતરે નહિ તે ખાતર તમને હું ઉંઘાડાં પાડીશ નહિ; પણ જો કોષ ખંધ ખારણે તમારો ફેસલો ચલાવી શકે એવી દર-ખાર હોત તો જરૂર તમને હું ત્યાં ઘસડી તમારી ઉપર પુરતા આરોપ મુકત.”

આ ઇસારો કરતાં તેનો સાદ નરમ પડી ગયો, અને પળખર તેનાથી કાંઈ બોલી શકાયું નહિ, પણ પાછો સુદ્ધિમાં આવી તેણે બોલવાનું ચાલુ કરીધું—

“ગઇ રાતની આગમાં કોષના છવને હાણી પુગી નથી. હું મારું મન સ્વસ્થ ન હોવાને લીધે કાચી ઉંઘમાં હતો. મારા વિચાર આ ઘર ઉપર જે કોપ ઉતરવાનો છે તે ઉપર રોકાયલા હતા. આગનો ઇસારો પ્રથમ મનેજ જણાયો અને મેંજ સધળાંને ચેતવ્યાં. ભારી મેહેનતે મેંજ પેલા હાકટા દ્યુકને બચાવી કાઢ્યો જે જેખમ ભરેલી હાલતે તેની માવતરના ઘરમાં પડેલો છે. તે અને તેની ઝોરત તરફથી મને ખબર પડી કે છેક મધ્ય રાત્રે કિલ્લા તરફ કોણુ આવ્યું હતું. મને જોતાંજ તે સ્ત્રી બહાવરી પડી ગઇ અને તેણીથી મેં ગઇ રાતની તમામ હકીકત જાણી લીધી. ખોદા જાણે તેણીની પાસ તમારા ખીજા ભરમ તે શું હશે? તે ભરમ જો હું ચાહત તો સેહેલાઇથી તે પાસથી કઢાવી શકત; પણ મારે તેવું આડકતરું કામ કરવું નથી. મેં સોગંદ લીધા છે કે જ્યોર્જ તાલ્બોયજના પુત્રીને અદાલતની દેવડીએ ચઢાવવું; અને

તે સોમંદ હું પાળીશ. મારો મિત્ર તમારાંજ કતુંકથી મોત પામ્યો છે. પેદેલાં તો સેંકડે એક તકો મને શક હતો કે એક ખુબસુરત અને જુવાન ઓરત એવું કર્પાણુ કામ શી રવેશે કરી શકે; પણ મધ્ય રાતનાં તમારાં કામથી મારી ખાતરી થઇ કે કોઇથી કામ ચાહે એટલું ખુર હોય તોપણ તે કરવું તમારાં હાથની બહાર નથી. હું તમને એક ઓરત તરીકે ગણનાર નથી; પણ સેતાનનો બીજો અવતાર તમને સમજાશે. તમે હવે આ પવિત્ર મુકામને તમારાં પગળાંથી જાઓ વખત અભડાવશો નહિ. તમારે માટે જે કાંઈ કરવાનું હવે બાકી છે તે આ કે તમે કોણ છો તે બાબે જે ગ્રહરથને આટલો લાંબો વખત સુધી તમે ઠગ્યા છે તેમની હજુ-રમાં તમારે સઘળો ઇકરાર કરવો; અને જે દયા અમો તમને દેખાડીયે તેને તાબે થવું; અગર તેમ નહિ કરશો તો હું તમામ એવા સાક્ષીઓ ભેગા મેળવીશ કે જેઓ તમારી આગળી ઓળખ આપવાને તૈયાર છે; અને તેમ કરી તમને શિક્ષા કરાવીશ અને જે કે તેથી અમારાં કુટુંબને નામોશી લાગશે તોપણ તમને તમારા ઘટતા ફેજે પુગાડીશ.”

પેલી ઓરત ઉડી અને તેની સાંભે તટાર ઉભી. મોં ઉપરથી તેણીએ વાળ ખસાડ્યા હતા અને તેની આંખ ચકચકીત દીપતી હતી.

“બોલાવો સર મીચલને!” તેણી બોલી; “તેમને અહિં બોલાવો. અને હું તમામ ચીજનો ઇકરાર કરીશ. હું કશાંની ઇરકાર કરતી નથી? ખોદા જાણે છે કે મારા બચાવ અર્થે તમે સાથ, મીં આદલી, હું સારી રવેશે લઢીધું પણ આપણી લડતમાં અંતે તમે ફાવ્યા છો; અને એ તમારી ફતેહ મોટી છે, નહિ વાશ? એક નેક કામ માટે તમોએ દાનેશ-મંદી સાથ તમારી નેક મન શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો છે. એક દિવાની ઓરત ઉપર તમે જીત મેળવી છે!”

“દિવાની ઓરત!” આદલી બોલ્યો.

“હા, દિવાની; તમે કહો છો કે મેં જ્યોર્જ તાલ્આયઝને મારી નાખ્યો છે; હા તે ખરી વાત છે; પણ તમે એમ બોલો કે મેં તેને નીચ રીતે અને દગાથી માર્યો છે તો તેમાં તમે જુદું બોલો છો. મેં તેને ઠાર કર્યો કારણ કે હું દિવાની છું; કારણ કે મારાં મનની પ્રકૃતિ દિવાનાંપણું અને મજાશુતી વચ્ચે છે. મારી આ હાલત જ્યોર્જ તાલ્આયઝે પોતે કરી મુકી છે. તેણે મને પુષ્કળ દમ ભરાવ્યો હતો તેથી મારું ધ્યાન ઠેકાણે રહ્યું નહિ; અને હું થેલો બની! વાસ્તે સર મીચલને અહિં જલદી બોલાવો. જો તેને એક વાત કહેવામાં આવે તો બીજા કાં નહિ તેને જણાવું? મારી જીંદગીનો ભરમ તેને સાંભળવા દો.”

રૉખર્ત ઑહલી પોતાના કાકાની શોધમાં ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યો. તે જઈક કાકા ઉપર આક્રમણ વરસાવા તે તેને શોધતો હતો; પણ તે જઈકને માટે પોતે અત્યંત દિલગીર છતાં “બાપ સાહેબની જીંદગીનો ભરમ,” એ શબ્દોથી તેને અચરતી ઉપજીઆ વના રહી નહિ. તેને આ વેળાએ હેલન તાલ્બાયજ ઉપદેશ-સીથી નાશી જતી વખત જે પત્ર લખી ગઇ હતી તે માહેલા શબ્દો તેને યાદ આવ્યા. તે શબ્દો કાકલુતી ભરેલા હતા—“તમારે મને માફ કરવી કારણ જે કારણસર હું અહિંથી જાતું છું તે તમને સારી વેઠે રોશન છે, તમે મારી જીંદગીનો ભરમ જાણો છો.”

તે સર મીચલને મોટાં દિવાનખાણામાં મળ્યો. પુસ્તકવાલા ઓરડામાં તેને એકદમ ચલાવી લાવતાં તેણે બુલ કીધી; કારણ જે નાપુશ ખબરથી તેનું જીગર ચાક થવાનું હતું તે માટે તેને જરા પણ ઇસારો તેણે આગમ્યથી આપ્યો ન હતો.

“બાપ સાહેબ પોતાનાં પાપનું ઇકરાર કરવા માંગે છે, સાહેબ,” રૉખર્ત બોલ્યો. “તેણી શું કહેવા માંગે છે તે તમારે સાંભળવું જોઈએ. બોદા તમને તે સાંભળવા માટે ધૈર્ય બોલે.”

“લ્યુસી, મારી લ્યુસી,” સર મીચલ ઉતાવલો બોલ્યો, “બોલ, કે રૉખર્ત દિવાનો બન્યો છે. બોલ, એટલુંજ બોલ. નહિ તો હું એને મારી નાખીશ.”

પણ બાપ સાહેબ તેના પગ આગળ ધુટણીએ પડી અને બોલી, “તેણે તમને કાંઈજ નહિ પણ સાચું કહ્યું છે; મેં તમને અહિં તેડાવ્યા છે. તમે મારી તરફ ધણુજ મમતાળુ રહ્યા છો અને તે માટે હું તમારાં કારણસર અત્યંત દિલગીર થઇ શકું; પણ તેમ બને એવું નથી કારણ મને મારી કંગાળ્યત શિવાય બીજું કાંઈ લાગતું નથી. મેં તમને આગળ પણ કહ્યું હતું કે હું એકલપેટી છું અને તેથી બીજા માટે મને જરાએ લાગે નહિ. બીજાં માણસોનાં કંગાળ્યતપણા વિશે સાંભળતા હું તેમની હાંસી કરું છું કારણ તે કાંઈ મારાં સંકટ જેટલાં અત્યંત ગણાય નહિ.”

પ્રથમ જ્યારે બાપ સાહેબ ધુટણીએ પડ્યાં ત્યારે સર મીચલ તેણીને ઉઠાડવા ગયો હતો; પણ જ્યારે તેણી બોલી ત્યારે તે નગ્નીકની ખુરશી ઉપર બેઠો અને કાણુ ધરી તેણી શું કહેવા માંગતી હતી તે સાંભળવા પડ્યો.

“એક કંગાળ જીવડો જે માત્ર નાશી જઇ દુન્યાના કોઇ એકાંત ભાગમાં જઇ રહેવાની આશા રાખે તેવી હાલતે હું કેમ પુગી છું તે કહેવા માટે મારે તમને મારું જીંદગી ચરિત્ર કહી સંભળાવવું જોઈએ. હું જાણે વખત એહેવાલ સંભળાવવા પાછળ કાઠીશ નહિ. જ્યારે હું નાની

વધતી હતી ત્યારે મને યાદ છે કે મારી માં ક્યાં હતી તે બાબે હું મારી દાસીને સવાલ કરતી હતી. તેણી મારા જવા એહેરાની હતી એવું હું માન બાળક હતી ત્યારનું કાંઈ સેહેજ યાદ છે; પણ તે એહેરા મારી નજરથી સેહેજ વારમાં ગેબ થઇ ગયો. બાળક તરીકે મારી જીંદગી સુખી હતી નહિ કારણ કે જે ઝોરતના હવાલામાં મને સોંપી હતી તે મને નાપસંદ હતી. હું હંમેશા મારી મા વિશે તેણીને પુછતી, પણ દર વખત તેણી મને ઉડાવતી હતી. આખરે એક વખત આવ્યો જ્યારે મને ખાખર પડી કે મારી મા કોઇ દિવાનાશાળામાં સવરતી હતી.

સતર વરસની થઇ લાંસુધી મારા બાપે મને એક નિશાળે મુકી હતી; જ્યારબાદ બે માસ ગુજરા એટલે મારા દરતની માંગની કરનાર એક શખસ નીકળી આવ્યો, જેનું નામ મીં જ્યોર્જ તાલ્બાયઝ હતું.”

તાલ્બાયઝનું નામ સાંભળતાંજ સર મીચલ ચોંક્યો. તે આ તકે પેહલોજ વેળા પોતાની ઝોરતને ગુનાહગાર સમજ્યો.

“અમારું લગ્ન થોડા વખતમાં કરવામાં આવ્યું,” બાપ સાહેબે બોલવાનું પાછું ચાલુ કર્યું. “અને હું તેને ઘણીજ ચાહતી હતી. જ્યારે અમે યુરોપ તરફ ફરવા ગયાં ત્યારે અમે સાથી સરસ રીતે ચાલતાં પોહોંચ્યાણાઓમાં ઉતરયાં અને જ્યાંસુધી અમારા પૈસા ટક્યા લાંસુધી અમોએ મોજમજાહમાં અને એશઆરામમાં અમારો વખત ગુજાર્યો. એમ કરતાં જ્યારે પૈસા તમામ થઇ રહ્યા ત્યારે ઉપદેશસ્તી તરફ અમે પાછાં ફર્યાં. આગળ ચાલતાં અમારી હાલત ઘણી ખતંગ આવી ગઇ ત્યારે મેં જ્યોર્જને એવી સલાહ આપી કે તેણે તેના બાપની ઉપર એક અરજ કરી તેની હાલત વિશે તેને વાકેફ કરવો; પણ તેણે તેમ કરવાને સાફ ના પાડી, જે ઉપરથી મેં તેને ઠપકો આપી કહ્યું કે તેણે પોતાની સાથે એક લાચાર છોકરીને દલદેસરી અને કંગાળ્યતમાં હોમાવવાની નીચ ચુકતી કરી હતી. મારા સખુન સાંભળતાં તે ઘણો ટપી ગયો અને ગુસ્સામાં આવી ઘેરમાંથી બહાર જતો રહ્યો. એમ કરતાં જ્યારે બીજે દિવસે હું સવારમાં સકારે ઉઠી ત્યારે તેબલ તરફ નજર કરતાં હું જોઈ શું કે તે ઉપર એક ચીઠી લખેલી પડેલી હતી. તે ચીઠીમાં તેણે એ ખુલ્લું લખેલું હતું કે નશીબ અજમાવવાના ધરાદાથી તે ઓએલ્યાના દુરના મુલકો તરફ જવાનો હતો અને કે જ્યાંસુધી તેનો દહાડો શુધરે લાંસુધી તે કદી પણ મને દીકરામાં લાવશે નહિ.

આ રવેશે મારી ઉપર બદબખ્તી પુરી ઉતરેલી જોઇ મને તેની ઉપર ચિડ ચઠી અને એ રીતે મને લાચાર હાલતમાં એક છાકરા બાપના

આધાર ઉપર નાખી જવા માટે તેને તદ્દન ધિક્કારી તેની ઉપર કિનો લેવાનો મેં ઠરાવ કીધો.

તાલ્ખાયઝ એ રવેશે મને લાચાર અને લાઇલાજ મુકી ગયો તેથી મને મેહેનત કરી માફ અને બાળકનું ગુજરાણ ચલાવાની ફરજ પડી.

એક દિવસ “ધી તાઇમ્સ” પત્રમાં મેં એક જાહેર ખબર વાંચી જેની રહે તે છપાવનાર મીસીસ વીનસેન્ટની સ્કુળમાં હું માફ નામ બદલી નાખી ગઇ, જેણીએ હું કોણ હતી કોણ નહિ તે બાબે કાંઇ પણ મને પુછ્યા વગર મને કબૂલ રાખી. બાકીનું તો તમે જાણો છો. હું અત્રે આવી અને તમે મારી માંગણી કીધી, જે મારી એક પુરી ઉમેદને અનુસરતી હોવાથી મેં તૂર્ન કબૂલ કરી.

ત્રણ વર્ષ બીજાં ગુજરાં તોપણ મારા ધણીની કાંઇ ખબર મળી નહિ; જેથી મેં મનસે એવો દરિયાકત કીધો કે અગર તાલ્ખાયઝ પાછો ફર્યો હોય તો તે કોઇખી રવેશે અને કોઇખી બદલાયલાં નામ છતાં મારી તક્લાસ કરી મને શોધી કાઢ્યા વગર રહે નહિ.

મેં તર્ક બાંધ્યો કે ‘તાલ્ખાયઝ મરણ પામ્યો છે એવું સમજવાને મને પૂરતા સબબ છે, અને તેનો ઓળો મારી અને મારી આબાદી વચ્ચે આડો આવનાર નથી.’ હું એવું સમજી, અને તમારી ઓરત થઇ, જ્યારે તમારી તરફ વફાદાર અને નેક રહેવાનો ઠરાવ મેં મારા મનમાં પકા કયો.

મારી સારી હાલતમાં ગરીબ કોકોની લાચારી ઉપર મને રહેઠમ લાગતી જેથી હું તેમને છુટથી મદદ કરતી હતી. મારા બાપ ઉપર મેં નનામે મોટી મોટી રકમો મોકળી હતી; પણ મારા બદલાયલાં નસીબની મેં તેને ખબર પડવા દીધી ન હતી.

એવી સારી હાલતમાં આવ્યા પછી માસ એકની અંદર મેં અસીક્ષનાં એક વર્તમાન પત્રમાં કોઇ તાલ્ખાયઝ નામના ફતેહમંદ સોનું શોધનારનાં અંત્રેલ્યા તરફથી પાછા ફરવા વિશે વાંચ્યું. તે સમાચાર વાંચતાંજ મારાં મનની હાલત બગડી, અને હું સાઉથેમ્પતન તરફ મારા બાપ આગળ ગઇ. તમે જાણો છો કે આ ઉતાવળી મુસાફરી માટે મેં મીસીસ વીનસેન્ટનું નામ કેવી રવેશે વાપર્યું હતું, અને મેં કેવી રવેશે ગોઠવણ કરી હતી કે શ્રીય માર્ક શિચાય બીજા કોઇ સાથ મારે જવું નહિ. તેણીને હોતેલમાં બેસાડ્યા પછી હું મારા બાપ આગળ ગઇ. તેને મારા સધળા જોખમથી વાકેફ કર્યામાં લાવી. તે મારાં કામથી જરા દિલગીર થયો નહિ; અને જો કે તે બીધો હતો તો પણ પોતાથી બનતી સધળી રીતે તેણે મને મદદ કરવાને જણાવ્યું.

તેને જ્યોર્જના હાથનો એક પત્ર ઉપદેશસ્તી જઈ આવેલો મળ્યો હતો. તે પત્ર જ્યોર્જના ઉપડવાની થોડા દિવસ આગમ્યનો લખેલો હતો જે ઉપર અમારી યોજનાનો પાયો અમે રચ્યો.

અમારી યોજનાનાં પેહેલાં પગલાં તરીકે અમે એવું નક્કી કર્યું કે હું મરણ પાંખી છું એવું આરગસ વહાણના આવી પોહ્યાંચવાને દિવસે યા મોડેથી વર્તમાન પત્રો મારફતે આશકારા કરવું.

પણ આ ઠરાવ ઉપર અમે આવ્યાં પછી તે અમલમાં લાવવાને અમને મોટી અડચણો નડતી જણાઈ. મોતની ખબર આપતાં મૃત્યુ સ્થળ તેમજ વખત જણાવવા તો જોઈએ. હું મારા બાપ સાથે મસજત કરતી ચાહ પીવા તેમજ આગળ મારાં બાળક સાથે ખેડી હતી જ્યારે તેની આયા તેનું હાથ મેં ધોવા માટે તેને લઈ જવા આવી. મેં તેણીને યોજાવી તે બાળકની હાલત વિશે પુછ્યું. સેહેજસાજ વાતના દરમ્યાનમાં તેણી પોતે કેવી કંગાલ હાલતમાં હતી તે બાબે બોલવા લાગી. તે બોલી કે તેણીની દીકરી મારાંજ કદની બીમાર હતી અને કે દાકતરોએ તેણીની તદ્દન આશા મુકી હતી. મેં તેણીને વાત કરવા દીધી અને તેણીની છોકરી ટેટલાં વર્ષની હતી તે તેમજ તેણીનાં ૩૫ અને કદ વિશે જણી લીધું. તેણીનું નામ મીસીસ પ્લાઉસન હતું.

હવે જ્યોર્જનાં વહાણને આવી પોહ્યાંચવાને માત્ર ૨૦) દિવસ બાકી હતા.

હું બીમાર છોકરીને જોવા ગયો. તેણી ખુબજ અને નાબુક બદનની હતી. તેણીના રંગ ૩૫નું વર્ણન બેદરકારીથી આપ્યું હોય તો મારાને મળતું આવે ખરું. તે છોકરી સાથે મને તેણીનું બહુ કરનાર ઓરત તરીકે ઓળખાવામાં આવી. તેણીની માને મોટી મોટી રકમ મળ્યાથી હું ચાહું તેમ કરવાને તેણી તૈયાર રહેતી. છોકરી તો એટલી માદી હતી કે પોતાનાં દુઃખ શીવાય બીજું કંઈ તેણી સમજતી ન હતી. મીસીસ પ્લાઉસન સાથે મારું ઓળખ થવા પછી બીજો દહાડો મારો બાપ વેન્ટનર તરફ ગયો અને પોતાની માંદી દીકરી અને તેણીનાં બચ્ચાં માટે તેણે એક ઓરડો બાંહે લીધો. બીજી સવારે બામદાદમાં તે મરતી છોકરી અને જ્યોર્જને લઈ લ્યાં જઈ રહ્યા. તે મરનારને પોતાની મા તરીકે બોલાવવાને જ્યોર્જને લલચાવતાં વિશંબ લાગો નહિ.

મરતી છોકરી માટે તૂર્ત વેન્ટનરનો હકીમ બોલાવવામાં આવ્યો જેણે મીસીસ તાલ્બાયઝ તરીકે તેણીની દવા ચાલુ કરી. તે મીસીસ તાલ્બાયઝ જ્યોર્જના આવી પોહ્યાંચવાની એક દિવસ આગમ્ય મરણ પાંખી અને તે માટેની તોંધ દાકતરે સરકારમાં કરાવી. જ્યોર્જનાં લ્યાં આવી

પોહોંચવા ઉપર તેણે નવી કબર બંધાવી અને તે ઉપર લેખ સાથેના સ્થંભ ઉભો કરાવ્યો.”

આટલું સાંભળ્યા પછી સર મીચલ ઉઠ્યો અને રૉબર્ટ તરફ જોઇ બોલ્યો, “કાંઇ આગળ કેહેવાનું હશે પણ તે મારાથી સાંભળી શકાય એમ નથી. રૉબર્ટ, આ તમામ ભરમની તેં બોલ કરી છે. આજે રાત્રે હું ઘેરની બહાર જાવું છું, હું હવે અહિં રહેનાર નથી; માટે આ સ્ત્રી જેણીને મેં મારી ઓરત તરીકે ગણી છે તેણીનાં સઘળાં સુખ માટે બંદોબસ્ત કરવાનું કામ હું તને સોંપું છું.”

સર મીચલ ઓરડામાંથી ધીમી ચાલે બહાર નીકળ્યો. તેણે જમીન ઉપર પડેલી ઓરત તરફ જોવાની મરજી કીધી નહિ. તેણે પોતાના ઓરડામાં જઈ ચાકરને પોતફોલ્યા તૈયાર કરવા કહ્યું.

મકરણુ ૩૬ મું.

તોફાન પછી શાંતી.

જ્યારે સર મીચલ પેલા કંગાળ જીવડાને રૉબર્ટ આગળ મુકી ત્યાંથી પુસ્તકવાળા ઓરડા તરફ ચાલી ગયો ત્યારે રૉબર્ટ ઑલ્લી પણ તેની પુઠે ગયો; પણ તે ઓરડાનું બારણું પકડી સર મીચલની પછવાડે અંદર જતું કે નહિ તેના વિચારમાં ઉભો હતો એટલામાં ઑલીથીઆની નજર તેની ઉપર પડી.

“કાણુ! રૉબર્ટ ઑલ્લી!” તેણી બોલી, “આજે તો તમે અમારી સાથે જમશો, નહિ વાર? જાવો ને બાવાને તેડી લાવોની જમવાનું તાલું પડે છે. આઠનો સુમાર થવા આવ્યો છે જ્યારે આપણે હમ્મેશ સાડા છ વાગતે જમ્યે છીએ.”

મીઁ ઑલ્લીએ પોતાની પીત્રાઇને કરડા દેખાવ સાથે જવાબ દીધો. તે ખીચારીને તેણીની નજર આગળ બનતા બનાવોની કાંઇ ખબર ન હતી.

“તમારા બાવાને એક મોટી દિલગીરી ઉપજ છે,” રૉબર્ટ બોલ્યો.

તે છોકરીના હસ્તા ચેહેરાએ ગમગીનીનું રૂપ પકડ્યું.

“દિલગીરી! પપાજીને દિલગીરી! રે રૉબર્ટ, એ શું બન્યું છે તેથી મને વાકેફ કર?”

“હાલ તને મારાથી કાંઇ કેહેવાય એવું નથી,” રૉબર્ટ ધણે ધીમે સાહે બોલ્યો.

તેણે પોતાની પીત્રાઇનો હાથ પકડ્યો અને તેણીને જમવાના ઓર-

ડામાં લપ્ત મયો. તેણે સંભળથી ત્યાંનાં બારણાં બંધ કરીધાં અને પછી બોલવા માંડ્યું.

“અલીશીઆ, તારી ઉપર એક બાબદનો બરસો રાખ્યું?”

“બરસો શા માટેનો?”

“તારા બાવાનો. તેમની દિલગીરી વખતે દિલાસો આપવાની ખાતરી માટેનો.”

“હા, કાં નહિ? એવો સવાલ તારે મને કરવો જોઈતો ન હતો. તું એમ સમજે છે કે મારા બાવાની મમગીની દુર કરવાને હું કાંઈપણ કરવાને પછાત રહીશ?”

તેણીની આંખમાંથી આંસુ તપક્યાં.

“રે રાજની, તું શું એવું સમજે છે કે મારા બાવાને તેમની દિલગીરીના દરમ્યાનમાં હું તેમને દિલાસો આપવાને તત્પર રહીશ નહિ?”

“ના, ના, મારી પ્યારી,” રાજની બોલ્યો, “તારા બાવા તરફની તારી મોહોબત માટે હું શંકા રાખતો નથી; મને જે અવિશ્વાસ આવે છે તે માત્ર તારાં ઉઠાપણુ માટે છે કે કામની વખતે તું તે વાપર્યામાં લાવશે કે નહિ! કેમ તે વિશે હું ખાતરી રાખ્યું?”

“અલબત્ત.”

“ઠીક ત્યારે, મારી વહાલી, હું તારાં ઉઠાપણુ ઉપર મારા કાકાને સોંપુ છું. તારા બાવા આંદલી કોર્તે છોડી જાય છે તે કાંઈ સેહેજ વખત સુધી તેમને જે સંતાપ લાગે છે તેથી આ જગા તેમને અકારી લાગે છે. તેઓ જાય છે પણ તેમને એકલા જવા નહિ દેવા જોઈએ; નહિ વાઈ, અલીશીઆ?”

“એકલા? ના! ના! પણ હું ધાઈ છું કે બાઈ સાહેબ—”

“બાઈ સાહેબ તેમની સાથ જઈ શકશે નહિ. તેઓ તેનાથી હવે તદ્દન જુદા પડવાના છે.”

“ચોડો વખત?”

“ના; હમ્મેશ સુધી.”

“તેણીથી હમ્મેશ સુધી જુદા પડવાના છે, ત્યારે તો આ સંતાપ તેણીથી—”

“મળ્યો છે. બાઈ સાહેબ પોતે તારા બાવાના સંતાપનું મૂળ છે.”

અલીશીઆનો ચહેરો જે પ્રથમ ફિક્કો બન્યો હતો તે આ સખ્તન સાંભળતાં રતાસ ઉપર જણાયો. સંતાપનું મૂળ બાઈ સાહેબ! તેણીનાં કારણસર સર મીચલ હમ્મેશ સુધી જુદા પડવાના છે! તેમના વચ્ચે

કોઈ દિવસ કલ્હો કે કંકાસનું નામ ન હતું. ત્યારે તો તેણીની કાંઈ નામોશી હશે કે જે માલુમ પડ્યાથી તેમનાં જુદાં પડવાનું કારણ નીપ-જ્યું છે. રાંખતે ઑદલી તેણીના મોં ઉપરની લાલીનું કારણ સમજ્યો.

“તારા બાવા જ્યાં જાય ત્યાં તેમની સાથ જવાને તું કમ્બલ કરશે, ઑલીશીઆ?” રાંખતે પુછ્યું. “પેલા ઓરડામાં રહેલી ઓરતે આ ધરમાં પોતાનો પગ મુક્યો તે પેહેલાં જેવી તું તારા પીતાની સેવા કરતી હતી તેવી તેના આ સંતાપની વેળા કરજે.”

“હું કરીશ, હું કરીશ.” તેણીએ જવાબ દીધો.

“તેમની આગળ પેલી વિશે એક શબ્દ પણ કાઢતી ના.”

“ઠીક, ઠીક, રાંખતે.”

મીઠા ઑદલીએ આ વેળાએ પેહેલવેહેલી ઑલીશીઆને પોતાની ગોદમાં પકડી અને તેણીનાં કપાળે ચુમ્મો લીધો.

“મારી વહાલી ઑલીશીઆ, તું આટલું કરજે એટલે મને કરાર થશે. કેટલીક બાબદ તપાસતાં બાવા ઉપરની દિલગીરી મેં આણી છે; માટે મારા કાકાને સુખમાં રાખવાને કોઈપણ ઉપાય અજમાવ્યા વગર રહેતી ના. એમ કરશે તો એક બાઈ પોતાની ઉમદા ખવાસની બેહેનને ચાહે તે કરતાં હું તને અધિક ચાહીશ.”

“બાબ, તું કેવો બલો છે; મેં તારી સાથ કેવી અઘટીત ચાલ ચલાવી છે. હું તારી ઉપર ધણી વેળા ગુરસે થઈ હતી કારણ કે—” તે છોકરી બોલતાં અચકી.

“કારણ કે શું, મારી વહાલી?” રાંખતે પુછ્યું.

“કારણ કે હું નાદાન છું; પણ તેની હવે દરકાર કરવી નહિ; તમે જે ઇચ્છો છો તે હું કરીશ. હું જમને હવે તૈયારી કરું. શું પપાજી આજ રાત્રે જાય છે?”

“હા, મારી વહાલી. કેટલોક વખત સુધી સર મીચલ આ ધરમાં એક રાત પણ કાઢનાર નથી.”

“મેલ ત્રેન ૯. ૨૦ ને સુમારે ઉપરે છે. હું જાવું છું; અને બહાર નીકળવા પેહેલાં હું તમને મળીશ.”

“હા, ખારી.”

મીસ ઑદલી દોડતી પોતાના ઓરડામાં ગઈ અને પોતાની દાસીને બોલાવી તેણીને મુસાફરી માટેની તૈયારી કરવા તેણીએ કહ્યું, જો કે તેણીને પોતાને ખબર ન હતી કે ક્યાં તેણી જવાની હતી.

તેણીની પુઠે રાંખતે પણ ઉપર ગયો. તેણે સર મીચલના ઓર

ડાનું બાસણું ઠોઠું. જવાબ થણી વારે મળ્યાથી તેને નાના પ્રકારના અં-
દેશા ઉત્પન્ન થયા.

“કેમ તારે કાંઈ ખીણું મને કેહેવું છે, રાખતે?” સર. મીચલે
પુછ્યું.

“એટલુંજ કે ત્રેન ૯.૨૦ ની છે.”

“તે મને ખબર છે.”

“એલીશીઆ તમારી સાથ આવશે.”

“એલીશીઆ !”

“હાલ તેણીથી અહિં રહેવાય નહિ.”

“હું સમજ્યો; પણ કાંઈ ખીણ જગા નથી કે જ્યાં તેણી રહી
શકે?” સર મીચલે પુછ્યું.

“કેટું નહિ.”

“હીક, ત્યારે આવવા દેવો; હું કલેરનદન તરફ જઈશ.”

“એલીશીઆ તૈયાર થાય છે.”

“વારું, આવવા દેવો. ગરીબ છોકરી !”

“તમે જાવો તે પેહેલાં હું તમને મલીશ. હાલતો જાનું છું.”

“સખર, તેં એલીશીઆને કહ્યું છે કે?”

“ના, કાંઈ નહિ; માત્ર એટલું કે તમે થોડોક વખત કોર્ત છોડી
બહાર જવાના છો.”

“તું ધણો ડાહ્યાં છોકરો છે, ધણોજ બહો.”

સર મીચલે પોતાનો હાથ લખાવ્યો જે રાખતે પોતાના બધે હાથમાં
આવી પોતાના હોઠને લગાડ્યો.

“અરે સાહેબ, હું હવે ધણો પરતાવું છું કે આ સંકટ મેં તમારી
ઉપર આણ્યું છે.”

“નહિ, છોકરા, નહિ; તેં ધણું નેક કર્યું છે. હું માત્ર એટલુંજ
ધન્યું છું કે આજ રાત્ર અગાઉ મારું મોત નીપજ્યું હોત તો હીક થાત;
પણ તેં ધણું નેક કર્યું છે.”

સર મીચલ પોતાના ઓરડામાં પાછો ગયો અને રાખતે, બાઇ સાહેબ
જ્યાં પડેલી હતી તે ઓરડાના ઉબરા આગળ જઈ અટક્યો. તેણી જમીન
ઉપર પડેલી હતી. તેણે તેણીના દાસીને બોલાવી અને કહ્યું, “બાઇ
સાહેબના જીવને હીક નથી; એમને એમના ઓરડામાં લઈ જા, અને
તપાસને કે રાતના એઓ બહાર નીકળે નહિ. તું એઓની આગળ રહે
જે પણ કાંઈ વાતચીત કરતી ના કે એમને બોલાવતી કે જવાબ આપતી ના.”

બાપ સાહેબ સુદ્ધિમાં હતાં. તેઓ પોતે ઉઠ્યાં અને પોતાને બિછાણે બેસ્યાં. જતી વેળા રાખતને પુછ્યું, “સર મીચલ મયા કે?”

“ના, હજી અડધા કલાકની વાર છે,” રાખતે જવાબ દીધો.

“માઉન્ટ સ્ટૉન્નીંગની આગમાં કોઇના જીવને હાણી તો નથી પુગી.”

“નહિ, કોઇને નહિ.”

“હું ધણીજ ખુશી છું.”

“પોહાંચખાણાવાલો, માર્કસ ધણો દાઝી ગયો હતો, તે હાલમાં તેની માને ઘર ધાસ્તી ભરેલી હાલતે છે; પણ તે સાજો થાય એવું લાગે છે.”

“તે સાંભળી મને ખુશી ઉપજે છે—હું ખુશી છું કે કોઇના જીવને હાણી પુગી નથી. સાહેબજી મીં ઑદલી.”

“હું તમને અડધા કલાક વાત કરવાને આવતી કાલે મળીશ.”

“જ્યારે તમારી મરજી પડે ત્યારે, સાહેબજી.”

“સાહેબજી.”

બાપ સાહેબ પોતાના ઓરડામાં જવા પછી, રાખતે પુસ્તકખણાના ઓરડામાં આવતી કાલે બાપ સાહેબનું શું કરવું તે વિશે તેમજ તે કો-તની જ્યોર્જના ધુમ થવાના દિવસ સુધીની જાહેજલાલી વિશે વિચાર કરતો બેઠો. બહારના મિનારામાં કલાક ૯ નો ટકોરો વાગ્યો. દરવાજા ઉપર ગાડીનો ખડખડાત સંભળાયો. એલીશીઆ પોતાની દાસી સાથે હેઠળ ઉતરી.

“સાહેબજી, રાખતે,” તેણી રાખતને પોતાનો હાથ આપતાં બોલી. “બોદા તમને તનદરોસ્ત અને સુખી રાખે! તમારે ખાતરી રાખવી હું પપાની સંભાળ લઉંશ.”

“તે વિશે મારી ખાતરી છે. બોદા તને સુખ આપજો,” રાખતે જવાબ દીધો.

ખીજ વેળાએ બંધે પિત્રાઇએ અકેકને ગોદમાં દાખ્યાં; અને રાખતે એલીશીઆનાં કપાળ ઉપર ચુમ્મી લીધી.

નવ ઉપર પાંચ મીનીત થયાં એટલે સર મીચલ હેઠળ ઉતર્યો. તેની પુઠે તેનાજ જેવો તેનો જમ્મડ ખીદમતગાર હતો. તેણે જે હાથ પોતાના ભત્રીજાને શંકહેન્દ કરવા આપ્યો તે થંડોગાર હતો.

“રાખતે, સધળું હું તારા ડહાપણ ઉપર સોંપી જાવું છું,” સર મીચલ બોલ્યો. “મેં તમામ હકીકત સાંભળી નહિ હોય. પણ જેકાંઈ સાંભળ્યું છે તે પુરતું છે. હું તારી ઉપર સધળું મુકી જાવું છું; પણ તું ઘાટકી બનતો ના. એટલું ધ્યાનમાં રાખજે કે તેણી મને ધણી વહાલી હતી.”

“તમારું કહેલું હું યાદ રાખીશ.”

આંસુનું દગા બરેલું ધુમસ તેની આંખે ફરી વળ્યું જેથી રૉબર્ટને તેના કાકાનો એહેરો જણાયો નહિ. તેના જવા પછી તે લાઇબ્રેરીમાં પાછો ગયો અને બતી મંગાવી ત્યાં બેઠો.

“અહિંથી લન્ડન તાર કરી શકાશે?” તેણે એક ખીદમતગારને પુછ્યું.

“અહિંથી નહિ સાહેબ; પણ એન્ટઉડ ખાતેથી બનશે,” ખીદમતગારે જવાબ દીધો. “હોકમ હોય તો એક માણસ ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇ ત્યાં જઇ શકશે.”

“ઠીક, મારે એક તારનો સંદેસો મોકલવો છે.”

ખીદમતગારે દૌત કલમ આણી આપ્યાં; અને રૉબર્ટે સંદેસો લખી કાઢ્યો :—

“ઑદલી કોતવાલા રૉબર્ટ તરફથી તેમ્પલ મધ્યે, પેપર ખીદ્દીન્ગ-વાળા ફ્રેન્સીસ ઉઇદ્દીન્ગતનને પોંહોંચે.

“ખ્યારા ઉઇદ્દીન્ગતન, અગર તમે કોઇ એવા દાકતરને ઓળખતા હોવ કે જે દિવાનાંપણના ઉપાયમાં માહીતગાર હોય અને જે કોઇ બરમ જાળવે એવો હોય તો મેહરબાની કરીને તેનાં નામ નિશાણુ તારની મારફતે મુજ ઉપર મોકલી આપજો.”

મી० ઑદલીએ આ સંદેસો એક મજબુત પરખીડાંમાં ખીડ્યો અને ૩૧૦) સાથ પેલા ખીદમતગારના હાથમાં મુક્યો.

તેના જવા પછી મી० ઑદલી કુટલોક વખત વિચાર કર્યા બાદ ઉંધમાં પડ્યો જેમાંથી તેને પોતાના સંદેસાનો જવાબ મળતાં ઉઠ્યો.

“વહાળા ઑદલી, તમારું કામ કરવાને હું હમ્મેશ ખુશી રહીશ. આદવીન મોસએવ, એમ. દી., ૧૨, સવીલ રો. નિર્ભય.”

“આવતી કાલે એક બીજો સંદેસો એન્ટઉડ તરફ લઇ જવાનો છે, રીચર્ડસ,” મી० ઑદલીએ ખીદમતગારને કહ્યું. “નાસ્તાના વખત પેહેલાં કોઇ માણસ ઘોડાપર જશે તો તેને મેહેનતના ૩ પ) આપીશ.”

મી० રીચર્ડે સર નમાબ્યું અને પુછ્યું. “કુટલે વાગે, મેહરબાન સાહેબ.”

“સવારમાં ૬ કલાકે. મારા માટે ઓરડો તૈયાર છે?”

“હા સાહેબ, તમારો જુનો ઓરડો.”

“ઠીક, હું હવે ત્યાં જઇશ; મને જરા બ્રાન્દી અને ગરમ પાણી આણી આપ.”

બીજે સંદેસો દાકતર મોસમેવ ઉપર હતો જેમાં તેને તાકીદે ઓ-
દલી કોર્ત તરફ આવવાને અરજ કરી હતી. તે સંદેસો લખ્યો એટલે
રોજીતને, લાગ્યું કે જે કાંઈ કરવાનું હતું તે તેણે તમામ કર્યું હતું.
તેણે આન્દી પાણી પીધું. પીતી વેળા તેને કંઠરા તાલ્લોયઝ યાદ આવી.
તેણીના ભાઈનો કિતો લેવામાં આવ્યો. તેણીને માઉન્ટ સ્ટેન્લી-ગની આગ
વિશે ખબર પડી હશે? તેણી તે વિશે સાંભળીને કરે તે શું? પણ શું
તેણીને ખબર પડી કે રોજીત તે વેળાએ ધાસ્તીમાં હતો અને કે તેણે
એક છાકટા ગામજાને બળી મરતાં બચાવ્યો હતો?

પ્રકરણ ૩૭ મું.

દાતકરની સદલાહ.

બાપ સાહેબે ઉંધ કાઢી. તે શિયાળાની આખી રાત તેણીએ ઉંધ
કાઢી. ગુનાહગારો આ દુન્યા ઉપરની પોતાની છેલ્લી રાત એમજ ઉંધમાં
કાઢે છે; અને બીજી સવારમાં બ્યારે દારોગો તેમને ઉઠાડવા આવે છે ત્યારે
પણ તેઓ તેની પાસે ઉંધતા હોય છે.

દાવ રમાયો; પણ જીત મલી નહિ. બાપ સાહેબે એકબી પોતાનું
પાણું ગુમાવ્યું નહિ. તેણીએ ઘણા હાથ કીધા અને બન્યું તેમ કર્યું; પણ
પોતાના હરીફનો દાવ ઘણો મજબુત હતો અને તેથી તે જીત્યો.

પોતાની હાર પછીજ તેણીને દિલે કરાર પડ્યો. જે દિવસે બ્યોર્ન
તાલ્લોયઝનાં ઓસ્ટ્રેલિયા તરફથી પાછા ફરવા વિશે તેણીએ વાંચ્યું હતું
તે દિવસથી તે આ ઘડી સુધી તેણીનું દિલ અનેક પ્રકારના હંદેસા તેમજ
નાના પ્રકારની હિકમત તેમજ જાતજાતનાં કાલાં ધોલાં કરતી રહી હતી.
હવે તેણીનો જીવ હેઠળ પડ્યો, અને હવેજ તે નચિંત થઇ.

“તેઓ મને કેટલે બંધ કરશે, અને એ કરતાં અધિક તે શું
કરવાના છે?”

તેણી પોતાને કોઇ રાજદુવારી બંધવા તરીકે સમજી, કે જેની મા-
ફક તેણીની બરાબર સંભાલ લઇ શકાય.

મોતની શિક્ષાવાલા ગુનાહગારો જેમ નિરાંતે પોતાનું ભોજન લે છે.
તેમ તેણીએ સવારમાં ઓન્ગ ચા અને પાંડના તોસ્ત લીધાં. નાસ્તો
કીધો, સ્નાન કર્યું, અને સુગંધી તેલોથી વાણ સમારી તેણીએ બહાર
દેખાવ દીધો. પોતાના દરેક પાદશાહી ઠાઠમાઠવાલા ઓરડાઓમાંથી બ-
હાર નીકળતાં તેણીએ દરેકની તરફ અફશોસ સાથે જોયા કીધું, છતાં

જે સખસે તેણીને માટે ઓઢણી કાઢતે એ રવેશનો સજુગાર આપ્યો હતો તેને જરા પણ યાદ ક્યો નહિ. તેણીએ માત્ર એટલોજ વિચાર ક્યો કે તે કેટલા કિંમતી હતા અને કે તે હવે કેવા તેણીના હાથમાંથી જતા હતા.

માર્ચ મહિનાનો દિવસ હતો. બાપ સાહેબે પોતાની ઉપર એક હિંદી શાળ લપેટી હતી. તે શાળ સર મીચલે તેણીને માટે રૂ ૧૫૦૦ માં ખરીદી હતી તેમ કરતાં કદાચ તેણીને એવો વિચાર આવ્યો હોય કે એ તેણીને કેટલે જાણ જાણ બંધ કરવામાં આવે તો તે પોતાની કોઇ ચીજ પોતાની સાથ લેતી નય.

રૌબર્ટ લાઇબ્રેરી યાને પુસ્તકવાળા ઓરડામાં પોતાનો નાસ્તો લેતો બેઠો હતો જ્યારે દાકતર મૉસગ્રેવ દાખલ થયો.

દાકતરે આવતાં વાર રૌબર્ટને નમીને સલામ કીધી; અને તેને પ્રશ્ન કરી દેખાડેલી ખુરશી ઉપર પોતાની બેઠક લીધી.

“હું ધારું છું કે તમારા માટે તમે મને બોલાવ્યા ન હશે.”

“અલબત્ત નહિ; પણ હું ધારું છું કે તમને સોંપેલા ભરમ તમે જાળવી રાખો એવા છો.”

મૉસગ્રેવે ડોકું ટુણાવ્યું.

“હું જે વાત તમને કહેવા માગું છું તે જોકે મારે લગતી નથી, તોપણ તે એવી શરતે તમને સોંપીશ કે તમારે તે કોઇ બીજાને જણાવવી નહિ. કેમ સાંભળો છો ની?”

દાકતરે ડોકું ટુણાવ્યું અને કહ્યું, “હું સઘલાં ધ્યાનથી સાંભળું છું.”

રૌબર્ટે પોતાની ખુરશી દાકતરની નજદીક ખસેડી, અને આગળી રાત્રે બાપ સાહેબે સર મીચલ આગલ જેટલો એકરાર ક્યો હતો તેજ સર્વ તેને કહી સંભળાવ્યો. તાલ્બાયઝના ધુમ થવા વિશે યા તે પછીના બનાવની વાતથી તેને વાકેફ કીધો ન હતો. માઉન્ટ સ્ટેન્લીન્ગમાં લાગેલી આગ વિશે પણ કાંઇ તેને જણાવ્યું ન હતું.

જ્યારે તે વાત તમામ કરી રહ્યો ત્યારે દાકતરે ડોકું ટુણાવ્યું.

“બીજું કાંઇ કહેવાનું છે?” તેણે પુછ્યું.

“નહિ. કાંઇ, બીજું કહેવાનું નથી.”

“તમારી મતલબ એ સમજી છું કે આ સ્ત્રી દિવાની છે એવું મારે જાહેર કરવું કે જેથી તેણી પોતાનાં ખુરાં કામ માટે જવાબદાર કહેવાય નહિ.” દાકતરે કહ્યું.

“હીક; કોઇપણ રવેશ તેણીને દિવાની ઠરાવવી,” રૌબર્ટ બોલ્યો.

“પણ તેમ બની શકે એવું નથી. તમે તેણીને વિશે જે કાંઈ મને કહ્યું છે, મીઠું રાંધતું, તેટલાં ઉપરથી તેણીને કાંઈની જુરી દિવાની ઠરાવી શકે નહિ. તેણી પોતાના ધરમાંથી નાશી ગઈ કારણ કે તે ધર તેણીને માટે સુખનું ન હતું તેથી તે વધારે સારું જોવા ગઈ. એમ કરવામાં કાંઈ દિવાનાપણું કહેવાય નહિ. પોતાનો ભરથાર હેંચાત હતો છતાં તેણી બીજાને પરણી જે ગુનોહ કર્યો તે માત્ર પૈસો અને દરજ્જો મેળવવા ખાતર તેણીએ કર્યું એમાં કાંઈ દિવાળાપણાની નિશાણ કાંઈને જણાય નહિ. જ્યારે પોતાની વાત અંત ઉપર આવેલી તેણીને જણાઈ ત્યારે તેણી જીવ ઉપર આવી નહિ. તેણીએ તે વેળાએ ચંચળ ઉપાય યોજ્યા અને એવું કાવત્રું ચલાવ્યું કે જે પાર પાડવામાં ધૈર્ય અને પૂર્ણ સમજનું કામ હતું.”

“પણ વંશપરમપરાથી ઉતરેલાં ઘેલાપણાનો કલંક—”

“તે તો ત્રીજી આઘાતે ઉતરે અને બાઇ સાહેબને જે કાંઈ ફરજ હોય તો તેને પણ લાગે. ઘેલાપણાની અસર મા ઉપરથી દીકરીને જરૂર થવી જોઈએ એવી કાંઈ શક્યતા નથી. હું તમને કામ લાગી શકું પણ મને કાંઈ દિવાનાપણાની સેહેજ અસર જેવુંખી જણાતું નથી. સાથી સરસ ઉપાય આ છે કે તમારે એ સ્ત્રીને તેણીના પેહેલાં ઘણીને ત્યાં મોકલી આપવી.”

જ્યોર્જ વિશે સાંભળતાંજ મીઠું આંદલીના ચેહેરાનો રંગ બદલાઈ ગયો.

“તે સ્ત્રીનો પેહેલો ભરથાર ધુમ થઈ ગયો છે—તમે સમજો છો તેમ તે મરણ પામ્યો છે,” દાકતર બોલ્યો.

લગાર વિચાર કરતો દાકતર બોલ્યો, અને પછી બોલ્યો, “મીઠું આંદલી, તમારે જે મારી ઉપર વિશ્વાસજ રાખવો હોય તો તે પુરે પુરે રાખવો, તમે મને સઘળું જણાવ્યું નથી. તમે મને વધુ જણાવો તો હું તમને મારી સલાહ આપીશ.”

“હું તમને કહી ચુકો છું કે હું કાંઈ વધુ જણાવતો નથી.”

“પણ તમારા ચેહેરા ઉપરથી હું ચેત્યો છું કે તમને એક પાંતીનો શક જાય છે; માટે મારું કામ હોય તો તમારે મને સઘળું જણાવવું.”

“હું તમને સઘળું કહીશ, દાકતર હું તમારા વચન ઉપર ભરસો રાખીશ. લોકોને નુકસાણ થાય એવું હું કરવા માંગતો નથી મને તો માત્ર આટલુંજ જોઈએ છે કે એક કુટુંબ પોતા ઉપર ઉતરતી નામોશીથી બચે.”

તેણે જ્યોર્જના ધુમ થવા વિશેની વાત કહી.

“ઠીક, હવે ૨૦ મીનીટ બાકી છે, અને તે સ્ત્રીને મારે જોવી જોઈએ.”

“તમે એકલા તેણીને મળશો.”

“હા.”

રૌબતે બાઇ સાહેબની દાસીને બોલાવી અને એકસો દાકતર તેણી હજુરમાં જાય એવું કરવા કહ્યું.

આસરે દશ મીનીતમાં દાકતર પાછો બહાર આવ્યો.

“મેં તે સ્ત્રી સાથ વાત કરી છે,” તે બોલ્યો. “અને અમે એકકને સારી રહેશે સમજ્યાં છે. એનામાં ઘેલાપણાની છુપી અસર છે જે કદી ખુલ્લી જણાય નહિ, તોપણ તે જનમારામાં માત્ર એક બે વેળા પોતાની અસર જણાવ્યા વગર રહે નહિ. એ સ્ત્રી દિવાની નથી, તોપણ એના લોહીમાં વંશ પરમપરા ઉતરેલો તે દામ છે ખરો. એનામાં દિવાનાપણાની પક્ષાઇ છે જે સાથ ચાલાકીનું ડહાપણ છે. હું તમને કહું છું મીં આંદલી કે તેણી ભગંકાર આદમી છે. જ્યોર્જ તાલ્બાયઝ ધુમ થઇ ગયો છે પણ તેને તેણીએ મારી નાખ્યો છે એવું ગુમાન લઇ જવાને તમારી પાસ એક જ સમજ છે કે તેણી પોતાના બીજા બધી સાથ વગર દરકતે રહી શકે એટલાજ માટે તેણીએ તેને ઠેકાણે પાડવો જોઇએ. જે મને એમ લાગત કે તેણીના હાથથી ખુન નીપજ્યું છે તો તેણીને ઠેકાણે પાડવાને હું તમને ના પાડત; પણ તેવા પુરાવાની ગેરહાજરીએ હું તમને મદદ કરવાને તૈયાર છું.”

રૌબતે આંદલીએ તે વૈદનો હાથ ઝાલ્યો.

“જ્યારે વખત આવશે ત્યારે હું તમારો ઉપકાર માનીશ,” રૌબતે બોલ્યો. “હું મારા કાકાના તેમજ મારા પોતાના નામે તમારો ઉપકાર વધારે સારી રીતે માનીશ.”

“પણ હવે મારે અહિં થોભવાને માત્ર પાંચ મીનીત બાકી છે, અને મારે એક પત્ર લખ તો લખવો છે.”

તે એક લખવાની તેબલ આગલ બેઠો બીજા સાત મીનીતમાં તેણે એક પત્ર ઝડપથી ચીત્રી કાઢ્યો.

તેણે તે પત્ર એક પડખીડામાં મુક્યો અને મોહોર કર્યા વગર રૌબતના હાથમાં આપ્યો.

તે પત્ર ઉપર સરનામું આ મુજબનું હતું—

મોખ્મચુર વાલ,

વિલ્લે ખુમો,

બેલ્જયમ.

આ નવાઇ જેવાં સરનામાં ઉપરથી રૌબતે આંદલીએ દાકતરના મોઢાં તરફ શંકાની નજરથી જોયા કર્યું.

દાકતર તેના વિચાર ચેતી જોઈ ખુલાસો કર્યામાં લાગ્યો કે આ પત્ર મારા એક પુરાણા મિત્ર ઉપર મેં લખ્યો છે. તે બેશક બાપ સાહેબને પોતાનાં, “મૅદલાઉસ” માં રાખશે, અને તેઓ માટે જવાબદાર રહેશે.”

રૉબર્ટ ઑદલી તેનો ફરીથી ઉપકાર માનવા જતો હતો, પણ તે દાકતર તેને વારી બોલ્યો, “જે પળથી બાઈ સાહેબ તેના ખાતામાં પગ મુકશે તે પળથી તેણીની જીંદગી આખર થયલી સમજવી. જે કાંઈ ભરમ તેણીની પાસ હશે તે સદાના દટાયલા રહેશે. જે ગુનાહ તેણીએ કર્યા હશે તે તેણી ફરી કરવા પામશે નહિ. જે આ ઓરત ભરસો કરવા લાયકની હોય તો પ્રાણી ગુણ ધર્મ શાસ્ત્ર યાને મોઢાં ઉપરથી ધનસાનની ખાસીયત પારખવાનો ઇદમ કાંઈજ નહિ પણ ઠગાઈ કેહેવાય. તેણીની સાથ વાત કરવામાં મેં દશ મીનીત લીધી અને તે દરમ્યાનમાં તેણીથી બનત તો મારાં આંગ ઉપર ધસી મારો તોટો પીશત.”

“તમારા કામની મતલબ તેણી ચેતી ગઈ તારે?”

“તેણીએ તે જાણ્યું. ‘તમે એમ સમજો છો કે હું મારી માની મા-ફક થેલી છું’, અને તેથી તમે મને તપાસવા આવ્યા છો,’ તેણી બોલી ‘મારાં લોહીમાં કોઈ તેવો બચકાર રંગ જોવાની તપાસ ચલાવો છો.’ સાહેબજી, મીં ઑદલી, મને દશ મીનીત વધારે થઈ છે; હવે ત્રેન હાથ કરવા જ-ટલોજ વખત રહ્યો છે.”

પ્રકરણ ૩૮ મું.

જીવતાં જીવત પુરધ રહેવું.

દાકતરનાં લખેલાં કાગળ સાથે રૉબર્ટ ઑદલી પુસ્તકખાણના ઓર-ડામાં હવે શું કરવું તે વિશે વિચાર કરતો બેઠો હતો.

તેણે બાપ સાહેબને એક ચીઝી લખી જણાવ્યું કે તે તેણીને દુર દરાજ લઈ જવા માંગે છે કે જ્યાંથી તેણી પાછી ફરનાર નથી માટે તેણીએ ઉતાવળથી મુસાફરીની તૈયારી કરવી, કારણકે તેણીએ તેજ સાં-જરે ઉપરવાનું છે.

બાપ સાહેબની દાસીને આટલા થોડા વખતમા પોતાની બાપની પે-ટીઓ વગેરે તૈયાર કરવાને મુશ્કેલ લાગ્યું; પણ તેણીની સાહેબજીને પોતાને એટલો હર્ષ ઉપજ્યો હતો કે તેણીએ તમામ ઝલાહીર અને રે-શમી પોષાકો ઝડપથી પેક કરી લીધા. તેઓ તેણીના હાથ માંહેણું સ-ધણું લઈ મુક્તા ન હતા. તેઓ તેણીને દેશનિકાળ લઈ જતા હતા; પણ

દુન્યા ઉપર કેમ જગા એવી હશે કે જ્યાં બાપ સાહેબ પોતાની ખુબસુ-
રતીની મોહીણીની અસર ચલાવી મોટા મોટા અમીર ઉમરાવ અને
ખડેખાંઓને વશ નહિ કર્યામાં લાવે! તેણીએ દાસીને પોતાનું તમામ
ખાંધી લેવાને મદદ કરી. જલદીથી તૈયાર થયા પછી તેણીએ રૌબર્તને-
કહેવાયું કે તેણી મુસાફરી માટે તૈયાર હતી.

તેણી પોતાની દાસી સાથે વાતમાં હતી જ્યારે “મૅદ હાઉસ” ખા-
તાંને ઉપરી તેણીના ઓરડામાં દાખલ થયા.

મુસાફરી ઉપર બાપ સાહેબે મો ધર્યું જે થોડા દિવસમાં તમામ
થઈ. બાપ સાહેબને એક સારી ઓરડીમાં લઈ જવામાં આવ્યાં જ્યાંનાં
અંધારામાં તેણીને દ્રિન્ય દાકતર મળવા આવ્યો.

“તમને એક દાસી મળશે જેણી માત્ર તમારી ચાકરીમાં હંમેશા
મશગુલ રહેશે. તમે જે કાંઈ માંગશો તે આપવામાં આવશે, જેથી આ
વિદ્યેષ્ટુઓમાં તમારો વાસો સુખદાયક ગુજરશે. જ્યારે ઇચ્છા થાય છે ત્યારે
અત્રેના રહીશો બેગા મેજબાની ચલાવે છે. હું તેમની સાથે કોઈ વેળા
જમું છું; પણ મારો મદદનીસ તો હંમેશા તેમ કરે છે. બહારના તંબુમાં
હું મારા ખટલા સાથે રહું છું. મારો મદદનીસ આ ધરમાંજ રહે છે. તમારાં
સુખ માટે અમે દરેક કાળજી ચલાવશું એ વિશે તમારે ખાતરી રાખવી.”

“જે માણસ મને અત્રે લાવ્યો છે તે સાથે મારે વાત કરવી છે,”
બાપ સાહેબ બોલ્યાં.

રૌબર્ત તેણીની કોટડીમાં આવ્યો.

“બાપ સાહેબ, મૅદમ તેલરનાં નામથી તમે અહિં ઓળખાશો,”
રૌબર્ત આવતાંને વાર બોલ્યો.

“હીક; પણ મીઠા ઑદલી તમે મને જીવતાં જીવત કબરમાં આણી
મુકી છે,” તેણી બોલી “તમે તમારી સત્તા ઘણીજ નીચ અને ઘાટકીપણે
વાપરી છે.”

ખીજાઓને ઇન્સાફ અને તમારી તરફ દયા ખાતર જે મારે કરવું
ઘટારત હતું તેજ મેં કર્યું છે. જ્યોર્જના ધુમ થવા પછી તેમજ સ્ટેન્લીના
તરફની આગ પછી જે હું તમને અટકાવવાના ઉપાય લઉં નહિ તો લોકો
તરફ દગાખોર હું ગણાઉં. હું તમને એવી જગા ઉપર લાવ્યો છું કે
જ્યાંનાં લોકો તમારી વિશે કાંઈ પણ જાણતાં નથી. તમને કોઈ અહિં
મેણા મારનાર કે આંગળી દેખાડનાર મળશે નહિ જેથી તમે અહિં સુ-
ખમાં જીવશો ગુજરશો. અહિં તમે એક રાજકુવરી માફક રહી શકશો.
ખચીત તમારાં મોટાં મોટાં પાપના બદલામાં આટલોજ પશ્ચાતાપ તમારે

કરવો છે. અહિં રહેજો અને તમારાં પાપનો તમે પરતાવો કરજો. અહિં કોઈ તમને ચટકો કે દુઃખ લગાડનાર નથી. હું એટલુંજ કહું છું કે તમે પરતાવો કરતાં રહેજો.”

“કદી નહિ,” તેણી બારણું આગળ જઈ તેના કડાંપર હાથ મુકતાં બોલી, “કદી નહિ; શું મારી આવી ખુબસુરતી છતાં હું અત્રે આવી પડી છું? એમજ બનવાનું હતું એવું જાણત તો હું અત્રે હસતી તમામ કરત! એમજ મારું છેવટ જોવાનું હોત તો જ્યોર્જ જ્યારે પાછો ફર્યો સારેજ હું જીવ ઉપર કરત!”

તેણી પોતાના સોનેરી વાળનાં ગુચળાં પીખવા લાગી. તે ચક્રચક્રીત વાળનાં રોનક અને મરોર તેમજ તેણીના બહુ નેણુ અતે તેણીને કામ લાગ્યાં નહિ, જેથી તેણી પોતાને શ્રાપ દેવા લાગી.

“જો મેં હિમ્મત કરી હોત તો હું તમારા તરફ તુચ્છકાર બતાવત!” તેણી બોલી “હું તમને ધિક્કારત અને આપઘાટ કરત! પણ મારી હિમ્મત ચાલી નહિ. હું પેહેલેથીજ ગરીબ અને દિવ્યકારી ઓરત હતી; અને રેખેને માનું ઘેલાપણું મારી ઉપર ઉતરે તે માટે તેમજ મુશ્કેલી, જ્યોર્જ તાલ્લ્યાયજી, અને સર્વથી વધારે તારા માટે મને દિલમાં મોટી બીક રહેલી હતી.”

આટલું બોલવા પછી લગાર તેણી ખામોશ રહી.

“હું હાલમાં શો વિચાર કરું છું તે તમે જાણો છો?” તેણી બોલી. “આ ઓરડાના ઝાંખા ઉગ્ગસમાં તમારા ચેહેરા તરફ જોતાં હું શું વિચારું છું તે તમે સમજો છો? હું તે દિવસને યાદ કરું છું કે જે દિવસે જ્યોર્જ તાલ્લ્યાયજી ધૂમ થઈ ગયો હતો.”

પોતાના ગેય થઈ ગયલા મિત્રનું નામ સાંભળતાં રોબર્ટ ચોકચો; તેનો ચેહેરો ઝડપે મારી ગયો, અને તેની છાતીનો દમ જલદીથી અને જોરથી ચાલવા લાગો.

“તમે જેમ ઉભા છો તેમ મારી સામે તે ઉભો હતો,” તેણી પાછી બોલી. “તમે આમ બોલ્યા હતા કે તેની શોધ માટે ઓહલી કોર્તનું ઘર તેમજ બગીચા માંહેલું દરેક ઝાડ જમીનદોસ્ત કરવામાં આવશે. એટલું બધું કરવાની કાંઈ જરૂર ન હતી જ્યારે જ્યોર્જ તાલ્લ્યાયજીનું શરીર તો ચુણના રસ્તાની પહોળતા ઝાડી માંહેલા જુના કુવાનાં તલ્લે પડેલું છે.”

રોબર્ટ ઓહલીએ એક મોટી બચાલીત ચીશ સાથે પોતાના બન્ને હાથ માથાંની ઉપરથી અકેકમાં ભેર્યા.

“રે મારા ખોદા !” તે બોલ્યો, “જે બચકાર સચ્ચાઇ મારા હાથ લાગી છે તે મેળવવા માટે મેં જે ભાત ભાતના બચકાર વિચારે કર્યા હતા તે કાંઇ કારગત લાગા નહિ ?”

“તે ચુણાના રસ્તા ઉપર ફરતો ફરતો આવ્યો,” બાઇ સાહેબે પાછું ચાલુ કીધું, “હું જાણતી હતી કે તે આવશેજ તેથી તેને મળવાને હું તૈયારજ હતી. મેં ઠરાવ કરી રાખ્યો હતો કે કોઇખી રીતે મારો નવો મલેલો દરજ્જો, પૈસો તથા, અને ઠાઠમાઠ છોડીને આગળી હાલતમાં રીખવા જવું નહિ; પણ જ્યોર્જને કોઇખી લાલચે, પટાવી સમજાવી અને તેથી કાંઇ નહિં વળે તો ધમકી આપીને મારા ઉપરથી હાથ ઉઠાવવાને સમજાવવો અને લાંથી વઢેયા કરવો. તે મને મળ્યો અને વેન્ટનોર તરફ તેને ઠગવા માટે જે કાવત્રુ રચ્યું હતું તે માટે મને ઠપકો દેવા લાગો. તેણે પોતાનો મક્કમ વિચાર જણાવ્યો કે જ્યાં સુધી તેની ધાંટીમાં દમ હશે ત્યાં સુધી તેના તુટેલાં જીગર માટે તે મને હરગેજ થઇ માફ કરનાર નથી; અને કે તેનાં દિલમાં મારા માટે દયાનું એક ટીપું નથી. તે બોલ્યો કે મેં તેનું જીગર તેની છાટીથી તોડી નાખ્યું હતું અને તે મેં મારા પગ તળે કચડ્યું હતું. એવું એવું તે ધણું બોલ્યો. તેણે આ પણ પોતાનો વિચાર નક્કી જણાવ્યો કે તે મને સર મીચલ જેમને મેં ઠગવા હતા તેમની આગળ લઇ જશે અને મારી પાસે મારી તમામ લુચ્ચાઇ મારા મોહોડેજ બોલાવશે. આવી ધમકી મને આપતાં તેને જરા ભાન ન હતું કે મેં મારી માનાં દુધ સાથ ઘેલાપણાંનો અંશ ધાવ્યો હતો. તેને બીચારાને એટલી ખબર ન હતી કે તેથી હું સેહેજ લાગણીએ દિવાની બની જાવું છું. તમારીજ માફક તેણે મને ગોદ ગોદ કરી. તમારીજ માફક તે મારી તરફ નિર્દય બન્યો. ચુણાવાળા રસ્તાને નાકે અમે ઝાડીમાં ગયાં. ત્યાંનાં કુવાની ભાગેલી દિવારના એક પથ્થર ઉપર હું જઇ બેઠી, જ્યારે જ્યોર્જ ત્યાંના રદ પડેલા રેંતને અટકી ઉભો હતો. તે રેંતની ધડી કીતાઇ ગયલી હતી અને જ્યોર્જનાં જરા હાલવાથી ફર્યા કરતી હતી. હું આખરે ઉડી અને તેની ધમકી તરફ મારી બેદરકારી બતલાવવા તે આગળ ગઇ. મેં તેને જણાવ્યું કે જો તું સર મીચલ આગળ મને જીંઘાડી પાડશે તો હું તેને જુઠા યા દિવાના આદમીમાં ગણાવીશ. વળી મેં તેને આટલુંખી કહ્યું કે સર મીચલ જે મને અલ્પત આંધળાની માફક ચાહે છે તેઓ કદી મારી ઉપરના તે દાવા વિશે જરા પણ તેનું સાંભળનાર નથી. આટલું કહી હું તેની આગળથી ચાલી જતી હતી જ્યારે તેણે મારી પોંચીમાંથી મને મક્કમ પકડી અને મને જોરથી

થોભાવી. મારી પોંચી ઉપર તેના આંગણાની નિશાણુ તમે જોઇ હતી; અને તે નિશાણુ શાથી થઇ હતી તે બાબે મેં જે બોટું સમજાવ્યું તે તમે માનતા ન હતા એવું હું તૂર્ત ચેતી ગઇ હતી; વળી મને બીજી આ લાગ્યું હતું કે તમે જેવા શખસથી મને ઘણું બીહીવાનું હતું.”

તેણીએ બોલવાનું લગાર બંધ કર્યું એવી મક્કસદથી કે રૌબર્ત શું કહે છે તે સાંભળે; પણ તે તો છેવટની રાહ જોતો સ્થીર અને ખામેશ ઉભો રહ્યો.

“જે પ્રમાણે તમે મારી સાથ ચાલ ચલાવી,” બાઇ સાહેબ બોલી, “તેજ પ્રમાણે જ્યૉર્જ પણ મુજસે વર્તયો. તેણે સોગંદ લીધા કે જે મારું ઓળખાણુ આપવાને માત્ર એક સાહેદી હોય અને તે સાહેદીને દુન્યાના બીજે છેડે લઇ જઇ સાંતવામાં આવે તો ત્યાંથી પણ તેને શોધી લાવી હું તને ઉંઘાડી પાડીશ. આ ઉપરથીજ હું જીવ ઉપર આવી; અને એજ ઉપરથી મેં રેંતની ધડી તેના ખાંગામાંથી છટકાવી નાખી અને મારા પેહેલા ખાવીદને કુવામાં પોતાનું છેવટનું મુકામ કરતાં દીઠો. પડતી વખતે તેણે એક ભયંકર જખરદસ્ત કિકિયારી પાડી હતી. તે કુવાનાં ઉંડાણુ વિશે તરેહવાર વાત બોલાય છે. કોણુ જાણે તે કેટલો ઉંડો હશે. તે સુકોછે એવું મને લાગેછ કારણુ અફલાવાનો કાંઈ અવાજ મને સંભળાયો નહિ. મેં નીચે નજર ડીધી પણ અંધારું શિવાય કાંઇ જણાયુ નહિ. વાંકી વળી ને મેં પા કલાક સુધી કાન દઇ સાંભળ્યું પણ કાંઇ અવાજ સંભળાયો નહિ.”

રૌબર્ત ઓઢલી આ હેવાલ સાંભળતાં ચોરડીનાં બારણા આગળ ગયો. જે તે માંહેથી બહાર જવાનો બીજો માર્ગ હોત તો તે વાટે તે બહાર નીસરત; પણ હલન તાલ્બોયઝને અડકવાને તે કચવાયો હતો.

“મેહેરબાની કરી મને અહિંથી પસાર થવા દો,” તે ઠંડે અવાજે બોલ્યો.

“તમે જોયું કે તમારી આગળ સઘળું અંગિકાર કરવાને મેં જ-રાએ આચકો કર્યો નથી,” હેઝન તાલ્બોયઝ બોલી. “અને તે માત્ર બે સખખતે લીધે. પેહેલો આ છે કે મને ગુનાહગારના પાંજરામાં ઉભી કરવાને તમે તાકાત ધરાવશો નહિ, કારણુ તેમ કીધાથી તમારા કાકાને મોત જેવું થઇ પડે. બીજો સખખ આ છે કે આ જેવા દિવાનાશાળામાં જન્મ કાળ પુરી મુકવા કરતાં અધિક ખરાબ શિક્ષા સરકાર મને કરી શકે નહિ. હું તમારી દયા માટે તમારો ઉપકાર માની શકું નહિ, મીઁ ઓઢલી, સખખ હું ખરાબર જાણું છું કે તે દયા શી મતલબ ધરાવે છે.”

તેણી પારણા આગળથી ખસી અને રાખર્ત એક શબ્દ પણ બોલ્યા વગર કિંવા તેણીની તરફ જરાએ નજર કર્યા વના ચાલી ગયો.

અડધી કલાક પછી તે વીલ્હેષ્ટુમોના મોટાં પોંહાંચખાણામાં ગયો જ્યાં પોતાની નજદીક સ્વાદીષ્ટ બોજણ છતાં તેને રૂચી ન હતી. તેનું ધ્યાન પોતાના માર્યા ગયલા મિત્ર વિશે વિચારમાં રોકાયળું હતું.

પ્રકરણ ૩૯ મું.

ભૂતનો લભાયલો.

“હું સર મીચલને જાણને કહું તે શું?” રાખર્ત મનસે વિચાર કરતો બેઠો. “ખરેખર કહી દઉં કે તેણીને એક દિવાનાશાળામાં જન્મકાળ સુધી પુરી મુકવામાં આવી છે? ના તે તો મોટું ઘાટકી કામ ફેરેવાય. તે સાંભળતાંજ તેનો ઉદાર જીવ નખાઇ જાય. તેમને મળું તે પેહેલાં મારી ઍલીશીઆ આગળ જવું જોઇએ. તેણી મને પોતાના બાપ વિશે તમામ હકીકત જણાવશે. તેણે ઍલલી છોડ્યાને બે દિવસ વહી ગયા છે, એટલામાં તેમની પ્રકૃતી જાગે ફેરફાર તે શો દેખે!”

પણ મીઠો ઍલલીની સરજીયાતમાં તે સાંજરે પોતાની પીત્રાઇને મળવાનું લખેલું ન હતું; કારણ કંઝરનદન ગયા પછી ત્યાંના ચાકરોએ તેને જણાવ્યું કે સર મીચલ અને તેની બેટી વીચેના જવા માટે તે સવારની મેલ ત્રેનમાં પૈરીસ ગયાં હતાં.

તેમ્પલના પોતાના મુકામ તરફ તે ગયો જ્યાં તેને ત્રણ પત્ર મળ્યા. એક પત્ર ઍલીશીઆનો હતો જેમાં તેણીએ પોતાના બાપની હાલત જોવી ને તેવી હોવાને લીધે ફેરફાર માટે તે જઇને વિચેના શેહેર તેણીને દેખાડી લાવવાના બહાણાંસર મોટી મુશ્કેળાઇથી કબુલ કરાવ્યું હતું જે મુજબ તે તેણીને પૈરીસ લઇ ગયો હતો. ખીજું તેણીએ એવું જણાવ્યું કે તેણીએ દાકતર દોસનને મસલહત માટે બોલાવ્યો હતો જેણે સર મીચલ આગળ કલાક અડધો કાઢ્યા પછી તેણીને જણાવ્યું કે તૂર્તની ધાસ્તી જેવું કાંઇ જણાતું ન હતું તોપણ તેને એમનો એમ શાંત અવસ્થામાં પડેલો રહેવા દેવો ન જોઇએ; અને આ સલાહ ઉપર અમલ કરવા તેણી તેને બહાર મુસાફરીએ લઇ ગઇ હતી.

ખીજો પત્ર જમ્યા પછી સ્વાદીષ્ટ પકવાનની રૂચી મહાલવા જેવો સમજી તેણે પોતાના ખીસામાં ખોસ્થો. તે પત્ર ઉપરના દસ્કત તેણે એક વેળા આમળ દીઠેલા હતા.

ત્રીજો પત્ર સર મીયલનો લખેલો હતો જેમાં તેણે લખ્યું હતું કે, “મારા વહાલા રૉબર્ટ, જે શખસને તમારે હસ્તક સપુર્દ કરી છે તેણીનાં સુખની ગોઠવણુ માટે તને નાણા જોઇશે. મારી ખાતરી છે કે દરેક ગોઠવણુ માત્ર તેણીના સુખને માટે ચોજવાને તું ચુકશે નહિ. જેટલું કરશે એટલું પુરતું કહેવાશે નહિ. એટલું છતાં મારે તને જણાવતું જોઇએ કે મારાં અંતઃકરણની ઇચ્છા એવી છે કે તે શખસનું નામ કોઇ મને સંભળાવે નહિ. જેટલી રકમ તને જોઇએ એટલી રકમ માટે તું મારી ઉપર લખી જણાવજે પણ તે રકમ કોણુ માટે જોઇએ છે તે જણાવવાની તેમજ તેનો હિસાબ દેખાડવાની તસદી લેવી નહિ.”

રૉબર્ટને હવે પેલો પત્ર જે તેણે ખીસામાં મુક્યો હતો તે વાંચવાનો રહ્યો. તે ફોડતાં માંહે આ પ્રમાણે તેણે વાંચ્યું:—

“વહાલા મીં આદલી,—

જે માણસને તમે સ્ટેન્ટીન-ગન તરફની આગમાંથી બચાવ્યો હતો તેને જોવા માટે ગામનો પાદરી બે વળા તેનાં બિછાણા આગળ આવી ગયા છે. તે આદલી ફોર્ટની નજીક પોતાની માનાં ટુપડામાં જોખમ ભરેલી હાલતે પડેલો છે; અને જાડા દિવસ છવે એવું લાગતું નથી. તેની સ્ત્રી તેની સારવાર કરે છે, અને તે તેમજ તેની બાચડી બન્ને એવું ઈચ્છે છે કે તે મરણ પામે તે પહેલાં તમે તેને મળો; માટે મેહરબાની કરી વગર ઘીલે આવજો.

તમારી ધણીજ પ્રમાણીક,
કલૈરા તાદ્બાયઝ.

માઉન્ટ સ્ટેન્ટીન-ગનું દેવલ
તા. ૬ થી માર્ચ.

રૉબર્ટે તે પત્રની મોટાં માન સાથે ધડી કરી, અને પાછો પોતાનાં જીગરસે દાખવાના દેતુએ છેક માંહેલાં પેહેરનના ખીસામાં મુક્યો; અને નજીકની ઇઝીયેર ઉપર વિચાર કરવા લાગ્યો કે “રે કલૈરા, તું તારાં ભાઇનાં ખુણા પટ્ટાથી હજી બેખબર રહેલી સારી! કારણ હું તને કેવી રવેશે હિમ્મત ચઢાવી કહું કે કલૈરા, આપણી ખરાબ ધાસ્તી અંતે ખરી પડી છે; યાને કે જે ભાઇને તું ચાહાતી હતી તે ભાઇનું તેની જીવાનીના બહારમાં નીચ રીતે ખુન કરવામાં આવ્યું છે.”

પણ કલૈરા તાદ્બાયઝે તેને આગ્રહ કરી લખ્યું હતું કે તેણે પેલા મરણુ કાંઈ ચઢેલા માર્કસને મળવું. તેણે પોતાની ધડિયાળ જોઇ; નવમાં પાંચ ક્રમ હતી. ત્રેન તો સાડા આઠની ગઇ. ખીજી ત્રેન જે અંતઉદ ખાતે ઉભી રહે છે તે ૧૨ અને ૧ ની વચ્ચેની છે. હજી ધણી વખત કંટાળા ભરેલો બાકી હતો.

“રે કલ્લેરા તાલ્યાયઝ! કલ્લેરા! મારી વહાલી કલ્લેરા! તારી પોતાની આંખની કાકીની ખરી રોશણી હેઠલ મારા માટે કૃપાળુ ગુપ્ત હસતો દેખાવ તું ધરાવતી હશે? તારા ભાઇની મુસીબત માટે મારો વિલાપ જેટલો ખરો છે તેટલીજ તું ઉપરની મારી મોહોબતનો આતશ ખરોજ પ્રકાશીત છે; અને એ જો હું તારી જાણ ઉપર લાવું તો તું મને શું કહેશે! અફશોસ એ વાત મને કોણ જણાવી શકે! જો તેણી મારા વાળનો રંગ તેમજ મારો સાદ પસંદ કરતી હોય તો કદાચ તેણી મારી વાત ઉપર કાન ધરે. પણ નિર્મળ દિલ અને ખરાં જીગરના ઉભરાથી હું તેણીની ઉપર આશક બન્યો છું; તેટલાંજ કારણ ઉપરથી તેણી મારી મોહોબતનો અવેજ વાળશે? હું તેણીની તરફ આસ્તવાર દિલનો, પ્રમાણીક અને એક યકીનનો રહેવા ચાહું છું તેટલા ઉપરથી તેણી મારી ઉપર પોતાની મોહોબતની નવાજશનો છંટાવ ક્યાંમાં લાવશે? એટલા ઉપરથી તો નહિજ, નહિ. પણ એ વાત બનશે કેમે કરી? શું જ્યોર્જનું દુઃખદાયક ખુણ ચયલું સાંભળી તેણી ખસ્તેહ જીગર બની પોતાના દિવસ પોતાના એકપુરા વહાળા ભાઇના માટે સંતાપમાં કાઢશે નહિ?”

ઑદલીની પડોસનાં ગામમાં રાખત જઇ પુગો ત્યારે રાતના કલાક દોઢનો અમલ થયલો હતો; અને જ્યારે ત્યાં જઇ પુગો ત્યારે તેને યાદ આવ્યું કે પેલો ગામડેયો ક્યાં ઝુપડામાં રહેતો હતો તે વિશે કલ્લેરાએ એક શબ્દ પણ લખ્યો ન હતો; પણ તેને આટલું સાંભર્યું કે દોસન તખીએ તે ગામજાને ત્યાં જઇ રહેવાને બળામણ કરી હતી. એ યાદ ઉપરથી તે દોસનને ધરે ગયો. દોસન પણ ગામજાને ધરે જવા તૈયાર હતો માટે બંને જન રાતોરાત બેગા નીકળ્યા.

“દરદીને એકાએક ચોંકાવવો નહિ જોઇએ.” દાકતર બોલ્યો, “મેહેરબાની કરી મી. ઑદલી તમે હેઠળ ઉભા રહેજો અને ઉપરનો ઢિંગામ જોઇ હું તમને ચેતાવીશ.”

“ઠીક, ઠીક.”

કેટલીક વાર લગી રાખત ખોટી થયા પછી તેને ઉપર બોલાવવામાં આવ્યો. તેને ઉપર આવતાં જોઇ શીબ તેની સામે યઇ.

“મેહેરબાન સાહેબ, એક બે મીનીત મારે કાંઇ તમને પુછવું છે, માટે જરા થોભશો?” શીબે રાખતને પુછ્યું.

“પેલી પોરી આ પોરીને હું હમજાવેછે?” માર્કસ આટલા ઉપરથી તેમને જોતાં બોલ્યો.

“નહિ, દીકરા કાંઇ તો નથી,” તેની માએ તેને દિલાસો આપ્યો

“ ધ્યે, ધ્યે, જે કાંઈ કેહેવાની ઓહે તે તો ખારે. કેહેવાનું છે, ને એ હેની વચમાં માયું બોલેય ?” માર્કસ જેમ તેમ બરી મુસ્કેલીથી બોલ્યો.

“ રે સાહેબ,” શીબ બોલી “ જે રાત્રે આગ લાગેલી ત્યારે તમે મને મળ્યા હતા અને મેં તમને જણાવ્યું હતું.”

“ બરાબર.”

“ મને જે શક હતો તે મેં તમને જણાવ્યો હતો.”

“ હા, મને તે યાદ છે.”

“ પણ મેં એ વિશે બીજા કોઈ આગળ એક શબ્દ પણ ઓચર્યો નથી. માટે હું કંઈમાં મારે કેહેવું એટલુંજ છે કે કૃપા કરી ઘડુક આગળ એ બાબે કાંઈ શબ્દ બોલતા ના. એ કાંઈ જાણતો નથી; સમજ, એ-તે વેળાએ પોતાની સુઢીમાં ન હતો.

“ ઠીક, હું સમજી છું.”

“ બાઇ સાહેબે કોર્ત છોડી છે, એવી વાત મેં સાંભળી છે.”

“ ખરી વાત.”

“ પાછાં નહિ ફરવાનાં કે ?”

“ નહિ, કદી નહિ.”

“ પણ જ્યાં જ્યાં હોય ત્યાં તેમની સારી બરદાસ્ત લેવામાં આવશે; નહિ વાર ?”

“ નહિ, તેણીની તરફ ઘણી સારી રીતે વર્તવામાં આવશે.”

“ તો બસ, મને એટલુંજ જાણવું હતું. તમને તસદી આપી છે તે માફ કરજો.”

આટલી ઝાકતેગો તેમના દરમ્યાન ચાલ્યા બાદ શીબ ફાળતને પેલા દર્દના ઓરડામાં લઇ ગઈ.

“ પણ તારું તે ધક્કા હું કામસે, જાની ધક્કાથી ?”

“ હું તારું સાંભળવા કાંઈ માંગતી નથી પણ તને એટલું એતાવું છું કે જેઓએ આપણી ઉપર ઉપકાર કરેલો તેઓ તરફ બેવક્ફ થવું નહિ,” શીબ બોલી.

“ તે ઉં બહુએ હમજી સું. તું તારે મીઠોગારો મુક, એટલે થીયું.”

“ કોર્તમાં જે ગ્રહ્ય આવેલા તે તમને બહુએ બાવતા હતા ?”

“ હા હા, તે મારો વહાલો મિત્ર હતો. પણ તું જે કાંઈ તેને લગતું કેહેવાનો હોય તો તે મેહેરબાની કરી માડી વાળને એટલી તસદી લેવાની ‘કાંઈ જરૂર જેવું નથી.’”

“ભારે હું અતં ઘડી હુધી હું કાંઈ કહઉં નહિ?”

“તેમ કરે તો સારું.”

“પણ એમ હમણે કે બાઈ છાહેયનો ભરમ એક અને મારો નિરાશો, તો કેમ? મેં પૈઠા ખાતર તીને પણ નહિ કહેલું, તે હું તમને કહું, હુવે.”

“એટલે, તારી મતલબ મને કાંઈ સમજ પડતી નથી.”

“હુવે, નહિ હમણ પહેલું તારેજ કહેવા જાઉં છની?”

રૂખત મનસે, “અફસોસ જ્યાં તાદબોયઝ, તારા ભૂતથી હું હમ્મેશ ભમાતો રહેવાનો કે! કાંઈને કાંઈ નવું ને નવું, રોજને રોજ તોબાહ ને તોબાહ, મુશ્કેળને મુશ્કેળ. એમનો એમ હું તો પેલી જીહાનનો રસ્તો લેવાનો એવું દેખાય છે. મારા વિશે કાંઈને લાગનાર નથી. મારા માટે દિ-લગીર કોણ બનશે? કાંઈજ નહિ, પણ મારી ગરીબ ઓલીથીઆ! પણ તેણીની તે ગમગીની માત્ર થોડા વખતની. કંઈરા તાદબોયઝ મારા માટે દુઃખી જીવનની બનશે? નહિ! તેણી તો પોતાના ભાઈનાં મરણના બેદની ખોવાયલી સાંકળ તુટી ગઈ છે એટલું સમજ વિલાપ કરશે. તેણીનો માત્ર—”

પ્રકરણ ૪૦ મું

માતને બિછાણે પડેલાનો ખુલાસો.

ખાટલે પડેલો દ્યુક બિછાણામાં ઉડીને બેઠો. તેણે પોતાની માને સાદ માયો.

આયકા સમેટ તે ધરડી સ્ત્રી ઉડી અને ઝુકતી હાલતે પોતાના દીકરા ગમ ફરી.

“હે મારા લાડકા, હું છે; હું માંગે છે. હજી તો ઓલુ કયરું હેલા દાકતરનું આપેલું તેનો તો વખત થીવાનો છે. અડધી ઘડી તેને તો બાકી રહેલી ને વળી હું માંગે.”

“અરે દાકતરનું દીધેલું છીછીમાં છે, તહિં. તે કોણ મુવેલું માંગે, તું આમ ગરે હું પડે. હું તો તીને પુસુંસ કે હેલો હાતમી છેતેબરનો દિ તુંને આદ છે કે?”

રૂખત ઓંકયો અને તે દર્દી તરફ ઉલટથી નજર લખ ગયો.

“હે મારા દ્યુક જાબ,” ધરડી બોલી “તુંએ આ છવાલ છું પુસેલો. આજ નવ દહ વરહ થીયાં ને મારી ફામ કાંઈ બરાબર છે, કે તું એવું એવું પુછેસ ?

લ્યુક માર્કસે પોતાનાં ખભાં ચઢાવ્યાં.

“તું ખી કેથી બહ ઉઠીયાર દિહે. ધરે મેં તુને નહિ કહેલું કે આ-જના દિની તું આદ રાખજે કામ પરહે તારે તુંને હાકછી બોલાવા? નહિ કહેલું કે માંદી?”

“પણ લ્યુક,” રૉબર્ટ બોલ્યો. “તું એટલી કાલજ રાખીશ મા; મારે કાંઈ જાણવું નથી.”

“વાર માંદી,” લ્યુક બોલ્યો, “મારે તુંને એક છવાલ પુસવો સે કે જરે હું એતકીનહનના ખેતમાં કામપર ગીએલો તારે એલો મારી હાથે ધરે કોન આવેલો? બોલતો માંદી.”

“અરે વાખરે મને કેથું હવે ફામ આવેલું તું તો શીખને લાવેલો, શીખને તે પોરીને ચા પાવા લાવેલો કેમ કેતું આદ કરેલું?”

“મુઘ શીખ, શીખને હંદાછમાં નાખની. તીને વાહતે તુંને કોણે પુસેલું. અરે તુને ફામ બરીજ કે રાતના દહ ધડીનો વખત થયેલો ને હું-પેલા હું કેહે-તેમ એક ગરહથને લાવેલો. તે હથેલો ભાંગાઘ ગીએલો ને કાટવ કીચલ હંધે આંગે લાગેલો ને એવો છુંદાઘ છોલાઘ ગીએલો કે કોઘ તેને પીછાની કેમ હકે. વલી તેની આપરે પોયરાંની માફક હંભાલ લીધેલી ને તેનાં ડાચાં બેહી ગીએલાં તે ઉંધાડી આપરે તીના મોમાં બ-રાદીન રેરેલો, ને તે પોયરાને હજવન કરેલો. કાં તને ફામ આવેલી કે હવે?”

“આવેલી, હોવે આવેલી;” લ્યુકની મા બોલી “કેથી તે મુઘ હવે આવેલી રે ખરું કહેલું રે ભાઘ તેં તો હંધું ખરું કહેલું.”

રૉબર્ટ ઑદલીએ એક મોકી કિકિયારી પાડી અને તે ખાટલે પડે-લાની આગળ ધુંટણીએ બેસીને બોલવામાં લાવ્યો:—

“રે બોદા! તારી અજાયબ કરણા મારે હું તુંજ મેહેરખાનનો ઉપકાર માનું છું. જ્યૉર્જ તાલ્બાયજ હજ હૈયાત છે!”

“જરા ધીરા તો થાવ,” માર્કસે બોલ્યો, “ઇતલા ઉતાવલા હું બનો છખર કરોજ. માંદી, પેલી પતરાંની દાખડી ઇફા લાવ તો. કેમ તુંને હાંબરે છે કે?”

“હોવે રે હોવે હાંબરેસે, મારા બેંગલા.”

ધણીક ભાગી-તુડી ચીજો તેમજ ફાટાં તુટાં ચીઠડાં વચ્ચે કેટલીક વાર શોધ ચલાવ્યા પછી સેરવવાનાં ઢાંકણની એક દાખડી બુઢીઆએ તેને લાવી આપી. લ્યુકે તે દાખડી જાંઘડી. તેમાંથી, તેણે બે પત્રની નાની બીંદડી બહાર કાઢી રૉબર્ટના હાથમાં મુકી.

તે બન્ને કોઇ પાકીત યુકમાંથી ફાડી કાઢેલાં ખાણું હતું.

“આ અક્ષર કાંઇ મારી ઓળખના નથી,” રાંખતે એક બીંદડી ઉબેરતાં કહ્યું. “એને શું કરું એને મારા મિત્ર સાથે શું સંબંધ હોય?”

“વારું હાથ, તમે વાંસી તો જુવો,” માકસે બોલ્યો, “ને પસી કાંઇ પુસવું હોય તો પુસજો.”

પેહેલો કાગળ જે ઓઢણીએ ફેડયો તેમાં આ મુજબ અન્યથા જેવા અક્ષરે ઘણીજ ઝડપ અને બેદરકારીથી ચીતરેલું હતું :—

“મારા વહાલા મિત્ર,—આ પત્ર હું તને એવી ગભરાત ભરેલી હાલતમાં લખું કે જેવી હાલતમાં કોઈ દિ કોઈએ પણ કાંઈ લખ્યું ન હોય. મારી ઉપર શું વિચારું છે તે મારાથી લખી શકાતું નથી; તોપણ આટલું તો કહી શકું છું કે મારી ઉપર બનેલી એક બાબતસર હું ઈન્ગ્લેન્ડનો કિનારો છોડી જાવું છું. મારું જીવન તદ્દન તુટી ગયું છે અને તેથી હું કુન્યાનો કોઈ એવા ભાગ શોધું છું કે જેના એકાંત ખુણામાં બીન ઓળખે રહી મારી જીંદગીનો અંત લાવીરા. હું તારી પાસે માત્ર એક ચોજ માગું છું અને તે એજ કે તું મને હવે જુલો ભય. જે તારી દોસ્તીનો મદદથી મારું કામ થાત તો હું તને તે માટે અરજ કરત. અગર તારી સહલાહ મને કાંઈ કામ લાગત તો હું તારા ભરોસા ઉપર મારો ભેદ સોંપત. પણ બન્ને દોસ્તી તેમજ સહલાહથી મારું કામ સરે એવું ન લાગાથી મારે એટલુંજ કહેવું છે કે તારા તમામ આગળા ઉપકાર માટે ખોદા ચંદ્રોકાળ સુખ બધે, અને ભવિષ્યમાં મને જુલો જવા માટે બુદ્ધિ આપે. હું મારા દીકરાને તારે અસ્તક રાખી જાવું છું; કારણ તમારા કરતાં અધિક પ્રમાણીક રખેવાળ મળવો મુશ્કેલ છે.”

બીજો પત્ર કોઈ બીજા શખસને સરનામે હતો અને તેમાં પેહેલા પત્ર કરતાં વધારે ન હતું.

“હેલન,—જે કાંઈ આજે તે કયું છે તે માટે મારી માફક ખોદા તને માફ કરજો. નર્મીત રહેજે; ફરીથી હવે તું મારા વિશે કાંઈ જાણનાર નથી. તને તેમજ આ કુન્યાનો આજ દિવસથી જેમ તે કરવા ઈચ્છું તેમ હું થઈ રહીશ. હવે જરૂર માનજે કે આજ પછી તને મારા તરફથી જરા હરકત નહીં નહિ. હું ઈન્ગ્લેન્ડ દેશ છોડી જાવું છું અને કદી પણ પાછો ફરીશ નહિ.

રાંખતે ઓઢણી એ લીટીએ જોતો ગભરાયેલી હાલતમાં બેસી રહ્યો. લખેલા પત્ર તેના મિત્રના જાણીતા અક્ષરે લખેલા ન હતા; પણ તેમાં તેની જાવતમાં સહી હતી.

તેણે શીખ માકસના ચેહેરાની બારીકબીટી તપાસ લીધી, કારણ તેને એવો વિચાર આવ્યો કે મજાદા તેની સાથે કોઈ ઠગાઈ ચાલતી હતી.

“આ પત્ર કાંઈ બીજા તાલ્ફાવઝના હાથનો નથી?” તેણે પૂછ્યું.

“તેનોજ.” લ્યુકે જવાબ દીધો. “એ માહેલી હરેક લીટી તીના હાથનીજ સે. પણ હું હમજોશો. છતાં તીના ડાબા હાથે લખેલું જમનો હાથ તો લયકાયેલો હતો.”

શબ્દત ઑદલીએ એકાએક ઉપર જોયું, અને હવે તેનો તમામ શક દુર થયો.

“હું સમજ્યો, હું સમજ્યો,” તે બોલ્યો “હવે મને જણાવ કે તે કેમ બન્યો.”

“ગયા છેતેબર માછમાં હું આતકીનહનના છેતમાં કામ કરતો હતો; હોવે કામ કરતો હતો. તહિંથી મારી માદીને ઘેર પાછો ફરવાનો રહતો કોર્તની પછવાડેથી ઘણો દુઃકો હતો. અને શીખ જાણતીથી કે હું તહિંથી ફરવાનો તારે તે પોરી પછવારે મારી વાત જોતી ઉભી રહેતી. કદી કદી તે નહિ આવતી તારે હું એકલો તાંના રછોડામાં જમ પોરીઆઓ પાહે જરા તકોરો માગતો. તે માછની છાતમી તારીકે શીખ છું કરતી હતી તે તો તી જાણે. મને તે દિ બરાબર આદ સે કારણુ તે દિ કેની તે આતકીન હને મારા હવલા દિનો પગાર ચુકવી દાધેલો. હું તહીં તે રાતે જરૂર ગીએલો કારણુ ખીજે દારે ખીજાં છેતમાં કામે જવાનો તેથી તે પોરીને મલાય નહિ. રાંધણીમાં ગયો ને કલાક હવા નવનો હુમાર થીએલો કારણુ ઑદલી કોર્ત પછાર કરતો હતો તીટલાં તીની ઘડિયાળમાં નવ તો વાગેલા. તહીંથી ચુણવાલા રહતા પર નીકરેલો. નજદીકનો રહતો તહીંના હુકા કુવા આગલ થમ જવાનો હતો. રાત છામ, અંધારી હતી; પણ તીફાનો રહતો મને બરાબર ખબર હતો, ને ચાકરોના ઓદા માંહેલા દીવાનો ઉગ્મછ તહીં પડતો હતો. હું કુવાની છેક પાહે જમ પોંતો ઇતલે છુ છામરૂં કે કોઇને દુઃખના નીછછો કાઠતાં હાંમજ્યો. ભૂત ડકેજુનો આપુને કાંઇ ભો નહિ ઇતલે ઝાડીમાં તીની તપાછ ચલાંવી જોઈછું કે પાતરાંના દગ નીચે છુતેલો ઉડવાની છકતી નહિ તેથી પડેલો ને પડેલો મારીફા જોયા કરે અને પુછે ભાઇ તું કોણુ છું, અને છું કામ કરું છું, અને હેલા હેથને બાપ છાહેમો હાથ છું કરું. તેના દેખાવ પરથી મને કોઇ હારો માણુદ લાગો.”

“કોઇ જુવે નહિ તેમ હું અહિંથી નીહરી જવા માગુંશું. અહિ હાજના કલાક ચારનો પડેલો સું. હું અધમુવેલો થીમ ગીએલો સું; પણ કોઇ જાણે નહિ તેમ અહિંથી નીકલી જવા માગું સું. તે ઉડીને જરા બેઠો અને બોયલો—તું મને, ભાઇ, કોઇ એવી જગાપર લઇ જા કે જહીં મને બદલવાનાં કપડાં મલે; પણ કોઇને કાંઇ ખબર નહિ પડે.” તે બેઠો ઇટલે મને જણાવું કે તેનો જમણો હાથ બાજુમાં ઝુલતો થમ ગયલો હતો. મેં તેને મારી માને ઘરે લઇ જવા કહેવું તારે તેને પુસેવું કે ‘તારી મા મારી વાત છુપી રાખહે.’

“મેં હા કહેવું, ઇતલે તે મને પકડીને ઉપરો ઇતલે જોજા હું કે

તે તમામ તરબોર થઇ ગીએલો હતો. ઘરે લઇ ગયા પછી મેં દોહન દાતકરને બોલાવા માંગેલો તારે તીઓ કેહેજે ના કોઇ ત્રીજને મારી વાત જણાવાની નથી. મેં પુછેલું કે બરાદી લાઉં તારે કીજે હા. હું દોડતો કે રાતે અગીઆર વાગેલા ને બરાદી વેચતો લાવેલો. મેં કીક કરેલું કે તે લાયવો કારણ તીઓ તો બહુ ધુજે ને દાંતબી વાગે. દાંત મેં ચીરેલા ને માંહે બરાદી રેયરો ને બધે બધરો. પછી તે તો ઉંઘમાં પડેલો. મેં જઇ અંદુછ લાવી તે તીને ઉઘાયરો. છગડીની આગળ તીમને છુવારેલો તહીં હું તીમની ચોકી કરતો અને છગડીમાં કોલછા મુકતો બેઠેલો. ચોડીવારમાં વહી તે ઉઠેલો ને કેહે જે ઉં તો અવે ઘરી જનું છું.

“મેં તીમને વાયરો પણ કાંઇ માને નહિ. તીમનીથી બે મીલીત હમુ ઉભું રહેવાયલું નહિ; તોબી કપરાં બોંહે મને કેહેજે પેહરાવ, જેમ તેમ તીમનાં કપરાં જે મેં તીઓ ઉઘેલા ઇતલા વખતમાં હુકમી તીયાર કરેલાં તે તીમને પેહરાયવાં. બાગેશા હાથ ઉપર બાંહેએ ચહડે નહિ ને બરી મુહકેલી થયલી.

“લન્દન તરફના રહતા ઉપર પેહેલું ગામ કયું આવેછ?”

“મેં કહેલું કે નજદીકનું ગામ બરેંતુ હસે.

“‘કીક,’ એઓ કહે, ‘તું’ મને તહીં કોઇ એવા દાતકર પાહે લઇ જાય કે જે મુને હાળને કરે તો તને તારી મેહેનતના પચાહ રૂપીઆ ઇમાન આપું.

“મેં કહેલું કીક, બેહો હું તમારે માટે એક ગાલી જોરાની લાઉં, તો કેહેજે ‘ના, ના, હું ચાલતો જઇહ.’

“ને તીઓ ચાયલા ખરા. પણ જરા જરા વારે ઉભા રહેલા અને બહુ હાંફતા પણ બાપરે ઇમાન જેવા ધીર્યવાન તો મેં કોઇ બીજને દીઠેલા નહિ. દાતકરે તીમના હાથને લાકરાંની ચીપમાં મુકી મલમ પટો કયરો અને તીમને તહિં રહેવા કહેલું તો તીમને પણ ના થી હા કહે નહિ તેથી દાતકરે તીમનો હાથ એક ઝોલ્લામાં ઝુલ્લતો રહે એવું કરેલું ઇતલે દાતકર પાહેથી પેનઝીલ માંગી. દાતકર હજીને કેહે જે એલા હાથે તારાથી લખાહે નહિ. ‘નહિ તો બીજે હાથે, મને પેનઝીલ આપો.’ ‘લાવો હું તમને લખી આપું.’ તો કેહેજે ‘નહિ. મેહેરબાની કરી બે પરખીડીઆં આપો.’ દાતકર તે લેવા ગીઆ ને ઇમાને પોતાની પાકીત ખુક કાઢી ને માંહેથી બે પાણા ફારી તે ઉપર લખેલું ને એવા દહકત કાઢેલા કે હમજાય નહિ; તાર પસી તેણે દાતકરને તેની મેહેનતના પૈહા આપ્યા, જારે દાતકર કેહેજે બીજું કાંઇ કામ સે, તીઓ કેહેજે નહિ.

હાતકરે કહેલું કે બાધ તું અહિં રહે, હાથ હારો થાય ને જળે, તોએ કેહેજે નહિ. પસી મને કેહેજે ‘ઇતેછન તુલીક તું આવ અને હું તુંને કબુલેલું.આપું.’

“હું ઇતેછન બંણી ગીયેલો. આઠ વાગેલા ને અડધી કલાક થયલી તારે તરનગ ઉપરે તેની પાંચ મીલીત અગાડી હીમે ગયલા; હોવે ગયલા. તીફા તો તીઓ કેહેજે મારું કામ કરહે, કહેલું કે હા. તીઓ બોયલા કે આ કાગળો સે તે તું લે ઇમને એક ઉપર ચોકરી કાઢેલીને કહેલું કે આ ઑદલી કોર્તમાં બાધ હાહેબને આપજો. મી કહેલું કે છાડું. પસી તીઓ બોયલા જે તું મીં ઑદલીને ઝોળખેસેર? તીઓ છર મીચલના બત્રીજા સે તીમને આપજો. મી કહેલું કે બલે, આપીદ. આ રીતે તીમને બીજું કાગળ આપ્યું. વળી તીમને કબુલાત પ્રમાણે રૂપાં ની નોથ આપી અને કહેલું કે હાએબજી તમારી હંધી મેહેનત કીજો તમારો આધાર માનું સું. ઇતલું કહી તીઓ છોકીન કલાહમાં બેઠેલા અને છેલા તીમને દીઠા કે કપાળ ઉપર બે મલમ પરી ચોકરી મીલાલે મુકલી ને તીમનો ચેહેરો કાપુની પુણી હરખો હપેત હતો.”

“ગરીબ જ્યાંજ્યાં!” રાખત બોલ્યો.

“ઉં ઑદલી તરફ ગયલો, અને તીફાથી થઇ “છનછન”માં ગીઓ પણ તમે કાંઈ મયલા નહિ, ને તમે કારે પાસા ફરવાના તેખી કોઇએ કહેલું નહિ: ને લન્દ-માં કીફા રહેલા તેખી કોઈ જાણે નહિ. તહિંથી હું ઑદલી કોર્ત તરફ ગયલો ને શીખ બહાર આવેલી. ઉં કુવા આગળ રોજ બેહતાં હતાં તહિં ગયલો તો શીખ કેહેજે નહિ, તીફા નહિ-કાં નહિ-તો કીજો નહિ, હવે હું તીફા નહિ આવવાની; પણ કાં નહિ તો કેહેજે ગઇ કાલનું મને તહિં જવા ગમતું નથી. ઘણુંએ કહેલું પણ બજી કહે કહે ને કહે કે નહિ. તીનીવાત પરથી ઉં હમજોલો કે કાંઇ સે ખરું. પણ તીતો મને ઉડાવે. ઉંતો ચીરડાઇ ગયલો ને તીને કહેલું કે શીખ, તું મારાથી તારી વાત હંધી સુપાવાની હોઇ તો હુંસે પયજોય હું કરવા; તારે પોરી બીધેલી તો ખરી, પણ વલી વાત ઉડાવે.

“બીજાં લોકો તારી માફક જાણું જલવી રાખતાં ઓહે. ગઇ કાલે ઇફા કોઇ ગરહથ આવેલો તારી બાધને મલવા એક લાંબો જીવાન છખજી ને ભુરી દાઢીવાલો.

“તો તમે માનજો તી હાંમળતાંજ તીને. કિકિયારી છોરેલી ને હાથ ચોરેલા ને ઘણા બીધેલા ચારા કરેલા આહતે આહતે હંધુ તી પાહે બોલા-વેલું-તી કેહે જે હું ઘરમાં બીજો મારે બેઠેલી-આરી આગળ-જહિંથી

બહારનો કુવો, ઝાડી, ચુણનો રહતો હ'ધુ દેખાતું હતું ને બાઇ જાહેબને એકો ગરહથ બંધે તીકા હાથે ફરતાં હતાં. ફરતાં ફરતાં કુવા આમળ આવવાં—ને પછી તેઓ—”

“બસ,” રાંબતે ઓઢલી બોલ્યો, “બાકીનું હું જાણું છું.”

“ને શીએ મને કહેયું,” ગામડીયો બોલ્યો, “ને બાઇ તીને મલી-આં તારે એવું દેખાયરું કે તીને હ'ધુ જોયલું કે જોયી બાઇની છેવત છુધી તી તીના છપાતામાં રહે.”

“ને તી મારા તાબામાં સે, લ્યુક,” શીએ કહેયું, “ને જો આપરે તીની વાત જાણી રાખહુંતો છેવત હુધી આપુને પૈહા મયલા જવાના, ને તી આપરા કહા પરમાણે કરવાની.”

“હવે તમે જોયલું કે જે ગરહથ લન્દન જઇ પુગેલો તીને વરે બાઇ ને શીબ બંધે એવું હમજેલાં કે કુવાની માંહે તે પડેલો સે. જો હ' બાઇને કાગજ આપું તો તી હ'ધુ જાણે ને અમારું કામ અગરે. તેથી મેં નહિ આપેલું.”

“એ રીતે મેં કાગજ રાખી મુકેલું ને બરમખી જલવેલો ને બાઇ ઉપર જેમ મકરકુદી ને હાહેબી થાએ તેમ કરેલી ને પૈહા મેલવેલા; ને વલી મેં વિચારખી કરેલો કે તી જો એક મોટી રકમ આપે તો તીને હ'ધુ કહી દઉં ને તીનું મન નર્મીત કરી લાખું.”

“પણ તી તો હમજે નહિ જી. કાંઇ આપે તી ફૂતરાને નાખે તેમ તી મારી ઉપર ફેંકે, વાત કરે તો મારી ગમ જીવે નહિ ને ફૂતરા માફક ગણે, તીથી માફ લોહી ઉકરયું ને મેં બંધે કાગજ ઉંધાયરા ને વાંચ્યાં પણ કાંઇ ઉકરે નહિ તે ઇમના ઇમ આજ હુધી મુકી છાંયડાં તીમને કાંઇએ હાય અડયકો નથી.”

લ્યુક પોતાની વાત તમામ કરી રહ્યો. તેણે રાંબતેના ચેહેરા તરફ કાંઇ ઠપકાની વકી રાખતાં જોયા કીધું; કારણ પોતે ખોટું કામ કર્યું હતું એવો તેનાં દિલે તેને ડગડગો હતો.

પણ રાંબતે તેને કાંઇ દિલાસા રૂપે કહ્યું નહિ. જે કામને પોતે લાયક નહિ તે કરવાને તેણે વિચાર્યું નહિ.

“પાદરી આવતી કાલે આવી એને મુક્તિ આપશે,” રાંબતે વિચાર ક્યો; “અને કાંઇ ધર્મ ભાષણની અગત્ય હોય તો તે એને આપશે. હું એને શું કહું? એવું પાપ એણે પોતાને માથે ખેંચી લીધું છે; કારણ, બાઇ સાહેબનું મન નર્મીત થયું હોત તો કિલ્લાનું પોહોંચખાણું બળી રહેતે, આવી રવેશે પોતાની જંદગીની વલાણ રચવાની કાણ હિમ્મત

કરશે? આ અબખયબ ભરમનો વાતમાં ખોદાનો હાથ પિછાણો લેવાને કોણ નિષ્ફળ થાય?"

દેખતે પેલા દર્દીની આગળ ધણો વખત બેઠો જ્યારે તે ઠાકી જવાના સમયથી ઉઠવા લાગ્યો ત્યારે તે ત્યાંથી નીકળ્યો.

પોતાનો દીકરો સઘળું માની દેતો હતો તે વેળા તેની ધરડી માં સારી પેઠે ઉઠાતી હતી. શીબ પણ નીચે ઓરડીમાં સુઇ ગઇ હતી.

દેખતેને ઉઘ આવી નહિ. તે તો જે વાત તેણે સાંભળી હતી તે વિશે વિચાર કરતો દર્દીની આગળ બેઠો. પોતાના મિત્રની સલામતી માટે તે પરમેશ્વરના હાથરો હાથર શોકાના કરતો અને એવું ઇચ્છતો હતો કે તે પોતે જમને કંઠરાને તે વધાઇની ખબર કહે કે તેણીનો બાપ હૈયાત હતો.

શીબ સવારમાં આઠ કલાકે દ્યુકનાં બિછાણા આગળ આવી જ્યારે દેખતે 'સન ઇન'માં સુવા માટે ગયો. છોક સાંજ પડવા આવી ત્યારે તે ઉઠ્યો.

'સન ઇન'ના માલિકે તેને ખબર આપી કે દ્યુક માર્ક કલાક પાંચને અમલે મરણ પામ્યો હતો.

તે સાંજે દેખતે એક કાગળ લખ્યો જે ઉપર મેદમ તેલરનું સરનામું અને મૅન્સ્યોર વાળની દિવાનાશાળામાં વીલેજુએ પુગે કરી લખ્યું. કાગળ લાંબો હતો જે મધે પેલા ગામજા મરનારે જે ઇકરાર કર્યો હતો તેનો તમામ હેવાલ વાસ્તવીક રીતે આપેલો હતો.

“જે તેણીનો એકળપટો જીવ ખીજાઓ માટે દયા કે દુઃખની કાંઇ પણ લાગણી ધરવાતો હશે તો તેણીનો ભરથાર ધાટકી હાથ ઉપર પોતાનું મરણ પામ્યો નથી એ ખબર જણી કદાચ તેણીને દિલાસો મળશે,” દેખતે દિલસે વિચાર કાઢ્યો.

પ્રકરણ ૪૧ મું.

પાછો મળ્યો.

કેંદરા તાલ્ખાચક પોતાના બાપને તેનો એકપુરો દીકરો હૈયાત હતો તે વિશેની વધાઇ આપવા દૈર્ઘ્ય પાછી ફરી.

દેખતે પણ તેને તેજ ખુશ ખબર આપવા લાં ગયો. મી. તાલ્ખાચકને પોતાના દીકરા બાપે જે લાગણી ઉત્પન્ન થઇ હતી; એક તો તેના દીકરાની સલામતીની, ખીલ કે બાપ સાહેબ તેના દીકરાની ઓરત હતી જેથી તે જેવીની સખ ખબર લઇ શકે.

“મીં ઑદલી, કાયદાના સપાટામાંથી તે ઝોરતને તમે છટકાવી મુકી,” મીં તાલ્બાયઝ ઓલ્યો, “તે માટે તમને ટપકો આપવાનું મારું કામ નથી. હું તો એટલું કહું છું કે તેણી જે મારા સપાટામાં આવત તો હું તેણીની બરાબર બરાબર લેત.”

માસ એપ્રિલનો વખત હતો, અને રૉબર્ટ ઑદલી મીં તાલ્બાયઝના વજીહ માહેલા સનોબરના ઝાડો જે હેઠળ તેણે એક વેળા મીસ તાલ્બાયઝ સાથ પેહેલી ગોઠતેગો ચલાવી હતી અને જે પનોતાં ઝાડો વિશે તે બ્યારે એકલો બેસતો ત્યારે તે હમ્મેશ વિચાર કરતો હતો તેજ ઝાડો નબદીક તેણે પોતાને ફરીથી દોડા.

મીં હાઈર્ત તાલ્બાયઝની મુળાકાતે ગોયા તેને પાછો છોડવાદી વચની હાલતે પુગાડ્યો હતો. દરરોજ સવારમાં તે મુખવાસી ઉઠતો અને મીં તાલ્બાયઝ સાથ ફરવા નીકળતો તે વેળાએ કંઠરા પણ પોતાના આપની બાજુમાં ચાલતી હતી.

રૉબર્ટ એ રવેશે ત્યાં ઘણા દિવસ ખુશ ખુશાલી સાથ રહ્યો. પ્રથમ તો કંઠરા સાથ માનઅકરામથી વર્તતો હતો, અને તેમના વચ્ચે માત્ર તાલ્બાયઝ બાબેની વાતો સાધારણ રહેતી; પણ બ્યારે ત્રણ અઠવાડ્યાં કાઢ્યાં ત્યારપછી આસ્તે આસ્તે તેઓ મીલનસાર થવા લાગ્યાં. મીસ તાલ્બાયઝ કોઈ વખત રૉબર્ટને તેના બેરીસ્તરના ધંધા ઉપર ધ્યાન આપી તેની હવે પછીની જીંદગી ગુબરવાની રીત બદલવાને કહેતી જે ઉપર રૉબર્ટ માન સાથ લક્ષ આપતો હતો.

“હા વહાળી, હું તેમ કરવાને તૈયાર છું,” રૉબર્ટ કંઠરાને જવાબ દીધો, “પણ બોટી માત્ર તારી તરફની કૃપા દૃષ્ટીની રહી છે.”

“મારા ગરીબ બાઇની ગેરહાજરી ઉપર પપા શી રવેશે તામોશ કરી શકે છે તે મને સમજ પડતું નથી,” કંઠરા રૉબર્ટની વાત ઉડાવતાં બોલી. “તે તેને અત્યંત આહે છે, જે તમે પણ જોયું છે. જો હું મરદ હોત તો આંત્રેલ્યા તરફ હું જરૂર જાત, અને મારો બાઇ હયાત હોત તો જરૂર તેને હુંડી લાવત.”

તેણીએ બહાર દુરનાં આકાશ તરફ નજર ફીધી. તેણે પોતાનો હાથ તેણીની બાજુ ઉપર મુક્યો. તે હાથ ધુબ્યો, અને તે સાથ બોલતી વેળા તેનો સાદ પણ લઠડ્યો.

“તમારા બાઇને હુંડી લાવવા હું જાતું?” રૉબર્ટ બોલ્યો.

“તમે !” તેણીએ મોં ફેરવી તેની ગમ જોયું. “મારા માટે

તેમજ મારા લગતા વળગતાઓ માટે આવી રીતે ભોગ આપવાને હું તમને કહું એવું તમે સમજો છો?”

“અને તમે શું એમ સમજો છો, કલ્લેરા, કે તમારે ખતર નેપી મોટો ભોગ આપીશ તે મોટો અને પુરતો કેહેવાશે? તમે શું એમ સમજો છો, કલ્લેરા, કે કોઇપણ પ્રવાશ ઉપર કદમ ધરવાને હું ના પાડીશ, જ્યારે આટલું હું જાણું છું કે પાછો ફરતાં મને તમે તરફથી આવકારનો અવેજ મળવાનો છે. તમારા ભાઇની શોધ માટે દુન્યાને ખીજે છેડે આવેલાં ઑસ્ટ્રેલિયા તરફ હું જઇશ, અને તમારી ખુશી પડે તો તેને શોધી નહિ કાઢું ત્યાંસુધી પાછો ફરીશ નહિ; અને જો ફતેહમંદ પાછો આવ્યો તો તમે મારી મેહેનતનો જે બદલો વાળશો તે ઉપર હું સંતોષી રહીશ.”

તેણીએ નીચે મુડી કરી, અને થોડીક વારે જવાબ દીધો.

“તમે ઘણા ભલા અને ઉદાર મનના છો, મીં ઑદલી,” કલ્લેરા બોલી “અને તમારી માંગણી એટલી મોટી છે કે તેનો પાડ મારાથી પુરતો મનાય એવો સંભવ લાગતો નથી. તમે જે ભોગ આપવા પછી માંગણી કરો છો તે હું ક્યા હક્કે કયુલ કરું?”

“તે હક્કે જેની રહે હું તમારો સદાનો દાસ થઇ રહેવા માગું છું; પછી જોઇએ તો તમે કયુલ રાખો યા નહિ. જે મોહોબત હું તમારી તરફ ધરાવું છું તે હક્કની રહે,” રૉબર્તે ઘુંટણીએ પડી તથા તેણીના હાથ ઉપર બોરસા લઇ જવાબ દીધો. “હું તારી મોહોબતમાં ગીરફતાર બન્યો છું, કલ્લેરા તું ચાહે તો તારા બાપને અબઘડી અહિં બોલાવ અને મને બહાર કઢાવ; પણ હું તું વિશે એજ રવેશે કાયમ મોહોબતથી વિચાર કરતો રહીશ.”

પોતાનો નાગ્નુક હાથ તેણીએ ખસેડ્યો, પણ તે લગાર પણ ગુસ્સાના ચિન્હ સાથ નહિ; તે હાથ ખસીને રૉબર્તના માથાં ઉપર ધુજતો ટેકવાયો.

“કલ્લેરા! કલ્લેરા! તમારા ભાઇની શોધમાં હું ઑસ્ટ્રેલિયા જાઉં?”

જવાબ મળ્યો નહિ. પણ જવાબની ગરજ શી હતી આવી બાબ-દમાં ચુપકીદી કરતાં અધિક મધુર ખીગું શું હોય? આણકાણી દરેક પળ મુગી મંજુરિયાત માનીન્દ ગણાય છે.

“આપણે બન્ને જઇએ, ખ્યારી? આપણે માતી ઐયર તરીકે સાથે જઇએ. આપણે બન્ને ભેગાં જઇએ, અને આપણા ભાઇને સાથે લાવ્યે?”

આસરે પા કલાક પછી મીં તાલ્બાયઝ ઓરડામાં આવ્યો ત્યારે તેણે રૉબર્તને ત્યાં એકલો બેઠેલો દીઠો. તેનાં નાકની સામે જે કાંઇ બનતું હતું તેથી તે અજ્ઞાન હતો.

“સાહેબ, મારે એક બીજી વધુ બાબદ ઉપર તમારી મંજૂરીવાત લેવી છે,” રાખતે બીજી બધી બાબદનું નક્કી કર્યા પછી કહ્યું. “તમારી મરજ સાથે લગ્ન પછી અમે ઓસ્ટ્રેલિયા તરફ બન્ને જન જઈશું.”

આ સાંભળી મીં તાલ્બાયઝ પાછો હત્યો. રાખતને પોતાનો હાથ આપતી વેળા તેની આંખે અધારાં આવ્યાં.

“તમે મારા દીકરાની શોધમાં જવો છો,” તે બોલ્યો. “મારા દીકરાને પાછો મારી આગળ લાવો એટલે હું તમને મારી દીકરી ચોરી જવાની તકસીર માફ કરીશ.”

રાખતે પોતાનાં મુકામ તરફ જવા નીકળ્યો. તે એક તદ્દન નવો માણસ બનેલો હતો—નવી આશા—નવી કાળજી—નવી ઉમેદ—નવુંજ કામ. ત્યાં જઈ પોહ્યાંચતાં તેને મીસીસ મેલોની દાદર આગળજ મળી. તેણી તેને જોતાં બોલી, “સાહેબજી, તમારી ઉપર આવેલાં પત્રોનો ચોરા થયો છે; અને એક અહરથ દન કોર ફેરા ખાયા કરે છે; અને આજે તમે આવવાને માટે લખ્યું હતું તેથી તેમને તમારા ઓરડામાં ખેસાડ્યા છે.”

રાખતે ઓરડામાં ગયો. ત્યાં જઈ જોયશું કે તેનો વહાલો મિત્ર, જ્યોર્જ તાલ્બાયઝ, જેને માટે તે આટલો બધો રંજીદ થયો હતો તે બેઠેલો હતો. ચાર ચશમ મલતાં તેઓ એકેકને બાજુ પડ્યા. પછી થોડી વાર શાંત બેઠા અને આગલી પાછલી વાત ચાલુ થઈ.

જ્યોર્જ તાં ૭મી સેપ્ટેમ્બરના દિવસની વાત ધણીજ ટુલ કહી શક્યો.

“બોદા જાણે છે,” તે બોલ્યો, “કે જે પળે હું પેલા અધારા કુવામાં પડ્યો તે પળથી મારા વિચાર તે ઓરત સુખી રહે એ વિશેના હતા. તેણી સલામત રહે એજ મારાં મનની ઉમેદ થઈ. હું કુવામાં કાદવ કીચલના ઢગ ઉપર પગપર પડ્યો; પણ મારું ખભું છુંડાઈ ગયું હતું, તથા મારો હાથ દિવારથી બાગી ગયો હતો. થોડીક પળ સુધી મારા કાન બેહુરા થઈ ગયા, પણ એક જોશ કરી ઉઠી ઉભો, કારણ મને એવું જણાયું કે ત્યાંની હવા બીગડેલી હતી. સંકટની વેળા પોતાને કેમ સહાય થવું તેનો તો અનુભવ ઓસ્ટ્રેલિયા તરફ મને મલેલો હતો, એટલે બિલાડાંની માફક ચઢી જવામાં હું ફેનોડ પામ્યો. કુવાની દિવારના પથ્થર ધણા અભરાયલા હતા તેથી તેમના ગાળામાં પગ ટેકવી ટેકવીને હું બરાબર અડધી કલાકે ઉપર નીકળ્યો. કામ ધણું બિઠટ હતું, બાંબ; અને વહી મારો એક હાથ જોખમાયેલો હતો. બહાર નીકળ્યા પછી મારી કઠંગી હાલતે બહાર જવાને મને ઠીક લાગ્યું નહિ તેથી ખીચોખીચ ઝાડોની વચમાં બરાબરને ધાસ ઉપર હું હાંફતો પડ્યો. જે

માણસની નજરે હું પડ્યો તેણે તને બાકીના તમામ હેવાલથી વાકેફ કર્યો હશે, રાખત.”

“હા, મારા મરીબ પુરાણા મિત્ર-હા, તેણે મને તમામ કહ્યું છે.”

“પણ તે તમને આ ક્યાંથી કહી શકે કે તેને પત્ર આપ્યા પછી મેં મારો ઑસ્ટ્રેલિયા તરફ જવાનો વિચાર ફેરવ્યો હતો, અને તે આટલા-જ માટે કે મારા ઉત્તમ મિત્રને ઇંગ્લેન્ડ છોડ્યા પેહેલાં છેલ્લી સલામ કરી આવું. કાંઈ અડધી દળન વેળા હું અહિં ફેરા ખાધ ગયો પણ તું મલ્યો નહિ.”

જ્યોર્જ ઑસ્ટ્રેલિયા તરફ ગયો ન હતો. તે પોતાની તખીયત શુધારવાના હેતુથી ન્યુ યૉર્ક તરફ ગયો હતો જ્યાં તે સાજો થતાં સુધી રહ્યો હતો. તેને ત્યાં મિત્ર ઘણા કર્યા હોત પણ તેની છાતીમાં લાગેલો કારી જખમ રૂબરૂ ન હતો જેથી તેને કોષ્ટની સંગત ગમી ન હતી “અને જે શખસોને મારાં દુઃખની માહિતી નહિ તેઓને મારી ઉપર મયા તે ક્યાંથી લાગે. મને, બાપ, તારા સખત હાથની જરૂર હતી; કે જે હાથે મેં મારી જીંદગીના સૌથી અધારા ભાગમાંથી પોતાનો માર્ગ લીધો હતો.”

પ્રકરણ ૪૨ મું.

શાંતીમાં.

મેં માસની એક સાંજરે રાખતને તેનો મિત્ર મળ્યો તે વાતને બે વરસ ગુજરી ગયાં છે; જ્યારે તેદિંગતન લૉક્સ અને હંમ્પતન બ્રિદ્જની વચ્ચે નદીને કિનારેનાં સુંદર ઘરની તેની શ્રમી સરખી ઉમેદ ખરી પડી. આ કેકાણે આયાના હાથમાંનું એક બાળક આઠ વર્ષના એક છોકરા તરફ નજર કરતું જણાય છે.

મીઠા ઑલ્લી પ્રથમમાંજ લૉક્સ વિરૂધ નાખસનો ફેસલો ચલાવતાં કોર્ટમાં ગાલ નીકળે છે. પેલો ખુબસુરત કાળી કીકીનો છોકરો તે નાનો જ્યોર્જ તાદ્બોધક છે જે નિશાળમાંથી પોતાના બાપ અને કુદ પુવાને તથા તેમનાં નાના બાળકને કોઈ કોઈ વખત મળવા આવે છે.

તેદિંગતન તરફ ઘણાં લોકો આવે છે. એક શખસ તો જ્યારે આવે ત્યારે સાંના મછવાને જરા આશાએસ મળતી નથી. સર હંરી તાઉ-અર્સ જ્યારે આવે ત્યારે તે મછવા અને બચ્ચાં સાથે પોતાનો વખત કાઢે.

આસરે એક ખીચું વરશ વહી ગયું એટલે રાખતને માહેતમની નિશાણુ વાળાં પરખીડામાં ખીડેલો એક પત્ર મળ્યો. જેમાં મેંદમ તેલરના

મરણ સમાચાર લખેલા હતા. તેણી ઝુરાપે મરણ પામી હતી એવું વીદ્યે-
જુમોના રખેવાણે લખેલું હતું.

નદી કિણુરેના ઘરમાં ક્ષેરા તેમજ ઍલીશીઆ પરોણાઓની વારંવાર
સારી પરોણાગત કરતાં રહે છે.

ઍલીશી કોર્ત પડતળ હાલતે બંધ પડી રહે છે અને જોનારા શોખીન
માટે કોષ કોષ વેળા તેનો રખેવાળ તે ઊંઘાડે છે. સર મીચલ પોતાના
આ પુરાણા વજ્રા તરફ પાછો ફરવાની મુદ્દલ ધમ્મકા કરતો નથી. તેણે
પોતાનું રહેઠાણ જ્યાંસુધી ઍલીશીઆ લેદી તાઉઅસ થાય ત્યાંસુધી લન્દનમાં
કીધું છે, સારપછી તે પોતાના જમાઇના વજ્રાની પડોસમાં જઈ રહેવાનો
છે. જ્યોર્જ તાઉઆયઝ પોતાનાં બેહેન અને મિત્ર સાથે ઘણાં મુખમાં રહે છે.
હજી તો તે ભર જુવાનીમાં છે અને કદાચ એમ પણ બને કે તેને કોષ
દિલાસો અને મુખ આપે એવી મળી શકે. આગળા વખતની વાતનું સીદા
વાદળ સુરજ ઉગે દુર થતું જાય છે; અને કદાચ એવોખી વખત આવે
કે બાઈ સાહેબનાં પાપે તે જુવાન શખસ ઉપર જે ઓળા નાખ્યો છે તે
તદન નાખુદ પણ થાય.

જીત મોહ કહો વૃતાંત—છે નશિહત ખોસ્તાન
જીવન મુક્ત ને તોજશનો જોષ લો સિદ્ધાંત—
લાલ્યા ચેતો ભાઈ-ભરો સદગુણી ભાર
ધશ બજવે શુજશ મેલવેઃ અપરમપાર—
ખમ ઠોકો બદી તણી—ના ખોલો દુર્ગુણુ દાર
રણુ રંગની લાલચ પર—નાખા તમ શીટકાર—
સેવટ પૈસો ખુરો-ક્રેશ પ્રપચે પુરો
દળીદ્ર અંત કાળો—ના રહે કામ દરેલો—
જીવ અંત ચેત જુદાઈ—ના ઘર દિલ હેકરાઈ
માન વ્યર્થ વિશ્વ સગાઈ—ધાર પરસ્તી હક ખુદાઈ—
સ્તખ્ધ સેહેજ બળવાન—બને તૂર્ત લાચાર
રહીશ ગાર અંધકાર—કાળ નહિ આ વાર—

સમાપ્ત.

વેલાતથી ખાસ મંગાવેલાં સરસ રંગીન ચીત્રો સાથે
જેહાંગીર કરાંણીની સંપૂર્ણ ને સહીસ ઇબારતમાં લખેલી

અરેબીયન નાઇટ્સ

વાલમ પેહલું તથા બીજું,—કીમત ધણી
સસતી આગલથી રૂ ૩.

આ અરેબીયન નાઇટ્સમાં “દાલજેલ”ની વખનાયથી અરેબી-અન નાઇટ્સમાં આવેલાં સરસ ચીત્રો વેલાતથી ખાસ મંગાવી આપવામાં આવ્યાં છે અને તેનો ખાસ નવો તરજુમો ધણી સંભાલથી અને તે દરેક કુટુંબમાં વગર હરકતે વંચાય એવી રીતે કરવામાં આવ્યો છે. બાશા પણ જેમ હીંદુ અને તેમ પારસીઓને બંનેને બર આવે એવી લીધામાં આવી છે. છપાઇ તથા બંધાઈ ધણી સરસ લીધામાં આવી છે. પેહલા વાલમમાં બધી મળી ૪૨ વાર્તાઓ આવી છે અને તેની છેલ્લી વાર્તા કમર-અલ-જમાન અને બદુરાની આવી છે. બીજું વાલમ “શાહુજાદા અમગીયાદ અને શાહુજાદા આશાદ” ની વાર્તાથી સર થયું છે ને “બે વડો બેહુનો જે પોતાની ન્હાની બેહુનની અદેખાઇ કરતી હતી” તેઓની વાર્તાથી પુરું થયું છે.

કીમત—બે વાલમ કમપલીટ રંગીન ચીત્રો સહીત—

આગલથી ફક્ત રૂ ૩.

જેહાંગીર કરાંણીની અરેબીયન નાઇટ્સની ખાસ ખુબી
નીચે સુજબ છે:—

૧—જે રંગીન ચિત્રો આ ‘અરેબીયન નાઇટ્સ’માં આપવામાં આવ્યાં છે તેવાં રંગીન ચિત્રો કોઇથી ગુજરાતી તરજુમામાં કદીથી આપવામાં આવ્યાં નથી, માટે બીજી કોઇ ખરીદો તે આગમ્ય અમારી અરેબીયન નાઇટ્સ જોઇ જજો. ૨—નામીયા ચિત્રો કોતરનાર ‘દાલજેલ અલસ’ના જે ખાસ કોતરેલાં ચિત્રો આ અરેબીયન નાઇટ્સમાં આપ્યાં છે તેવાં ચિત્રો કોઇથી ગુજરાતી તરજુમામાં આવ્યાં નથી. ૩—આ અરેબીયન નાઇટ્સના જેટલી સસતી કોઇથી અરેબીયન નાઇટ્સ આજ સુધી છપાઇ નથી. ૪—પારસી, હીંદુ, મુસલમાન વગેરે સર્વેને વાંચવાને બની આવે એવી સરલ ને સેહલી ભાશા આ ગુજરાતી અરેબીયન નાઇટ્સના તરજુમામાં વાપરવામાં આવી છે.

 પાછલથી બેનર પાસેથી રૂ ૬ લીધામાં આવશે, માટે રૂ ૩ રોકડા મોકલી નાંખ નોંધાવવાને ચુકવું નહીં. દેશાવરવાલાઓએ રૂ ૩૫૫ મોકલવા. ચિત્રોના નમુના માટે મદદનજર મંગાવી જુઓ. મગટ કરનાર—જેહાં. બે. કરાણી, પારસી બજાર, કોટ, મુબઇ.

જેહાંગીર બેજનજી કરાંણીએ પ્રગટ કરેલાં વાર્તા, કાહણી અને કથાના પુસ્તકો તથા પારસી નામાં.

૩. આ.

રજપુત વીરરસ કથા, પુસ્તક પેહેલું.

રજપુત વીરરસ કથા, પુસ્તક બીજું, ૬ મોટી રજપુત વાર્તા...	૧	૦
રાજવીર કથા, ૨૦ વાર્તાનો મોટો સંગ્રહ	૧	૮
લોક કથા, ૨૧ ધણી સરસ વાર્તાનો સંગ્રહ	૧	૦
વીલક્ષન કથા અંથ, વાંચવાલાયક અન્યથા વાર્તા	૧	૦
શાહનશાહ અકબર કથા અંથ, ૧૫ ચુટી કાહડેલી વાર્તા ...	૧	૦
ગુલેસ્તાનનો આખો તરજુમો (આઠ બાબ સંપૂર્ણ)	૧	૦
ખાગોખહાર અથવા ચાર દરવેસનો કીસ્સો	૧	૮
‘ડાન કવીઝોટ’નો રમુજી કીસ્સો, વેલાતથી મંગાવેલાં, સુંદર ચીત્રો સાથે, પુસ્તક પેહેલું ૩ રા, પુસ્તક બીજું ૩ રા, અને પુસ્તક ત્રીજું	૧	૮
‘ડાન કવીઝોટ’નો રમુજી કીસ્સો, આખું પુસ્તક, ત્રણ વાલમ સાથે બાંધેલાં, વેલાતથી મંગાવેલાં ૧૨૮ સુંદર ચીત્રો સાથે. ૪	૦	
એક તખીયનો તવારીખ, પુસ્તક પેહેલું (ત્રણ સરસ નાવેલો)	૧	૦
આફતાબી મીજલસ, ૧૨ પરીઓની અન્યથા જેવી વાર્તા..	૦	૧૨
હાતમનામું, ૧૬ ચીત્રો સાથે, (સાત સવાલો પુરા)	૦	૮
ઉપકાર કે અપકાર અને અનલરાય ને લાલખા, બે નાટકો	૦	૪
ચત્રીકાનામું અથવા ચીનના પાદશાહ અને મગરેખની શાહનદીનો કીસ્સો; જેમાં ધણી સરસ ને બેદી વાર્તાઓ છે ... ૩ ૧ તથા	૦	૧૨
અરેખીઅન કીસ્સા, ચુટી કાહડેલી ધણી સરસ વાર્તા ...	૧	૦
સાર શાકુંતલ નાટક, કવિ નર્મદાશંકર કૃત	૦	૮
ફરામરજ નામું—બંને વાલમો સાથે મળી ૨૭૮ સફાનું મોટું પુસ્તક, જેમાં ધરાનીઓએ હીંદુસ્તાન જીત્યું તેનો હેવાલ છે...	૧	૦
કેરસારપ નામું—બંને વાલમો સાથે મળી ૪૧૦ સફાનું મોટું પુસ્તક થયું છે, જેમાં જંગી કેરસારપના જંગોનો હેવાલ છે.	૨	૦
દારાખ નામું—કમપલીટ ૧૨૪ સફાનું એક પુસ્તક છે, જેમાં જંગી દારાખના અન્યથા જેવાં દાસ્તાનો છે, તથા ૩૧...	૦	૧૨
પરસીઅન તેલસ અથવા ૧૦૦૧ દીવસની વાર્તા.—ધણી સરસ ઓરીયંટલ વાર્તાઓનાં ત્રણ પુસ્તક સાથે બાંધેલાં.	૨	૦
ઉનાહ અથવા પાપીનું પગલું—એક ઈંગ્રિજ નાવેલનો તરજુમો	૦	૮
એક તખીયની તવારીખ—પુસ્તક બીજું, ધણી સરસ ૬ નાવેલોનો સંગ્રહ	૧	૮
મુગંધમાં સડો અથવા રંગેલું લાછન એક ધણી રસીલી પારસી સંસારી વાર્તા	૧	૦

જેહાંગીર બેજનજી કરાણીએ પ્રગટ કરેલાં લોકોપયોગી સસતાં પુસ્તકો.

—:૦:—

૩. આ.

- ખુલાસે જાદુ—૨૫૦ ખેલોનો મોટો સંગ્રહ, જેમાં તરેહવાર હાથ ચાલાકીના ખેલો, વિદ્યા કલાના અખતરાઓ, અને બીજી અજાયબી ઉપજાવનારી રમત ગમતો તેના ખુલાસા સાથે છે... ૧ ૦
- દરેક માણસનો વૈદ અથવા દરદીનો દોસ્ત, જે મધે દરેક દરદની ઉત્પત્તિ, તેનાં કારણો, અને તેના ઉપાયો આપવામાં આવ્યાછે તથા ઇંગ્રેજ અને દેશી બંને જાતના પ્રીસક્રીપશનો આપ્યાંછે. અંગ્રેજી દવાના નામો ગુજરાતીમાં છાપવા ઉપરાંત ઇંગ્રેજી અક્ષરે પણ છાપ્યાંછે જેથી ઇંગ્રેજ દવા મંગાવતાં હરકત નહીં થાય. ૩૫૦ મોટા સફાની ચોપડી થવા છતાં કીંમત ઘણી સસતી રાખીછે. ૩ રા તથા ૧ ૮
- જીંદગી જોગવવાની જુગતી—જે મધે સંસારને તથા દુન્યાને લગતી તમામ નીતી વીશે ઉપદેશ આપેલા છે.....૩ ૧ તથા ૦ ૧૨
- યાદ રાખજો! આ રીતભાતનો રસાલો, અહસ્થ સ્ત્રી તથા મરદને લાયકની દરેક રીતભાતો ને “એડીક્ટ” એમાં સમાવી છે. ૧ ૦
- “ક્રિકેટ” તેના સર્વે કાયદા સહીત : જેમાં ૮ ચીત્રો તથા ૩ આકૃતીઓ છે. દરેક દેશી રમનારે આ ચોપડી જરૂર રાખવા જોગછે. ૦ ૪
- પારસી લોકોના ધારા—અંગ્રેજી તથા ગુજરાતીમાં, શેઠ સોરાબજી સાપુરજી બંગાલી, સી. આઇ. ઇ. ની સરેહ સાથતા..... ૦ ૮
- નારી દુઃખ નીવારણ, જેમાં દરેક સ્ત્રી ઉપયોગી દુઃખ દર્દની જાણવાજોગ વીગત આપીછે ૦ ૮
- પત્રપૌથી, છોકરીઓને કાગજ લખવાની રીતી શીખવનારું પુસ્તક. ૦ ૮
- વીલાયતના કવેશ્વરો, જેમાં ઇંગ્રેજ કવીઓની જીંદગી તથા તેમના લખાણોના નમુના આપ્યા છે ૧ ૮
- વીલાયતનું રાજબંધન જેમાં પારલામેન્ટની જાણવાજોગ હકીકત અને રાજદુવારી બાબદોનો સામાવસ છે ૦ ૬
- હાજીબાબા ઇસફાની—એક અતી રમુજી ઇરાની વાતા ... ૦ ૮
- શાપુરનું કીસમત—એક પારસી સંસારી રમુજી વાર્તા ... ૦ ૪
- લગન ગીતાવલી—જેમાં સર અવસરે પારસીઓમાં ગવાતાં ગાયનોછે ૦ ૨
- પુરાતન જમાનાના પારસીઓ :—હીરોટસના લખાણની અવસ્તાવાળી સાથ સરખામણી અને ફરક ... ૦ ૧૨
- બોલી સુના અથવા ગુલેશાહબાદ—એક સરસ સંસારી વાર્તા ૦ ૮

ધણી સરસ ધરિની નાવેલ. નવી નાવેલ—નાવેલની નવાઇ.

ખલકનો પોકાર પોકારેછ તું ખુદાવંદ પાસ પુર ઉમેદની અર્જ;
નવાજીશ કર તકસીર, નવાજીશ કર ખુદાવંદ માહ બેદની અર્જ.
કમનસીબી ના લ'બાવ, આ વતન છે પુરાની થયલી બક્ષેસ;
ઝ્યાં જઈશું જો ના રહીશું હંધ તો મુન કરોડ કુટુંબ બેદની અર્જ.
અમારા ન્યાગાનોના બેહશ્યાન રહ પર કર કરમ બક્ષેસ;
તારાજ ત્હારા આગલા બવોજલાલ, સાંભલ પડેલા ધરાની કેદની અર્જ.

ગુલશીરીના: ધરાનની ધેણી શાહબદી.

ધરાનની શાશાન્યાન શાહાનશાહાત પડી ભાગા પછે શાહબદી
ગુલશીરીનાના હક મેલવવા ખાતર છેલ્લી કોરેશ ધરાન જીતવા સારું થયાની
જુની કાહાણી ઉપરથી આ નાવેલ ઉપજવી કાઢ્યામાં આવી છે. એ
નાવેલમાં બનતાં લગી ક્યાની મરદાનગી ને સાચાઈ હદમાં જલવાઈ
છે, અને આરબસ્તાનના ખલીફાના દોરે ધરાનની ખુલંદ શાહાનશાહાતનો
સમપુર્ણ નાશ રચ્યો; તેનું બચાવ સમાધું છે. ધરાનની શાશાન્યાન
શાહાનશાહાતને ફરીથી સ્થાપવા ખાતર શાશાન્યાન શાહાનશાહી તુખ્મથી
ઉતરી આવેલા દસ્તુર દાદની કોરેશ ઘણી અજબબ છે. અને આ
જગમાં તદન નાસીપાયસી મદ્યા પછેજ તે નામદાર દસ્તુરાન દસ્તુર
દાદે આપણો પાક આશ્માની આતશ દસ્તુર ધવળ પાસે ધરાનને છેલી
સલામ કરીને સોંદ્યાની બીના આવી છે. નાવેલનો પાયો કાંઈ તવારીખ
ને કાંઈ ધરાન દરમ્યાન પુરાની ચાલતી કાહાણી ઉપર નખાયો છે. ધરા-
નની પાયામાલીનો ખ્યાલ લેવો હોય તો ધરાનની છેલી શાહબદી ગુલ-
શીરીનાની કીતાબ વાંચવી.

કીમત કપડાંનો એમબાસ બંધાઇ સાથે

ફકત રૂ ૧૧—પોસ્ટેજ ૦) =

પ્રગટ કરનાર—જેહાંગીર બેઝનજી કરાણી,
નાં ૧૭ તથા ૧૮ પારસી બજાર કોટ, મુંબઈ.

જેહાંગીર બેજનજી કરાંણીએ પ્રગટ કરેલાં જરતોસ્તી ધર્મસંબંધી પુસ્તકો.

—:૦:—

૩. આ.

પાંક ખોરદેહુ અવસ્તા—આ કેતાબ ધણા સુંદર, મોટા ને નવી ઢપના ટાઇપ, સફાઇદાર જાડા કાગળની છપાઇ સાથે, નવી તહરાની (કલોથ બાન્ધડીંગ) કપડાંની બાંધણીને લીધે ધણી સસ-તી ને સારી તરીકે આશકારા થઇછે. આ કેતાબ મધે સાધારણ રોજના લાલુવાના અવસ્તા, બધી નીઆએસો, ત્રણ પતેતો, બાજ, નમશકાર, અને અગીઆર યરતો છે ૦ ૮

ખોરદેહુ અવસ્તા બેતોમાં—પવિત્ર બંદગી રંગીન એબા-રતે. આ ચોપડીમાં આપણા સાધારણ અવસ્તાને ગુજરાતી બેતોમાં ગોઠવ્યાછે અને તે ચોતરફથી પસંદગી પામ્યાછે ...૩ ૧૧૧ તથા ૧ ૦

અમર મુનાબત—જણીતા સાહેર રસ્તમ ધરાનીની ૪૮ ગુજરાતી મુનાબતોનો સંગ્રહ છે, જે બંદગી પછી પઢવા લાયક છે... ૦ ૪

સેતાયસ નામું—જેમાં ખાલેસ બંદગી ગુજરાતી હરફે આસમાની જબાનમાં, ફારસી જબાનમાં, અને ગુજરાતી જબાનમાં ખાલેસ બંદગીઓ આવીછે, જે દરેક જરતોસ્તીઓને પઢવા જોગ છે. ૧ ૦

અરદા વીરાફનામું—જેમાં બેહસ્ત તથા દોજખમાં શું શું છે તેનો ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે, તે ઉપરાંત ગોસ્તે ફરયાનો નાંખની એક કેતાબ જે મધે સેહતાન તથા દસ્તુર ગોસ્તે ફરયાન સાથે થયલા બેદી સવાલ જવાબો છે, તે કેતાબ આખી આપી છે અને વળી “હાદોખ્ત નસ્ક”ની તથા “એકવીસ નસ્ક”ની જાણવાજોગ બાબદો આપી છે. કીંમત ધણીજ સસ્તી રાખી છે ૧ ૦

યજસને તથા ગાથાઓનો તરજુમો—મોંસ્થો હાલંના ફ્રેચ. તરજુમાં ઉપરથી ગુજરાતીમાં કીધેલો છે. કીંમત.....૩.૧૧ તથા ૧ ૦

ફરામરોદનો હા તથા ગાથાના પાંચ હા—ધણી સફા-ધથી અને ઉંચા કાગળપર ખુલા ને મોટા અક્ષરે છપેલા છે... ૦ ૪

રસ્તમી મુનાબત—ધણી ખાલેસ ગુજરાતી બંદગી, જેમાં ૮૬ ગુજરાતી મુનાબતો છે ૦ ૪

ખુટી યરતો—આવાં યસ્ત, મોટી ઢપત અમશાસપંદ યસ્ત, ગોશ યસ્ત, ને હોરમજદ યસ્ત. કીંમત દરેકનાં ૦ ૨

જન રમુજ વાર્તા સંગ્રહ—રમુજ રસ્તમ ઇરાની.

“યુજરાતી વાંચનારી આશ્રમ ઉપલક્ષ્ય એક ભણીતા ગ્રહસ્થ” નામ તેના અપ્રુટ મા-
યનો, બેતો, કોહરા, છપ્પા, તથા વાર્તા અને કથાના બોલકા ભંડોલથી તરત પીછાણી
શકશે * * * સમળી ભાષા ઉપર તેના સરસ કાણુ હોવાથી તેના વાર્તાનો જારાંસ તો
એક કોરે રહ્યો પણ તેની ભાશા આપણને લલચાવેને છક કરે છે. આટલું તેવું ભંડોલ
ભણવા પછી જ્યારે તેની આથી રીતની સીક્રિત આપણ માઈ શક્ય છે તો પછી જ્યારે
તે ખરેખર પોતાના તમામ ખબરો ખાલી કરે ત્યારે તો તે કેટલી તારીફને લાયક થાય તે
અમો કહી શકતા નથી. * * * આ માહેલી વાર્તાઓ તરફ જોતાં તે ઘણીજ કુદી પણ
નસીયત દેનારી અને કેટલીક બહુ હસવાનારી છે. * * *

“અમખારે સોહાગર.”

આ પુસ્તકનો રચનાર યુજરાતીઓમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો શ્રી ૦ રસ્તમ ઇરાની છે કે જેના ગ્રંથો
નિમ્ના હરખ અને સ્વાદ સાથે વાંચે છે. શ્રી ૦ રસ્તમનું લખાણ હંમેશા ચાનાક તેમજ રમુજ આપનાર છે
તેમાં આ પુસ્તકથી વધારે થયો છે. ૦ ૦ ૦ ૦ ૦

જન રમુજ વાર્તા સંગ્રહ

પુસ્તક પેહેલું.

નહાની મોટી રપર વાર્તા.

જન રમુજ વાર્તા સંગ્રહ.

પુસ્તક બીજું.

નજદીક ૧૭૫ વાર્તા.

જે ગ્રંથ નહાની મોટી મધ્યી સરસ રમુજ,
નસીહતી, અને ચાનાક આપનારી વાર્તા,
પુચકા, અને કૌતકોનો સંગ્રહ છે.

!!! વધુ બીજત ખાટે આ શોપડીઓનાં સાં

કલ્યાં મંગાવી ધ્યાનથી વાંચવાં. અગર તમને
વાંચવાની દુરસદ નહીં હોય તો કેઇ પાસે
વંચાવવાં; તેમથી કરવાની મરજી નહીં હોય તો
જેલું વાંચવાનો શોખ હોય તેને સ્વાધીન કરવાં

કીમત દરેકનો રૂ ૧—પોસ્ટેજ.)=

પ્રગટ કરનાર જેહાંગીર બેજનજી કરાંણી.

નાં ૧૭ તથા ૧૮ પારસી બજાર સ્ટ્રીટ કોટ, મુંબઈ.

આ પુસ્તકમાં નાની નાની રમુજ તથા જ્ઞાન સાથે મમત આપનારી નવી તેમજ જુની, છપ્પા
યદી તેમજ નહીં છપાયેલી, એકે થા બીજી રીતે આપણી ભણેમાં આવેલી અને વીસરાઈ જવાયેલી
વાર્તાના સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે, અને જ્યારે આ સંગ્રહ કરનાર દાખલ શ્રી ૦ રસ્તમ ઇરાનીનું
નામ બહાર પડ્યું છે ત્યારે એક વાર્તા “લંકાર”ના એ જાતના ખબરોમાંથી આ એકે નમૂનો આ-
લેર પડેલો વાંચનાર ખાતો લેશે ૦ ૦ ૦ ૦ ૦

“પુરેસ્કલમ.”

